På vej mod uddannelser for bæredygtig udvikling

September 2022

Uddannelses-partnerskaber for UBU

Indledning 6

Organisering af arbejdet 8

Arbejdet i partnerskaberne 9

Styregruppen 10

Erfaringer og anbefalinger til næste skridt i 2022 11

Gennemgående barrierer på tværs af partnerskaberne 12

Hovedkonklusioner fra hvert partnerskab 14

Partnerskabernes arbejde 2023-2025 26

KAPITEL 1: Dagtilbud

Partnerskabets vision 30

Eksisterende viden – overblik og eksempler 31

Behov for ny viden 34

Eksisterende styrker 34

Barrierer 35

Forslag til initiativer 36

Litteraturliste 38

Eksempler på arbejde med bæredygtighed i daginstitutioner 40

KAPITEL 2: Grundskole

Grundskolens rolle og ambition 42

Eksisterende viden 43

Hvilke eksisterende styrker ser vi? 49

Mangler i eksisterende viden 50

Barrierer og muligheder i grundskolen 51

Forslag til initiativer for grundskolen 54

Et fælles udgangspunkt: 58

KAPITEL 3: Erhvervsuddannelser og FGU

Udfordringer og anbefalinger, der kan få EUD- og FGU-sektoren tættere på at opfylde visionen 58

1. løsning: Bæredygtighed skal integreres i formål og mål for EUD og FGU 61

2. løsning: Bæredygtighed skal integreres i ledelsen af EUD og FGU 62

3. løsning: Det skal være lettere at investere i bæredygtig drift 64

4. løsning: Sæt fokus på bæredygtighed i praktik og oplæring i virksomheder 65

5. løsning: Underviserne skal have kompetencerne til at integrere bæredygtighed i undervisningen 66

6. løsning: Bedre og mere systematiseret vidensopsamling samt -spredning om uddannelse til bæredygtig udvikling 67

Hvordan arbejder partnerskabets deltagere med UBU på nuværende tidspunkt? 68

KAPITEL 4: Gymnasiale uddannelser

Indledning 74

Overblik – hvor er gymnasie-partnerskabet lige nu? 75

Eksempler fra eksisterende praksis 77

Hvilke barrierer har vi identificeret? 79

Hvilke muligheder og mulige løsninger ser vi? 80

Bilag 84

KAPITEL 5: Korte og mellemlange videregående uddannelser

Overordnede anbefalinger og betragtninger: 87

Indledning 88

Professionshøjskolernes rolle og ambition 89

Eksempler fra eksisterende praksis: 89

Mangler i eksisterende viden 90

Hvilke eksisterende styrker ser vi 91

Muligheder og barrierer 92

Hvilke barrierer har vi identificeret? 92

Hvilke muligheder og mulige løsninger ser vi? 93

Beskrivelse af kommende fase 95

KAPITEL 5.B: Erhvervsakademier

Danske Erhvervsakademier 95

Sektorens refleksioner i forhold til barrierer 96

Hvilke initiativer kunne hjælpe os videre? 98

Om rolle, ambition og mulige næste skridt på sektorniveau 99

Sektorens bidrag til forslag til tiltag 100

Copenhagen Business Academy 101

KEA - Københavns Erhvervsakademi 104

Erhvervsakademi Dania 106

KAPITEL 6: Lange videregående uddannelser

Introduktion 111

Overblik – hvor er de lange videregående uddannelser lige nu ift. at arbejde med UBU? 112

Eksempler fra eksisterende praksis 114

Bæredygtighed er en integreret del af de kunstneriske uddannelser 122

Udenlandske eksempler på UBU 125

Studerendes syn på bæredygtighed og klima 126

Strategiske rammekontrakter 126

Igangværende forskningsprojekter 128

Manglende viden 128

Hvilke eksisterende styrker ser vi? 128

Muligheder og barrierer 128

Hvilke muligheder og løsninger ser vi? 129

Politisk handling 130

Referencer 132

KAPITEL 7: Voksen- og efteruddannelse (VEU)

Indledning 135

Ambition for uddannelse for bæredygtig udvikling på VEU-området 136

Hvorfor Uddannelse for bæredygtig udvikling på VEU? 136

Hvordan kommer vi i gang? ... 137

Barrierer, status og tiltag ... 140

Beskrivelse af VEU-systemet ... 152

KAPITEL 8: Folkeoplysning

Indledning ... 159

Folkeoplysende aktører ... 161

Partnerskabets ambition ... 162

Folkeoplysningens hidtidige indsat for en bæredygtig udvikling ... 162

Ressourcer og styrker ... 165

Eksempler fra eksisterende praksis ... 166

Forskning i UBU på folkeoplysningsområdet ... 167

Barrierer ... 168

Idéprogram for en bæredygtig udvikling med folkeoplysning og kultur som løftestang - Leave no one behind 171

Den kommende fase i Partnerskabets arbejde ... 173

Folkeoplysningen i et historisk perspektiv ... 176

Eksempler på partnerskabets bæredygtighedsaktiviteter ... 180

KAPITEL 9: Bilag

Fra 1 mio. elever og studerende til national handleplan ... 216

Hvad er uddannelse for bæredygtig udvikling? ... 217

Kommissorium for partnerskaberne ... 218

De gode cases fra uddannelsespartnerskabet for grundskoler ... 220

Indledning

Vores verden er præget af en række økonomiske, miljømæssige og sociale kriser: klimaforandringer, biodiversitetskrise og stigende global ulighed. Vi ser ødelæggende oversvømmelser, skovbrande og tørker. Inflationen er markant, energipriserne går gennem loftet og der advares om en decideret forsyningskrise.

Der er fuldstændig afgørende, at disse kriser tages alvorligt og at samfundet omstilles i en bæredygtig retning med respekt for de planetære grænser samt nuværende og fremtidige generationers behov.

Uddannelsessektoren er et centralt element i denne nødvendige omstilling. Skoler og uddannelsesinstitutioner har en væsentlig indflydelse på det nuværende og i særdeleshed det fremtidige samfund. Både fysisk med mange offentlige bygninger, men i særdeleshed gennem dannelsen af elever, lærlinge, studerende og kursister i grundskolen, på ungdomsuddannelser og videregående uddannelser. Hertil kommer dagtilbud, hvor langt de fleste børn i Danmark får grundlagt den socialisering til fællesskab, som resten af uddannelsessystemet bygger videre på. Folkeoplysningen som historisk har drevet folkelig, demokratisk forandring og øget den lige adgang til uddannelse og ikke mindst voksen- og efteruddannelse, der gennem livslang læring sikrer, at arbejdsstyrken bliver ved med at have viden, færdigheder og kompetencer, der stemmer overens med samfundets behov.

En verden præget af flere slags kriser stiller nye krav til skoler og uddannelsesinstitutioner, der som normsættende institutioner har et særligt ansvar for elever, lærlinge, studerende og kursister. For at skabe et mere bæredygtigt samfund er der brug for uddannelse og dannelse i bæredygtig udvikling. Uddannelse er nøglen til – og en forudsætning for – at skabe et bæredygtigt samfund, fordi uddannelse udvikler og kvalificerer vores tanker om og ageren i verden. Ligesom demokratisk dannelse opdrager til demokratiske værdier, skal uddannelse for bæredygtig udvikling (UBU) forberede fremtidens borgere til at kunne tage del i opbygningen af bæredygtige samfund.

Tilbage i 90'erne begyndte UNESCO at arbejde med begrebet "Uddannelse for Bæredygtig Udvikling" (UBU) og i dag indgår det i FN's Verdensmål om både kvalitetsuddannelse og ansvarligt forbrug og produktion. Danmark er således, ligesom resten af verdens lande, forpligtet til inden 2030 at sikre, at alle elever har tilegnet sig den viden og de færdigheder, som er nødvendige for at fremme bæredygtig udvikling og at alle mennesker har den relevante information og viden om bæredygtig udvikling og livsstil i harmoni med naturen.

FN's Verdensmål for bæredygtig udvikling har to specifikke delmål, der forpligter medlemslandene til dels at sikre at børn og unge bliver undervist i bæredygtighed og dels at sikre at befolkningen får viden og forståelse for at kunne leve bæredygtigt. Uddannelse for Bæredygtig Udvikling (UBU) er et godt svar på det.

Danmark halter imidlertid bagefter vores nordiske naboer og andre lande i EU, når det kommer til bæredygtig uddannelse. Ifølge Nordisk Råds rapport *Mapping Education for Sustainability in the Nordic Countries* fra 2021 er det tydeligt, at Danmark er bagud ift. særligt Norge og Finland, når det kommer til systematisk at integrere uddannelse for bæredygtig udvikling (UBU) i uddannelsessektoren. Derudover har Tyskland og Irland i mange år haft en national handleplan for uddannelse for bæredygtig udvikling, der beskriver både konkrete mål og delmål for alle uddannelsesniveauer og redegør for, hvilke beslutningstagere, der har ansvar for at implementere hvad.

I december 2020 anbefalede Folketingets 2030-panel, at bæredygtig udvikling også i Danmark bliver en national prioritet, der integreres i undervisningen på alle niveauer, og at der arbejdes systematisk med området. I foråret 2021 gik 12 organisationer fra elev- og studenterbevægelsen og Den Grønne Ungdomsbevægelse (tidl. Den Grønne Studenterbevægelse) sammen om kampagnen *Uddannelser for Fremtiden*, der krævede mere fokus på bæredygtighed i hele uddannelsessektoren. På baggrund af denne kampagne blev der i Folketinget indkaldt til samråd med Børne- og Undervisningsminister Pernille Rosenkrantz-Theil (S) og daværende Uddannelses- og Forskningsminister, Ane Halsboe-Jørgensen (S).

I månederne efter samrådet gik 12 personer sammen om at udarbejde et forslag til en national handlingsplan for uddannelse for bæredygtig udvikling, et initiativ, som fik opbakning fra 24 organisationer fra uddannelsessektoren, før handleplanen blev overrakt 13. januar 2022 til Børne- og Undervisningsministeren. Ministeren gav sin støtte til at igangsætte første fase af projektet, og nedsatte otte partnerskaber med den opgave at indsamle viden og udarbejde konkrete anbefalinger til, hvordan uddannelse for bæredygtig udvikling kan fremmes i Danmark gennem lovgivning, bekendtgørelser, partnerskaber, støttestrukturer mm.

Handleplanens overordnede målsætning er:
At sikre rammerne for, at alle elever, studerende og kursister på alle uddannelsesniveauer og -områder modtager uddannelse for bæredygtig udvikling med udgangspunkt i en helhedstænkning af institutionen hvor bæredygtighed tænkes ind i både undervisning, drift, ledelse og samarbejde med det omgivende samfund.

Siden marts 2022 har de otte partnerskaber arbejdet intenst ud fra en fælles vision om at fremme uddannelse for bæredygtig udvikling på tværs af uddannelsessektoren i Danmark. Partnerskabernes fokus har været at skabe forandringer gennem vidensdeling og udvikling af anbefalinger til politikere og andre aktører ud fra en anerkendelse af, at den nuværende udvikling skal gå meget hurtigere og at der er brug for en systematisk tilgang til uddannelse for bæredygtig udvikling i Danmark fremfor enkeltstående initiativer båret af ildsjæle.

Partnerskabernes arbejde har ikke været uden udfordringer, men de opvejes af de stærke gevinster ved partnerskabernes unikke karakter, som både har muliggjort et tættere samarbejde om uddannelse for bæredygtig udvikling internt i de forskellige dele af uddannelsessektoren, men som også har bygget bro mellem partnerskaberne og givet mulighed for øget erfaringsudveksling mellem eksempelvis dagtilbudsområdet og professionshøjskolerne.

Derfor er anbefalingen også, at der igangsættes en proces, der understøtter partnerskabernes engagement og med respekt for uddannelsernes autonomi fokuserer på at overvinde strukturelle, økonomiske og vidensmæssige barrierer for fremme af uddannelse for bæredygtig udvikling (UBU).

Organisering af arbejdet

De otte uddannelsespartnerskaber blev igangsat og fik deres kommissorium (se bilag bagerst i rapporten) efter initiativorganisationernes møde med Børne- og Undervisningsministeren d. 21. februar 2022. Mødet vedtog et kommissorium for partnerskaberne, at *Verdens Bedste Nyheder* skulle være ansvarlig for projektet og levere sekretariatsbistand til partnerskaberne mens *We do Democracy* blev valgt som konsulenter for de to konferencer.

Partnerskaberne organiserede sig med en styregruppe bestående af tovholderne fra de otte partnerskaber og sekretariatet. Der har ikke været en formel udpegelsesprocedure til partnerskaberne, men et mål om at sikre, at alle relevante aktører på de specifikke uddannelsesområder er repræsenteret og partnerskaberne har frit kunnet optage nye medlemmer i processen.

I løbet af projektet er partnerskaberne således vokset til at rumme knap 80 organisationer og udgør dermed et historisk bredt samarbejde på tværs af uddannelsesorganisationer, elev- og studenterorganisationer, arbejdsmarkedets parter, forskere, civilsamfund og grønne organisationer.

Hvert partnerskab har været ledet af en eller flere tovholder, der har haft det overordnede ansvar for, at partnerskabet mødtes og leverede de opgaver, der bliver stillet.

Dagtilbud:	Nanna Jordt Jørgensen, *lektor og Ph.d. i Uddannelse for Bæredygtig Uddannelse, Københavns Professionshøjskole*
Grundskole:	Dorte Lange, *næstformand i Danmarks Lærerforening*
Erhvervsuddannelser og FGU:	Nina Olsen, *vicedirektør for Danske Erhvervsskoler og -Gymnasier*
Gymnasiale uddannelser:	Birgitte Vestermark, *konsulent Danske Gymnasier* **Frem til 1. juli var Alma Tynell, daværende forkvinde for Danske Gymnasieelevers Sammenslutning (DGS), tovholder for partnerskabet*
Korte- og Mellemlange Videregående uddannelser:	Jeppe Kiel Christensen, *Ph.d. og Forskningsleder af Center for Innovation og Entreprenørskab, VIA University College* og Cecilie Stabell, *forkvinde for Organisation for Professionshøjskolestuderende (tidl. Studenterforum UC)*
Lange Videregående Uddannelser:	Jacob Blasius, *forretningsudvalgsmedlem i Danske Studerendes Fællesråd* og Maja Kofod Jensen, *aktivist i Den Grønne Ungdomsbevægelse (tidl. Den Grønne Studenterbevægelse)*
Voksen- og Efteruddannelse:	Michael Lund-Larsen, *centerchef for eVidenCenter – Det nationale Videncenter for e-læring*
Folkeoplysning:	Elsebeth Gerner Nielsen, *formand for Den Danske UNESCO-Nationalkommission*

Arbejdet i partnerskaberne

De enkelte partnerskaber har selv været ansvarlige for at afholde møder. Antallet og hyppigheden har varieret fra parternskab til partnerskab.

Arbejdet i partnerskaberne har været præget af stort engagement, skrivelyst og idérigdom. Med kun få måneder til kortlægningen af eksisterende initiativer og identificering af barrierer og løsningsforslag skabte det naturligt nok også et tidspres.

Med den bredde og forskellighed i typen af organisationer, som partnerskaberne rummer – fra store nationale interesseorganisationer til lokale foreninger, kulturinstitutioner og tænketanke – har der været en stor forskellighed i erfaringer, viden og politiske interesser. Hertil kommer, at den sektor, som partnerskaberne er del af, til daglig opererer i et system med centralt vedtagne strukturer og bekendtgørelser og ikke mindst begrænsede ressourcer, hvilket medfører en risiko for, at samarbejder kan ende i kampe om bevillinger og fokus på særinteresser.

I den sammenhæng har partnerskaberne været udtryk for et forsøg på åbenhed, kreativitet og nytænkning. Der har været stor opmærksomhed på ikke at indskrænke de enkelte institutioners og uddannelsers autonomi, men på visse måder snarere opfordre til en udvidelse af den og dermed give mere rum og frihed til uddannelsernes eget arbejde med uddannelse for bæredygtig udvikling.

En stor del af partnerskabernes arbejde har således handlet om at skabe en fælles forståelse af uddannelse for bæredygtig udvikling og nysgerrigt og kompromissøgende møde hinanden i et handlefællesskab med fokus på vidensdeling og udvikling af anbefalinger til politikere og andre aktører.

Partnerskabernes kortlægninger skal ikke ses som udtømmende, men som et stort skridt i retning af et større overblik over, hvordan der arbejdes med uddannelse for bæredygtig udvikling på de forskellige partnerskabers områder. Ved at indsamle viden og dele erfaringer fra både forskning, praksis og elev- og studenterorganisationer i en udpræget ”bottom-up” proces er partnerskaberne nået langt og har på rekordtid udarbejdet detaljerede anbefalinger til, hvordan uddannelse for bæredygtig udvikling kan fremmes på deres uddannelsesområde.

Styregruppen

Styregruppen, bestående af tovholderne for de otte partnerskaber samt sekretariatet, har afholdt fem møder fra marts til september, hvoraf to blev afholdt digitalt.

Styregruppen har haft fokus på at holde partnerskaberne orienteret om hinandens arbejde, diskutere tværgående spørgsmål om vidensindsamling, tidsplan, identificering af barrierer og muligheder samt drøfte scenarier for projektets kommende faser og udvikling.

Styregruppen supplerede sig tidligt i processen med Ph.d., professor emeritus ved DPU og bestyrelsesmedlem i RCE-Danmark, Jeppe Læssøe og Ph.d., professor emeritus og medlem af Folketingets 2030-panel, Steen Hildebrandt. Deres mangeårige erfaring med forskning og rådgivning i forhold til folkeoplysning, borgerdeltagelse og uddannelse i relation til bæredygtig udvikling samt ledelse, organisation og samfundsforhold har været et værdifuldt bidrag til styregruppens og partnerskabernes arbejde. Læssøe og Hildebrandt har ligeledes bistået sekretariatet med værdifuld strategisk sparring og udvikling imellem styregruppemøderne og konkret deltaget i seks strategimøder med sekretariatet.

Erfaringerne fra Styregruppen og dens arbejdsform vil med fordel kunne videreføres i det kommende Nationale Råd for Uddannelse for Bæredygtig Udvikling, da styregruppen i praksis har udfyldt store dele af de roller, som et nationalt råd er tiltænkt.

Erfaringer og anbefalinger til næste skridt i 2022

Den politiske støtte i form af økonomi til sekretariatsbetjening og koordinering af partnerskabernes arbejde har været afgørende for projektet.

På den baggrund er det blevet muligt, ikke mindst takket være den store og i høj grad frivillige indsats ”nede fra” – fra organisationer, institutioner og enkeltpersoner – at samle sig om en fælles sag og på tværs af uddannelsessektoren samarbejde om, hvordan uddannelsessystemet, herunder folkeoplysningen, kan bidrage til at adressere de store kriser vores samfund står overfor. Hvis dette potentiale skal forløses, kræver det dog, at der findes betydelige økonomiske midler til gennemførelse af efteruddannelse, forsøgs- og udviklingsarbejde, forskning, udvikling af undervisningsmateriale mm.

Styregruppen og sekretariatet har derfor foreslået Børne- og Undervisningsministeriet, at fase 1 forlænges med tre måneder frem til nytåret 2022/23. Målet er at kunne fastholde momentum og bevare UBU-sekretariatet hos Verdens Bedste Nyheder med sekretariatsbetjening af de otte partnerskaber og med henblik på at operationalisere rapporten, så den vil kunne benyttes som grundlag for en ny fase 2 frem mod 2025. Det vil bl.a. kræve, at der også etableres økonomiske forudsætninger på finanslov 2023 og fremefter til at gennemføre de foreslåede tiltag, beskrevet i de enkelte partnerskabers kapitler.

I perioden frem til nytår vil der blive arbejdet på at etablere partnerskaberne som et mere formelt forum, der kan tage ansvaret for det videre arbejde. Sekretariatet forudser i den forbindelse en fortsat dialog med Børne- og Undervisningsministeren og ministeriet/erne om mulighed for at etablere et Nationalt Råd for UBU ligesom dialogen med en række toneangivende fonde vil fortsætte med henblik på at opnå støtte til forsøgsarbejde, skalering, udvikling af efteruddannelseskurser samt kurser med elever, lærlinge, studerende og kursister i bæredygtig dannelse.

I afsnit ”Partnerskabernes arbejde 2023-2025” på side 26 uddybes styregruppens anbefalinger til fortsættelsen af projektet og partnerskabernes arbejde i de kommende år.

Konferencer

Kort efter at projektet blev igangsat, mødtes 70 personer fra alle partnerskaberne til en startkonference d. 21. marts 2022 på Frederiksdal Hotel.

Dagen blev brugt på at etablere samarbejde om den fælles opgave og de fælles muligheder i projektet, afklare spørgsmål og klarlægge partnerskabernes rolle.

Herudover holdt Børne- og Undervisningsminister Pernille Rosenkrantz-Theil tale og svarede på spørgsmål.

Partnerskaberne samledes igen d. 21. juni 2022 til midtvejskonference i Demokrati Garage. Her deltog 80 personer og dagen blev brugt på at partnerskaberne kunne præsentere og kvalificere deres foreløbige arbejde for hinanden.

De to konferencer blev tilrettelagt og afviklet med bistand fra We do Democracy.

WE DO DEMOCRACY

Gennemgående barrierer på tværs af partnerskaberne

I løbet af projektet blev det tydeligt, at der til trods for de enkelte uddannelsesområders særlige kendetegn, udfordringer og muligheder også er en række forhold og strukturer vedrørende både uddannelse, drift og organisering, der i forskellig grad går igen på tværs af partnerskabernes områder.

Det er centralt, at politikere og andre beslutningstagere er opmærksomme på disse forhold, men ligeledes er opmærksomme på, at løsningerne ikke nødvendigvis er ens på tværs af partnerskabernes områder.

Manglende viden

Der mangler viden om bæredygtighed og at undervise i det. Der er behov for at styrke undervisernes kompetencer til at integrere bæredygtighed i undervisningen både ift. pædagogisk didaktisk tilrettelæggelse samt styrkelse af elevers, lærlinges, studerendes og kursisters

bæredygtige faglighed og dannelse. Der er behov for løbende opkvalificering af lærere og undervisere indenfor uddannelse for bæredygtig udvikling gennem udvikling af tilbuddene om efter- og videreuddannelse. Der er ligeledes et stort behov for forsøgs- og udviklingsarbejde, som kan give mere viden om pædagogisk tilrettelæggelse, om metoder til at nå nye målgrupper etc.

Strategisk ledelse for uddannelse i bæredygtig udvikling

Der er behov for styrket fokus på bæredygtig skole- og organisationsudvikling samt kulturforandring hos strategiske ledere og bestyrelser. Det er centralt, at den strategiske ledelse har fokus på bæredygtighed på skolen/uddannelsesinstitutionen som helhed via "The Whole School approach", som indebærer at bæredygtighed integreres både på det organisatoriske niveau, i driften og i undervisningen, og at ledelsen involverer elever, lærlinge, studerende og kursister i dette arbejde.

For mange krav og stoftrængsel

Uddannelsesinstitutionerne er underlagt mange krav og styringsmekanismer, men der mangler støttestrukturer i lovgivningen, der betoner vigtigheden af at gøre det samlede uddannelsessystem – fra drift til undervisning – mere bæredygtigt. Hertil kommer, at der er mange krav i læreplaner, "fælles mål" og studieordninger til hvad der skal nås i løbet af et uddannelsesforløb og derfor ofte en hård prioritering mellem vidensområder og fag.

Nogle steder er det således en barriere, at bæredygtighed ikke indgår i formålsparagraffen, andre steder indgår det, men der er behov for at forstærke arbejdet med at lade formålsstyring af undervisningen træde i stedet for læringsmålstyring. Det er essentielt, at der gives den nødvendige plads til bæredygtighed i undervisningen, at det ikke bliver et add on, men integreres i "fag-fagligheden" og tilpasses i forhold til undervisningsmålene.

Bedre vidensdeling på tværs

Manglende netværk på tværs af sektoren udgør en barriere for vidensdeling og sparring. På samme måde udgør manglen på et fælles sprog for uddannelse for bæredygtig udvikling en hindring for at samarbejde og lære af andres erfaringer. Uddannelse for bæredygtig udvikling er et stort felt i hastig udvikling og der eksisterer allerede mange lokale initiativer og undervisningsmaterialer af højt fagligt niveau, som med fordel kan fremmes og udbredes til flere lærere og undervisere. Der er dermed et stort potentiale i at styrke og udvikle eksisterende platforme og dermed støtte udviklingen af undervisernes kompetencer

Rammer for drift og indkøb

Regler for langsigtede bæredygtige investeringer, bl.a. investeringsrammerne for de statslige selvejende institutioner, er en udfordring for at udarbejde fleksible driftsbudgetter og investere i større initiativer, der udvikler den bæredygtige uddannelsesinstitution. Ligeledes kan udbudslovens krav til pris og leveringssikkerhed være en barriere ift. langsigtede og bæredygtige indkøb.

I forlængelse heraf er det vanskeligt at undervise og socialisere til bæredygtig adfærd, når institutionsdriften ikke er bæredygtig. Omvendt er der et stort undervisnings- og læringspotentiale i at kæde undervisning og bæredygtig drift sammen og inddrage elever, lærlinge, studerende og kursister i driften på den enkelte skole/uddannelsesinstitution.

Hovedkonklusioner fra hvert partnerskab

Alle otte partnerskaber har arbejdet med indledende kortlægninger af, hvad der allerede findes af gode initiativer vedrørende uddannelse for bæredygtig udvikling indenfor deres område og dertil beskrevet barrierer og udarbejdet forslag rettet mod regeringen, Folketinget, kommunerne, organisationer, institutioner m.fl. der kan fremme uddannelse for bæredygtig udvikling (UBU).

Det samlede resultat af hvert partnerskabs arbejde findes som særskilte kapitler. I det følgende kan læses et kort sammendrag af hvert partnerskabs ambition og indstillinger.

Hvert enkelt partnerskab er alene ansvarlige for deres egne konklusioner, anbefalinger og initiativer og der er ikke vedtaget fælles retningslinjer eller beslutninger om, hvordan hvert enkelt partnerskab skal arbejde med bæredygtighed, ligesom de enkelte aktører har frihed til selv at beslutte graden af involvering og hvordan den bæredygtige omstilling implementeres indenfor egne rammer.

Partnerskab for dagtilbud

Partnerskabets vision og mål

Dagtilbud er et oplagt og vigtigt sted at arbejde med bæredygtighed. Som et bredt, alment tilbud, som langt de fleste børn i Danmark stifter bekendtskab med, grundlægger daginstitutionerne den socialisering til fællesskab og de orienteringer mod samfundet, som resten af uddannelsessystemet bygger videre på.

Partnerskabets vision er, at bæredygtighed bliver en stadig mere integreret del af den pædagogiske faglighed, værdigrundlag, organisering, drift og hverdagsliv i landets daginstitutioner.

Vi drømmer om, at pædagogiske medarbejderes engagement i arbejdet med bæredygtighed i børnehøjde understøttes af ledelsesopmærksomhed, grund- og efteruddannelsesindsatser, lokale faglige netværk, pædagogiske forsknings- og udviklingsprojekter og vidensopbygning.

Institutionernes arbejde med bæredygtighed understøttes yderligere af kommunal forvaltningsbistand og kommunale strategier (fx DK2020 planer), såvel som af lokal og national politisk opmærksomhed på, at arbejdet med bæredygtig dannelse er en del af dagtilbuddenes opgave.

Vores løfte

For at indfri denne vision vil vi fra partnerskabet arbejde sammen på tværs med henblik på at styrke netværks- og vidensdeling, understøtte arbejde lokalt med handlinger, eksperimenter og tværgående indsatser, samt medtænke fokus på børneperspektiver, forældreinddragelse og samspil med samfundet.

Vores anbefalinger

Skal vi sikre helhedsorienterede indsatser, hvor pædagogik, drift, ledelse og samspillet med det omgivende samfund samlet set understøtter bæredygtighed i dagtilbud, må alle aktører inden for området bidrage. Vi anbefaler:

Folketinget og ministerierne at fremme mulighederne for målrettet kompetenceudvikling, afsætte ressourcer til forsøgs- og udviklingsarbejde (metoder, laboratorier, samarbejder) og afsætte midler til forskning på området.

Kommunerne at have fokus på bæredygtighed i driften af daginstitutionerne (herunder indkøb), som kan understøtte helhedsorienterede tilgange, samt understøtte lokal kapacitetsopbygning og netværk.

Organisationer og foreninger at opbygge kapacitet blandt praktikere, understøtte vidensdeling og netværk, samt udvikle værktøjer og inspirationsmateriale.

Pædagoguddannelserne at etablere uddannelse og efteruddannelse i bæredygtighed i dagtilbud og kompetenceudviklingsindsatser for undervisere.

Daginstitutionerne at understøtte arbejdet med bæredygtighed gennem ledelsesopbakning til prøvehandlinger og eksperimenter, samt fokus på, at indsatser forankres på baggrund af involvering af både børn, pædagogisk personale, ledelse, forældrebestyrelse og forældre.

Partnerskab for grundskole

Partnerskabets vision og mål

Grundskolen er en medspiller i kampen for et demokratisk og bæredygtigt samfund for fremtidige generationer, og alle elever bør modtage undervisning, der fremmer deres handlekompetence, stillingtagen og viden om bæredygtighed. Eleverne skal i folkeskolen dannes til at være aktive og kritiske medborgere, og skoletiden skal understøtte deres personlige stillingtagen, handleevne og omverdensforståelse gennem anvendelsesorienteret og praksisnær undervisning om bæredygtige emner og problemstillinger.

Vores løfte

Partnerskabet vil fortsætte samarbejdet og bistå med viden, værktøjer og tilgange, som kan udvikle grundskolen i bæredygtig retning. Vi kigger på mulighederne for at igangsætte følgende aktiviteter:

- Indsamle og udbrede kendskabet til den lange række af initiativer og gode praksisser, som allerede eksisterer, gerne i samarbejde med BUVM, herunder:
- Indsamle gode eksempler på kommunale støttestrukturer og organiseringer ift. at understøtte bæredygtig undervisningen i grundskolerne
- Indsamle viden om og gode eksempler fra praksis om helinstitutionstilgangen og -tænkningen
- Iværksætte og inspirere til en fælles temauge, fx i uge 47 eller 17, i samarbejde med BUVM med opfordring til, at alle kommuner, NGO'er og skoler deltager
- Afsøge fondsmuligheder ift. udvikling, udbredelse og anvendelse af undervisningsmaterialer og forløb fx ift. projektopgaven og til uddannelse og efteruddannelse af lærere m.fl.

Vores anbefalinger

at ministeren/ministeriet

- Drøfter hvordan bæredygtighed kan indgå som emne i folkeskolen fremadrettet som del af nye læreplaner, evt. som centralt element i de tværgående temaer
- Igangsætter et samarbejde og en drøftelse med skolens parter om, hvordan man på forskellige niveauer understøtter arbejdet med bæredygtighed, evt. i drøftelser om praksisfaglighed
- Udarbejder en langsigtet plan for, hvordan bæredygtighed bliver en del af den almene dannelse i folkeskolen
- Prioriterer midler til kompetenceudvikling af lærere og lærerstuderende i, hvordan man arbejder med bæredygtighed i eget fag og tværfagligt
- Iværksætter en landsdækkende kortlægning af viden om, hvordan didaktisering af bæredygtighedsrelateret undervisning pågår og derefter gennem samarbejde med partnerskabet udbreder denne viden
- At ministeriet iværksætter udarbejdelse af et vurderingsværktøj, der kan understøtte de enkelte skolers og de øvrige decentrale institutioner med at kortlægge og reducere den enkelte institutions økologiske fodaftryk

at Folketinget

- Tydeliggør vigtigheden af at prioritere bæredygtighed i fremtidens skole og drøfter, hvordan man kan understøtte relevante støttestrukturer for både undervisning, ledelse, forskning og udarbejdelsen af undervisningsmaterialer

at kommunerne

- Har fokus på, at kommuner og skoler kan klædes på til at træffe driftsmæssigt hensigtsmæssige beslutninger i en bæredygtig retning, som led i kommunens samlede indsatser
- Har større fokus på bæredygtighed i driften
- Sammen med partnerskabet afsøger og iværksætter forsøg med kommunale støttestrukturer for UBU, evt. støttet af fondsmidler
- Understøtter udbredelsen af grønne dannelsesrum

at konkrete organisationer, foreninger, institutioner

- Tager initiativ til/støttes i at iværksættes lokale udvalg med fokus på bæredygtighed og med inddragelse af både ansatte og elever, fx grønne elevråd
- Hjælpe til med en forståelsesramme for bæredygtig undervisning
- Tilbyder støttestrukturer og midler til at styrke og udvikle uddannelsesinstitutioner til bæredygtige dannelsesrum med fokus på drift og pædagogik

Partnerskab for erhvervsuddannelser og FGU

Partnerskabets vision og mål

Visionen er målrettet eleverne og anerkender EUD og FGU som praksisrettede uddannelsestyper, hvorfor elevernes handlekompetence er omdrejningspunktet:

Elever på EUD og FGU skal kunne gøre en positiv forskel gennem bæredygtige handlinger.

Partnerskabet tager afsæt i bæredygtig udvikling, som både miljømæssigt, social og økonomisk bæredygtighed. Partnerskabet har haft fokus på bæredygtighed i institutionernes organisation og drift samt i undervisningen på EUD og FGU.

Hvad skal der til for at nå visionen?

Det kræver en indsats både fra regeringen, BUVM, Folketinget, arbejdsmarkedets parter, de faglige udvalg, partnerskabets organisationer og de enkelte EUD- og FGU-institutioner for at komme i mål med visionen.

Partnerskabets har identificeret 5 løsninger, som er udfoldet i en række anbefalinger i rapporten.

Bæredygtighed skal integreres i formål og mål for EUD og FGU. Partnerskabet mener, at der skal sættes politisk retning for arbejdet med uddannelse for bæredygtig udvikling. Bæredygtig udvikling skal være en ”skal opgave” frem for en ”kan opgave”. Derfor skal bæredygtighed indskrives i formålsparagrafferne for EUD og FGU – nu!

Bæredygtighed skal integreres i ledelsen af EUD og FGU. Det strategiske niveau i form af den øverste ledelse og bestyrelserne samt den pædagogiske ledelse ift. underviserne skal klædes på til at sætte retning for og implementere bæredygtighed i hele organisationen.

Det skal være lettere at investere i bæredygtig drift. Folketinget bør prioritere, at dele af de midler, der er afsat til grøn omstilling, øremærkes til udvikling af grøn skoledrift og gøre det lettere for skoler at investere i større, langsigtede grønne initiativer.

Sæt fokus på bæredygtighed i praktik og oplæring i virksomheder. De bæredygtige handlinger og den forskel, som elever kan gøre i og med deres fag, kan blive mere synlig, når de er i deres praktik-/oplæringsvirksomhed. Skoler, parter, faglige udvalg, brancheorganisationer og videnscentre skal derfor samarbejde om tiltag, der kan styrke praktik-/oplæringsvirksomheder som læringsarena for bæredygtig udvikling.

Underviserne skal have kompetencerne til at integrere bæredygtighed i undervisningen. Underviserne og oplæringsansvarlige er nøglepersoner ift. at få eleverne til selvstændigt at træffe beslutninger ud fra et bæredygtigt mindset. Der skal derfor være kompetenceudviklingsmuligheder, der kan styrke deres faglige kompetencer samt pædagogiske og didaktiske tilgange i et bæredygtigt perspektiv.

Partnerskab for gymnasiale uddannelser

Partnerskabets vision og mål

Gymnasierne danner og uddanner langt hovedparten af de unge, der bliver borgere og forbrugere i fremtidens samfund, og som skal udtænke fremtidens grønne løsninger.

Det er partnerskabets ambition at tilvejebringe de gunstigst mulige vilkår for en omstilling af gymnasierne i en grøn og mere bæredygtig retning. Det gælder såvel i forhold til drift som til den undervisning, eleverne modtager og samspillet mellem drift og undervisning. Visionen er at bibringe eleverne viden og kritisk tænkning, så de får et grundlæggende fundament for at tage stilling til bæredygtighedsproblematikken på et oplyst grundlag, og samtidig at udnytte skolernes store og pt. uudnyttede driftspotentialer. Skolernes grønne omstilling skal inspirere eleverne ved at sætte handling bag ordene og være konkrete eksempler, der kan indgå i undervisningen.

Vores løfte

For at opnå denne vision/mål vil vi i partnerskabet

- arbejde målrettet for at skabe netværk til vidensdeling på tværs af institutioner, facilitere workshops og konferencer mm.
- opfordre gymnasieskolerne til at udarbejde en bæredygtighedsstrategi, med fokus på at skabe overblik over muligheder, videndele og inspirere hinanden
- opfordre det enkelte gymnasium til at indarbejde fremdriften i sin bæredygtighedsstrategi i skolens årsrapport
- udvikle fagligt forankret undervisning med udgangspunkt i bæredygtighed
- sikre at både ledelse, medarbejdere og elever inddrages i arbejdet med klima og grøn omstilling
- sikre en konstruktiv elevinddragelse og gå i seriøs dialog om forslag og ideer ”nedefra” om fx cafedag med bæredygtigt tema, eller en tøjbyttedag.

Men vi har brug for hjælp/støtte til efteruddannelse på alle niveauer – fra servicepersonale til lærere og ledelse – for politisk opbakning til arbejdet og for økonomiske støtte til at gennemføre det.

Vores anbefalinger

- Folketinget bør indføje bæredygtighed i gymnasiernes formålsparagraf og gennemgå læreplanerne med henblik på relevant fornyelse af fagene, hvor noget skal ud, så der bliver plads til bæredygtighed i de fag, hvor det er relevant, eller et obligatorisk element i et eller flere tværfaglige forløb eller opgaver.
- Folketinget bør ligeledes skabe økonomi (i form af fx lempede investeringsrammer og puljer til grøn udvikling) til, at gymnasierne kan udvikle grønne løsninger i drift og undervisning.
- Børne- og Undervisningsministeriet skal tilbyde efteruddannelse for ledelser i, hvilke tiltag på klimaområdet, der virkelig virker og for lærere i uddannelse for bæredygtig udvikling, – gerne i samarbejde med sektorens organisationer og evt. i regi af FIP/SIP og eller LIP.
- Ministeriet skal ligeledes tilbyde processtøtte/videndeling ift. gymnasiernes udvikling af bæredygtighedsstrategier og forpligte ungdomsuddannelsernes ledelser på konkrete mål og på at inddrage eleverne.
- Fag- og læringskonsulenter skal hjælpe med at skabe et overblik over eksisterende muligheder for at inddrage bæredygtighed i undervisningen i relevante fag og udvikle (fag)didaktik og pædagogik for undervisning i bæredygtighed i fagene, samt skoledriften.

- CONCITO bør udarbejde en serie af gode råd til bæredygtig drift af gymnasier.
- Lederforeningerne på gymnasieområdet skal facilitere et skolenetværk med videndeling om bæredygtig drift og undervisning, og udarbejde et inspirationskatalog, som skolerne kan bruge til at komme i gang med den bæredygtige omstilling.
- Civilsamfundet skal udarbejde konkrete cases, som gymnasierne kan tage udgangspunkt i, i forbindelse med undervisningen.
- Elevorganisationer, Ungdomsbureauet m.fl. bør bidrage med viden om, hvordan eleverne kan komme med deres egne tiltag og ideer, der kan bistå i UBU.

Partnerskab for korte- og mellemlange videregående uddannelser

Partnerskabets vision og mål

Professionshøjskolerne udbyder professions- og erhvervsrettede uddannelser i hele Danmark og optager mere end hver tredje af de studerende på videregående uddannelser. Aftagerne er både det offentlige og private virksomheder, hvorfor professionshøjskolerne spiller en vigtig rolle i at uddanne dimittender, der kan fungere som forandringsagenter, der sætter en dagsorden om bæredygtig udvikling i deres professioner både i det offentlige og i det private. Ydermere spiller professionshøjskolernes efter- og videreuddannelsestilbud en vigtig rolle for opkvalificeringen af den etablerede arbejdsstyrke.

Det er professionshøjskolernes ambition, at der skabes et fælles sprog om bæredygtig udvikling i professionssektoren, at vidensflowet mellem organisationerne i sektoren styrkes, og at der etableres tværfaglige samarbejder med henblik på at nedbryde siloer.

Vores løfte

For at realisere denne ambition vil aktørerne i partnerskabet tage initiativ til i efteråret 2022 at etablere et sektorforum, der har til formål at organisere og strukturere fremadrettet samarbejde og fælles ideudvikling samt at sikre et sundt vidensflow mellem professionshøjskolerne.

Sektorforummet vil arbejde mod tre konkrete mål:

- Udarbejdelse af et inspirationskatalog på tværs af sektoren.
- Etablering af et nationalt studenterambassadørkorps.
- At katalysere yderligere samarbejder og initiativer på baggrund af de konkrete indsatser.

Partnerskabet har dog brug for, at der bliver afsat midler, som kan understøtte professionshøjskolernes arbejde med bæredygtig udvikling økonomisk, samt at der fremadrettet er en dialog med Folketinget og Uddannelses- og Forskningsministeriet om styrkelse af bæredygtig udvikling i professionsuddannelserne.

Vores anbefalinger

Partnerskabet anbefaler, at Folketinget:

- Etablerer helhedsorienterede puljer, der har et bredt fokus på bæredygtig udvikling i form af både miljø, det sociale og økonomi.

Partnerskabet anbefaler, at Uddannelses- og Forskningsministeriet:

- Øger finansieringen til omstilling i organisationerne og kompetenceløft af undervisere.
- Går i dialog med det nyoprettede sektorforum omkring strukturelle og eventuelt lovgivningsmæssige tiltag, der kan styrke bæredygtig udvikling i uddannelserne.

Partnerskab for lange videregående uddannelser

Partnerskabets vision og mål

I partnerskabet for lange videregående uddannelser ønsker vi at arbejde for at implementere UBU inden for de fire områder: undervisning, forskning, drift og relation til samfundet. Vi ønsker at gøre dette ved at styrke forskning og undervisning med fokus på fremtidsrettet viden og kompetencer, der kan bidrage til løsninger indenfor komplekse og sammenhængende samfundsudfordringer. Vi ser de fire temaer som forbundne og afhængige af hinanden.

Vores partnerskab bringer aktører på tværs af vores sektor sammen, hvilket vi ser som afgørende for, at UBU kan lykkes på vores område. I samarbejde mellem studerende, videnskabelige og tekniske medarbejdere, ledere, og deres respektive repræsentanter ønsker vi at finde fælles løsninger på tværs af strukturelle niveauer.

Vores løfte

Vi ser det som vores fælles ansvar at forsætte den grønne og bæredygtige udvikling, forbedre de rammer som muliggør den og understøtter den nuværende og kommende virkelyst, der driver det fremad. Vi ønsker at give plads til, at lokale definitioner og tag på bæredygtighedsbegrebet kan udvikles og kvalificeres.

Ved kunstneriske uddannelser stræbes der efter at bidrage til bæredygtighed ved ’at vi som mennesker og samfund dækker vores behov uden at begrænse fremtidige generationers muligheder for at dække deres behov’. Dette gøres gennem holistisk tænkning.

Vi ser et potentiale for at opbløde siloer, der begrænser anledningerne for samarbejde, samt muligheder for implementering af incitamenter, som økonomisk påskønner fælles projekter. Dette arbejde kan dog ikke kun finde sted horisontalt, men også vertikalt af institutionernes niveauer. Her skal forskere, studerende og tekniske medarbejde bidrage til hinandens arbejde udenfor der, hvor de normalt har deres hverdag.

Med respekt for faglighed og nødvendigheden af fordybelse ønsker vi at styrke samspillet med det omkringliggende samfund, hvilket vil styrke den bæredygtige udvikling internt såvel som eksternt.

Vores anbefalinger

Der er meget lidt, tenderende til ingen forskning indenfor UBU på LVU-niveau i Danmark, slet ikke med et sektorblik. Data og kritisk forskning, der sammenligner med internationale best cases er stærkt efterspurgt. Vi har derfor brug for midler målrettet UBU forskning. Her er det vigtigt, at vi forstår bæredygtighed i bred forstand og ikke kun som klima. Et nationalt forskningscenter for bæredygtig omstilling vil være et bidrag hertil.

Vi ser også et potentiale i at fremme jobområder, hvor akademikeres viden medvirker til grøn omstilling. Her kan der også være et fokus på relevant efter- og videreuddannelse, så flest muligt kan praktisere grøn omstilling i deres arbejde.

Vi anbefaler også en opdatering af lovgivning, hvilket bl.a. indebærer en opdatering af universiteternes formålsparagraf. Her foreslår vi, at ordet “bæredygtighed” indskrives. Derudover vil man også med fordel kunne opdatere akkrediteringskriterierne og de strategiske rammekontrakter med et UBU-fokus. Der er også muligheder ved at se på udbudsloven i relation til UBU.

Vi ser et behov for synergier mellem de forskellige dimensioner af UBU og koordinering og udvikling af de politiske initiativer i samspil med aktørerne i UBU-partnerskabet.

Partnerskab for voksen- og efteruddannelse

Partnerskabets vision og mål

Bæredygtig omstilling kræver livslang læring

Behovet for og motivationen for bæredygtighed handler ikke kun om de fremtidige generationer, men i høj grad også om dem, der er voksne nu - både unge som ældre. Erhvervslivet og samfundet generelt mangler imidlertid viden og kompetencer for at kunne drive en bæredygtig udvikling. Derfor er der brug for en væsentlig indsats for voksen- og efteruddannelse for bæredygtig udvikling.

Deltagernes handlekompetence er central i bæredygtig udvikling. Det forudsætter nye undervisningsformater, hvor læringen sker direkte i forbindelse eller parallelt med udførelsen af de arbejdsfunktioner eller den praksis, hvori handlekompetencen skal udvikles.

Uddannelse for bæredygtighed kan dermed blive drivkraften bag nye undervisningsformater, der øger mulighederne for fleksibel voksen- og efteruddannelse, hvor arbejde og uddannelse kombineres. Og dermed måske blive den løftestang, som for alvor kan styrke og etablere en kultur for livslang læring, da vi er nødt til at bygge ovenpå vores kompetencer, hvis vi skal følge med de accelererende krav, som omstilling til et bæredygtigt samfund stiller.

Det er partnerskabets vision, at voksen- og efteruddannelsessystemet sikrer, at voksne gennem livslang læring på kort og længere sigt har viden, færdigheder og kompetencer i forhold til samfundets behov for omstilling til en bæredygtig udvikling.

Vores løfte

For at opnå denne vision vil vi fra partnerskabet selv arbejde for at etablere partnerskaber mellem uddannelsesinstitutioner, jobcentre, virksomheder, fagforeninger og erhvervsorganisationer, iværksættere, boligområder m.fl. med henblik på at sikre relevant udbud samt gennemføre uddannelse for bæredygtig udvikling i autentiske sammenhænge

Desuden vil vi arbejde for at skabe en større sammenhæng mellem teori og praksis, kombination af arbejde og uddannelse, arbejdslivslæring, medborgerskabslæring samt transformativ læring i voksen- og efteruddannelse.

Endelig vil vi arbejde for en national indsamling og koordinering af den viden om bæredygtighed, der er behov for i relation til voksen- og efteruddannelse på de forskellige VEU-niveauer både på langs og på tværs af niveauerne og i relation til de enkelte brancher og fag. Denne viden vil vi sammen med de relevante parter opsamle og afspejle i VEU-uddannelserne og i kompetenceudvikling af underviserne.

Men vi har brug for incitamentstrukturer, forsøgsrammer og udviklingspuljer for at kunne realisere disse tiltag.

Vores anbefalinger

Til Folketinget anbefaler vi, at der skabes rammer og grundlag for etablering af en national indsamling og koordinering af den viden om bæredygtighed, der er behov for i relation til voksen- og efteruddannelse på de forskellige VEU-niveauer både på langs og på tværs af niveauerne og i relation til de enkelte brancher og fag.

Desuden anbefaler vi, at der etableres projektpuljer, som giver mulighed for at udvikle nye modeller for kombination af arbejde og uddannelse – herunder i fleksible digitale formater, samt strategiske omstillingsprojekter kombineret med kompetenceudvikling i virksomhederne inden for bæredygtighed. Endelig anbefales etablering af projektpuljer til udvikling af nye læringsressourcer inden for bæredygtighed.

Til Børne- og Undervisningsministeriet samt Uddannelses- og Forskningsministeriet anbefaler vi, at det undersøges, hvilke incitamenter der kan føre til mere samarbejde mellem VEU-institutioner om fælles udbud og gennemførelse af kurser, og til at gennemføre kurser med deltagere fra flere virksomheder, hvor en del af undervisningen kan foregå i fleksible formater på den enkeltes arbejdsplads.

Partnerskab for folkeoplysning

Partnerskabets vision og mål

Folkeoplysningen vil sikre, at ingen lades tilbage på perronen i den bæredygtige transformation af samfundet. At alle, også uden for det etablerede og formelle uddannelsessystem, får adgang til viden og kompetencer, som gør dem i stand til for det første at adressere de bæredygtighedsudfordringer, deres hverdag byder på. For det andet at deltage i den demokratiske samtale om, hvordan vi skal leve med hinanden – set i lyset af verdensmålene og de problemstillinger, som verdensmålene omfavner. Leave no one behind.

Vores løfte

Folkeoplysningen vil således forsøge at skabe de bedst tænkelige rammer for at blive samfundets offentlige eksperimentarium i udvikling af bæredygtig dannelse. Hermed tænkes på en dannelsesproces, hvor vi lærer både at omgås hinanden og den øvrige natur.

Vi:

- vil række ud til de mennesker, som ikke er en del af det formelle uddannelsessystems UBU-aktiviteter i form af oplysningsinitiativer, som opildner og bevidstgør
- vil undersøge, hvorledes folkeoplysningens nuværende aktiviteter i endnu højere grad også kommer til at omfatte bæredygtig dannelse
- vil igangsætte vidensudvikling i form af forskning i eksisterende aktiviteter og nye eksperimenter med henblik på at blive klogere på, hvordan vi underviser og oplyser i bæredygtighed på en måde, der appellerer til både hoved og hjerte
- vil dele vores viden med de øvrige UBU-partnerskaber om, hvorledes nye målgrupper nås, og hvordan vi mest effektfuldt underviser i – og oplyser om – bæredygtighed.

Vores anbefaling:

Der er en række barrierer, som skal overvindes, hvis folkeoplysningen potentiale for dels at integrere bæredygtighed i forhold til de ca. 1,9 millioner nuværende deltagere i folkeoplysende aktiviteter (2019), dels at nå nye deltagere, skal indfris.

På den baggrund er det folkeoplysningens håb, at der kan findes landspolitisk opbakning til et flerårigt forsøgs- og udviklingsprogram: Et idéprogram for en bæredygtig udvikling med folkeoplysning og kultur som løftestang. Et program med tre indsatsområder: Forsøgsaktiviteter med tilhørende erfaringsopsamling, forskning og efteruddannelse.

Programmet skal gøre folkeoplysningen og samfundet klogere på, hvordan vi bedst sikrer, at alle mennesker får kendskab til viden, værdier og handlemuligheder til fordel for en bæredygtig udvikling. Erfaringerne fra programmet kan eventuelt bruges i revideringen af de relevante lovgivninger inden for området.

Partnerskabernes arbejde 2023-2025

Fortsættelse og formalisering af partnerskaberne

Det er partnerskabernes anbefaling, at projektet fortsættes i tråd med den nationale handleplan og den nuværende struktur med de otte partnerskaber videreudvikles til et Nationalt Råd for UBU, der kan tage ansvar for det videre arbejde.

Konkret anbefaler styregruppen, at der fra januar 2023 igangsættes forsøgsarbejde, skalering af initiativer, udvikling af efteruddannelseskurser samt kurser med elever, lærlinge, studerende og kursister, der styrker det lokale elev- og studenterdemokrati og kobler dette med bæredygtig dannelse. Herudover anbefales det, at der lanceres et centralt nyhedsmedie, der skal fremme vidensudveksling mellem forskning, policy og de mange aktører, der aktivt arbejder med bæredygtighed i uddannelserne samt tilgængeliggøre ny viden og inspiration fra andre lande. Nyhedsmediet skal derudover tjene som platform for koordinering og samarbejde mellem aktører på området. Endelig er ambitionen, at nyhedsmediet når ud til og inspirerer og involverer de mange i uddannelsesverdenen, som endnu ikke aktivt medvirker til bæredygtig omstilling.

De sidste seks måneders arbejde i partnerskaberne har været historisk, inspirerende, intenst og tidskrævende, og ikke mindst afgørende for at ruste både nuværende og kommende generationer til at tage del i udviklingen af et bæredygtigt samfund.

Partnerskaberne har indtil nu været baseret på frivillige kræfter, understøttet af et mindre, centralt sekretariat, men særligt organisationerne, der har påtaget sig at være tovholdere, har lagt betydelige ressourcer i projektet. For at dette arbejde kan fortsætte, er der derfor behov for både ressourcemæssig støtte til tovholderfunktionen i de enkelte partnerskaber og et styrket sekretariat med analysekraft, projektledelse og kommunikationsbistand.

Tidslinje:

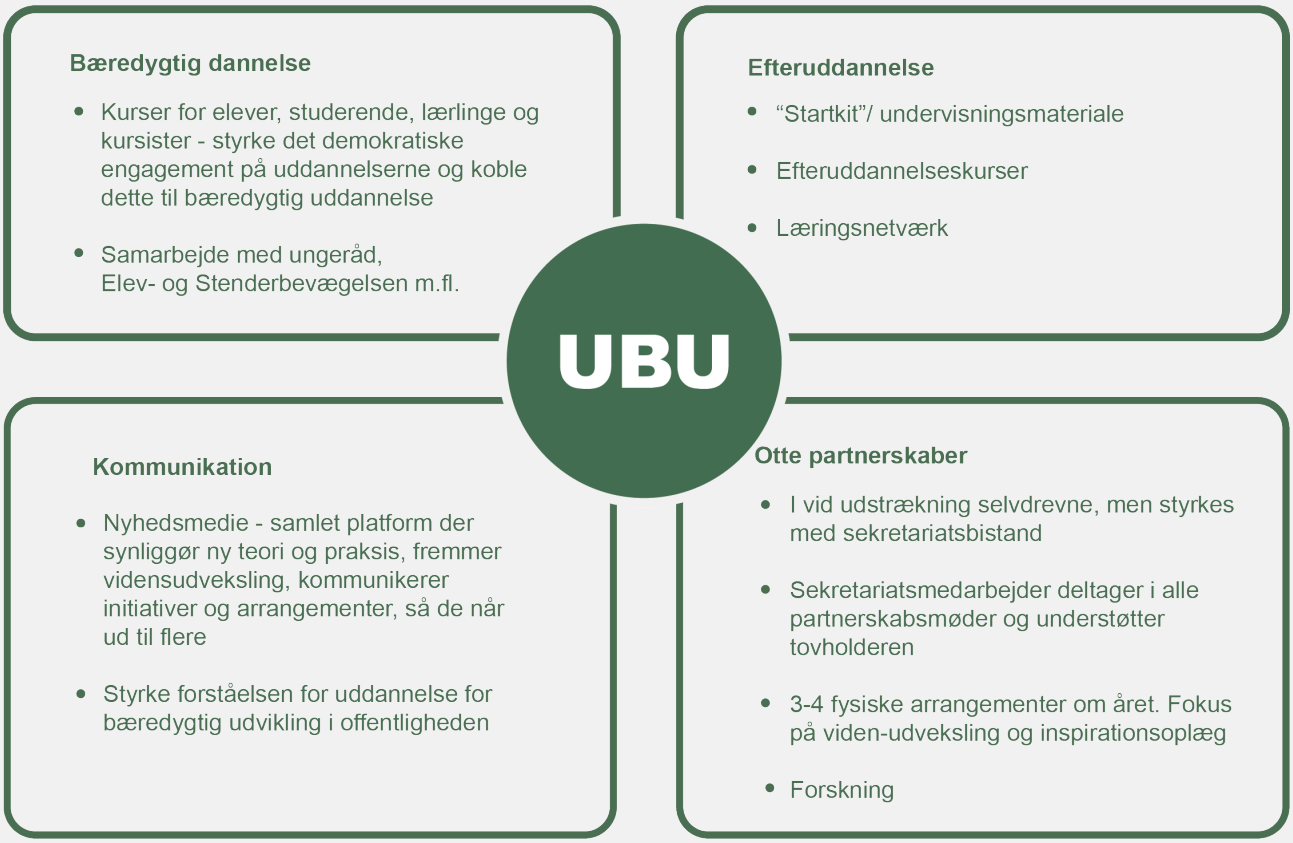

Foreløbig idéliste til initiativer/opgaver for UBU-sekretariat og partnerskaber

Efteruddannelse

- Udvikling af "startkit"/undervisningsmateriale
- Efteruddannelseskurser/etablering af læringsnetværk/undervisernetværk – afprøve nye former for efteruddannelse. Involvering af hele arbejdspladsen. Lederuddannelse. Aktionslæring.

Kurser for elever, lærlinge, studerende og kursister

- styrke det demokratiske engagement på uddannelserne og koble dette til bæredygtig dannelse
- Samarbejde med Ungeråd, Elev- og Studenterbevægelsen m.fl. som allerede laver denne type arbejde. Men med særligt fokus på bæredygtig dannelse.
- et dannelsespotentiale, åbne op for at få flere med end de mest engagerede
- Forslag om at uddannelsesinstitutioner f.eks. skal have "bæredygtighedsråd" med elev/kursist/studenterrepræsentation
- UNESCO studenterambassadørkorps

Kommunikation

- Etablere et nyhedsmedie, der kan virke som samlet platform der synliggør ny teori og praksis, fremmer vidensudveksling, samt kommunikerer initiativer og arrangementer, så de når ud til flere (hænger sammen med efteruddannelse og læringsnetværk)
- Styrke forståelsen for uddannelse for bæredygtig udvikling i offentligheden.

Forskning

- Øremærkede midler til bæredygtig *uddannelsesforskning*. (ikke naturvidenskabelig, energiforskning mm, men pædagogisk og didaktisk forskning).
- Gerne organisering af forskning som et ”center uden mure”, dvs. tværfagligt og på tværs af institutioner (ligesom Center for Grundskoleforskning).
- Fokus på praksisnær forskning – gerne med involvering af partnerskaberne – et forskningsprojekt indenfor hvert partnerskab
- Fondsstøtte til forsøgs- og udviklingsarbejde

Fysiske arrangementer

- 3-4 gange årligt. Fokus på vidensudveksling, inspirationsoplæg

Lokale partnerskaber/sektorforum

- Øget fokus på egne medlemmer – partnerskabernes bagland

1

Uddannelsespartnerskabet for dagtilbud

BUPL

FOLA
Forældrenes Landsorganisation

KØBENHAVNS Skolehaver

KL

Frilufts Rådet

KØBENHAVNS KOMMUNE

KØBENHAVNS PROFESSIONS HØJSKOLE

VIA University College

Dette kapitel afspejler arbejdet i Uddannelsespartnerskabet for dagtilbud, bestående af repræsentanter fra følgende organisationer som bakker op om nedenstående visioner, løfter og anbefalinger:

- BUPL
- FOLA
- Friluftsrådet (Grønne Spirer)
- KL
- KP
- Københavns Kommune
- Københavns Skolehaver
- VIA

Som del af kortlægningen har gruppen foretaget en litteratursøgning i ERIC, NB-ECEC, UCViden og Google.Scholar, samt indhentet erfaringer, viden og idéer fra en række eksperter i pædagogik og bæredygtighed på dagtilbudsområdet (Mia Husted, Ditte Winther-Lindqvist, Kristine Fjord Tolborg, Stig Brostrøm, Thorleif Frøkjær) og fra studerende på Københavns Professionsuddannelses dagtilbudsspecialiseringsprofil i natur og bæredygtighed (særligt Frederik Christensen og Marie-Louise Hermansen).

Herudover har vi forsøgt at danne os et overordnet overblik over, hvordan kommunale politikker og strategier forholder sig til bæredygtighed på dagtilbudsområdet og på den baggrund indhentet erfaringer fra dagtilbudschefer i fire kommuner, som har et særligt fokus på området: Holbæk, Lemvig, Faaborg-Midtfyn og Vejle.

Mette Skovbjerg, teamleder Center for Klima og Erhverv i KL, har givet os indblik i kommunernes klimaplaner (DK2020), og Ulla Engholm fra Ibisgården i Gentofte har vist os et eksempel på en helhedsorienteret og langsigtet tilgang til pædagogisk arbejde med bæredygtighed i dagtilbud.

Partnerskabets medlemmer har selv bidraget med viden og erfaringer fra egen praksis og netværk.

Partnerskabets vision

Partnerskabets vision er, at bæredygtighed bliver en stadig mere integreret del af den pædagogiske faglighed, værdigrundlag, organisering, drift og hverdagsliv i landets daginstitutioner. Vi drømmer om, at pædagogiske medarbejderes engagement i arbejdet med bæredygtighed i børnehøjde understøttes af ledelsesopmærksomhed, grund- og efteruddannelsesindsatser af høj kvalitet, lokale faglige netværk, pædagogiske forsknings- og udviklingsprojekter og vidensopbygning. Institutionernes arbejde med bæredygtighed understøttes yderligere af kommunal forvaltningsbistand og kommunale strategier (f.eks. DK2020 planer), såvel som af lokal og national politisk opmærksomhed på, at arbejdet med bæredygtig dannelse er en væsentlig del af dagtilbuddenes opgave.

Partnerskabet er særligt optaget af mulighederne for, at det pædagogiske arbejde kan lade sig inspirere af helhedsorienterede tilgange i daginstitutionerne, som f.eks. hel-institutionstilgange (jf UNESCO 2017), hvor bæredygtighed tænkes ind i fire "grundpiller": 1) Pædagogik, læring og dannelse, 2) faciliteter, drift og organisering, 3) ledelsen af institutionen og 4) samspillet med det omgivende samfund.

Eksisterende viden – overblik og eksempler

Dagtilbud er et oplagt og vigtigt sted at arbejde med bæredygtighed. Som et bredt, alment tilbud, som langt de fleste børn i Danmark stifter bekendtskab med, grundlægger daginstitutionerne den socialisering til fællesskab og de orienteringer mod samfundet, som resten af uddannelsessystemet bygger videre på.

Dagtilbuddenes pædagogiske grundlag indebærer allerede en række orienteringer, som kan understøtte pædagogisk arbejde med bæredygtighed: Der er en stor opmærksomhed på helheds- og sammenhængstænkning i det pædagogiske arbejde, og der arbejdes pædagogisk med f.eks. dannelse, demokratisk deltagelse, naturoplevelse og -empati, science, æstetiske udtryksformer, hverdagsrutiner, ansvarlighed og andre tematikker, der kan fungere som indgange til bæredygtighedstænkning. I praksis er der dog meget stor forskel på, om og hvordan daginstitutionerne sætter fokus på bæredygtighed, og der er behov for stærkere støttestrukturer, som kan understøtte og udvikle eksisterende tiltag og ny viden.

I de fleste af de eksempler på helhedsorienteret arbejde med bæredygtighed i daginstitutioner, som medlemmerne af partnerskabet kender til, er indsatsen enten drevet eller stærkt støttet af den pædagogiske ledelse og i større eller mindre grad understøttet af den kommunale forvaltning og/eller samarbejder med andre aktører som f.eks. Grønne Spirer.

Relevante aktører og ressourcer

En række aktører understøtter allerede det pædagogiske arbejde med bæredygtighed i dagtilbud, eller har potentiale for at kunne gøre det. Det gælder f.eks. faglige organisationer som BUPL, forældreorganisationer som FOLA, Kommunernes Landsforening, Professionshøjskolernes grund-, efter- og videreuddannelser, forskere på universiteter og professionshøjskoler, frivillige organisationer med programmer for dagtilbud som f.eks. Friluftsrådets Grønne Spirer og Københavns Skolehaver, samt kommuner og institutioner med særlige erfaringer og projekter.

Lovgivning

Natur eller bæredygtighed indgår ikke i den danske *dagtilbudslovs* formålsparagraf, men nævnes i den *styrkede pædagogiske læreplan* fra 2018.

Under beskrivelsen af et fælles pædagogisk grundlag i læreplanen fremhæves det under temaet 'dannelse', at

> *"Dagtilbuddene skal fremme børns dannelse, hvor begrebet dannelse refererer til en dybere form for læring, hvor barnet som aktiv deltager forankrer værdier og viden i*

egen personlighed som rettesnor for at orientere sig og handle i en global verden som et hensynsfuldt, kritisk, demokratisk menneske."

Den styrkede pædagogiske læreplan introducerer begrebet bæredygtighed under et af de seks læreplanstemaer, som har overskriften 'Natur, udeliv og science'. Et af de pædagogiske mål for temaet lyder således, at det pædagogiske læringsmiljø i daginstitutionen skal understøtte,

> *"at alle børn får konkrete erfaringer med naturen, som udvikler deres nysgerrighed og lyst til at udforske naturen, som giver børnene mulighed for at opleve menneskets forbundethed med naturen, og som giver børnene en begyndende forståelse for betydningen af en bæredygtig udvikling."* (Børne- og Socialministeriet, 2018, s.45).

Bæredygtighed beskrives blandt andet på følgende måde under læreplanstemaet 'Natur, Udeliv og Science': "Viden om naturen omhandler også menneskets påvirkning af og samspil med naturen, f.eks. i forbindelse med miljøspørgsmål og spørgsmål om bæredygtighed og anvendelse af naturens ressourcer", "Læringsmiljøet må derfor give børn mulighed for at overveje deres eget samspil med naturen og naturens ressourcer" og "Bæredygtighed handler også om at konstruere, genanvende og reparere ved hjælp af forskellige redskaber, teknikker og materialer, naturlige såvel som menneskeskabte." (Børne- og Undervisningsministeriet, 2018: 44).

Kommunale politikker/indsatser

Foruden lovgrundlaget er også kommunale prioriteringer og strategier vigtige for rammesætningen af daginstitutionernes arbejde med bæredygtighed.

Der findes ingen systematiske overblik over de kommunale indsatser på området, men en del kommuner kobler politik og strategi på dagtilbudsområdet til bæredygtighed. KL's seneste undersøgelse (august 2022) af prioriterede indsatser i kommunernes klimastrategier viser, at 41 ud af 98 kommuner vurderer, at de i meget høj grad eller i høj grad har prioriteret uddannelse og dagtilbud som del af deres klimastrategi i sammenhæng med klimalov 2020. Der findes således gode eksempler på strategiske koblinger mellem klimaplaner, grøn omstilling, bæredygtighed på den ene side og daginstitutioners drift og pædagogik på den anden.

I Vejle Kommune er et af fokusområderne for Børne og Unge området, at alle institutioner skal lave lokale klimahandleplaner for arbejdet med bæredygtighed og klima med lokale tovholdere. Alle institutioner skal have klimahaver, og der er er udviklet specifikke læringsforløb til de enkelte målgrupper.

I Lemvig Kommune er Verdensmålene skrevet ind i visions- og strategiplaner og ifølge forvaltningen giver institutionsledere udtryk for, at de tænker sig som aktører på den måde, at de præsenterer børnene for sprog, oplevelser og adfærd, der skaber forudsætninger for at interagere med og kommunikere om natur og bæredygtighed.

I Københavns Kommune er der et ønske om, at bæredygtighed prioriteres på småbørnsområdet. Med f.eks. projektet Skraldehelten arbejdes der med en helhedstænkning, som involverer hele institutionen, ledelsen og medarbejdere. Projektet indgår i en kommunal ressource- og affaldsplan i Københavns Kommune fra 2019-2024 rettet mod 0-6 års området.

Erfaringerne peger på behovet for og potentialet i kommunale indsatser, som går på tværs af forvaltninger.

Forskningsperspektiver på bæredygtighed i dagtilbud:

Der findes en del international, herunder skandinavisk, forskning i bæredygtighed i dagtilbud, men i den danske kontekst har forskningen indtil for nylig været relativt begrænset. Igangværende forskningsarbejde indbefatter projekterne *Green Transition and World-Care in Early Years Education* (DPU, Ditte Winther-Linquist), *Børn og bæredygtighed – følelser, viden og forandring* (KP, Mia Husted), *Forskningsoversigt over skandinavisk forskning i bæredygtighed på dagtilbudsområder* (VIA, Karen Møller-Jensen) og *Legebaseret pædagogik for bæredygtig udvikling* (DPU/KP, Stig Broström).

De forskere, der arbejder med feltet, peger på, at pædagogik for bæredygtighed i dagtilbudsfeltet ofte tænkes, udvikles og praktiseres med udgangspunkt i naturpædagogik eller science pædagogik, og at der er behov yderligere forskning i sammenhængene mellem naturoplevelse, naturglæde og kritisk natur- og bæredygtighedsforståelse, samt for en styrkelse af den humanistiske og samfundsfaglige forskning på området.

Forskerne efterspørger bl.a. mere viden om børns, forældres og pædagogiske medarbejderes perspektiver på bæredygtighed og om kommunale og lokalsamfundsaktørers understøttelse af indsatser for bæredygtighed i daginstitutionerne. Der peges desuden på behovet for igangsættelse af mere omfattende eksperimenterende og forandringsorienteret forsknings- og udviklingsarbejde på feltet.

Bæredygtighed som faglighed blandt pædagoger

I bekendtgørelse om uddannelse til professionsbachelor som pædagog står begrebet bæredygtighed kun et enkelt sted, nemlig under det valgfri kompetenceområde 'Natur og udeliv', som udgør et ud af syv mulige valgfri kompetenceområder. Alligevel er der på baggrund af lokale initiativer en række erfaringer med at undervise i bæredygtighed i forskellige typer undervisningsforløb, men der eksisterer ikke en systematisk opsamling af disse.

På Københavns Professionshøjskole startede man eksempelvis i 2019 en profiluddannelse i natur og bæredygtighed for dagtilbudspædagoger. Studerende herfra fortæller bl.a., at der er meget stor forskel på, hvordan bæredygtighed prioriteres i den del af uddannelsen, der ligger på praktikstederne. I professionshøjskolernes diplomuddannelse indgår valgmodulet 'Bæredygtighed i pædagogisk praksis', som dog ikke har været voldsomt søgt.

Der findes herudover en række muligheder for efteruddannelse og kompetenceudvikling for pædagoger lokalt. F.eks. tilbyder nogle kommuner og frivillige organisationer, f.eks. Københavns Kommune og Friluftrådets program Grønne Spirer, efteruddannelse i pædagogik og bæredygtighed.

Behov for ny viden

Der er et behov for mere viden om pædagogik for bæredygtighed i danske daginstitutioner, herunder:

- Viden om børns perspektiver og erfaringer med pædagogik for bæredygtighed med henblik på at kvalificere pædagogiske tilgange.
- Viden om muligheder og barrierer for inddragende forældresamarbejde om bæredygtighed i daginstitutionerne.
- Viden om æstetiske, sanselige og dannelsesmæssige indgange til pædagogik for bæredygtighed i dagtilbud.
- Kvalitative beskrivelser af cases og erfaringer fra kommunale indsatser, herunder erfaringer med helhedsorienterede tilgange, der kan fungere som inspiration for andre, men også sætte fokus på dilemmaer og udfordringer.
- Viden om mulighederne for at bruge og udvikle bedre lokale støttestrukturer for det pædagogiske arbejde med bæredygtighed.
- Kortlægning af eksisterende erfaringer med undervisning i bæredygtighed på pædagoguddannelsernes grund-, efter- og videreuddannelse med henblik på at identificere behov for vidensdeling og netværk.
- Udforskning af pædagogers og pædagogstuderendes forståelse af bæredygtighed og hvordan temaet knytter an til professionsidentitet, faglighed og etiske spørgsmål.

Eksisterende styrker

En række eksisterende forhold kan være med til at understøtte arbejdet med pædagogik for bæredygtighed på dagtilbudsområdet. Det gælder f.eks.:

- Den styrkede pædagogiske læreplans fokus på dannelsesbegrebet og helhedstænkning.
- Eksisterende pædagogiske forståelser og tilgange i pædagogisk praksis i dagtilbud, der kan støtte op om pædagogik for bæredygtighed, f.eks. inden for tematikkerne natur og udeliv, science, maddannelse, kropslig og sanselig læring, æstetiske processer og børneperspektiver.
- Eksisterende materialer, herunder plakater, billedbøger, kommunalt udviklede materialer om f.eks. affald og Verdensmål, Grønne Spirers materialer, samt eksisterende og kommende lærebøger og publikationer.
- Eksisterende erfaringer fra institutioner og kommuner, som har prioriteret feltet.
- En stigende interesse for bæredygtighed blandt forældre og pædagoger.
- Eksisterende muligheder for uddannelse og efteruddannelse.
- Eksisterende forskning og ekspertise på feltet på både danske universiteter og professionshøjskoler og i det skandinaviske forskningsmiljø.

- Gode muligheder for, at børn kan tilbringe tid i og med naturen i de timer, de er i daginstitution.

Barrierer

Aktørerne i feltet peger på følgende barrierer for en videreudvikling af arbejdet med pædagogik for bæredygtighed på dagtilbudsfeltet.

Lovgrundlag: Selvom det nuværende lovgrundlag giver muligheder for at arbejde med bæredygtighed i pædagogisk praksis indenfor temaerne af den styrkede læreplan, vil arbejdet på længere sigt kunne styrkes yderligere ved en indskrivning af bæredygtighed i lovgrundlaget for både dagtilbud og pædagoguddannelsen.

Kommunale rammer: Der er begrænset opmærksomhed på dagtilbud i kommunale strategier og rammer, der har fokus på klima og bæredygtighed (f.eks. DK 2020) og på bæredygtighed i strategier og rammer, der har fokus på børn og unge. Kommunernes bygninger, investeringer og indkøbsaftaler understøtter ikke alle steder i tilstrækkelig grad en bæredygtig drift af og et bæredygtigt hverdagsliv i daginstitutionerne.

Andre aktører: En del eksterne læringstilbud (f.eks. affaldsselskabernes skoletjenester og en række miljøskoler relevante for pædagogik for bæredygtighed) har intet eller begrænset fokus på dagtilbud.

Institutioner: Der er store forskelle i opmærksomheden på bæredygtighed i institutionerne. De institutioner, hvor den pædagogiske ledelse understøtter et fælles, reflekterende arbejde med bæredygtighed, er bedre rustet til at indtænkte bæredygtighed i arbejdet med den styrkede læreplan og mindre sårbare og afhængige af enkelte ildsjæle og enkeltindsatser.

Pædagogisk faglighed: Bæredygtighed ser generelt ikke ud til at være en integreret del af den pædagogiske faglighed og selvforståelse i daginstitutioner. I det eksisterende arbejde med bæredygtighed er der ofte tale om udviklingsprojekter eller enkeltstående pædagogiske forløb. Bedre forankrede og længevarende indsatser kræver, at interessen for mere viden, erfaring og kompetencer til at arbejde pædagogisk med bæredygtighed understøttes og faciliteres.

Viden og materialer: Der er behov for udvikling af mere fagligt velfunderet undervisnings- og inspirationsmateriale, der kan understøtte læreplanens opmærksomhed på natur og bæredygtighed, samt helhedsorienterede tilgange til arbejdet med bæredygtighed i dagtilbud.

Forskning: Der har hidtil været begrænsede midler til forskning, der har fokus på brede forståelser af og tilgange til bæredygtighed i dagtilbud.

Forslag til initiativer

I partnerskabet vil vi arbejde videre med mulighederne for at igangsætte følgende aktiviteter:

1. **Styrke netværks- og vidensdeling, f.eks.:**
   - Mellem kommuner, f.eks. med fokus på hvordan dagtilbud kan indgå i DK2020 planerne.
   - På tværs af pædagoguddannelserne med fokus på undervisning og forskning.
   - Mellem pædagoger og pædagogiske ledere.
2. **Understøtte arbejde lokalt med prøvehandlinger, eksperimenter og tværgående samarbejder, herunder f.eks.:**
   - Opbyggelse af vidensbank med cases og eksperimenter om bæredygtighed i dagtilbud.
   - Igangsættelse af pilotprojekter med fokus på aktionsforsknings- og aktionslæringsforløb og børneværksteder.
   - Undersøgelse af muligheder for stærkere samarbejde, dialog og evt. fælles projekter med andre uddannelsespartnerskaber, f.eks. på skolestartområdet (overgange, tilgange til pædagogik for bæredygtighed).
3. **Understøtte fokus på børneperspektiver, forældreinddragelse og samspil med samfundet gennem fokuserede projekter, f.eks.**
   - Partnerskaber med udvalgte kommuner om børneperspektiver på bæredygtighed.
   - Etablering af børnetænketank/afholdelse af børnetopmøde om bæredygtighed.
   - Samarbejde med andre partnerskaber om etablering af lokale bæredygtighedsråd.

Vi foreslår

Ministeren:

- Fremme mulighederne for målrettet kompetenceudvikling.
- Afsætte ressourcer til forsøgs- og udviklingsarbejde (metoder, laboratorier, samarbejder).

Folketinget

- Afsætte midler til forskning på området.

Kommunerne

- Sætte større fokus på sammenhængene mellem Børn- og Ungepolitik og kommunens Verdensmål og/eller klimapolitik.
- Sætte større fokus på bæredygtighed i driften af daginstitutionerne (herunder indkøb), som kan understøtte sammenhængende tilgange.
- Understøtte lokal kapacitetsopbygning og netværk.

Organisationer, foreninger

- Opbygge kapacitet blandt praktikere.
- Facilitere vidensdeling og netværk.
- Udvikle værktøjer og inspirationsmateriale.

Uddannelse

- Etablere uddannelse og efteruddannelse i bæredygtighed i dagtilbud, så alle studerende stifter bekendtskab med emnet.
- Etablere brede kompetenceudviklingsindsatser for undervisere.
- Sætte mere fokus på samarbejde med praktiksteder om temaet.

Institutionsniveau

- Sikre ledelsesopbakning til prøvehandlinger og eksperimenter med fokus på bæredygtighed i både pædagogik, drift og organisering.
- Styrke opmærksomhed på bæredygtighed i forbrug, indkøb, hverdagsrutiner og indretning (ude og inde), som kan fremme en helhedsorienteret tilgang.
- Forankre arbejdet med bæredygtighed i institutionerne med fokus på ejerskab og involvering af både børn, pædagogisk personale, ledelse, forældrebestyrelse og forældre.

Litteraturliste

Forskningspubliceringer om pædagogik og bæredygtighed i danske daginstitutioner:

Broström, S., & Frøkjær, T. (2019). Developing a Pedagogy of Education for Sustainable Futures: Experiences and Observations from Danish Preschools. *ECNU Review of Education*, *2*(4), 475–496. https://doi.org/10.1177/2096531119893306

Hildebrandt, S. & Stubberup, M. (2020). Social bæredygtighed og Verdensmålene. I: Cecchin, D. & Sieling, V. (red.) *Pædagogers kompetencer. Mellem etik, dannelse, relationer og metodologi.* (s. 60-73) *Akademisk Forlag.*

Husted, M., & Frøkjær, T. (2019). Natur og bæredygtighed i daginstitutionen – pædagogik for bæredygtighed i praksis. *Tidsskrift for Nordisk Barnehageforskning*, *18*(1), 1-14. https://doi.org/10.7577/nbf.3229

Husted, M. (2019). Kærlighed som modstand – om genstridighed i pædagogik for bæredygtighed. *Forskning og forandring, 2*(2), 84-104. https://doi.org/10.23865/fof.v2.1526

Jørgensen, N. J., & Martiny-Bruun, A. (2019). Painting trees in the wind: socio-material ambiguity and sustainability politics in early childhood education with refugee children in Denmark. *Environmental Education Research*, *26*(9–10), 1406–1419. https://doi.org/10.1080/13504622.2019.1602755

Jørgensen, N. J., & Nielsen, G. B. (2019). Kompostens politik: magt, modstand og forandring i grøn omstilling af affaldshåndtering i en dansk børnehave. *Forskning Og Forandring*, *2*(2), 6–24. https://doi.org/10.23865/fof.v2.1722

Jørgensen, N. J., Madsen, K. D., & Læssøe, J. (2017). Waste in education: the potential of materiality and practice. *Environmental Education Research, 1*(11), 807-817. https://doi.org/10.1080/13504622.2017.1357801url

Jørgensen, N. J., & Madsen, K. D. (2020). Pædagogik for bæredygtighed i daginstitutioner – åbninger og dilemmaer. I: J. A. Lysgaard & N. J. Jørgensen (red.), *Bæredygtighedens pædagogik. Forskningsperspektiver og eksempler fra praksis* (s.193-209). Frydenlund.

Jørgensen, N. J. (2021). Naturfremmed eller bæredygtig? Social inklusion i naturpædagogiske indsatser i daginstitutioner. I: M. S. Carlsson & M. Stovgaard (red.), *Almendidaktik. Udfordringer og åbninger i samtidens pædagogiske praksisser* (s. 153-166). U Press.

Jørgensen, N. J., Madsen, K. D. & Husted, M. (2020). Sustainability education and social inclusion in Nordic early childhood education. *ZEP – Zeitschrift Für Internationale Bildungsforschung Und Entwicklungspädagogik*, *2020*(1), 27–34. https://doi.org/10.31244/zep.2020.01.05

Madsen, K.D., Jørgensen, N.J. & Husted, M. (kommende). Pædagogik for bæredygtighed i danske daginstitutioner – steder og støttestrukturer. I: Nordisk Barnhagaforskning

Månsson, H. B. (2015). Bæredygtig implementering inden for dagtilbuds- og skoleområdet. I H. Månsson, H. Høgh, & B. Albers (red.), Implementering: fra viden til praksis inden for børne- og ungeområdet (s. 248-274). Dansk Psykologisk Forlag

Lærebøger og artikler i pædagogiske lærebøger

Broström, S., Frøkjær, T. (2021). *Pædagogik for bæredygtighed og science i dagtilbud*. Samfundslitteratur.

Ejby-Ernst, N. (2019). *Natur, udeliv og science. Et nyt læreplanstema*. Hans Reitzels Forlag.

Jørgensen, N.J. & Damgaard, B. (2022). Om at arbejde pædagogisk med natur. I: J. Top-Nørgaard & C. Aabro (red.), *Tæt på pædagogik*. Hans Reitzels Forlag.

Månsson, H. (2015). Bæredygtig pædagogik: pædagogens grundfaglighed. I D. Cecchin (red.), Barndomspædagogik i dagtilbud: Fagbog til specialiseringen (1. udg., s. 385-398). Akademisk Forlag.

Møller, T. (2021). Natur, udeliv og bæredygtighed. In C. Aabro (red.), *Temaer og aktiviteter i dagtilbud*. Hans Reitzels Forlag.

Andre materialer

Kryger, I., & Kardyb, D. (2014). *Bæredygtighed i børnehøjde: om at formidle miljø og bæredygtighed til førskolebørn*. Friluftsrådet.

BUPL. (2022). *Børn & Unge. Tema om klimaangst*. https://www.epaper.dk/buplforbund/boernogunge/2022/012022/

Nielsen, K. H. (2021). Bæredygtighed i børnehøjde. *Asterisk*, *98*. https://dpu.au.dk/asterisk/baeredygtighed-i-boernehoejde/

VIA University College. (2021). Pædagogisk Extrakt TEMA: Når pædagogik rimer på bæredygtighed.

Facondini, S. W. (2021). 3 indledende greb til bæredygtig dannelse i dagtilbud. VIA University College: https://viden.via.dk/evu/3-indledende-greb-til-baeredygtig-dannelse-i-dagtilbud

Eksempler på arbejde med bæredygtighed i daginstitutioner

Partnerskabet besøgte sammen den selvejende institutionen Ribisgården i Gentofte, som gennem en længere periode har arbejdet med natur og bæredygtighed gennem både naturpædagogiske aktiviteter, æstetiske aktiviteter, indretning af inde- og uderum, årstemaer og samarbejder med bl.a. den kommunale forvaltning, Grønne Spirer, Haver til Maver og netværk for daginstitutioner i Bygherreforeningen. Ledelsen har understøttet en fælles vidensopbygning, løbende refleksionsrum med fokus på afprøvning og evaluering af prøvehandlinger, opmærksomhed på både den styrkede læreplan og FN's Verdensmål, samt en løbende udvikling af inde- og uderum med fokus på bæredygtige materialer, biodiversitet, maddannelse, æstetisk udfoldelse og mangfoldige og varierede læringsmiljøer.

Andre eksempler på helhedsorienteret arbejde med bæredygtighed i daginstitutioner, som har været diskuteret i partnerskabet, er Københavns Kommunes projekt Skraldehelten, som understøtter institutionerne med både fysiske muligheder for affaldssortering og pædagogiske indsatser, Titibo-gruppen, som arbejder med at udvikle en helhedsorienteret Verdensmålspædagogik i deres institutioner med udgangspunkt i børnenes spor og medarbejdernes engagementer, samt institutioner i bl.a. Hvidovre og Vejle, der har sat fokus på bæredygtighed i både organisering, ledelse og pædagogik.

2

Uddannelsespartnerskabet for grundskolen

ABU Afdelingen for Bæredygtig Udvikling
KØBENHAVNS KOMMUNE
SDU Center for Grundskoleforskning
Frilufts Rådet
OXFAM IBIS
CONCITO KLIMAAMBASSADEN
GEOPARK DET SYDFYNSKE ØHAV
KØBENHAVNS Skolehaver
Tinderhøj Skole Grøn Skole
DANMARKS LÆRERFORENING
unesco Den danske nationalkommission
unesco National Coordination Associated Schools Network
FN forbundet Danish United Nations Association
HAVER TIL MAVER
efterskolerne
VIA University College
LÆRERSTUDERENDES LANDSKREDS
FRISKOLERNE
SKOLELEDER FORENINGEN
PUC AABENRAA Pædagogisk UdviklingsCenter
KL
Verdens Bedste Nyheder
Osmhusengens Skole & KKFO Vanløse

Dette kapitel afspejler arbejdet i Uddannelsespartnerskabet for grundskolen, bestående af repræsentanter fra følgende organisationer som bakker op om nedenstående visioner, løfter og anbefalinger:

- Afdelingen for bæredygtig udvikling (ABU), Københavns Kommune
- Center for Grundskoleforskning (SDU)
- Concito/Klimaambassaden
- Danmarks Lærerforening
- Den Danske UNESCO-nationalkommission
- Efterskolerne/Fælles forandring
- FN-forbundet
- Friluftsrådet/Grønt flag - grøn skole
- Friskolerne
- Geopark Det Sydfynske Øhav
- Haver til Maver
- KL
- Københavns Skolehaver
- Lærerstuderendes Landskreds (LL)
- Oxfam IBIS/Hele Verden i Skole
- PUC, SundSkole Aabenraa kommune
- Skolelederforeningen
- Tinderhøj Skole
- UBU - gruppen / Grundskolen/Damhusengens Skole
- UNESCO Verdensmålsskoler
- Verdens Bedste Nyheder
- VIA University College

Grundskolens rolle og ambition

Grundskolen er en medspiller i kampen for et demokratisk og bæredygtigt samfund for fremtidige generationer, og alle elever bør modtage undervisning, der fremmer deres handlekompetence, stillingtagen og viden om bæredygtighed. Eleverne skal i folkeskolen dannes til at være aktive og kritiske medborgere, og skoletiden skal understøtte deres personlige stillingtagen, handleevne og omverdensforståelse gennem anvendelsesorienteret og praksisnær undervisning om bæredygtige emner og problemstillinger.

Kundskaber, færdigheder og erkendelse hos alle børn i den danske grundskole giver mulighed for at reagere på omverdenen og åbner dermed op for at forandre og transformere den. Det kræver både viden om bæredygtige problemstillinger, om at kunne og turde handle og om at forholde sig kritisk til de dilemmaer som undervisning om bæredygtighed åbner op for. Det kalder på en prioritering af tværfaglige tilgange og problem- og deltagerorienteret arbejde, gerne med inddragelse af det omgivende samfund.

Fremtidens bæredygtige undervisning i grundskolen bør give eleverne livsmod, håb, kreativitet og handlekraft til at deltage i kampen mod klimaforandringer og for en bæredygtig verden. Grundskolen har et globalt udsyn, hvor eleverne erfarer og lærer, at vi alle er en del af et internationalt samfund og har medansvar for løsninger på globale udfordringer som pres på menneskerettighederne, klima og bæredygtighed.

Ambitionen er, at bæredygtighed tænkes ind i både undervisning, drift og ledelse – en helinstitutionstænkning. Bæredygtighed handler ikke blot om undervisning, men om bæredygtige organisationer og bygger på en helhedstænkning, hvor en skoles og kommunes kultur i både indhold og drift er et anliggende for alle. En helhedstænkning involverer og nødvendiggør samarbejde på tværs af fagligheder og institutioner, og der er brug for commitment fra alle parter lige fra lærere, skoleledelser, skolens øvrige ansatte som tekniske servicemedarbejdere og rengøringspersonale til forældre, kommunale ansatte og beslutningstagere og vidensaktører. En helinstitutionstankegang indebærer ambitionen om at skabe et bæredygtigt arbejdsliv for medarbejdere og bygger på demokratisk samarbejde om prioritering af ressourcer.

Udvikling og dannelse af elever er en langsommelig proces, hvorimod f.eks. aktuelle klimaforandringer kræver hurtigere handlinger. Grundskolen er et kulturelt mødested, hvor fællesskabet skaber kulturel forståelse i og gennem tiden og mellem generationer. De hurtige handlinger, der kræves ift. f.eks. klimaforandringerne, er ikke grundskolens og elevernes ansvar. Grundskolens rolle er at give eleverne håb og mod til fremtiden og inspirere til aktiv deltagelse gennem faglighed og fællesskab i skolen.

Eksisterende viden

I takt med diverse internationale og nationale undersøgelser og forudsigelser om klimaforandringer, biodiversitetstab, sundhedsproblemer mm. er interessen for bæredygtighed steget i den danske uddannelsessektor. Dette afsnit vil udfolde den eksisterende viden, der findes om bæredygtighed i grundskolen, som partnerskabet om grundskolen har afdækket.

Bæredygtighed i lovgivningen

På folkeskoleområdet indgår begrebet bæredygtighed i etablerede fagdiscipliner og i formålet for fagene håndværk og design, madkundskab, natur og teknologi, biologi, geografi og fysik/kemi.

Eksempler herpå er:

> *Eleverne skal udvikle forståelse af samspillet mellem menneske og natur i deres eget og fremmede samfund samt ansvarlighed over for miljøet som baggrund for engagement og handling i forhold til en bæredygtig udvikling* (Natur og teknologi)
>
> *Eleverne skal gennem håndværk og design opnå forståelse for materiel kultur i elevernes hverdag og i forskellige kulturer og tidsperioder. Eleverne skal tilegne sig forståelse for ressourcer, miljø og bæredygtig udvikling i relation til håndtering af materialer.*

Eleverne skal lære at tage del i og medansvar for problemstillinger, der vedrører mad, madvalg, madlavning og måltider i relation til kultur, trivsel, sundhed og bæredygtighed (Madkundskab)

I folkeskolens formålsparagraf er det beskrevet, at folkeskolen skal give eleverne forståelse for andre lande og kulturer, og bidrage til deres forståelse for menneskets samspil med naturen. Ordet 'samspil' indikerer et holistisk og cirkulært forhold til naturen. En udvikling af undervisningen i folkeskolen hen mod formålsstyring, kan således åbne op for en solidaritet, der både knytter sig til andre lande, kulturer og naturen. Folkeskolens formålsparagraf åbner således op for, hvad man kan kalde bæredygtig dannelse, dog uden at bruge begrebet bæredygtighed.

Der er andre åbninger i læseplanerne for undervisning om bæredygtighed, bl.a. fremgår det af det tværgående tema 'Innovation og entreprenørskab', at lærerne kan arbejde med problemstillinger der knytter sig til bæredygtighed, klima og ressourcer.

Sammenlignet med de andre nordiske lande er bæredygtighed i de danske læseplaner beskrevet mere implicit end i Finland, Island, Norge og Sverige. Bæredygtighed dukker op i rammerne for de danske læreplaner, men det er ikke en integreret del af politiske dokumenter omkring det danske skolesystem. Danmark er således bagud ift. de øvrige nordiske lande, når det kommer til bæredygtighed i skolesystemet[1].

I alle nordiske landes lovgivning adresseres demokrati, menneskerettigheder, lighed og respekten for naturen, hvilket kan ses som elementer af bæredygtighed i uddannelse. Samtidig er der i alle de nordiske lande en tendens til, at når der tales om bæredygtighed, får det ofte en miljømæssig drejning.

I både den danske lovgivning og læreplaner er der er et tydeligt fokus på 'forståelse'. Dette refererer ifølge rapporten fra Nordisk Ministerråd til et diffust sæt af værdier, normer og idéer, der kan forstås i forbindelse med dannelsestraditionen, der er en del af undervisningen i den danske folkeskole. Dette betyder, at et fokus på bæredygtighed ikke blot er implicit, men også at hver skole og lærer kan fortolke deres egen forståelse af bæredygtighed.

Frie skoler

Bæredygtighed nævnes ikke eksplicit i lovgivningen for de frie skoler. En fri skole formulerer selv sit formål, og giver undervisning i overensstemmelse med egen overbevisning. Dog skal undervisningen "stå mål med hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen". De frie skoler kan vælge at følge Fælles Mål – enten helt eller delvist. Lovændringer på folkeskoleområdet vil således ikke have samme betydning på de frie skoler. Ligeledes gælder, at ambitionerne i indeværende skriv, alene kan tjene som potentielle pejlemærker på det frie skoleområde.

De frie skoler nyder godt af en bredere ramme, når der skal vælges fokus og indhold i undervisningen og der er rum til at kunne udvikle eksperimenterende pædagogiske og didaktiske tiltag. Der ses allerede i stor udstrækning skoler, der arbejder med bæredygtighedsproblematikker, men initiativet ligger hos den enkelte skole.

[1] Rapport 'Mapping Education for sustainability in the Nordic countries', 2021. Afsnit 6.2, table 10. https://pub.norden.org/temanord2021-511/

Efterskoler
Hos Efterskolerne er hovedsigtet ”livsoplysning, folkelig oplysning og demokratisk dannelse” (§1). Skolerne er på mange måder frie til at bestemme, hvordan de løser den opgave. I de seneste år er der set mange eksempler på, at bæredygtig dannelse er en del af et år på en efterskole. Skolerne deler viden gennem et bæredygtighedsnetværk og flere skoler skaber grønne elevudvalg. Alt sammen initiativer, som klæder skoler og elever på til at se efterskolen som et bæredygtigt minisamfund med et ideelt bæredygtigt dannelsesrum.

Bæredygtighed og institutionsdrift

Vi ved, at der allerede er lokale praksisser, undervisningstilbud, initiativer og indsatser, der fremmer forståelsen af bæredygtighed i undervisningen.

Partnerskabet kender til færre eksempler på indsatser og initiativer i praksis med fokus på bæredygtig institutionsdrift. Præcis, hvad der karakteriseres som værende bæredygtig drift, er der mange forskellige bud på hos landets skoler, hvilket kan skyldes, at bæredygtighedsrelaterede tiltag er nyt territorie at beskæftige sig med for mange. Den objektive kvalitet af bæredygtighedstiltag målt ift. f.eks. CO_2-udslip kan derfor svinge. Mange velmenende tiltag om bæredygtig drift kan således se gode ud på papiret, men ikke have den ønskede effekt.

Der findes dog eksempler på bæredygtig institutionsdrift i praksis, som man kan lade sig inspirere af.

I Københavns Kommune har teamet omkring Uddannelse og bæredygtig omstilling i Afdelingen for Bæredygtig udvikling et godt overblik og mange gode eksempler på hånden. Derudover går Højskoleforeningen foran i arbejdet med at udvikle modeller for bæredygtig drift af skoler. Disse er god inspiration for flere andre skoleformer f.eks. efterskolerne og friskolerne. Derudover har Nadia Rathje’s Ph.d.-projekt ved DPU et spændende fokus på koblinger mellem drift, ledelse, pædagogik og didaktik på danske skoler, som er interessant at følge i forhold til de forskellige måder, skoler rykker indenfor drift, ledelse, pædagogik etc.

Der er frie skoler, hvor såvel undervisning som institutionsdrift er gennemsyret af bæredygtighedsdagsordenen, eksempelvis Den Grønne Friskole på Amager.

Derudover indeholder undervisningsprogrammet ‘Grøn Skole’ en række elementer, som handler om at fremme en mere bæredygtig institutionsdrift - med fokus på både undervisning, drift og organisering. 301 grundskoler, efterskoler, gymnasieskoler, erhvervsskoler, FGU'er og campus er med i Grønt Skole-netværket.

Der er dog et uforløst læringspotentiale i at skabe en bedre sammenhæng og samspil mellem undervisning og rammer i form af bæredygtig drift, hvis der skal opnås en helhedstænkning omkring bæredygtig undervisning.

Igangværende forskningsprojekter

Der er igangværende forskningsprojekter indenfor uddannelse for bæredygtig udvikling. Nadia Rathje (DPU/KP) forsker i ‘Helskole-tilgang i danske grundskoler’, Daniel Kardyb (AU/DPU) forsker i ‘Non-formel uddannelse/folkeoplysning for bæredygtig udvikling’ og Thomas Østergaard (VIA/DPU) forsker i ‘Uddannelse for bæredygtig udvikling i erhvervsuddannelser/designuddannelser’.

Center for Grundskoleforskning (SDU) sigter mod at etablere et forskningsmiljø inden for bæredygtighed på tværs af uddannelsesforskningsmiljøer. På grundskoleområdet er der to forskningsprojekter i gang om grøn omstilling og bæredygtighed. SDU har lokaliseret tre foreløbige pointer gældende for grundskoleområdet:

- Tøven/manglende legitimitet og pædagogiske kompetencer
- Inddrag konstruktivt håb og konkrete handlemuligheder i projekter sammen med børnene
- Arbejd sanseligt, med følelser og praktisk

Derudover har VIA University College udviklet 'VIAble', som er et forsknings- og udviklingslaboratorie for bæredygtig udvikling og Verdensmål. Her tilbydes tværgående laboratorier for forskere og undervisere på VIA, der interesserer sig for Verdensmål og bæredygtig udvikling. VIAble udfordrer, diskuterer og arbejder med nutidens og fremtidens kompleksitet set fra professionssektoren.

Bæredygtighed i undervisningen

Epinion har lavet en landsdækkende spørgeskemaundersøgelse i september 2021 blandt lærere i grundskolen (Ny undersøgelse: Undervisning i bæredygtighed på grundskoleområdet – Epinion (epinionglobal.com). Undersøgelsen er gennemført i samarbejde med bidrag fra Danmarks Lærerforening, Frie Skolers Lærerforening, Ungdomsbyen, i samarbejde med UNESCO Verdensmålsskoler, Gyldendal og Alinea.

Formålet med undersøgelsen var at kaste lys over, hvordan der aktuelt arbejdes med undervisning i bæredygtighed i grundskolen. Dels hvordan lærerne forstår bæredygtighed og inddrager bæredygtighed som undervisningsindhold – men også hvilke holdninger lærerne har til, at bæredygtighed integreres i undervisningen.

Fundene i rapporten peger bl.a. på, at:

- Når lærerne tænker på begrebet "undervisning i bæredygtighed", angiver de ofte konkrete emner, som har med klima og miljø at gøre. En større del af lærerne angiver dog også vigtigheden af, at eleverne udvikler kritisk sans og får indsigt i verdens tilstand. Færre lærere nævner typisk projektbaseret og praksisnær undervisning som pejlemærker for undervisning i bæredygtighed.
- Den største udfordring i forbindelse med at skulle inddrage et bæredygtighedsperspektiv på et ønsket emne er, at emnet opleves som komplekst at forstå for eleverne. Det er således et vigtigt fokuspunkt at skabe understøttende materialer, der konkretiserer og skaber overblik.
- 66 pct. af lærerne finder det vigtigt at inddrage bæredygtighed i deres eget fag.

Bæredygtighed og eksisterende praksis

Vi ved, at der allerede er gode praksisser, undervisningstilbud, initiativer og indsatser, der fremmer og understøtter bæredygtig institutionsdrift og bæredygtighed i undervisningen.

Uddannelsespartnerskabet for grundskolen har udarbejdet eksempler på undervisning, initiativer og tilbud til skolerne samt beskrevet gode idéer til at arbejde med bæredygtighed, se bilaget "De gode cases fra uddannelsespartnerskabet for grundskoler", side 220.

En kortlægning af allerede eksisterende gode projekter og indsatser er derfor et vigtigt fremadrettet fokus for arbejdet i UBU i grundskolen. Også for at anerkende alt det, der kan 'stås på'.

Nedenstående er forsøg på at give et indblik i kommunale og landsdækkende undervisningsaktiviteter og arbejder med bæredygtighed, som partnerskabet på en eller anden måde er involveret i.

Kommunernes arbejde med bæredygtighed

Arbejdet med at understøtte yderligere grøn omstilling i skoler og kommuner spænder vidt.

Kommuner udarbejder klimahandleplaner, der lever op til Parisaftalens mål i projektet DK2020, og skoler og kommuner indgår samarbejde med forskellige eksterne aktører, se blandt andet eksempler herunder. Det er oplagt, at den grønne omstilling bedst håndteres som en integreret del af de samlede kommunale indsatser. KL har indsamlet data fra kommunerne i anledning af udarbejdelse af KL's klimabarometer. Her svarer 43 ud af 95 kommuner blandt andet, at uddannelse og dagtilbud er prioriteret i høj eller i meget høj grad i den kommunale klimastrategi. Hvis man medregner i "nogen grad" drejer det sig om 72 kommuner.

Aabenraa Kommune er godt i gang med deres grønne tiltag vedr. uddannelse og undervisning. Deres skoletjenester tilbyder kommunens grundskolerne 'ud af huset'-forløb om bæredygtighed og Verdensmål. Derudover arbejdes der med naturfagsnetværk. Kommunen har også fået kortlagt deres undervisningsforløb og muligheder i forhold til læren om bæredygtighed og klima i samarbejde med CONCITO/Klimaambassaden og Haver til Maver, som leder projektet 'Den grønne rygrad'.

Den Grønne Rygrad er for kommuner, lærere og elever og er en indsats, der styrker grøn undervisning og dannelse af fremtidens generationer. Projektet har til formål at danne ramme og inspiration for arbejdet med grøn dannelse i grundskolen ved at styrke klima- og bæredygtighedsundervisningen med udgangspunkt i STEM-fagene.

Miljøtjenesten i Københavns Kommune (et samarbejde som består af Teknik– og Miljøforvaltningen, Børne– og Ungdomsforvaltningen samt eksterne klima– og miljøpartnere) arbejder på at (ud)danne en klima- og miljøbevidst generation, som kan understøtte skabelsen af et grønnere, sundere og mere attraktivt København, der også kan inspirere andre byer i verden til at blive bæredygtige.

Landsdækkende tilbud til skolerne

Grøn Skole-programmet er Danmarks største netværk af skoler, hvor hele institutionen arbejder målrettet med bæredygtighed i både undervisning, drift og organisering. Netværket består af 300 skoler, der er spredt ud over hele landet. Grøn Skole-netværket er desuden en del af det internationale netværk af Eco-Schools, der er på 59.000 skoler i 74 lande.

Hele Verden i Skole er en kampagne af Oxfam IBIS, der sætter børns ret til god uddannelse på skoleskemaet i Danmark. Kampagnen har eksisteret siden 2004 og har over årene årligt haft mellem 100.000 og 200.000 danske skolebørn tilmeldt det pågældende års LæseRaket. I 2022 er 122.000 skolebørn, 6.088 klasser og 822 skoler tilmeldt. Verdensmålene fungerer som centrale temaer i kampagnen og siden starten af kampagnen har et bredt bæredygtighedsperspektiv på social-, miljø- og økonomisk bæredygtighed været fundamentet for kampagnen. Hele Verden i Skole søger dermed at forme global dannelse og medborgerskab i grundskolen.

Den Grønne Rygrad er et tilbud under CONCITO. Den grønne rygrad arbejder inden for temaerne Energi, Fødevarer, Klima, Ressourcer, Natur og Sundhed og vil indtil foråret 2024 samarbejde med

15-20 kommuner om at kortlægge og forankre grøn dannelse og klima- og bæredygtighedsundervisning i folkeskolen. Den Grønne Rygrad understøtter lærernes arbejde og kommunernes indsatser inden for STEM-fagene og skal gøre det lettere at sikre progression og faglige sammenhænge. Formålet med projektet er at fremme og understøtte den naturfaglige formidling og gøre den relevant og inspirerende for elever gennem hele skoleforløbet.

Verdenstimen er den danske udgave af den globale kampagne World's Largest Lesson. Målet er, at Danmark skal leve op til delmål 4.7 om at børn og unge skal undervises i bæredygtighed og verdensborgerskab. Hvert år i uge 47 fejrer Verdenstimen Verdensmålene sammen med grundskoler og ungdomsuddannelser. Verdenstimen drives af Verdens Bedste Nyheder og har samlet undervisningsmateriale fra 45 NGO'er og undervisningsorganisationer, der stiller gratis materialer og aktiviteter til rådighed.

FN-forbundet er en NGO, som har til formål at styrke interessen for FN og nationernes gensidige afhængighed og fælles ansvar. De har en skoletjeneste, der tilbyder undervisningsforløb om Verdensmålene, og er lead på et Erasmus+ projekt 'Education for global sustainability'.

Haver til Maver er en almennyttig forening, der gennem skolehaver giver børn jordforbindelse i en række af landets kommuner. Skoletilbuddets mest udbredte model er for 4.-5. klasser, hvor hver klasse i kommunen får 20 kvadratmeter jord, som de skal så, dyrke og luge fra april til oktober. Der laves mad af de mange groede grøntsager, læres om bæredygtighed, cirkulære jord til bord til jord-processer og meget andet, ligesom elevernes naturkendskab udvides kraftigt. Undervisningen i Haver til Maver varetages af uddannede fagpersoner som gartnere og kokke i samarbejde med klassens lærere, der løbende sparres med ift. forløbene og integration af skolens fag. Følgeforskning viser positive resultater på blandt andet elevernes læsefærdigheder, og vi ser desuden gavnlige effekter på elevernes trivsel og sundhed af de mange timer i haverne. Mødet med ikke-akademiske fagpersoner og den konkrete praksisfaglighed, der bogstavelig talt giver eleverne jord under neglene, er også efterspurgt i en tid med mangel på erhvervsuddannede og andre grønne hænder.

Andre initiativer

Danmarks Lærerforening arbejder for at understøtte lærernes undervisning i forhold til klima, grøn omstilling og bæredygtighed, og har afsat en pulje på 2 millioner til dette arbejde. Det er de lokale kredse, der kan søge om midler til at igangsætte medlemsengagerende aktiviteter, der skal bidrage til at skabe forandring og engagement i forhold til grøn omstilling og bæredygtighed.

Derudover har Danmarks Lærerforening iværksat et større samarbejde med et konsulentfirma 'Better Green' om at gøre organisationen grøn indadtil.

Hvilke eksisterende styrker ser vi?

På baggrund af den eksisterede viden, som beskrevet i foregående afsnit har grundskolepartnerskabet identificeret følgende styrker i arbejdet med bæredygtighed:

- Der er mange enkeltinitiativer og indsatser i gang lokalt. Der er kommuner, skoler, undervisningstilbud, organisationer og lærere som har viden og erfaring. Det er en styrke, at man kan motivere til og trække på de erfaringer, der er, og få inspiration fra de igangværende initiativer.
- Børn og unge inddrages. Det er tydeligt, at der i de lokale praksisser er tilknyttet en fremgangsmåde, hvor børn og unge inddrages i udvikling af undervisningstilbud og viden. Der er en eksperimenterende tilgang og didaktik, der kendetegner den danske uddannelsestradition: Vi ved ikke alt på forhånd – men vi undersøger det sammen og bliver klogere.
- Naturomgivelserne bruges i et vist omfang. Det er kendetegnende, at man i f.eks. landsdækkende undervisningstilbud gør brug af de umiddelbare nære omgivelser i form af f.eks. natur, græsplæner og haver. Vi ved, at personer med stærk tilknytning til naturen er mere tilbøjelige til at passe på og beskytte den. Hvis skoler giver børn og unge et stærkt forhold til naturen, vil de således bidrage til en mere bæredygtig adfærd.[2] Der mangler dog generelt faciliteter til at tage eleverne med ud af klasselokalet. Der bør være fokus på sikring af fysiske rammer og adgang til grønne læringsrum for alle elever.
- Undervisningstilbud/åben skole er opmærksomme på, at det er inden for de eksisterende læseplaner og fag, at man inddrager bæredygtighedselementer. Der er ikke behov for et nyt fag – i stedet tænkes bæredygtighed ind i fagene – og fagene tænkes tværfagligt.
- Det fungerer godt, når lærerne har let adgang til materialer og aktiviteter. Det skal være ”nemt”, inspirerende og let tilgængeligt for alle lærere.
- Det fungerer, når der i udbudte aktiviteter også tænkes efteruddannelse/kompetenceudvikling ind for lærerne, og ikke blot tilbydes undervisningstilbud rettet mod eleverne. Dette bl.a. for at understøtte en eksperimenterende tilgang til at arbejde med bæredygtighed.
- Inddragelse af aktører fra andre arenaer og indgåelse af partnerskaber viser sig at give stor værdi til en ”whole school og city approach” og helhedstænkning. Vi skal styrke de lokale samarbejder.
- Bæredygtig undervisning er anvendelsesorienteret og praksis- og virkelighedsnær. Det er ‘Hands on’ undervisning. Med andre ord er bæredygtig undervisning praksisfaglighed.
- Der arbejdes generelt med at give håb og handlemuligheder til eleverne.

[2] https://www.researchgate.net/publication/352958476_Human-nature_connectedness_as_a_pathway_to_sustainability_a_global_meta-analysis

Mangler i eksisterende viden

Fra et forskningsperspektiv mangler der empirisk og teoretisk viden om, hvordan specifikke UBU-processer udspiller sig i Danmark (didaktik, pædagogik, institutionsledelse, policies etc.), og der mangler viden om koblingerne mellem disse processer. Herunder:

- Hel-institutionsperspektiv

Der mangler viden om omfanget og kvaliteten af nødvendige forandringer i et hel-institutions perspektiv. Der er en mangel på viden om koblinger mellem policy, kommunale indsatser, ledelse af institutioner, drift af institutioner, pædagogisk-didaktiske processer og ikke mindst elevers videre vandring i uddannelsessystemet og deres videre karrierespor.

- Tværfaglighed og helskoletilgang

Der mangler i udtalt grad empirisk viden om, hvordan alle fag og forskellige konstellationer af tværfagligt samarbejde samt helskoletilgange rent faktisk arbejder didaktisk med bæredygtighed. Altså de grundlæggende spørgsmål om hvorfor og hvordan: Hvordan der arbejdes i dansk, i samfundsfag, i natur og teknik, i projektugen i 8. og 9. klasse osv. Hvordan tales der om det? Hvordan begrundes undervisningen? Hvad handler den om? Derudover mangler der viden om, hvordan elever og lærere forholder sig til undervisningen. Empirisk viden er en central præmis for at kunne forstå praksis og tænke i udviklingsprojekter, indsatser og reformer på landsplan.

- Teori til støtte for praksis

Der mangler derudover også mere teoretisk baseret viden om, hvordan fag og lærere kan arbejde med bæredygtighed - og hvilken viden der er behov for at give eleverne.

- Undervisningsmidler

Der mangler viden om, hvad de undervisningsmidler, der er ved at komme på markedet, fører til af praksis.

Fra et praksisperspektiv mangler der perspektiver på og viden om:

- Hvordan man som skole kan arbejde med bæredygtighed i både undervisning, drift og ledelse – med en helinstitutionstænkning? Hvordan kommer man i gang og styrker praksisfagligheden?
- Hvordan bæredygtighed bliver en del af den almene dannelse på sigt og noget for alle fag og lærere? Og hvad betyder det for undervisningen?
- Hvordan alle aktører i og omkring grundskolen klædes på til arbejdet med bæredygtig udvikling? Hvilken viden skal der til? Hvilke færdigheder og kundskaber, materialer, metoder er der behov for i undervisningen?
- Hvordan vi får delt de gode eksempler og inspirer hinanden på tværs af fag, skoler, kommuner og landsdele? Der er allerede gode indsatser i gang.

Barrierer og muligheder i grundskolen

Barrierer

Generelt

I partnerskabets forarbejde er vi stødt på barrierer ift. at gøre bæredygtighed til en integreret faglighed og daglig praksis i skolerne, som blandt andet bunder i behovet for et vedvarende politisk og ledelsesmæssigt fokus på den grønne omstilling. Partnerskabet har som ambition at gøre bæredygtighed til en integreret faglighed i skolerne.

For at opnå partnerskabets ambitioner er der behov for et vedvarende politisk og ledelsesmæssigt fokus på bæredygtighed og altså en opmærksomhed på:

- Klar politisk tilkendegivelse og legitimitet til at prioritere arbejdet med bæredygtighed
- Politiske støttestrukturer, der betoner vigtigheden af at gøre det samlede skolesystem fra drift til undervisning mere bæredygtigt
- At understøtte strukturer, fra nationalt til kommunalt til skoleniveau, der understøtter en helinstitutionstankegang
- At undervisning i og arbejdet med bæredygtighed også indtænkes som del af emner og problemstillinger, der i forvejen arbejdes med
- At understøtte en bred lokal forankring, med henblik på fælles at løfte opgaven med bæredygtig udvikling
- At tiltag, der understøtter skolernes arbejde med den grønne omstilling, hænger sammen med de samlede kommunale indsatser.

Drift

I forhold til at opnå ambitionen om en helinstitutionstankegang kræves et større fokus på drift og den manglende sammenhæng mellem undervisning og bæredygtig drift. Der er et stort undervisnings- og læringspotentiale i at kæde undervisning og bæredygtig drift sammen og inddrage eleverne i bæredygtig drift på den lokale skole. Der er behov for at 'Walk the talk', da det er en barriere at undervise og socialisere elever til bæredygtig adfærd, når driften af skolen ikke er bæredygtig, f.eks. ift. (manglende) affaldssortering.

Derudover mangler der muligheder for at udarbejde fleksible driftsbudgetter, så det gøres nemmere at lave grønne investeringer – som et led i den samlede kommunale indsats vedr. grøn omstilling i den daglige drift af kommunens institutioner.

Undervisning

Som allerede nævnt oplever lærere, at undervisning i bæredygtighed ofte knyttes til konkrete emner, som har med klima og miljø at gøre. Lærere angiver, at den største udfordring omhandler materialer og viden om hvordan bæredygtighedsperspektivet inkluderes i andre undervisningsforløb og faglige emner.

Det opleves, at bæredygtighed som emne er komplekst at forstå for eleverne. Det er således et vigtigt fokuspunkt at skabe understøttende materialer, der konkretiserer og skaber overblik. Arbejdet med undervisning i grøn omstilling og bæredygtighed er et anliggende for alle fag og for alle lærere, så det er centralt, at lærere understøttes ikke blot i form af understøttende materialer,

men også i form af kompetencer og inspiration. Dette understøttes af den før omtalte undersøgelse, hvor lærere tilkendegav, at der er forskel på lærernes inddragelse af bæredygtighed i deres fag, alt afhængig af om bæredygtighed indgår i fagets læseplan eller ej.

Det er desuden vigtigt at udbrede eksempler og erfaringer med etablering af inspirerende undervisningsmiljøer, bl.a. adgang til grønne naturområder for at gennemføre undervisning på varierende praksisfaglige måder. En stor del af lærerne vil gerne undervise i bæredygtighed, men føler sig usikre på, hvordan de skal gribe opgaven an. Lærerne i undersøgelsen tilkendegiver, at der er behov for yderligere inspiration og viden og kompetence, særligt ift. inddragelse af perspektivet på tværs af fag og fagområder.

Folkeskolens formålsparagraf og læseplanerne giver mulighed for meget forskellig tolkning og praksis. Det kan medføre, at undervisningen i bæredygtighed bliver ujævnt fordelt hen over landet. Det er ikke alle steder, der arbejdes lige målrettet med naturfaglig og praksisnær bæredygtig undervisning, På grundskoleområdet skal alle elever have kundskaber og færdigheder, der gør dem i stand til at tage stilling til og have viden om bæredygtighed.

Organisering

I det videre arbejde er der behov for yderligere viden og inspiration til skoler og kommuner for at få arbejdet med bæredygtighed til at hænge sammen med de fælles kommunale klima- og miljøindsatser, så der er tale om en samlet understøttelse af bæredygtig tværfaglig undervisning. Endelig viser erfaringerne fra de skoler og kommuner, der arbejder målrettet med grøn omstilling og bæredygtighed, at bred politisk og ledelsesmæssig bevågenhed er centralt i arbejdet med at implementere og udvikle bæredygtighed i skolernes hverdag.

Muligheder

Understøttelse af praksis gennem de gode eksempler - inspiration og vidensdeling

Der er store muligheder i at støtte op om den tiltagende interesse indenfor både policy, ledelse og praksis med gode eksempler bundet i et empirisk og teoretisk funderet vidensgrundlag eller gennem den praksisviden, som allerede nu eksisterer. F.eks.:

- Direkte støtte og inspiration til lærerne via undervisningsmateriale og ikke mindst vidensdeling mellem engagerede lærere, herunder mapping af de eksisterende undervisningstilbud
- Direkte støtte og inspiration til den enkelte skoleleder via f.eks. samarbejde på tværs af organisationer på kommunalt og nationalt niveau. Viden om foregangsskolers praksisser og udfordringer og organisatorisk understøttelse,
- Direkte støtte og inspiration kommunalt og nationalt (policy-laget) gennem viden om aktuel praksis i Danmark og specielt i Norden. Evt. tydeliggøre rammen for arbejdet med bæredygtighed.

Grønne råd og ambassadører på nationalt, kommunalt og skoleniveau

Skal arbejdet med bæredygtighed ikke blot være baseret på ildsjæle og døgnfluer, skal arbejdet understøttes af organisatoriske rammer, der muliggør solid forankring.

Et forslag hertil er at oprette et netværk af UBU AMBASSADØRER, der fungerer som fyrtårne, som forbinder nationalt og lokalt niveau horisontalt og vertikalt. Ambassadørernes rolle ude i kommunerne er at sikre, at arbejdet med bæredygtighed kortlægges, udvikles, koordineres og forankres i samarbejdet med skolerne.

Udvikling af undervisningsmaterialer der fremmer helhedstænkning, tværfaglighed og kreativitet

Ifølge undersøgelsen fra Epinion er den største udfordring for lærerne at omsætte og inddrage bæredygtighed på et ønsket emne, så eleverne oplever at få viden og forståelse for bæredygtighed. Det er således et vigtigt fokuspunkt at skabe understøttende materialer, der konkretiserer og skaber overblik.

Efteruddannelse og kompetenceløft af lærerne og skoleledelser

Det er langt fra alle lærere, der føler sig klædt på til at inddrage bæredygtighed i deres undervisning, ej heller er skoleledelser klædt på til at arbejde med bæredygtig drift, sikre sammenhæng til undervisningen og understøttelse gennem de organisatoriske rammer.

Samarbejde med fonde

Der opleves at være en fondsvillighed til at investere i bæredygtighed og grøn omstilling. Der er altså mulighed for at skoler kan søge midler til finansiering af initiativer og kompetenceudvikling, materialeudvikling mm.

Etablering af grønne undervisningsmiljøer

Der er et stort udviklingsrum i forhold til at undersøge og etablere 'grønne' undervisningsrum, dels for at vide, hvilke 'grønne' undervisningsrum, der giver den bedste læring og dels for at sikre, at alle skoler, institutioner m.v. har adgang til 'grønne' undervisningsrum af en høj kvalitet. Der er potentiale i større inddragelse af uderummet som undervisningsrum, f.eks. med afsæt i fascinationen for og erfaringer med naturen. Det vil både styrke elevernes forhold til naturen og bidrage til elevernes viden, handlekompetence og engagement i den grønne omstilling.

Styrkelse af formålsstyret, kreativ og praksisfaglig undervisning

I samarbejdet om folkeskolen ("Sammen om skolen"), arbejdes der mod en mere formålsstyret undervisning, hvor almen dannelse og anvendelsesorienteret og praksisnær undervisning kommer i fokus. Undervisning i bæredygtighed kan styrke formålsstyret undervisning, da der i folkeskolens formålsparagraf fremgår, at undervisning skal bidrage til elevernes forståelse af menneskets samspil med naturen. Derudover knytter bæredygtig undervisning an til en anvendelses- og praksisorienteret tilgang, som kan styrke praksisfagligheden i skolen. Der er mulighed for at arbejde mere anvendelsesorienteret og praksisnært i skolen og gå på tværs af fag og dermed styrke tværfagligheden og kreativiteten. I folkeskolens tværgående tema 'innovation og entreprenørskab' er formålet at understøtte elevernes kreativitet, personlige stillingtagen, handlingsevne og omverdensforståelse. Temaer som bæredygtighed, klima og ressourcer knytter sig hertil.

Grøn omstilling og undervisning skal gå hånd i hånd med et bæredygtigt fysisk miljø på skolerne

Vi skal være nysgerrige og udviklende på, hvordan undervisning kan kobles sammen med grønne løsninger på energi og ressourceforbrug, genanvendelse, indkøb, nybyg og f.eks. madspild. En mulighed kunne være at udvikle et vurderingsværktøj, som har til formål, at skoler og kommuner klædes på til at prioritere, hvor det vil have størst værdi at sætte ind. Eksempelvis i form af materiale med mulighed for et 360° klimaeftersyn. Udarbejdelsen af et sådant materiale kunne understøttes fra centralt hold.

Forslag til initiativer for grundskolen

Partnerskaber og samarbejde er afgørende for at løfte arbejdet med bæredygtighed. Det er samarbejde indenfor skoleverdenen og mellem skoler, kommuner, NGO'er, fagforeninger, forskningsmiljøer, læreruddannelse mm., der kvalificerer og forankrer arbejdet – ingen kan løfte denne opgave alene.

Partnerskabet vil fortsætte samarbejdet og bistå med viden, værktøjer og tilgange, som kan udvikle grundskolen i bæredygtig retning. Vi kigger på mulighederne for at igangsætte følgende aktiviteter:

- Indsamle og udbrede kendskabet til den lange række af initiativer og gode praksisser, som allerede eksisterer, gerne i samarbejde med Børne- og Undervisningsministeriet, herunder
- Indsamle gode eksempler på kommunale støttestrukturer og organiseringer ift. at understøtte bæredygtig undervisningen i grundskolerne.
- Indsamle viden om og gode eksempler fra praksis om helinstitutionstilgangen og tænkningen.
- Iværksætte og inspirere til en fælles temauge, f.eks. i uge 47 eller 17, i samarbejde med Børne- og Undervisningsministeriet med opfordring til, at alle kommuner, NGO'er og skoler deltager.
- Afsøge fondsmuligheder ift. udvikling, udbredelse og anvendelse af undervisningsmaterialer og forløb f.eks. ift. projektopgaven og til uddannelse og efteruddannelse af lærere m.fl.

Vi foreslår

at ministeren/ministeriet

- Drøfter hvordan bæredygtighed kan indgå som emne i folkeskolen fremadrettet som del af nye læreplaner, evt. som centralt element i de tværgående temaer.
- Igangsætter et samarbejde og en drøftelse med skolens parter om, hvordan man på forskellige niveauer understøtter arbejdet med bæredygtighed, evt. i drøftelser om praksisfaglighed.
- Udarbejder en langsigtet plan for, hvordan bæredygtighed bliver en del af den almene dannelse i folkeskolen.
- Prioriterer midler til kompetenceudvikling af lærere og lærerstuderende i, hvordan man arbejder med bæredygtighed i eget fag og tværfagligt.
- Iværksætter en landsdækkende kortlægning af viden om, hvordan didaktisering af bæredygtighedsrelateret undervisning pågår og derefter gennem samarbejde med partnerskabet udbreder denne viden.

- At Børne- og Undervisningsministeriet iværksætter udarbejdelse af et vurderingsværktøj, der kan understøtte de enkelte skolers og de øvrige decentrale institutioner med at kortlægge og reducere den enkelte institutions økologiske fodaftryk.

at Folketinget

- Tydeliggør vigtigheden af at prioritere bæredygtighed i fremtidens skole og drøfter hvordan man kan understøtte relevante støttestrukturer for både undervisning, ledelse, forskning og udarbejdelsen af undervisningsmaterialer.

at kommunerne

- Har fokus på, at kommuner og skoler klædes på til at træffe driftsmæssigt hensigtsmæssige beslutninger i en bæredygtig retning, som led i kommunens samlede indsatser.
- Har større fokus på bæredygtighed i driften.
- Sammen med partnerskabet afsøger og iværksætter forsøg med kommunale støttestrukturer for UBU, evt. støttet af fondsmidler.
- understøtter udbredelsen af grønne dannelsesrum.

at konkrete organisationer, foreninger, institutioner

- tager initiativ til/støttes i at iværksættes lokale udvalg med fokus på bæredygtighed og med inddragelse af både ansatte og elever, f.eks. grønne elevråd
- Hjælpe til med en forståelsesramme for bæredygtig undervisning
- Tilbyder støttestrukturer og midler til at styrke og udvikle uddannelsesinstitutioner til bæredygtige dannelsesrum med fokus på drift og pædagogik

3

Uddannelsespartnerskabet for erhvervsuddannelserne og FGU

danske landbrugs skoler

unesco
Den danske nationalkommission

FGU DANMARK

Landsammenslutningen af Handelsskolelærer

Verdens Bedste Nyheder

FH
FAGBEVÆGELSENS HOVEDORGANISATION

Danske SOSU·skoler
En uddannelse i livskvalitet

ERHVERVSSKOLERNES ELEVORGANISATION

danske ERHVERVSSKOLER OG -GYMNASIER

uddannelses forbundet

UNGDOMSBYEN

VIA University College

KØBENHAVNS PROFESSIONS HØJSKOLE

Dette kapitel afspejler arbejdet i Uddannelsespartnerskabet for Erhvervsuddannelser (EUD) og Forberedende Grunduddannelse (FGU), bestående af repræsentanter fra følgende organisationer som bakker op om nedenstående visioner, løfter og anbefalinger:

- Danske Erhvervsskoler og -Gymnasier – Lederne
- Danske Landbrugsskoler
- Danske SOSU-skoler
- Den danske UNESCO nationalkommission
- Erhvervsskolernes ElevOrganisation
- Fagbevægelsens Hovedorganisation
- FGU Danmark
- Københavns Professionshøjskole
- Landssammenslutningen af Handelsskoleelever
- Uddannelsesforbundet
- Ungdomsbyen
- Verdens Bedste Nyheder
- VIA University College og Videnscentrene på erhvervsuddannelsesområdet[3]

Partnerskabet repræsenterer både erhvervsuddannelserne (EUD) og den forberedende grunduddannelse (FGU), hvorfor her følger en kort præsentation af de to uddannelsesformer:

Forberedende grunduddannelse:

FGU er hovedvejen for de unge under 25 år, der ikke er gået den lige vej mod en ungdomsuddannelse eller job. På FGU får eleverne et individuelt tilrettelagt forløb i et inkluderende læringsmiljø med fokus på at understøtte og styrke elevernes sociale, personlige og faglige kompetencer, udvikling og dannelse. Målet med FGU er, at eleverne bliver klar til en ungdomsuddannelse eller beskæftigelse. Undervejs i deres uddannelse kan FGU-eleverne komme i praktik i en virksomhed i en kortere periode. For en stor del af eleverne er målet en efterfølgende erhvervsuddannelse, og der er og skal derfor være en tæt kobling mellem FGU og EUD for at sikre kædeansvaret om de unge.

FGU er en ny sektor, der stadig er i implementeringsfasen, og det er derfor vigtigt at arbejde med især Verdensmål 4 og delmålene herunder, da FGU netop arbejder med elevernes handlekompetence, herunder i forhold til det at uddanne sig.

Erhvervsuddannelserne:

Erhvervsuddannelserne er ungdomsuddannelser, som er bygget op om vekseluddannelsesprincippet. Det vil sige, at eleven eller lærlingen skifter mellem at være på skole og ude i oplæring[4] hos en virksomhed eller offentlig institution. Der findes i skrivende stund 101 forskellige erhvervsuddannelser med dertilhørende specialer, så uddannelserne er mangfoldige.

[3] Der findes i dag 10 videnscentre på erhvervsuddannelsesområdet. Et tværgående videncenter for brug af IT i undervisningen (CIU) og 9 fagspecifikke videncentre, der dækker hovedområderne Social og sundhed, Handel og Kontor, Byggeri samt Industri. En række erhvervsuddannelser er endnu ikke dækket af fagspecifikke videnscentre. Det gælder f.eks. uddannelser inden for landbrug og fødevare.

[4] I notatet anvendes betegnelsen praktik-/oplæringsvirksomheder, der henviser til praktikvirksomheder på FGU og oplæringsvirksomheder på EUD.

Fælles for dem er, at de klæder elever og lærlinge på til at kunne tage aktiv del i arbejdsmarkedet og samfundet efter endt uddannelse.

Et fælles udgangspunkt:

Indledningsvist er partnerskabet blevet enige om, at arbejdet med UBU på erhvervsuddannelserne og den forberedende grunduddannelse skal tage udgangspunkt i følgende vision:

Elever på EUD og FGU
skal kunne gøre en positiv forskel
gennem bæredygtige handlinger

Partnerskabet tager afsæt i den definition af bæredygtighed, der ligger til grund for 'Handleplanen for Uddannelse for bæredygtig udvikling'. Bæredygtighed er således både den miljømæssige, sociale og økonomiske bæredygtighed. Så når der i anbefalingerne henvises til bæredygtighed, menes alle tre tilgange.

Fælles for EUD og FGU er, at begge uddannelsestyper er praksisrettede, hvorfor handlekompetencen er afsættet for visionen. Partnerskabet ser det ligeledes som en del af UBU, at elever og lærlinge får værktøjerne til at kunne agere kritisk tænkende ift. bæredygtighed. Både EUD og FGU har en divers elevgruppe, hvorfor arbejdet med UBU kan forekomme komplekst, men samtidig også rumme mange forskellige potentialer og deltagelsesformer. Partnerskabet ønsker derfor med sine anbefalinger, at der bliver plads til at gøre bæredygtighed relevant på flere måder for forskellige målgrupper, bl.a. fordi man kan arbejde bæredygtigt med sin faglighed. Det skal således være relevant og meningsfuldt for alle elever på EUD og FGU at gøre en positiv forskel gennem bæredygtige handlinger – hvad end vedkommende er klimaaktivist eller udelukkende ønsker at gøre en forskel i sin egen hverdag.

Udfordringer og anbefalinger, der kan få EUD- og FGU-sektoren tættere på at opfylde visionen

I dette afsnit vil partnerskabet opridse, hvilke barrierer og udfordringer der er ift. at imødekomme visionen, samt hvilke anbefalinger partnerskabet ser ift. at overkomme disse.

Udfordringer

Med afsæt i partnerskabets vision har partnerskabet prioriteret at sætte fokus på fem udfordringer opdelt i tre kategorier: bæredygtig organisation, bæredygtig skoledrift og undervisning i bæredygtig udvikling. Disse er:

Bæredygtig organisation

1. **Strategisk ledelse:** Der er behov for at sætte yderligere fokus på bæredygtig skole- og organisationsudvikling samt kulturforandring hos strategiske ledere og bestyrelser.

2. **Pædagogisk ledelse:** Den pædagogiske ledelse med fokus på bæredygtighed skal styrkes.

Bæredygtig skoledrift

3. **Investering i bæredygtig skoledrift:** Regler for langsigtede bæredygtige investeringer i uddannelsessektoren er en udfordring for, at skolerne kan investere i større initiativer, der udvikler den bæredygtige skole.

Undervisning i bæredygtig udvikling

4. **Bæredygtighed på lærepladser:** Lærepladser kan i højere grad understøtte, at eleverne udvikler en bæredygtig erhvervsfaglighed og dannelse.

5. **Undervisernes kompetencer:** Der er behov for at styrke undervisernes kompetencer til at integrere bæredygtighed i undervisningen både ift. pædagogisk didaktisk tilrettelæggelse samt styrkelse af elevernes bæredygtige faglighed og dannelse.

Vi foreslår

Anbefalinger

Nedenfor præsenteres partnerskabets anbefalinger kort i en ikke-prioriteret rækkefølge. Disse er delt op efter, hvem anbefalingerne er adresseret mod. Ønskes yderligere baggrund og uddybning af anbefalingerne kan det læses i rapportens efterfølgende afsnit.

Børne- og Undervisningsministeren/ministeriet

Partnerskabet anbefaler, at ministeren og ministeriet har fokus på følgende:

1. Sammen med de faglige udvalg sikre, at bæredygtighed bliver en del af læringsmålene på EUD.
2. Sikre, at bæredygtighed bliver en del af læringsmålene på FGU.
3. Udarbejde værktøjer, inspirationsmateriale mv. om UBU, som er målrettet bestyrelser og ledelser.
4. Integrere bæredygtig ledelse i forløbet ”Ledelsesudvikling i Praksis” (LIP).
5. Afsætte nye midler til udvikling og afholdelse af kompetenceudvikling målrettet pædagogiske ledere.

6. Udarbejde inspirationsmateriale om UBU til praktik-/oplæringsvirksomheder, evt. sammen med de faglige udvalg.
7. Tage initiativ til at udvikle et kursus for FGU-undervisere med inspiration fra diplommodulet om undervisning i bæredygtig udvikling.
8. Iværksætte erfaringsopsamling og følgeforskning til de forskellige UBU-tiltag inden for EUD og FGU.
9. Sammen med de faglige udvalg sikre, at alle uddannelser er videnscenterdækket, så de også får mulighed for at arbejde med udvikling og afprøvning af erhvervsfaglige bæredygtige forløb.

Folketinget

Partnerskabet anbefaler, at politikkerne har fokus på følgende:

1. Gøre bæredygtighed i formålsparagraffen til lov på EUD og på FGU.
2. Finde løsninger for selvejeområdet, som stimulerer investeringer i bæredygtige løsninger.
3. Prioritere at dele af de midler, der afsættes til grøn omstilling, øremærkes til udvikling af grøn skoledrift.
4. Prioritere, at der afsættes midler til bæredygtige sektorprojekter, som er branchespecifikke.

Arbejdsmarkedets parter/faglige udvalg

Partnerskabet anbefaler, at partnerne i de faglige udvalg har fokus på følgende:

1. Sammen med børne- og undervisningsministeren/ministeriet sikre, at bæredygtighed bliver en del af læringsmålene på EUD.
2. Sammen med skoler, brancheorganisationer og videnscentre tage initiativ til at afholde møder med fokus på faglige trends inden for bæredygtig udvikling.

EUD- og FGU-partnerskabets organisationer

Partnerskabet anbefaler, at organisationerne i EUD- og FGU-sektoren har fokus på følgende:

1. Skole-, bestyrelses- og lederforeningerne vil sikre vidensdeling om strategisk arbejde med UBU.
2. Videnscentre og skoler vil sammen med faglige udvalg, parter og brancheorganisationer afholde møder med fokus på faglige trends inden for bæredygtig udvikling.
3. Professionshøjskolerne, eller andre eksperter på det erhvervsfaglige-, pædagogiske- og didaktiske område, vil udvikle didaktiske redskaber, der understøtter underviserens UBU-forløb.
4. Professionshøjskolerne vil udvikle et DEP-modul om UBU målrettet diplomuddannelsen i erhvervspædagogik.
5. Videnscentrene vil sammen med skolerne udvikle fagspecifikke UBU-forløb til undervisere og elever.
6. Elevorganisationerne vil understøtte elevrådene, så de har de rette handlekompetencer til at skabe lokale initiativer på deres skoler samt række ud til de Lokale Uddannelsesudvalg (LUU).

7. Underviserorganisationerne vil understøtte underviserne i deres arbejde med UBU i fagene og med at bidrage til en bæredygtig skolekultur.
8. Partnerskabet vil søge midler til en kortlægning af, hvad der allerede er i gang ift. UBU på EUD og FGU.

Den enkelte EUD- eller FGU-institution
Partnerskabet anbefaler, at den enkelte skole/institution har fokus på følgende:

1. Gøre bæredygtighed til en del af skolens samlede strategi samt udvikle en bæredygtig skolekultur.
2. Kompetenceudvikling både af undervisere og øvrige medarbejdere inden for bæredygtig udvikling.
3. Afsøge potentialet ved at deltage i eksisterende netværk – f.eks. UNESCO's Verdensmålsskoler, Friluftsrådets "Grøn skole" og DEG's erhvervsskolenetværk for FN's Verdensmål.
4. Skabe rammer for, at den pædagogiske ledelse sammen med underviserne og evt. videnscentre kan sigte mod at opnå et fælles sprog for og kultur om, hvordan de arbejder for at styrke UBU.
5. Prioritere tid og rum til pædagogisk ledelse med fokus på bæredygtig udvikling.
6. Arbejde for at styrke elevernes kompetencer, så de er klædt på til at engagere sig i en dialog om bæredygtighed med deres praktik-/oplæringsvirksomhed og deres fremtidige arbejdsplads.
7. Tilbyde lokale netværk blandt oplæringsansvarlige, hvor de kan inspirere hinanden til at sætte elevernes bæredygtige kompetencer i spil.
8. Eksperimentere med nye typer af udviklingsforløb, hvor elever, virksomheder og undervisere sammen sætter fokus på bæredygtighed.

1. løsning: Bæredygtighed skal integreres i formål og mål for EUD og FGU

Først og fremmest mener partnerskabet, at der er behov for at sætte politisk retning for arbejdet med bæredygtighed gennem formålsparagraffer og bekendtgørelser. Uanset om det drejer sig om fokus på bæredygtighed hos undervisere eller ledelser på erhvervsskolerne eller FGU, skal bæredygtig udvikling være en "skal opgave" frem for en "kan opgave".

Med en aftale fra 2. november 2021 mellem regeringen, Socialistisk Folkeparti, Radikale Venstre, Enhedslisten og Alternativet er partierne enige om at tydeliggøre vigtigheden af erhvervsuddannelsernes bidrag til den grønne omstilling ved at indskrive øget bæredygtighed og grøn omstilling som perspektiver i formålsparagraffen for erhvervsuddannelserne ved førstkommende lovgivningsmæssige lejlighed.

Der er behov for at dette sker nu, da det kan bidrage til at sætte skub i udviklingen på skolerne. Så længe det fortsætter med at være en hensigtserklæring, rykker det ikke. Der er ligeledes behov for, at bæredygtighed integreres i formålsparagraffen for FGU.

Når bæredygtighed er en del af formålsparagrafferne, vil det have en afsmittende effekt på det tilhørende lovmæssige grundlag, der bliver ført ud i livet af skolerne og dermed styrke elevernes evne til at kunne gøre en positiv forskel gennem bæredygtige handlinger. Partnerskabet vurderer, at det kan sætte retning for det faglige indhold, der bestemmes af de faglige udvalg ud fra de forskellige brancheområders kompetencebehov. Det kan ligeledes være retningsgivende for skolernes arbejde med at tilrettelægge og beskrive uddannelsesaktiviteterne i de lokale undervisningsplaner.

Partnerskabet anbefaler følgende tiltag, der skal sætte retning for en bæredygtig udvikling af EUD og FGU:

- Folketinget bør tydeliggøre over for sektoren, at UBU er en politisk prioritet ved at gøre bæredygtighed i formålsparagraffen til lov på EUD og på FGU.
- Børne- og Undervisningsministeren/ministeriet bør, sammen med de faglige udvalg, sikre, at bæredygtighed bliver en del af læringsmålene på EUD, så underviserne kan målrette deres undervisning og lokale uddannelsesplaner mod disse mål.
- Børne- og Undervisningsministeren/ministeriet bør sikre, at bæredygtighed bliver en del af læringsmålene på FGU, så underviserne kan målrette deres undervisning og lokale forløbsplaner mod disse mål.

2. løsning: Bæredygtighed skal integreres i ledelsen af EUD og FGU

Strategiske ledere

Erhvervsskolerne og FGU-institutionerne er sat i verden for at lave gode uddannelser og sikre, at fremtidens generationer er klædt godt på fagligt og personligt til deres næste skridt. I den fremtid, som vi ser ind i nu, betyder det, at de skal have kompetencer til at arbejde og tænke bæredygtigt både økonomisk, socialt og miljømæssigt. Den opgave skal rammesættes og udvikles via mål og prioriteringer fra skolernes strategiske ledelse.

De strategiske ledelser kan f.eks. søge partnerskaber med den del af erhvervslivet, som er længst fremme ift. klimatiltag og bæredygtighed, da eleverne fra erhvervsskolerne og FGU-institutionerne i høj grad har en direkte tilknytning til arbejdsmarkedet. Skolerne skal løbende have viden om udviklingsbehov inden for bæredygtighed i erhvervslivet, så den kan integreres i undervisningen og derved omsættes til kompetencer hos eleverne. Den viden kan komme direkte flere forskellige steder – f.eks. direkte fra brancherne via de lokale uddannelsesudvalg, fra forskningsprojekter eller fra de nationale videnscentre for erhvervsuddannelser. Sidstnævnte agerer som erhvervsskolernes eksterne udviklingsafdeling indenfor bæredygtighed og erhvervsfaglige områder.

Herudover er det centralt, at den strategiske ledelse har fokus på bæredygtighed på skolen som helhed via ”The Whole School approach”. Det betyder, at bæredygtighed integreres både på det organisatoriske niveau, i driften og i undervisningen. Den strategiske ledelse og bestyrelsen kan have brug for inspiration til, hvordan de kan sætte retning og binde organisationen sammen omkring mål for bæredygtig udvikling, som f.eks. både underviserne, personalet i kantinen og den pædagogiske ledelse kan arbejde for at opfylde.

Partnerskabet anbefaler følgende tiltag, der kan understøtte den strategiske ledelses arbejde med uddannelse for bæredygtig udvikling på skolen som helhed:

- Skolerne bør, som en del af deres strategi, sætte fokus på, hvordan de vil arbejde med bæredygtighed på skolen som helhed, og herunder sætte fokus på kompetenceudvikling både af undervisere og øvrige medarbejdere. Skolernes ledelse skal derudover gå forrest i at få skabt en bæredygtighedskultur på alle organisatoriske niveauer i skolen. Denne skal understøtte skolens vision, mål og strategi indenfor bæredygtighed.
- Skolerne bør desuden afsøge potentialet ved, at skolen formaliserer sit strategiske arbejde med bæredygtighed via eksisterende netværk – f.eks. UNESCO’s Verdensmålsskoler, Friluftsrådets ”Grøn skole” og DEG’s erhvervsskolenetværk for FN’s Verdensmål.
- Skole- og lederforeningerne bør sikre en øget vidensdeling om det strategiske arbejde med bæredygtig udvikling imellem skolerne.
- Elevorganisationerne vil understøtte elevrådene, så de har de rette handlekompetencer til at skabe lokale initiativer på deres skoler samt række ud til de Lokale Uddannelsesudvalg (LUU).
- Børne- og Undervisningsministeren/ministeriet bør udarbejde værktøjer, inspirationsmateriale og evt. mindre kursusforløb, som kan klæde bestyrelser og ledelser på til at implementere bæredygtighed i henhold til formålsparagraffen. Herunder en skabelon for en bæredygtighedsstrategi; et redskab skolerne kan bruge til løbende opfølgning/selvevaluering ift. arbejdet med UBU samt inspiration til at arbejde med den tredobbelte bundlinje med økonomisk, social og miljømæssig bæredygtighed.

Pædagogiske ledere

UBU indebærer både nyt undervisningsindhold og -form. Hvilket betyder, at skolerne står overfor en stor pædagogisk udviklingsopgave. Derfor er det vigtigt at styrke den pædagogiske ledelse og skabe et fælles sprog. Derudover er det traditionelt set mellemlederne, der har den pædagogiske ledelsesopgave, og derfor er det vigtigt, at de bliver klædt på og får nye redskaber. Generelt synes der at mangle tid til, at mellemlederne kan agere som pædagogiske ledere. Struktur og økonomiske rammer omkring erhvervsuddannelserne giver mange administrative opgaver, der tager fokus fra mellemlederen som pædagogisk sparringspartner for underviserne ift. at udvikle undervisningen.

Mellemlederne befinder sig i et krydsfelt mellem krav fra den strategiske ledelse oppefra og krav fra underviserne. Her mangler der ofte et fælles sprog for bæredygtig pædagogik og didaktik, der kan identificere og formidle vigtigheden af en pædagogisk ledelse med fokus på bæredygtighed. Et fælles sprog, der både accepteres og forstås på det strategiske niveau og af underviserne.

Partnerskabet vurderer endvidere, at det er vigtigt at fokusere på ledernes rolle i forankringen af ny viden og praksis. Det kan f.eks. være ved at rammesætte egne og undervisernes kompetenceudviklingsforløb, så der er fokus på før, under og særligt efterbearbejdning af de nye

bæredygtige kompetencer, så disse integreres i organisationen og fører til en varig kapacitetsopbygning.

Partnerskabet anbefaler følgende tiltag, der kan styrke de pædagogiske lederes rolle som faglig sparringspartner ift. undervisning, som styrker elevernes bæredygtige handlekompetencer:

- Børne- og Undervisningsministeren/ministeriet bør integrere bæredygtig ledelse i sit forløb "Ledelsesudvikling i Praksis" (LIP).
- Børne- og Undervisningsministeren/ministeriet bør sikre, at der afsættes nye midler til udvikling og afholdelse af kompetenceudvikling målrettet pædagogiske ledere på EUD og FGU. Kompetenceudviklingen skal have fokus på pædagogisk ledelse, uddannelse for bæredygtig udvikling og samskabelse, så underviser og leder i fællesskab udvikler en bæredygtig undervisningskultur, der har fokus på at styrke elevernes evne til at handle bæredygtigt.
- Skolerne bør give rammer til, at den pædagogiske ledelse, sammen med underviserne, kan sigte mod at opnå et fælles sprog for og kultur om, hvordan de arbejder for at styrke den sociale, økonomiske samt miljømæssige bæredygtighed, som kan understøtte skolens strategiske arbejde med UBU. I dette arbejde kan skolerne inddrage videnscentrene.
- Skolerne bør prioritere tid og rum til pædagogisk ledelse med fokus på bæredygtighed

3. løsning: Det skal være lettere at investere i bæredygtig drift

Investering i bæredygtig skoledrift bør have høj prioritet, men erhvervsskoler og FGU-institutioner oplever udfordringer ift. rammerne for grønne investeringer. Det er f.eks. en udfordring, at der fra den fra 1. januar 2018 er indført investeringsrammer for de statslige selvejende institutioner, som omfatter institutioner for erhvervsrettet uddannelse, institutioner for almengymnasiale uddannelser samt voksenuddannelsescentre. Rammerne indebærer, at der på finansloven fastsættes et loft for institutionernes samlede investeringsbudget, og at institutionerne skal tilpasse, udskyde eller standse investeringer, hvis de samlede budgetterede investeringer overstiger den flerårige ramme, der fastsættes på finansloven. Det fremgår af loven, at dette medfører merudgifter til administration på de enkelte institutioner, idet der er udgifter forbundet med at tilpasse, udsætte eller aflyse planlagte investeringer.

Investeringsrammer betyder derfor, at skolerne er underlagt investeringsvilkår, som hæmmer muligheden for at investere i større initiativer, herunder grønne initiativer, der kan udvikle den bæredygtige skoledrift. Skolerne oplever, at investeringsrammer særligt står i vejen for, at de kan foretage langsigtede investeringer, der kan understøtte arbejdet med de grønne tiltag, som er afgørende i en tid, hvor skolerne også skal bidrage til den grønne omstilling.

Partnerskabet anbefaler følgende tiltag, som kan løse udfordringerne med investering i bæredygtig skoledrift:

- Folketinget bør finde løsninger for selvejeområdet, som stimulerer investeringer i bæredygtige løsninger, ved bl.a. at adressere begrænsningerne i investeringsrammerne.
- Folketinget bør prioritere, at dele af de midler, der er afsat til grøn omstilling, øremærkes til udvikling af grøn skoledrift i hele uddannelseskæden.

4. løsning: Sæt fokus på bæredygtighed i praktik og oplæring i virksomheder

De bæredygtige handlinger og den forskel, som elever kan gøre i og med deres fag, har potentiale til at blive meget synlig, når de kommer ud på deres praktik-/oplæringsvirksomhed. Omvendt kan der opstå en diskrepans mellem den tillærte metode eller teori ift. bæredygtig udvikling, som eleven har arbejdet med på skolen, og den hverdag, der er på arbejdspladserne. Det kan bl.a. skyldes, at der i øjeblikket sker en hastig udvikling inden for bæredygtighed, både ift. de erhvervsfaglige kompetencer og det bæredygtige mindset, der er brug for på arbejdsmarkedet. Herudover er der stor forskel fra lære-/praktikplads til lære-/praktikplads og inden for brancherne, når det handler om potentielle bæredygtige forretningsområder og services mv. Dertil kommer, at bæredygtighed kan være nærværende på praktik-/oplæringsvirksomhederne både ift. den miljømæssige, økonomiske og sociale dimension. Særligt sidstnævnte relaterer sig mange steder til arbejdspladsens værdigrundlag og arbejdsmiljø.

Alt det stiller store krav til viden og kompetencer på de arbejdspladser, der skal oplære elever og lærlinge, samt for de skoler, der skal integrere bæredygtighed i undervisningen. Praktik-/oplæringsvirksomheder og skoler bærer, ifølge partnerskabet, et fælles ansvar for at arbejde for, at de nyeste vinkler på den miljømæssige, økonomiske og sociale bæredygtighed indgår i elevernes læringsforløb – uanset om det foregår på skolen eller på praktik-/oplæringsvirksomheden. I den forbindelse er det vigtigt, at der er samspil mellem de to læringsarenaer.

I dette afsnit præsenterer vi partnerskabets anbefalinger, der involverer praktik-/oplæringsvirksomhederne. Udviklingspotentialerne ift. skoledelen er beskrevet i de øvrige afsnit.

Partnerskabet anbefaler følgende tiltag, der kan styrke praktik-/oplæringsvirksomheder som læringsarena for bæredygtig udvikling:

- Skoler, parter, faglige udvalg, brancheorganisationer og videnscentre bør tage initiativ til at indkalde til faglige møder, hvor fokus er at blive opdateret på de faglige trends inden for de tre dimensioner af bæredygtig udvikling. Målet er både, at oplæringsansvarlige/praktikvirksomhederne og skoler opnår indsigt i de nyeste udviklinger samt at drøfte, hvilke nye kompetencer, der er brug for hos eleverne inden for de konkrete uddannelser og ift. bæredygtighed.
- Skolerne bør arbejde for at styrke elevernes kompetencer, så de er fagligt, socialt og personligt klædt på til at engagere sig i en dialog om social, økonomisk og miljømæssig bæredygtighed med deres praktik-/oplæringsvirksomhederne og deres fremtidige arbejdsplads.

- Skolerne kan oprette lokale netværk blandt oplæringsansvarlige, hvor de kan inspirere hinanden til at sætte elevernes bæredygtige kompetencer i spil. Der kan være tale om nye netværk, eller at skolen introducerer en bæredygtig dimension i de lokale netværk, som oplæringsansvarlige og/eller de enkelte virksomheder allerede er en del af.
- Børne- og Undervisningsministeren/ministeriet bør udarbejde et fælles inspirationsmateriale, der henvender sig til praktik-/oplæringsvirksomhederne, som ønsker at styrke deres arbejde med bæredygtighed som en del af oplæringen. Dette kan evt. ske i samarbejde med de faglige udvalg. Inspirationsmaterialet kan f.eks. indeholde:
    - Mindre kursusforløb, der giver kompetencer til og motivation for, at se eleven som bæredygtig forandringsagent.
    - Overblik over, hvilke muligheder der er inden for lovgivningen til f.eks. at etablere delpraktikker for eleven i andre virksomheder, som er længere fremme ift. bæredygtighed.
    - Inspiration til, hvordan praktik-/oplæringsvirksomheden kan deltage i kompetenceudvikling. Det kan f.eks. være mulighederne for at deltage i fælles kompetenceudvikling for elev sammen med virksomhed gennem AMU.

5.løsning: Underviserne skal have kompetencerne til at integrere bæredygtighed i undervisningen

Underviserne har brug for faglig inspiration og løbende at blive opdateret på, hvad bæredygtighed handler om i deres fag og i den didaktik, der skal til for at invitere eleverne ind samt engagere dem til at udføre bæredygtige handlinger. Underviserne er nøglepersoner ift. at få eleverne til selvstændigt at træffe beslutninger ud fra et bæredygtigt mindset. Derfor skal undervisernes faglige kompetencer og didaktiske tilgang have et bæredygtigt perspektiv.

Underviserne skal i dialog om, hvad der er af bæredygtige handlinger i lige præcis de fag og faglige temaer, de underviser i – både når det gælder bæredygtig erhvervsfaglighed og dannelse. Når det er præciseret, skal underviserne klædes på derefter. Undervisernes vigtigste rolle er at styrke elevernes handlekompetencer, så bæredygtighed kan indgå som et fagligt og værdimæssigt kompas i både arbejdsliv og privatliv. Får underviserne udviklet deres kompetencer indenfor området, kan det sætte gang i noget hos eleverne, som de så kan bære med sig videre ud på praktik-/oplæringsvirksomhederne. På den måde kan underviserne understøtte eleverne i at blive forandringsagenter på deres praktik-/oplæringsvirksomheder.

Der kan med fordel hentes erfaringer fra andre områder, hvor underviserne på samme måde har skullet integrere nye tværgående kompetencer med fagene. F.eks. arbejdet med at integrere entreprenørskab på EUD, Astras STEM-model mv.

Bæredygtige teknologier og metoder er i hastig udvikling i erhvervslivet, og det kræver, at underviserne får mulighed for at undersøge og afprøve de nyeste metoder som en del af deres kompetenceudvikling. Der ligger ydermere en stor pædagogisk udviklingsopgave i at udvikle og afprøve nye læringsaktiviteter og forløb, hvis UBU indarbejdes i flere læringsmål. Partnerskabet vurderer, at principperne for kompetenceudvikling skal være praksisbaseret, så underviserne kan

afprøve og implementere de nye metoder, teknologier og materialetyper, mens de underviser. Det betyder, at undervisernes kompetenceudvikling sker gennem udvikling og afprøvning af forløb for bæredygtig udvikling. Det kan f.eks. være kompetenceudviklingsforløb, der bygger på aktionslæring eller med inspiration fra Learning Factory-modellen, hvor eksperter i pædagogik for bæredygtig udvikling og eksperter i bæredygtighed indenfor de fag/fagområder, der skal dækkes, inddrages, gerne forlagt til/kombineret med studieture/praktikforløb mv. i spydspidsvirksomheder.

Partnerskabet anbefaler følgende tiltag, der kan styrke undervisernes kompetencer til at understøtte elevernes evner og motivation for at gøre en positiv forskel gennem bæredygtige handlinger:

- Professionshøjskolerne, eller andre eksperter på det erhvervsfaglige samt pædagogiske og didaktiske område, kan udvikle didaktiske redskaber, der understøtter underviserens planlægning og gennemførelse af forløb for bæredygtig udvikling. Redskaberne kan med fordel understøttes af gode råd til, hvordan man som underviserteam kan samarbejde om UBU.
- Skolerne kan, i samarbejde med professionshøjskoler og andre eksperter på det erhvervsfaglige samt pædagogiske og didaktiske område, eksperimentere med nye typer af udviklingsforløb, hvor elever, virksomheder og undervisere sammen sætter fokus på bæredygtighed. Det skal gøre undervisere, elever og lærepladser/oplæringsvirksomheder til et lærende partnerskab, der bliver klogere på bæredygtighed inden for de forskellige brancheområder, imens undervisning og oplæring pågår.
- Professionshøjskolerne vil udvikle et DEP-modul om UBU målrettet diplomuddannelsen i erhvervspædagogik for undervisere i EUD-sektoren, hvor de kan opkvalificere sig med faglige kollegaer og ikke på tværs af grundskole og ungdomsuddannelser.
- Underviserorganisationerne vil understøtte underviserne i deres arbejde med UBU i fagene og med at bidrage til en bæredygtig skolekultur.
- Børne- og Undervisningsministeren/ministeriet bør tage initiativ til, at der på FGU-området udvikles et kursus for FGU-undervisere med inspiration i diplommodulet om undervisning i bæredygtig udvikling. Hvis der fremadrettet laves aftaler om formel uddannelse for FGU-undervisere, anbefales det, at valgmodulet tænkes ind.
- Videnscentrene kan, i samarbejde med skolerne, udvikle fagspecifikke bæredygtighedsforløb til undervisere og elever.

6. løsning: Bedre og mere systematiseret vidensopsamling samt -spredning om uddannelse til bæredygtig udvikling

Der er behov for en større systematiseret erfarings- og vidensopsamling af allerede eksisterende erfaringer med UBU på EUD og FGU. Denne skal sikre en øget vidensspredning i sektoren.

Partnerskabet anbefaler følgende tiltag, der kan styrke en bedre og mere systematiseret vidensopsamling samt spredning om UBU på EUD og FGU:

- Partnerskabet søger midler til at få gennemført en kortlægning af, hvad der allerede nu er i gang ift. UBU på EUD og FGU.
- Børne- og Undervisningsministeren/ministeriet bør iværksætte en systematiseret erfaringsopsamling og følgeforskning til de forskellige tiltag, der iværksættes i forbindelse med implementering af UBU. Det vil sikre, at erfaringer og resultater kan bruges på tværs af sektoren og kan integreres i uddannelsen af underviserne på EUD og FGU.
- Børne- og Undervisningsministeren/ministeriet bør, i samarbejde med de faglige udvalg, sikre, at alle uddannelser er videnscenterdækket, så disse også får mulighed for at arbejde med udvikling samt afprøvning af erhvervsfaglige bæredygtige forløb.
- Folketinget bør prioritere, at der afsættes midler til et sektorprojekt, der er branchespecifikt, og som tilrettelægges som et aktionslæringsprojekt med fokus på "lærende fællesskaber" mellem elever, praktik-/oplæringsvirksomheder og skoler. Sektorprojektet skal både rumme en skoleudviklingsdel og et følgeforskningsspor. Udviklingsdelen kan udvikles lokalt hos underviserne, så de kan bruge det i deres undervisningsforløb. Forskningssporet skal generere den viden, der mangler ift., hvordan undervisere kan integrere bæredygtighed i undervisningen i de erhvervsrettede fag på EUD og FGU.

Hvordan arbejder partnerskabets deltagere med UBU på nuværende tidspunkt?

Nedenfor har de forskellige aktører i partnerskabet kort beskrevet, hvordan de arbejder for og understøtter partnerskabets vision om, at elever på EUD og FGU skal kunne gøre en positiv forskel gennem bæredygtige handlinger:

Skoleorganisationer:

Danske Erhvervsskoler og -Gymnasier:

DEG har som mål at understøtte erhvervsskolernes arbejde med bæredygtighed i undervisning, drift, organisering, i udviklingsprojekter og gennem partnerskaber. DEG har derfor etableret et erhvervsskolenetværk for FN's Verdensmål, som samler skolerne omkring vidensdelingsaktiviteter, der kan styrke den bæredygtige erhvervsskole. Netværket har eksisteret i tre år og har bl.a. afholdt seminarer (online og fysisk) om bæredygtig ledelse, CO_2-regnskaber og elevinddragelse. DEG inddrager ofte samarbejdspartnere i initiativerne og har bl.a. samarbejdet med UNESCO, VUC Verdensmåls forum, Gymnasieskolernes Klimaalliance samt medlemmer af dette partnerskab, fordi fælles bæredygtige indsatser giver stærkere resultater.

DEG tager løbende initiativer, der skal give inspiration til udvikling på skolerne. Senest har DEG udarbejdet en guide til bæredygtig skoledrift, som skal inspirere erhvervsskolernes ledelse og driftsansvarlige til at sætte ambitiøse mål samt give idéer til konkrete tiltag, der kan styrke den bæredygtige drift. Og initiativet "Vilde erhvervsskoler", hvor målet er at motivere skolerne til at omlægge udearealer til vild natur for at styrke biodiversiteten samt skabe mere levende udearealer på skolerne.

Danske SOSU-skoler:

Danske SOSU-skoler har valgt at integrere arbejdet med de tre dimensioner af bæredygtighed i

eksisterende fora, såsom direktørkreds, netværk og arbejdsgrupper. Arbejdet foregår nationalt, regionalt og lokalt og i samarbejde med de to velfærdsteknologiske videnscentre. Som branchefaglige skoler inden for omsorg, sundhed og pædagogik har skolerne et naturligt afsæt i den sociale bæredygtighed i form af afhjælpning af ulighed, fremme af sund livsstil, bekæmpelse af ensomhed og rummelighed både i forhold til elever, medarbejdere og de borgere, som uddannelserne retter sig mod. På det pædagogiske område har undervisning i bæredygtigt natur- og udeliv og i kulturelle fællesskaber en fremtrædende plads. De økonomiske og miljømæssige tilgange til bæredygtighed er fokus på grønne og bæredygtige løsninger både i skolernes indretning og drift, men også særligt i forhold til elevernes evne til at indtænke disse løsninger i forhold til deres arbejde.

Danske Landbrugsskoler:

Danske Landbrugsskoler består af 11 medlemsskoler, som sammen har en strategi om at udvikle Danmarks bedste erhvervsuddannelse, der blandt andet skal bygge på grøn omstilling og Verdensmål. I 2021 var bæredygtighed temaet på årsmødet for Jordbrugets uddannelser på Nordjyllands Landbrugsskole Lundbæk. Og den 23. marts 2022 afholdtes en fælles bæredygtighedsdag for eleverne fra de 11 medlemsskoler. Aktuelt arbejder Danske Landbrugsskoler for at understøtte samarbejdet om udvikling og afprøvning af undervisning for bæredygtig udvikling på tværs af medlemsskolerne og på sigt i samarbejde med de øvrige udbydere af de grønne uddannelser. Herudover deltager medlemsskolerne i en lang række regionale og internationale projekter med fokus på bæredygtighed og grøn omstilling.

FGU Danmark:

FGU-sektoren er fortsat i implementeringsfasen, og institutionerne er derfor stadig ved at konsolidere sig.

FGU Danmark understøtter institutionernes arbejde med UBU på forskellige måder. FGU Danmark er partner i flere forskellige projekter med fokus på at engagere FGU-elever i den bæredygtige dagsorden og grønne omstilling gennem handlingsrettede aktiviteter samt styrke undervisernes viden og kompetencer. I projektet Grøn FGU vil FGU-elever på 20 FGU-skoler blive uddannet til forandringsagenter og arrangere bæredygtige aktiviteter både lokalt og nationalt. I projektet ”How to, fra Kenya til FGU” engageres 1.500 FGU-elever i praktiske aktiviteter i feltet mellem klima, miljø og udviklingsarbejde og i projektet ”Grønne FGU-fællesskaber” undersøges det, hvordan vi bedst kan opdyrke en fællesskabsfølelse blandt FGU-elever gennem anvendelse af emner omkring grøn omstilling. Målet er at udvikle konkrete anbefalinger til, hvordan man i FGU-regi kan arbejde med fællesskaber gennem grøn omstilling. Resultaterne fra projekterne udbredes til alle FGU-institutionerne.

FGU Danmark har stort fokus på erfarings- og vidensdeling mellem FGU-institutionerne. I efteråret 2022 etablerer FGU Danmark en række faglige fællesskaber på tværs af de ansatte på landets FGU-institutioner med fokus på uddannelsens fag og faglige temaer. Her vil UBU være et naturligt omdrejningspunkt for fællesskabernes arbejde.

Elevorganisationer:

Landssammenslutningen af handelsskoleelever:

LH ønsker, at der er langt mere fokus på den grønne omstilling på vores merkantile erhvervsuddannelser, da vores uddannelser spiller en afgørende rolle. Særligt lærermaterialet på vores erhvervsuddannelser ønsker vi skal blive mere samtids bestemt. Dette er heldigvis noget

vores medlemmer ønsker og bakker op om. For vores medlemselevråd har allerede i høj grad taget denne kamp. Herunder er flere af vores uddannelser blevet certificeret som Verdensmålsskole.

LH er glade for, når vores elever tager ansvar og initiativ til at gøre en forskel for deres hverdag. Derfor vil LH arbejde med at give vores elever bedre kompetencer, hvilket giver dem mulighed for at kunne have lokale initiativer. For vi kan se, når vores elever er involveret, så sker der en forskel for det bedre.

Erhvervsskolernes ElevOrganisation:

Erhvervsskolernes ElevOrganisation (EEO) ønsker, at der skal mere fokus på den grønne omstilling på erhvervsskolerne. Det gælder både i undervisningen og på lærepladserne.

I den forbindelse har mange af EEO's medlemselevråd heldigvis allerede taget kampen op for at skabe denne udvikling. Blandt andet er flere erhvervsskoler blevet Verdensmålsskoler, og vi ved, at mange elevråd har Verdensmål samt grøn omstilling højt på dagsordenen.

Vi er glade for det ansvar eleverne, underviserne og ledelserne tager ude på skolerne. EEO er klar til at støtte op om de grønne og bæredygtige initiativer på skolerne og i elevrådene. Vi håber, at vi kan være en del af udviklingen, og derfor er vi også begyndt at se på, hvad vi kan gøre for at få den grønne omstilling mere udbredt på skolerne.

Arbejdsmarkeds parter:

Fagbevægelsens Hovedorganisation:

I FH er bæredygtighed en af hovedprioriteterne indenfor alle politikområder, og vi har særlig fokus på den helt centrale rolle, faglærte har for at realisere den grønne omstilling. På den baggrund er vi i dialog med regeringen, offentlige og private arbejdsgivere samt øvrige interessenter omkring, hvordan vi kan sikre rammebetingelser, der understøtter dette. Vi har i denne forbindelse særligt fokus på de vilkår, som de faglige udvalg, skoler og arbejdspladser har for dette arbejde og hvilke hindringer, der kan være i lovgivning mv.

Undervisere:

Uddannelsesforbundet:

Uddannelsesforbundet arbejder for, at bæredygtighed ikke kun skal skrives ind i uddannelsernes formålsparagraf. Bæredygtighed skal skrives ind i uddannelsernes bekendtgørelser med konkrete faglige mål, hvor det giver mening og kan kobles til den øvrige undervisning. Herved vil bæredygtighed reelt kunne forankres på skolerne, uanset hvor i landet, de er placeret.

Mange undervisere giver udtryk for, at undervisningen i bæredygtighed ofte er op til den enkelte underviser. Hvis det blev et mål i bekendtgørelserne, ville skolen/underviserne være nødt til i fællesskab at lægge en strategi for, hvordan bæredygtighed kan være en del af skolens kultur, og hvordan emnet konkret kan udfolde sig i alle fag. Dette skal suppleres af relevant efteruddannelse af lærerne, så de fagligt og pædagogisk er klædt på til at kunne tilrettelægge, gennemføre og evaluere undervisningen.

Uddannelsesforbundet ser også bæredygtighed som et tema, der kan tiltrække og gøre erhvervsuddannelserne interessante for den store gruppe af unge, som brænder for klimaet, og som ønsker at forandre samfundet i en mere grøn retning. Derfor arbejder vi for, at bæredygtighed skal tydeliggøres ift. optag på og lancering af erhvervsuddannelserne.

Forskning og uddannelse:

Københavns Professionshøjskole, Nationalt Center for Erhvervspædagogik

Københavns Professionshøjskole (KP) arbejder ift. erhvervsuddannelserne med udbud af det tværgående pædagogiske diplommodul: Bæredygtighed i pædagogisk praksis. Desuden har KP i en årrække arbejdet med vekseluddannelse til bæredygtig udvikling som et tema på andre moduler af diplomuddannelsen i erhvervspædagogik.

Derudover medvirker KP til udvikling af praksis i EUD-sektoren ved at bistå erhvervsskolerne i deres strategiske udvikling mhp. at styrke skolernes arbejde med bæredygtig drift og ledelse, samtidig med, at KP bidrager til udviklingen af undervisningen på erhvervsskolerne.

Yderligere har KP hjulpet bl.a. plastindustrien med at undersøge, hvilke grønne kompetencer plastbranchen forventer fra fremtidens plastmagere, samt hvordan skoler og lærepladser kan bidrage til lærlingenes udvikling af grønne kompetencer.

Fremadrettet vil KP via et projekt, der er støttet af Villumfonden, afdække gode erfaringer med klima-undervisning på fire forskellige erhvervsuddannelser. Projektet vil derudover, via en co-creation proces med inddragelse af undervisere og praktikvejledere, bidrage til udviklingen af en bæredygtig didaktik for EUD.

VIA University College, EVU – Ungdomsuddannelse, Erhvervspædagogik og vejledning

VIA/EVU søger at styrke den formelle kompetenceudvikling af EUD- og FGU-undervisere indenfor uddannelse for bæredygtig udvikling. Aktuelt integreres bæredygtig dannelse og bæredygtighedsdidaktik på modulet Undervisningsplanlægning og didaktik på den erhvervspædagogiske diplomuddannelse. VIA har også udviklet et 10 ECTS Pædagogisk Diplom-modul *Bæredygtighed i pædagogisk praksis*, der udbydes af flere UC'er og kan tages som valgmodul på DEP'en. I efteråret 2022 vil VIA udvikle et tilsvarende modul til DEP for at få kompetenceudvikling, der særskilt retter sig mod erhvervsskolerne.

Indenfor forsknings- og udviklingsfeltet er VIA/EVU både igangsætter af og deltager i forskellige projekter. F.eks. i projektet 'Erhvervsuddannelser med en bæredygtig profil', der skulle styrke fokus på cirkulær økonomi og integrere bæredygtighed i dannelsesbegrebet på EUD- og EUX-området. Her var VIA med i projektdesign, udvikling og gennemførsel af tre dages kursus for undervisere samt evalueringen af projektet. I projektet 'Ushirika Fiti – Practical Partnerships', som handler om at motivere og engagere elever og undervisere på tekniske erhvervsuddannelser i Danmark og Kenya i bæredygtig udvikling og internationalt udviklingsarbejde, fungerer VIA gennem et af vores forskningscentre som ekspertkonsulent på de deltagende danske underviseres udvikling af undervisningsaktiviteter.

Generelt har VIA som organisation gennem mange år arbejdet med bæredygtighed i en 'whole school approach'. Bæredygtighed er et strategisk fokusområde, hvorfor der bl.a. gennem de sidste fire år er gennemført interne kompetenceløft om bæredygtighed i undervisningen for VIA undervisere.

Andre:

Videnscentrene på erhvervsuddannelsesområdet:

Videnscentrene udvikler og udbyder praksisnære aktiviteter og undervisningsmaterialer til undervisere, elever og kursister på erhvervsskoler og arbejdsmarkedsuddannelser med fokus på kompetenceudvikling inden for bæredygtighed samt grøn omstilling.

Sammen med erhvervsskoler, AMU og diverse virksomheder identificerer videnscentrene områder, hvor bæredygtighed og grøn omstilling kan integreres. Blandt andet ved, at der arbejdes med konkrete værktøjer, som anvendes ude i virksomhederne i forbindelse med implementering af bæredygtighed og grønne tiltag.

Med videncentrenes fokus og ekspertise på faglighed og bæredygtighed ser vi os som kompetente medspillere for erhvervsskolernes rejse mod en styrket position i udviklingen af Danmark som en bæredygtig og konkurrencedygtig nation.

Ungdomsbyen:

Ungdomsbyen er et mangfoldigt team af pædagogiske konsulenter situeret i et kursuscenter, der tilbyder samfundsbetonede kurser. Ungdomsbyens konsulenter er i dag i mange forskelligartede danske og udenlandske samarbejder om pædagogisk udviklingsarbejde. Organisationen inddrager og koordinerer projekter mellem kommuner, erhvervsliv og f.eks. videncentre. Temaerne er: Bæredygtig didaktik og pædagogik; Medborgerskab og demokrati; Normkritik og teknologiforståelse; Økonomi, klima og konflikthåndtering samt ugelange brobygningsforløb til erhvervsuddannelserne.

Ungdomsbyen er også udpeget national koordinator for UNESCO ASP's netværk med over 80 Verdensmålsskoler i Danmark. I 2021 udgav Ungdomsbyen kataloget "Kompetent til bæredygtighed 1" for erhvervsskoler med masser af best practice og brugbare redskaber til at udvikle bæredygtig undervisning på EUD og FGU. Katalog 2 udkom gratis i august 2022 og inddrager både grund- og erhvervsskoler samt STX. Fokus er på lederes, læreres og elevers erfaringer med bæredygtige strategier og undervisning.

Verdens Bedste Nyheder:

Verdens Bedste Nyheder udviklede og etablerede i 2019 sammen med Dansk Ungdoms Fællesråd "Verdensmålsakademiet", der siden har uddannet 90 16-30-årige Verdensmålsambassadører fra alle egne af Danmark.

Erfaringerne fra akademiet har siden været anvendt i uddannelsen af lærere og Verdensmålsråd fra ZBC og SOSU Østjylland erhvervsskoler, der begge er med i UNESCO ASP netværket. Uddannelsen indeholdt kapacitetsopbygning af de enkelte Verdensmålsråd med henblik på at implementere lokale forandringsprojekter på deres respektive uddannelsesinstitutioner og af at engagere deres medstuderende i arbejdet med Verdensmålene. Verdensmålsrådene blev uddannet i Verdensmålene med fokus på lokal forandring og formidling.

4

Uddannelsespartnerskabet for gymnasierne

astra*

CONCITO KLIMAAMBASSADEN

UNGDOMSBUREAUET

Frilufts Rådet

DANSKE GYMNASIER

GYMNASIESKOLERNES KLIMAALLIANCE

LANDSSAMMENSLUTNINGEN AF HANDELSSKOLELEVER

GL GYMNASIESKOLERNES LÆRERFORENING

danske gymnasieelevers sammenslutning

DANSKE HF&VUC

ERHVERVSSKOLERNES ELEVORGANISATION

MELLEMFOLKELIGT SAMVIRKE actionaid

danske ERHVERVSSKOLER OG -GYMNASIER

Dette kapitel afspejler arbejdet i Uddannelsespartnerskabet for gymnasiale uddannelser, bestående af repræsentanter fra følgende organisationer som bakker op om nedenstående visioner, løfter og anbefalinger:

- Astra
- CONCITO
- Danske Gymnasier (DG)
- Danske Erhvervsskoler og -Gymnasier (DEG)
- Danske HF & VUC
- Danske Gymnasieelevers sammenslutning (DGS)
- Erhvervsskolernes Elevorganisation (EEO
- Friluftsrådet
- Gymnasiernes Lærerforening (GL)
- Gymnasieskolernes Klimaalliance
- Landssammenslutningen af Handelsskolelever (LH)
- Mellemfolkeligt Samvirke
- Ungdomsbureauet

Indledning

Gymnasierne danner og uddanner langt hovedparten af de unge, der bliver borgere og forbrugere i fremtidens samfund, og som skal udtænke fremtidens grønne løsninger. Gymnasierne repræsenterer både de almene gymnasiale uddannelser STX, HF, IB, EB, VUC og de erhvervsgymnasiale uddannelser HHX og HTX og spænder derfor bredt ift. at arbejde med Uddannelse for Bæredygtig Udvikling (UBU) både fagligt, pædagogisk og didaktisk. Når UBU er integreret i undervisningen, kan det således både være med afsæt i almen- og erhvervsrettet dannelse samt teoretisk og problemorienteret undervisning mv.

Gymnasierne ser det derfor som en naturlig del af deres dannelsesopgave, at eleverne forstår og kan agere i den klima- og bæredygtighedsvirkelighed, de er en del af. Gymnasierne skal bibringe eleverne den nødvendige faglige viden, evne til selvstændig kritisk stillingtagen samt handlekompetencer, så de er klædt på til at tage del i løsningen af et af tidens største og vigtigste problemer. Desuden bør gymnasierne sikre, at eleverne involveres og får indflydelse på, at skolerne udvikles i en mere bæredygtig retning.

Gymnasietiden er en skelsættende periode i unge menneskers liv, der danner og former dem som hele mennesker, og gymnasierne har derfor muligheden for at bibringe dem viden og kritisk tænkning, så de får et grundlæggende fundament for at tage stilling til bæredygtighedsproblematikken på et oplyst grundlag.

Derudover eksisterer der store uudnyttede driftspotentialer på skolerne. Her kan ændret lovgivning og etablering af erfaringsudvekslingsnetværk for f.eks. pedeller og kantinepersonale hjælpe til at generere større bevidsthed om klima og bæredygtighed. De driftsmæssige data for f.eks. CO_2-

besparelser vil desuden kunne indgå i undervisningen og yderligere styrke elevernes klimabevidsthed og handlekompetencer.

Mange gymnasier er allerede i gang med at integrere UBU i uddannelser, drift og organisationer. Men der er behov for en samlet indsats, der kan sikre, at hele sektoren udvikler sig og sikre, at alle elever får mulighed for at blive undervist i og gå på en uddannelsesinstitution, der inddrager tankerne fra UBU.

Partnerskabet har fokuseret på den miljømæssige del af bæredygtighed, idet de to øvrige dimensioner er dækket af det nuværende curriculum, og da gymnasieskolerne allerede i dag arbejder strategisk med social og økonomisk bæredygtighed. Når de foreslåede initiativer skal udmøntes i praksis, vil både den miljømæssige, sociale og økonomiske dimension af bæredygtighed dog medtænkes.

Partnerskabets ambition

Det er partnerskabets ambition at tilvejebringe de gunstigst mulige vilkår for en omstilling af gymnasierne i en grøn og mere bæredygtig retning. Det gælder såvel i forhold til drift som til den undervisning eleverne modtager og samspillet mellem drift og undervisning.

Overblik – hvor er gymnasie-partnerskabet lige nu?

Aktører/ressourcer

- De almene gymnasier har enkeltvist taget forskellige bæredygtighedsinitiativer og har siden foråret 2019 arbejdet sammen i et løst netværk, der hedder Gymnasieskolernes Klimaalliance. Siden januar 2022 er Klimaalliancen blevet integreret i Danske Gymnasiers nyetablerede arbejdsgruppe for bæredygtighed, der fremadrettet får det overordnede koordinerende ansvar, mens Klimaalliancen kommer til at fungere som lokale netværksgrupper for inspiration og vidensdeling.
- Danske Erhvervsskoler og -Gymnasier (DEG) samt Danske HF & VUC har ligeledes etableret netværk for de uddannelsesinstitutioner, der arbejder med at integrere FN's Verdensmål i undervisningen, driften og den strategiske udvikling, henholdsvis Erhvervsskolenetværk for FN's Verdensmål og VUC Verdensmålsforum. Førstnævnte har eksisteret i tre år og har bl.a. afholdt seminarer (online og fysisk) om bæredygtig ledelse, CO_2-regnskaber og elevinddragelse.
- Medlemmer af netværkene deler viden, erfaringer, cases, gode eksempler etc. samt udvikler og videreudvikler konkrete praksisser for skolernes arbejde med UBU.
- Gymnasieskolernes Klimaalliance, Erhvervsskolenetværk for FN's Verdensmål samt VUC Verdensmålsforum dækker sammen mere end 100 skoler, som har forpligtet sig til at arbejde med uddannelse for bæredygtig udvikling på ungdomsuddannelserne. De tre netværk samarbejder om en del fælles arrangementer med fokus på konkrete temaer inden for UBU, online såvel som fysisk. Herunder har de bl.a. afholdt en stor fælles konference

med fokus på Verdensmål 4.7, hvor ca. 300 ledere, undervisere og elever deltog fra henholdsvis HHX, HTX, STX og HF.

- GL faciliterer 'Netværk for Klima og Grøn Omstilling', hvor gymnasielærere videndeler og får input.
- Danske Gymnasier har netop fået fondsmidler fra Villumfonden, som bl.a. skal bruges til erfaringsopsamling. Planen er at etablere et skolenetværk med vidensdeling om bæredygtig drift og undervisning, og udarbejde et inspirationskatalog, som gymnasierne kan bruge til at komme i gang med/følge op på den bæredygtige omstilling.
- Alssundgymnasiet Sønderborg, Aurehøj Gymnasium og Middelfart Gymnasium & HF har ligeledes fået en bevilling fra Villumfonden til at udvikle undervisningsforløb i dansk, samfundsfag, biologi, fysik og naturgeografi, som efterfølgende vil kunne anvendes af andre skoler.
- Frederiksberg Gymnasium, Frederiksborg og Gladsaxe Gymnasium har fået fondsmidler til at lave et projekt om bæredygtighed, som skal indgå i NV i forbindelse med grundforløbet.
- Aarhus HF & VUC har fået en bevilling fra Villumfonden til at udvikle nye tværfaglige klimarelaterede forløb i NF – forløb som indebærer samarbejde med virksomheder om løsningen af klimamæssige problemstillinger.
- Danske Gymnasier er sammen med Dansk Metal, Dansk Industri og Danske Erhvervsskoler og -Gymnasier – Bestyrelserne i gang med at udarbejde en forsøgsansøgning om praksisrettede studieretninger på STX bl.a. med fokus på grøn omstilling.
- Inspiration til bæredygtige tiltag vil desuden være et tilbagevendende tema for workshops, netværksmøder, inspirationsdage mm. i regi af Danske Gymnasier.
- Erhvervsgymnasierne arbejder lokalt med at integrere bæredygtighed i undervisningen. Det sker dels gennem udviklingsprojekter f.eks. Bæredygtighed ind i fagene i erhvervsgymnasiet. Og dels i den daglige undervisning, f.eks. som tema i en erhvervscase, i produktudvikling og lign., fordi bæredygtighed indgår direkte eller indirekte i målene til udvalgte profilfag og tværfaglige forløb på HHX og HTX. Det er f.eks. et af emnerne i studieområdet (SO) bæredygtighed. Her arbejdes med temaer i relation til klima, miljø, naturressourcer, design, arkitektur og byplanlægning, der indeholder problemstillinger omkring bæredygtighed og mulighed for produktudvikling.
- Friluftsrådets Grøn Skole program støtter og certificerer bl.a. gymnasier, der arbejder med bæredygtighed. Programmet samler pt. 50 gymnasier og HF-uddannelser fordelt over hele landet. Som en del af programmet opretter skolerne grønne råd, formulerer grønne visioner, gennemfører bæredygtige tiltag og underviser i bæredygtighed. Friluftsrådet inspirerer gennem programmet skolerne til at arbejde med bæredygtighed og skaber netværk på tværs af skolerne.

Eksempler fra eksisterende praksis

Eksempler på bæredygtighed i uddannelse, drift, helinstitutionstankegang mm.

- Der er 25 erhvervsskoler med erhvervsgymnasier, 21 almene gymnasier og 3 VUC'er, der er certificeret UNESCO Verdensmålsskoler og/eller Verdensmålscertificeret 2030 skole, og flere skoler er på vej til at blive certificeret. Det betyder, at de skoler har både strategier og handleplaner for, hvordan de arbejder med bæredygtighed i et "Whole School Perspective" og dermed understøtter handleplanens mål.
- Nogle skoler laver allerede i dag CO_2-regnskab over deres drift (indkøb, rejser, energiforbrug etc.). Data herfra kan også indgå i undervisningen.
- På flere gymnasier (f.eks. Herlufsholm, Københavns åbne Gymnasium m.fl.) udarbejdes der årligt bæredygtighedsrapporter.
- Flere skoler har etableret klimaråd med repræsentanter af elever, lærere og ledelse som igangsætter konkrete UBU-initiativer på skolen.
- Flere skoler har integreret udvalgte Verdensmål i skolens visioner og strategiske udvikling. Eksempelvis har HF & VUC Fyn gjort Verdensmål 4 til skolens mission og grundlag for skolens strategiske udvikling, hvor der bl.a. arbejdes med et fornyet dannelsesideal, anvendelsesorienteret læring, fællesskabskultur, trivsel, nye og styrkede partnerskaber, øget bæredygtig adfærd, social ansvarlighed etc.
- Flere skoler har etableret studieretninger med fokus på bæredygtig udvikling, klima etc.
- Mellemfolkeligt Samvirke og Verdens Bedste Nyheder har medvirket på FIP (Faglig Udvikling i Praksis) i naturvidenskabelige fag.
- Mellemfolkeligt Samvirke har ligeledes i samarbejde med sprogfag og faglige foreninger udviklet materiale, der tapper ind i læreplanernes krav til globale kompetencer.
- Verdens Bedste Nyheder driver Verdenstimen.dk, der samler gratis undervisningsmateriale fra 45 organisationer om Verdensmålene.
- CONCITO har kørt et projekt i Region Syddanmark, hvor undervisning kobles til konkret handling f.eks. grønnere studieture og konkrete data for den enkelte skoles forbrug, indkøb og kantinedrift.
- Der eksisterer allerede mange gode eksempler rundt om på gymnasierne på, hvordan bæredygtighed integreres i de forskellige fag (se bilag sidst i kapitlet).
- Der findes flere digitale læringssites med inspiration til fagenes arbejde med bæredygtig udvikling i undervisning, f.eks. verdenstimen.dk, Verdensmålene.dk, verdensmaal.org, verdensklasse.dk, concito.dk, emu.dk, unesco-asp.dk
- Guide til bæredygtig skoledrift: DEG har udarbejdet en guide til bæredygtig skoledrift, der skal inspirere erhvervsskolernes ledelse og driftsansvarlige til at sætte ambitiøse mål og give idéer til konkrete tiltag, der kan styrke den bæredygtige drift. Guiden indeholder idéer til mål og indsatser inden for ni forskellige områder af driften f.eks. bæredygtighed igennem ny praksis for indkøb, kantinedrift eller affaldssortering og ikke mindst, hvordan man kan inddrage eleverne heri.
- Vilde erhvervsskoler: DEG's Netværk for FN's Verdensmål har taget initiativ til projektet "Vilde erhvervsskoler", hvor målet har været at motivere skolerne til at omlægge udearealer

til vild natur for at styrke biodiversiteten og skabe mere levende udearealer på skolerne. Der er erhvervsskoler over hele landet med, fra Bornholm til Thisted, men der er potentiale til mere vild natur på skolernes udearealer.
- Erhvervsskoler med erhvervsgymnasier søger midler til projekter, der kan understøtte deres arbejde med at integrere bæredygtighed i undervisningen. Et eksempel er EUC Sjælland – HTX Næstved, Remisen Næstved, Ressource City og Næstved Gymnasium, der er med i projektet ”Sammen skaber vi grønne iværksættere”. Projektet har fået tildelt en bevilling på lige knap 1 Mio kr. fra Undervisningsministeriet til at lave uddannelsesforløb omkring grønt iværksætteri.
- Grow like tomorrow: Aktuelt kører Friluftsrådet projektet Grow like tomorrow i samarbejde med Frederiksborg Gymnasium og støttet af Undervisningsministeriets iværksætterpulje. Der afholdes i efteråret 2022 15 temadage på gymnasier i hele landet. På temadagene vil der være oplæg og workshops fra grønne iværksættere, der som rollemodeller kan være med til at koble faglighed og grønt iværksætteri indenfor fødevarer, cirkulære energistrømme og grønne produkter. Temadagene understøttes af undervisningsmaterialer og inspiration, der kan bruges før og efter.

Listen er ikke udtømmende, men blot eksempler på nogle af de aktiviteter, der er sat i gang på de gymnasiale uddannelser.

Lovgivning

- Pt. indgår bæredygtighed kun direkte i en begrænset række af lærerplaner eksempelvis i naturgeografi og teknologi A og B. Partnerskabet ser gerne, at det af selve formålsparagraffen for gymnasierne fremgår, at undervisning i bæredygtighed skal inddrages i relevante fag og tværfaglige projekter. I den forbindelse skal der foretages en gennemgang af lærerplanerne, så der gives den fornødne plads til bæredygtighed.

Politiker/indsatser

- Danske Gymnasier har forsøgt at gøre politikerne opmærksomme på uhensigtsmæssigheder i lovgivningen, som spænder ben for klimarigtige beslutninger. Det gælder f.eks. mulighederne for at udnytte gymnasiernes tage og udearealer til solceller.

Igangværende forskningsprojekter

- Pr. 1. august 2022 opstarter Københavns åbne Gymnasium et pædagogisk samarbejdsprojekt med bl.a. Syddansk Universitet og otte nordiske ungdomsuddannelsesinstitutioner med henblik på at udvikle en gymnasial bæredygtighedsdidaktik.
- Syddansk Universitet, Center for gymnasieforskning er i gang med projektet ”Bæredygtighed ind i fagene i erhvervsgymnasiet” med fokus på fagdidaktikken.

Mangler i eksisterende viden

- Der er behov for tid og ressourcer til faglig udvikling af fagene og faglige forløb med UBU integreret i kernefagligheden.

- Der er behov for en nærmere undersøgelse af, hvordan man i UBU kan understøtte elevernes handlekompetencer, og hvilke didaktiske greb der virker.
- Der er behov for efteruddannelse af lærere i UBU, både i forhold til det faglige og i det pædagogisk/didaktiske
- Der er behov for at arbejde med, hvordan man konkret inddrager eleverne i arbejdet med UBU
- Der er behov for erfaring på ledelsesgangen med, hvordan man skal gribe bæredygtige forandringer an, og hvordan man træffer ”de rigtige” klimavalg (undgår greenwashing) og får mest klima for pengene.
- Der er behov for at arbejde med, hvad UBU betyder for lederskab – også blandt lærere og elever.
- Der er behov for mere viden om, hvad der foregår i den enkelte institutions lokalområde, og hvordan uddannelserne kan tappe ind i det eksisterende arbejde med bæredygtighed i nærområdet.

Ovenstående opsummerer det vi pt. ved, men der er også ting, vi endnu ikke ved, at vi ikke ved. Derfor vil der i arbejdet med UBU fremadrettet uvægerligt være områder, hvor vi bliver opmærksomme på nye ”huller” i vores viden, og der er således behov for en løbende dialog og justering af dette overblik.

Hvilke barrierer har vi identificeret?

- Det er en kæmpe hæmsko for ledelserne, at de ikke har værktøjer til at vurdere, hvilke tiltag der er mest bæredygtige eller gavner miljøet mest. De har brug for hjælp til en udviklingsproces i mere grøn retning og til at finde rundt i junglen af tilbud.
- Det er vanskeligt for den enkelte skole at håndtere en grøn omstilling. Det er svært at facilitere vidensdeling.
- Mange læreplaner er overfyldte og meget målrettede og hæmmer udvikling af fag og faglighed med større vægt på bæredygtighed. Det gør det vanskeligt for den enkelte underviser at finde rum til eksperimenter og nyudvikling inden for bæredygtighed mv.
- Det er en barriere for elevinddragelsen, at det kun er en lille eksklusiv gruppe, der deltager i bæredygtighedsinitiativer. Hvad kan vi gøre for at brede interessen ud?
- Eleverne føler ikke alle steder, at de bliver lyttet til af ledelsen.
- Der er ved at opstå en form for klimatræthed i undervisningssammenhæng, så der er brug for nye måder at arbejde med stoffet på med stigende sværhedsgrad og større fokus på fagenes kernefaglighed og på handlingskompetencer.
- Forslag til driftsoptimering kommer ofte fra driftspersonale som f.eks. pedeller og kantinepersonale, der pt. ikke har et netværk for erfaringsudveksling/vidensdeling.
- Skolerne skal mange andre ting, så hvordan sikrer vi, at de har ressourcerne til at forankre opgaven med bæredygtighed?
- Der eksisterer en del juridiske og bureaukratiske benspænd, som gør det vanskeligt for institutionerne at blive mere bæredygtige. Det gælder f.eks.

- Budgetter, hvor ministeren kan gå ind og udskyde investeringer, der overskrider de 1-årige investeringsrammer (selv om skolerne officielt arbejder med 5-årige rullende budgetter).
- En forventning om, at skolerne vælger den billigste løsning
- Manglende mulighed for at komme af med overskudsstrøm i årets mest solrige måneder, (hvor skolerne har lukket pga. sommerferie). Mange gymnasier har store tage og udeområder, der med fordel vil kunne indgå i en national indsats for at genere mere grøn energi. I dag er gymnasierne dog nødsaget til at vælge mindre solcelleanlæg, end de har plads til, fordi det ikke er rentabelt at producere mere strøm, end det de selv bruger i en standby situation.
- Manglende adgang til at deltage i kommunale affaldsordninger uden omfattende meromkostninger.

Hvilke muligheder og mulige løsninger ser vi?

- Der kan stilles krav om, at alle skoler skal udarbejde egne klima/bæredygtighedsstrategier, men det er vigtigt, at den enkelte skole selv skriver sin strategi, da skolerne har meget forskellige udgangspunkter ift. størrelse, uddannelsesudbud, beliggenhed, bygningsmasse, elevgrundlag, kultur og økonomi.
- En klar skolestrategi, der indeholder mål og visioner for bæredygtighed inden for undervisning/didaktik, drift, elevindflydelse, samarbejde med eksterne, kompetenceudvikling, skolen og naturen, cirkulær økonomi m.m., kan sikre, at skolen som helhed arbejder for at styrke UBU. Det vil være nødvendigt at udvikle strategien som en inddragende proces, så alle bliver hørt og engageret i arbejdet (TAP'er, lærere, elever, lokale samarbejdspartnere, skolens bestyrelse).
  Strategien bør indgå i årsrapportens ledelsesevaluering, og der kan stilles krav om styring i forhold til den tredobbelte bundlinje (økonomien, det sociale og miljøet).
- Etablering af en form for rådgivning/vidensbank, som kan hjælpe skolerne med at gennemskue de mange muligheder der findes for bæredygtige indsatser og prioritere dem, der giver størst effekt lokalt.
- Skolerne kan skabe handlingskanaler, som er bredere end miljøudvalget og f.eks. mere eventbaseret. Det kan være at indgå i at etablere en særlig klimauge med fokus på *det bæredygtige ungdomsliv*. Eller det kan være at møde ind på skolen en eftermiddag for at male bannere til en begivenhed. Ved at tilbyde forskellige niveauer for elevernes engagementet, og ved at få klimavenlighed til at fremstår som det positive tilvalg, sikrer vi, at flest muligt kan se sig selv i det.
- Det er vigtigt, at engagementet starter både nedefra og oppe, og at skolernes ledelser inddrager og lytter til elever og læreres idéer, fordi der er et stort potentiale i at bruge det lokale engagement, da rigtig mange elever, lærere og ledelser mener, det er vigtigt at

inddrage klima og bæredygtighed i undervisningen og skoledriften. Derfor skal skolerne forpligtes til at inddrage eleverne i arbejdet med bæredygtighedsudvikling.

- Skolerne kan i højere grad sikre, at bæredygtige driftstiltag bliver synlige for alle på skolen, så skolen viser, at de ikke blot taler, men også handler, og at tiltagene kan indgå i UBU.
- Der ligger et stort potentiale i at etablere netværk til idégenerering for driftspersonale og andre praktikere, som ofte får idéer til mere klimavenlige løsninger. Det gør det også muligt at bygge videre på erfaringerne fra de mange skoler, lærere og ledelser, der allerede er i gang med at inddrage klima og bæredygtighed i skoledriften.
- Oprette puljer til uddannelse indenfor grøn omstilling for uddannelsesinstitutioner, som kan understøtte udvikling og eksperimenter med forskellige typer af pædagogisk- og didaktiske tilgange til undervisningen f.eks. hvor klima og bæredygtighed skal tænkes sammen med fagenes kernefaglighed, så UBU er naturligt forankret og ikke en kunstig add-on inden for de enkelte fag. Det kan ligeledes være udvikling af pædagogik, der fremmer håb, handlekompetencer og kritisk stillingtagen.
- Der er i dag gode muligheder i nogle af de gymnasiale læreplaner for at integrere uddannelse i bæredygtig udvikling i fagene. Men samtidig er flere læreplaner overfyldte og meget målrettede. Det kan hæmme udvikling af fag og faglighed med større vægt på bæredygtighed. Det gør det vanskeligt for den enkelte underviser at finde rum til eksperimenter og nyudvikling inden for bæredygtighed mv.
- Læreplaner på tværs af fag indeholder formuleringer, der inviterer til at inddrage bæredygtighed på relevant vis, f.eks. 'bæredygtighed', 'global' og krav om aktualitet og samfundsforhold – det kan der skabes øget opmærksomhed på. Men partnerskabet ser også gerne, at det af selve formålsparagraffen for gymnasierne fremgår, at undervisning i bæredygtighed inddrages i relevante fag og tværfaglige projekter. Og at der i den forbindelse foretages en større gennemgang af læreplanerne, så der gives den fornødne plads til bæredygtighed.
- Bæredygtighed i undervisning fremmes af, at der afsættes tid og ressourcer samt af vidensdeling, relevante undervisningsmaterialer og overblik over eksisterende materialer
- Fagkonsulenter, faglige foreninger, FIP-kurser og forlag mm. er vigtige ressourcer i forhold til at bringe bæredygtighed ind i undervisningen. De kan bidrage til at udvikle (fag)didaktik for undervisning i bæredygtighed i fagene og til at skabe et overblik over mulighederne.
- Grønne læringsrum og udendørs læringsfaciliteter udvikles mange steder. De giver ofte mulighed for praktisk undervisning, hvor eleverne lærer gennem flere sanser og styrker relationen til natur og bæredygtighed gennem undervisningen.

Vi foreslår

at ministeren/ministeriet

- Ændrer i selve formålsparagraffen for gymnasierne, så det fremgår, at undervisning i bæredygtighed skal inddrages i relevante fag og tværfaglige projekter. I den forbindelse skal der foretages en kritisk gennemgang af lærerplanerne, med henblik på relevant fornyelse af fagene, hvor noget skal ud, så der bliver plads til bæredygtighed i de fag, hvor det er relevant, eller et obligatorisk element i et eller flere tværfaglige forløb eller opgaver. Dette kan evt. ske med inspiration fra Norge.
- Bidrager til at tænke undervisning i klima og bæredygtighed sammen med fagenes kernefaglighed.
- at fagkonsulenter og læringskonsulenter hjælper med at skabe et overblik over eksisterende muligheder for at inddrage bæredygtighed i undervisningen i relevante fag og udvikler (fag)didaktik og pædagogik for undervisning i bæredygtighed i fagene, samt skoledriften.
- Tilbyder undervisere efteruddannelse i UBU.
- Etablerer rammerne for efteruddannelse for ledelser og lærere i, hvilke tiltag på bæredygtighedsområdet, der virkelig virker – gerne i samarbejde med DG, DEG, VUC & HF og GL og evt. i regi af FIP og/eller SIP.
- Tilbyder processtøtte/vidensdeling ift. gymnasiernes udvikling af bæredygtighedsstrategier f.eks. i regi af FIP/SIP
- Forpligter ungdomsuddannelsernes ledelser på konkrete mål og på at inddrage eleverne.
- Opdaterer elevrådsbekendtgørelsen, så den beskriver, hvordan oprettelsen af klimaråd på skolen kan understøtte ledelsens forpligtigelse på at inddrage eleverne.

at Folketinget

- vedtager en ændring af formålsparagraffen for sektoren, så det af selve formålsparagraffen for gymnasierne fremgår, at undervisning i bæredygtighed inddrages i relevante fag og tværfaglige projekter. Og at der i den forbindelse foretages en større gennemgang af læreplanerne, med henblik på at sikre en prioritering af dens forskellige elementer, så der gives den fornødne plads til bæredygtighed.
- ændrer loven om indførelse af investeringsrammer på selvejeområdet, så gymnasierne får frihed til at bryde de snævre investeringsrammer, når der investeres i grønne løsninger. https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2017/707
- etablerer puljer til grønne investeringer, som gymnasierne kan søge til konkrete projekter, der ikke kan rummes inden for det almindelige budget, og åbner for at disse puljer kan søges til en bredere kreds af projekter, end det er tilfældet i dag.
- justerer lovgivning, så gymnasier kan levere overskydende solcellestrøm til elnettet og deltage i kommunal affaldssortering uden meromkostninger.

at kommunerne

- hjælper med aftaler om f.eks. affaldssortering, biodiversitet på områder, som skolerne benytter, projekter der kan indgå i undervisningen osv.

at konkrete organisationer, foreninger

- At CONCITO udarbejder en serie af gode råd til bæredygtig drift af gymnasier.
- At Danske Gymnasier faciliterer et skolenetværk med vidensdeling om bæredygtig drift og undervisning, og udarbejder et inspirationskatalog, som skolerne kan bruge til at komme i gang med den bæredygtige omstilling.
- At Danske Erhvervsskoler og -Gymnasier faciliterer et skolenetværk med vidensdeling om undervisning, drift, organisering, udviklingsprojekter og partnerskaber, der kan fremme UBU. Herunder udvikler og formidler DEG klimavirksomhedscases, der kan anvendes i undervisningen i gymnasiet
- At civilsamfundet udarbejder konkrete cases, som gymnasierne kan tage udgangspunkt i, i forbindelse med undervisningen.
- At organisationer som elevorganisationerne, Ungdomsbureauet og andre bidrager med viden om, hvordan eleverne kan komme med deres egne tiltag og idéer, der kan bistå i UBU.
- At Friluftsrådets *Grøn Skole-program* inspirerer gymnasier til at arbejde med bæredygtighed og styrke elevernes relation til naturen. Bl.a. ved at opstarte nye projekter og vidensdeling mellem skoler og natur- og friluftsorganisationer.

at det enkelte gymnasium

- forholder sig til bæredygtighed ved at udarbejde en bæredygtighedsstrategi, skaber overblik over muligheder, vidensdeler og inspirerer hinanden.
- udvikler fagligt forankret undervisning med udgangspunkt i bæredygtighed.
- sikrer en konstruktiv elevinddragelse og går i seriøs dialog om forslag og idéer ”nedefra” om f.eks. cafédag med bæredygtigt tema, eller en tøjbyttedag.
- tænker i muligheden for at oprette tværgående udvalg på skolen, således at bæredygtighedsdagsordenen også lever uden for miljøudvalget f.eks. i form af events og projekter med kortere tidsramme (f.eks. en dag eller en uge).
- indarbejder fremdriften i sin bæredygtighedsstrategi i skolens årsrapport

Bilag

Gode eksempler på bæredygtighed i fag og faglighed:

- **Retorik:** ”Gymnasieklassen faciliterer en åben debat om bæredygtighed efter et litterært arrangement på det lokale bibliotek med en aktivist i Den Grønne Ungdomsbevægelse og en forfatter. Klassen har bl.a. til opgave at skabe et debatarrangement, hvor gæsterne reflekterer og aktivt deltager i en diskussion om bæredygtighed.” Citat fra Gymnasielærer.
- **Biologi og bioteknologi:** ”Bæredygtighed er en naturlig del af biologi/bioteknologifaget og har altid fyldt en del som en del af faget identitet. (…) i det omfang det giver mening, taler vi bæredygtighed, f.eks. i forbindelse med kulstofkredsløb og herunder fossile brændstoffer. I bekendtgørelsen står det under supplerende stof som; ”–bæredygtig energi- og fødevareproduktion”.” Citat fra Gymnasielærer.
- **Teknologi:** I Teknologi er *Bæredygtighed* indbygget i arbejdet med miljøvurdering i såvel faglige mål som kernestof. Miljøovervejelser og bæredygtighed indgår aktivt i alle projekter, da det er obligatorisk i fagenes skriftlige dimension på både A- og B-niveau . F.eks. introduceres cirkularitet i grundforløb Produktudvikling, hvor temaet er affald, affaldshåndtering og produktudvikling.” Citat fra Gymnasielærer.
- **Engelsk:** ”Bæredygtighed indgår både som deciderede sustainability-forløb i engelsk, samt naturligt i andre forløb og diskussioner f.eks. ’Political Communication in the US’.” Citat fra Gymnasielærer.
- **Erhvervsøkonomi:** ”Der er fokus på bæredygtighed i eksamensprojektet i EØ. Hvordan arbejder virksomheden med området, hvorfor og hvilke områder i virksomheden påvirkes? Bæredygtighed er oplagt som tema, fordi alle virksomheder arbejder med området.” Citat fra Gymnasielærer.
- **Samfundsfag:** ”Bæredygtighed indgår i de fleste dele af fagets facetter. I politik har vi fokus på klimadebatten, i økonomi arbejder vi med relationen imellem vækst og bæredygtighed og derudover har vi også klimaforandringer som et særskilt emne.” Citat fra Gymnasielærer.
- **Idéhistorie:** ”I idéhistorie arbejder vi med bæredygtighed, blandt andet i form af hvordan vi ser på naturen, men også i forløbet om menneskets udvikling, hvor vi ser på relationen imellem mennesker og det miljø, de befinder sig i.” Citat fra Gymnasielærer.
- **Dansk:** ”Den nyeste tids (danske) litteratur tilbyder talrige blikke på, hvordan katastrofen opleves, frygtes og forudsiges. Som et undertema her blev ’klima-/økolitteratur’ behandlet.” Citat fra Gymnasielærer.
- **Virksomhedsøkonomi:** ”I virksomhedsøkonomi er bæredygtighed et naturligt element i virksomhedens strategiske overvejelser, ligesom bæredygtighed er en del af virksomhedernes arbejde med CSR, grønne/bæredygtighedsregnskaber og arbejdet med logistik.” Citat fra Gymnasielærer.
- **Afsætning:** ”I afsætning er bæredygtighed en naturlig del af de strategiske overvejelser, når virksomheder skal tage beslutninger omkring parameteranvendelse og kommunikation. Købsadfærd påvirkes ligeledes af strømninger i samfundet, og de kritiske eller bevidste kunder vil have forventninger om virksomhedens miljømæssige aftryk, både ved produktion og bortskaffelse af produkter. Bæredygtighed er således et naturligt element i

afsætningsfagets kernestof om strategi, parameteranvendelse, købsadfærd og internationalisering.” Citat fra Gymnasielærer.

- **International Økonomi:** ”I international økonomi undervises der i klima- og miljøpolitik og globalisering, hvor bæredygtighed indgår i undervisningen. I faget arbejdes der naturligt med de politiske påvirkninger af økonomisk politik og strukturpolitik. Ligesom eleverne får indsigt i, hvordan bæredygtighed og Verdensmål påvirker produktion, prisdannelse og globalisering.” Citat fra Gymnasielærer.

5

Uddannelsespartnerskabet for Korte- og mellemlange videregående uddannelser

PROFESSIONS-HØJSKOLEN ABSALON

organisation for professionshøjskolestuderende

UC SYD

Erhvervsakademi og Professionshøjskole

VIA University College

KØBENHAVNS PROFESSIONS HØJSKOLE

Dette kapitel afspejler arbejdet i Uddannelsespartnerskabet for korte- og mellemlange videregående uddannelser bestående af repræsentanter fra følgende organisationer som bakker op om nedenstående visioner, løfter og anbefalinger:

- Absalon
- Københavns Professionshøjskole (KP)
- Organisation for Professionshøjskolestuderende (OPS, tidl. SFUC)
- UC SYD
- University College Lillebælt (UCL)
- VIA University College (VIA)

Pointe om fælles sprog

I den fælles del af rapporten har vi valgt at anvende begrebet *bæredygtig udvikling*, da det er helhedsorienteret og inkluderer både de miljømæssige, sociale og økonomiske aspekter.

Overordnede anbefalinger og betragtninger:

Status for omstillingen mod styrket uddannelse for bæredygtig udvikling (UBU):

1. Der er et behov for et styrket vidensflow mellem organisationer i sektoren.
2. Kompleksiteten på området skal anerkendes og tværfaglige samarbejder etableres med henblik på at nedbryde siloer.
3. Bæredygtig udvikling er ikke et krav i formålsbekendtgørelser og studieordninger.

Næste skridt på sektorniveau:

1. Etablering af et sektorforum til styrkelse af et fælles sprog og samarbejde.
2. Eksperimenter med nye uddannelsessamarbejder på tværs og integration af bæredygtig udvikling i fagene generelt.
3. Etablering af et nationalt UNESCO studenterambassadørkorps.

Næste skridt fra Folketinget:

1. Etablering af helhedsorienterede puljer med bredt fokus på miljø, det sociale og økonomi.
2. Dialog med nyoprettet sektorforum omkring strukturelle og eventuelt lovgivningsmæssige tiltag, der kan styrke bæredygtig udvikling i uddannelserne.
3. Øget finansiering til omstilling i organisationerne og kompetenceløft af undervisere, samt forslag om, at bæredygtig udvikling sikres perspektiv i adjunktforløb for nyansatte i sektoren.

Indledning

Partnerskabet oplever generelt et ønske om og velvilje til at arbejde med bæredygtig udvikling i hverdagen, der også er meget travl. Det er dog meget individuelt, hvor den enkelte professionshøjskole er i processen. I denne rapport er der eksempler, som beretter om steder, hvor det har været et fokusområde i mange år, men også steder som først lige er gået i gang. Noget, som er afdækket i partnerskabet, er, at der er tale om en kompleks opgave på et område med viden indeholdt i forskellige organisatoriske siloer og under stadig udvikling.

Organisation for Professionshøjskolestuderende er en vigtig aktør i dette partnerskab:

Som studerende oplever vi generelt et øget fokus i forhold til dagsordenen omkring bæredygtig udvikling på landets professionshøjskoler. Her ser vi særligt studenterdemokratiet som en styrkende faktor for arbejdet med og implementeringen af bæredygtig udvikling. Vi oplever, at det skaber motivation og handling i hverdagen, når spørgsmål om dagsordenen omkring bæredygtig udvikling løses i samarbejdet mellem studerende, medarbejdere og ledelse.

Landets uddannelsesinstitutioner står med et særligt ansvar i forhold til bæredygtig udvikling. Her bærer professionshøjskolerne et stort ansvar for at udvikle viden og indarbejde dette som en væsentlig del af fag-fagligheden hos professionerne, da de skal ud og arbejde i samfundet.

Vores fund viser, at vi er nået langt i forbindelse med byggeri og drift, når det kommer til den bæredygtige udvikling, men at vi stadig mangler at øge fokus og implementere tiltag, som skaber en bæredygtig udvikling i vores hverdag på professionshøjskolerne.

Vi, de studerende, har blandt andet fået en opmærksomhed på den manglende politiske prioritering til at sætte bæredygtig udvikling på dagsordenen i uddannelsessektoren. Vi oplever en væsentlig barriere i den manglende prioritering og finansiering af bæredygtig udvikling, som skaber manglende initiativ, en uoverskuelig videnstrøm og et manglende fælles sprog.

Fremadrettet ser vi særligt et sektorforum, som koncentrerer sig om bæredygtig udvikling, som et vigtigt element, hvis vi skal nå i mål med vores arbejde. Vi mangler netop et forum, hvor vi arbejder med fælles ideudvikling, vidensdeling og sparring.

Der findes mange gode tiltag, som fælles kunne løfte sektoren på kort sigt, og et styrket samarbejde vil styrke mulighederne for at arbejde med denne kompleksitet på lang sigt.

Professionshøjskolernes rolle og ambition

Professionshøjskolerne udbyder professions- og erhvervsrettede uddannelser i hele Danmark og optager mere end hver tredje af de studerende på videregående uddannelser[5]. Her er både tale om nogle af landets største videregående uddannelser i form af blandt andet pædagog-, lærer-, sygeplejer- og socialrådgiveruddannelserne, men også andre typer af uddannelser såsom bygningskonstruktør- og designuddannelser. Fælles for dem alle er, at de er praksisnære.

Aftagerne er både det offentlige og private virksomheder, hvorfor professionshøjskolerne spiller en vigtig rolle i at uddanne dimittender, der kan fungere som forandringsagenter, som sætter en dagsorden om bæredygtig udvikling i deres professioner både i det offentlige og private. Ydermere spiller professionshøjskolernes efter- og videreuddannelsestilbud en vigtig rolle for opkvalificeringen af den etablerede arbejdsstyrke.

Det er professionshøjskolernes ambition, at der skabes et fælles sprog om bæredygtig udvikling i professionssektoren og etableres et fælles nationalt forum for vidensdeling på tværs. Dette inkluderer både medarbejdere og studerende i en fælles platform med forskellige sub-grupper.

Eksempler fra eksisterende praksis:

Flere af professionshøjskolerne har allerede inkluderet bæredygtig udvikling som en konkret strategisk satsning, der både omfatter uddannelse, forskning og drift. Ligeledes er der flere steder nedsat arbejdsgrupper med forankring til direktionen, der beskæftiger sig med bæredygtig udvikling. Bæredygtig udvikling er også flere steder indskrevet i uddannelsernes studieordninger.

Derudover er der en lang række lokale initiativer på de forskellige professionshøjskoler, der involverer alt fra kompetenceudvikling af undervisere og efteruddannelseskurser om bæredygtig udvikling til campusråd for, og temadage om, bæredygtig udvikling.

Organisation for Professionshøjskolestuderende (OPS)
De studerende orienterer sig omkring bæredygtig udvikling, og hvordan det kan udvikles og implementeres som en del af campuslivet, hvilket ses i det frivillige campusforeningsliv og studenterdemokrati, hvor der arbejdes med tiltag for bæredygtig udvikling i samarbejde med ledelsen på professionshøjskolerne.

Vi oplever generelt et godt samarbejde og dialog mellem ledelsen og de lokale studenterdemokratiske led. Vi oplever, at samarbejdet er med til at understøtte og implementere

[5] Danske Professionshøjskoler (2021), https://xn--danskeprofessionshjskoler-xtc.dk/wp-content/uploads/2022/07/Professionshoejskolerne-i-tal-2020-209783.0.24.pdf

tiltag for bæredygtig udvikling f.eks. gennem ”Kantineudvalget” med fokus på madspild, økologi etc.

Internt i OPS arbejder vi med bæredygtig udvikling gennem vores politik og ved at afholde temaworkshops på bestyrelsesweekender for at udbrede viden om dagsordenen omkring bæredygtig udvikling og give de lokale studenterråd inspiration til, hvordan de kan fremme denne dagsorden.

Derudover arbejder vi løbende med bæredygtig udvikling og studenterinvolvering, hvor vi bl.a. tilbyder oplæg og opkvalificering af ledelse og studenterråd på den enkelte professionshøjskole.

Eksempler på bæredygtig udvikling i uddannelse, drift, hel-institutionstankegang mm:

I driften har flere af professionshøjskolerne særligt fokus på blandt andet energieffektivisering og grøn strøm, affaldssortering, genbrug, bæredygtige indkøb og kantinedrift. Der arbejdes ligeledes med måder at konkretisere målinger på driften gennem eksempelvis ESG-rapporter.

Organisation for Professionshøjskolestuderende

Vores drift er lille, men vi arbejder løbende med at klimaeffektivisere vores drift, bl.a. ved ikke at benytte print til bilag og andre dokumenter.

Igangværende forsknings- og udviklingsprojekter

Der er en lang række forsknings- og udviklingsprojekter om bæredygtig udvikling i gang på professionshøjskolerne. Her er der blandt andet fokus på, hvordan man kan kompetenceudvikle inden for bæredygtig udvikling.

Mangler i eksisterende viden

Der er stor forskel på, hvor meget viden de enkelte professionshøjskoler har. Nogle har arbejdet med bæredygtig udvikling i mange år, mens andre kun lige er begyndt.

Professionshøjskolerne efterspørger i høj grad et fælles sprog for arbejdet med bæredygtig udvikling, da der eksisterer mange definitioner og forståelser, hvilket besværliggør muligheden for at samarbejde og lære af hinandens erfaringer.

Der er desuden behov for en samlet viden om initiativer, forskning og litteratur på området i professionshøjskoler på nationalt niveau og review af global litteratur/initiativer og for at facilitere en vidensdeling mellem professionshøjskolerne, så man kan inspireres af best practice-eksempler og lave lokalt meningsfulde indsatser.

Der mangler et samlet sprog for arbejdet med UBU bredt, da der eksisterer mange definitioner og initiativer. Ikke nødvendigvis en facitliste, men en mulighed for sammen at arbejde systemisk med kompleksiteten på området og dele erfaringer i øjenhøjde med hinanden.

Manglende ”oversættelse” af Verdensmål ind i professionerne samt et meget større fokus på tværfaglige indsatser.

Organisation for Professionshøjskolestuderende
Som studerende, studenterråd og studenterorganisation savner vi viden. Det er ikke, fordi der ikke eksisterer viden på området, men mere fordi den viden, der eksisterer, er uigennemskuelig og opdateres i et evigt flow. Vi har desværre ikke ressourcerne til selv at opsøge den viden samt sortere i, hvilken viden, der er meningsfuld for os. Samtidig oplever vi et generelt billede af manglende viden på professionshøjskolerne og oplever i den forbindelse et stigende behov for en fælles tilgang, strukturering og organisering af viden gennem professionshøjskolernes mange led (studerende, medarbejdere og ledelse).

Hvilke eksisterende styrker ser vi

Nogle af professionshøjskolerne har længe arbejdet med bæredygtig udvikling, og de har derfor allerede meget erfaring og viden samt et stort netværk indenfor området både lokalt og internationalt. VIA har eksempelvis i kraft af sin status som UNESCO Verdensmålsskole gode forbindelser til UNESCO og andre UNESCO Verdensmålsskoler, mens KP og VIA deler værtskabet for RCE-Denmark (Forum for uddannelse for bæredygtig udvikling), der er et åbent fagligt netværk af blandt andet forskere, NGO’ere og undervisere. Med det rette forum for vidensdeling kan disse opbyggede erfaringer, kompetencer og samarbejdspartnere komme andre professionshøjskoler til gode.

Ligeledes er der flere steder stor opbakning til og efterspørgsel efter arbejdet med bæredygtig udvikling blandt professionshøjskolernes medarbejdere og studerende.

Mange af landets professionshøjskoler er nybyggede, og har haft et stort fokus på klimasikring og bæredygtigt byggeri og drift.

Der er en kæmpe styrke i professionshøjskolernes placering rundt om i landet, da det betyder, at de har mange lokale campusser, som indgår i lokalsamfundet. Her ligger en lang række ressourcer skjult, idet der kan skabes en vekselvirkning mellem lokalmiljø og uddannelsesinstitution, og sikre den bæredygtige udvikling. I et samarbejde kan der skabes et forum for vidensudveksling, fælles indsatsområder og meget mere.

Arbejdet med en national handleplan kan lede til et forum i professionssektoren, hvor der arbejdes samlet med UBU på nationalt plan.

Organisation for Professionshøjskolestuderende
I OPS oplever vi allerede nu mange eksisterende og gemte styrker og ressourcer hos landets professionshøjskoler, i OPS og studenterrådene.

I OPS har vi mulighed for at facilitere et rum på tværs af studenterråd med fokus på bæredygtig udvikling, hvor vi både kan erfaringsudveksle, blive klogere og udvikle idéer og projekter, som styrker dagsordenen om bæredygtig udvikling på professionshøjskolerne.

Studenterrådene er de studerendes stemme ind i ledelsen på uddannelsesstederne og spiler derfor en essentiel rolle for at skabe studenterinddragelse i forbindelse med bæredygtig udvikling, hvilket også kan skabe nogle gode udviklingsprocesser og tilføre flere ressourcer til at sætte mere fokus på bæredygtig udvikling.

Muligheder og barrierer

Generelt bakker partnerskabet op om og er enige i de fem gennemgående barrierer på tværs af de otte uddannelsespartnerskaber:

1. Manglende viden
2. Strategisk ledelse for uddannelse i bæredygtig udvikling
3. For mange krav/stoftrængsel
4. Bedre vidensdeling på tværs af netværk
5. Rammer for drift

Hvilke barrierer har vi identificeret?

Arbejdet med bæredygtig udvikling stiller store krav, og der er derfor behov for kompetenceudvikling i organisationerne. Dette gælder både for undervisere, administration og drift og for ledelseskæden. Der er derudover behov for, at professionshøjskolerne udvikler efter- og videreuddannelse, der kan klæde den etablerede arbejdsstyrke på til arbejdet med bæredygtig udvikling i netop deres professionelle praksis.

En anden udfordring består i, at der i forvejen er stoftrængsel på uddannelserne. Det er derfor essentielt, at bæredygtig udvikling ikke blot bliver en add-on, men integreres i fag-fagligheden og spiller en central rolle i læringsmålene.

Slutteligt udgør det manglende netværk på tværs af sektoren en stor barriere for vidensdeling og sparring professionshøjskolerne imellem. Mulighed for sparring og vidensdeling om best practice er ikke eksisterende i dag og er et oplagt næste skridt. På samme måde udgør manglen på et fælles sprog for bæredygtig udvikling også en hindring for at samarbejde og lære af andres erfaringer.

Barrierer og udfordringer partnerskabet pt. peger på

Der er behov for tiltagende kompetenceudvikling i organisationerne. Underviserne er godt på vej, men for at lykkes med implementering af UBU, er der behov for dels at opskalere kompetenceudvikling af underviserne samt at kompetenceudvikle særligt ledelseskæden ud fra et strategisk ledelsesmæssigt sigte.

Der er behov for, at professionshøjskolerne og andre udbydere af EVU (Efter og videreuddannelse), udvikler et batteri af kompetenceudvikling af den etablerede arbejdsstyrke, som også skal klædes på til at arbejde med bæredygtig udvikling i netop deres professionelle praksis.

Ud fra en whole-school-approach er der ligeledes behov for at tilbyde kompetenceudvikling til fællesområder (administration, drift, etc.)

Stoftrængsel på uddannelserne: Der skal nås meget på relativt kort tid (3½ år). Hvordan prioriteres bedst mellem vidensområder og fag? Det er essentielt, at bæredygtig udvikling ikke bliver en add-on i undervisningen, men integreres i fag-fagligheden og progredieres i forhold til læringsmål.

Undervisning i bæredygtig udvikling er ikke skrevet ind i formålsparagraffen for ”Bekendtgørelse af lov om professionshøjskoler for videregående uddannelser”.

Manglende netværk på tværs af sektoren. Mulighed for sparring og vidensdeling om best pratice er ikke eksisterende i dag.

Potentialet i at skabe en bedre sammenhæng mellem undervisning og rammer i form af bæredygtig drift som en læringsmulighed er ikke udfoldet i et tilstrækkeligt omfang.

Fælles sprog, således vi spiller på og taler om samme ”bane” er essentielt for at tage næste skridt på området.

Hvilke muligheder og mulige løsninger ser vi?

Der er mulighed for at styrke professionshøjskolernes forudsætning for at arbejde med bæredygtig udvikling, ved at sørge for kompetenceudvikling til alle lag af organisationerne. Ligeledes er der mulighed for at opkvalificere den etablerede arbejdsstyrke ved at udvikle tilbuddene om efter- og videreuddannelse. Dette kan udvikles i et samspil mellem grunduddannelse, EVU og praksis.

Etableringen af et forum i professionssektoren, hvor der arbejdes samlet med UBU på nationalt plan, kan sikre, at det store potentiale for vidensdeling og sparring på tværs bliver forløst.

I det nyoprettede sektorforum at drøfte muligheden for eventuelle strukturelle og lovgivningsmæssige tiltag, der kan styrke bæredygtig udvikling i uddannelserne.

Muligheder og mulige løsninger partnerskabet pt. peger på:

Opskalering af kompetenceudvikling – også til ledelseskæden og fællesområder

Opbygning af et batteri af eftervidereuddannelse til de professioner som professionshøjskolerne traditionelt uddanner med det formål at sikre, at den viden, der udvikles under integrationen af bæredygtig udvikling på grunduddannelserne, ligeledes anvendes til at opkvalificere den etablerede arbejdsstyrke. Dette kan udvikles i et samspil mellem grunduddannelse, EVU og praksis.

Etablering af sektorspecifikt netværk på tværs af professionshøjskolerne i partnerskabet med henblik på at vidensdele og sparre.

Sikre fokus på en bedre sammenhæng mellem undervisning og rammer i form af bæredygtig drift som en læringsmulighed.

Vi foreslår

I partnerskabet agter vi selv at igangsætte følgende initiativer:

1. Etableringen af et forum for sparring og vidensdeling om uddannelse for bæredygtig udvikling i professionssektoren.
2. Indsamling af eksempler på best practice fra alle professionshøjskolerne med henblik på at udarbejde og publicere et inspirationskatalog med fokus på undervisning, studerende og organisationen.
3. Oprettelsen af et fælles nationalt studenterambassadørkorps under UNESCO Associated Schools Project netværket, hvor professionsstuderende kan arbejde med bæredygtig udvikling.

Hvordan vil vi opnå ambitionerne?

Ved at gå i dialog med relevante aktører samt igangsætte initiativer internt og på tværs af sektoren vil partnerskabet i efteråret 2022 opstarte et sektorforum med tre formål:

1. Udarbejdelse af et inspirationskatalog på tværs af sektoren.
2. Etablering af et nationalt studenterambassadørkorps.
3. At katalysere yderligere samarbejder og initiativer på baggrund af de konkrete indsatser.

Beskrivelse af kommende fase

Vi ser det som en stærk nødvendighed at etablere et sektorforum, som har det formål at organisere og strukturere viden og sikre et sundt vidensflow mellem professionshøjskolerne. Samtidig har vi et ønske om, at sektorforummet også er et sted for idéudvikling i forhold til, hvordan vi arbejder med bæredygtig udvikling og sikrer, at det bliver en naturlig del af campuslivet og professionernes fag-faglighed.

Derudover skal der arbejdes med, at bæredygtig udvikling bliver en strategisk prioritering på alle professionshøjskoler, hvor der afsættes ressourcer og nedsættes et udvalg bestående af studerende, medarbejdere og ledelse, som arbejder med bæredygtig udvikling på professionshøjskolerne.

Kapitel 5.b: Erhvervsakademier

Erhvervsakademier tilslutter sig arbejdet

Danske Erhvervsakademier nåede ikke med i partnerskaberne fra starten i marts 2022, men har efterfølgende samlet nedenstående bidrag til partnerskabets samlede rapport med henblik på at tilslutte sig uddannelsespartnerskaberne i næste fase.

Danske Erhvervsakademier

Indledende opsummering på status på de otte akademier i sektoren

Danske Erhvervsakademier organiserer de otte erhvervsakademier, der udbyder 2-årige erhvervsakademiuddannelser, 1½-årige top op-uddannelser (til professionsbachelorniveau) og 3½-årige professionsbacheloruddannelser. Uddannelserne er inden for de tekniske, merkantile, it-faglige, designfaglige og jordbrugsfaglige områder. Erhvervsakademierne har desuden en betydelig aktivitet inden for efter- og videreuddannelse. Alle fuldtidsstuderende kommer i praktik, og der er et tæt samarbejde med de virksomheder, der uddannes til. Erhvervsakademierne skaber dermed kompetencer tæt på praksis, også inden for bæredygtighed.

Kendetegnede for erhvervsakademierne er, at mange af uddannelserne bidrager direkte til den bæredygtige udvikling og grønne omstilling. Det gælder F.eks. inden for energieffektivisering, bæredygtig produktion og byggeri, bæredygtigt design samt i forståelsen af cirkulær økonomi og bæredygtig ledelse på tværs af sektorer. Sektoren er desuden via praktik og inddragelse af virksomhedscases i undervisningen kendetegnet ved stor praksisnærhed, hvorfor de studerende i høj grad arbejder med konkrete problemer i en omstilling, der kan virke abstrakt og utilgængelig.

Mange af erhvervsakademierne har et strategisk afsæt, eller er på vej med et, for at arbejde for et mere bæredygtigt samfund og medvirke til den grønne omstilling af Danmark. Mange af erhvervsakademierne har også forpligtet sig til arbejdet med afsæt i en helhedstænkning af

institutionernes virke. Grøn omstilling er en del af de strategiske rammekontrakter, institutionerne indgår med Uddannelses- og Forskningsministeren.

Erhvervsakademierne har også fokus på bæredygtighed på tværs af intuitionerne. På den årlige sektorkonference for ledende medarbejdere var det gennemgående tema i 2022 bæredygtighed, der blev belyst med oplæg og workshop om bæredygtighedsdidaktik. Bæredygtighed/grøn omstilling forventes desuden at blive et tema på et seminar for alle uddannelsesnetværksformænd i efteråret 2022. Da erhvervsakademiernes uddannelser er landsdækkende og har en national, fælles del af studieordningen, er der nedsat et uddannelsesnetværk med deltagelse af uddannelsesledere fra alle udbydende institutioner. Deres opgave er at fastlægge den nationale del af studieordningen og udvikle uddannelsen. Det er derfor oplagt, at en diskussion om, hvordan bæredygtighed kan inddrages i de enkelte uddannelser, tages i disse netværk og blandt formændene.

Sektoren har dermed et meget klart afsæt for at fortsætte arbejdet med at styrke uddannelsernes indhold og profil, for i tæt samarbejde med virksomhedernes at løfte den grønne omstilling af dansk erhvervsliv.

I det efterfølgende vil vi beskrive de barrierer, vi ser for bæredygtige uddannelser. Derefter er der en beskrivelse af, hvordan der arbejdes med bæredygtige uddannelser og institutioner fra følgende erhvervsakademier: Cphbusiness, KEA Københavns Erhvervsakademi og Erhvervsakademi Dania. Vi vurderer, at de tre eksempler er repræsentative for sektoren.

Sektorens refleksioner i forhold til barrierer

På de danske erhvervsakademier ser vi en række barrierer for styrkelse af bæredygtige uddannelser.

Manglende viden

I erhvervsakademisektoren arbejdes der på at opbygge viden om bæredygtighed inden for de forskellige brancher i samspil med relevante virksomheder og faglige netværk og klynger som F.eks. MADE, FinTech, Digital Lead samt Lifestyle & Design Cluster. Det er dog genkendeligt, at der fortsat er behov for at opbygge yderligere viden både i forhold til den faglige viden om bæredygtighed inden for de forskellige brancher og om didaktisk praksis. Der er således behov for at styrke kompetenceudviklingen blandt medarbejderne via en styrkelse af forsknings- og udviklingsarbejde i samarbejde med virksomhederne, men også vha. mere traditionel efter- og videreuddannelse.

Strategisk ledelse for uddannelse i bæredygtig udvikling

Erhvervsakademierne er på vej med eller har etableret et strategisk afsæt for at arbejde med bæredygtighed ud fra en helhedstænkning af institutionerne både i egne strategier og som del af deres strategiske rammekontrakt med Uddannelses- og Forskningsministeriet.

Erhvervsakademierne bakker op om forpligtende rammebetingelser, hvor bæredygtighed skrives ind i formålsparagraffen for deres virke for at fastholde sigtet over tid.

For mange krav/stoftrængsel

For erhvervsakademisektoren gælder det, at studieordningerne i vid udstrækning er nationale, hvilket betyder, at udviklingen af læringsmål og formålsbeskrivelser for uddannelserne kan være langsom og krævende ift. at skabe fælles opbakning til nye mål. Bæredygtighed skal stå centralt i uddannelserne og være en integreret del af dimittendernes viden, færdigheder og kompetencer. Det er derfor væsentligt for erhvervsakademisektoren, at der skabes rum for, at institutionerne kan integrere nye emner, analysemodeller, certificeringsmetoder mm. i uddannelsernes formålsbeskrivelser og læringsmål i obligatoriske fag frem for alene i valgfag, således at de studerende oplever at skulle forholde sig og lære i forbindelse med alle relevante faglige temaer i uddannelsen.

Nye uddannelser

Som følge af erhvervslivets behov for uddannelser inden for bæredygtighed, har erhvervsakademierne det seneste år arbejdet med at etablere nye uddannelser inden for bæredygtighed. Det er dog meget svært at få godkendt (prækvalificeret) nye uddannelser og udbud, og der er således givet afslag på en ny professionsbacheloruddannelse i bæredygtig forretningsudvikling og en professionsbachelor (top op) i bæredygtigt strategisk indkøb i foråret 2022. Afslag gives ofte med den begrundelse, at uddannelsen kan indeholdes i eksisterende uddannelser, hvilket understøtter et for uambitiøst mål for kompetenceudvikling af den arbejdskraft, som særligt skal sikre den praktiske implementering ift. den grønne omstilling

Paradoks

Selvom en række uddannelser taler lige ind i den grønne omstilling, så søges de ikke i så stort omfang, som man skulle forvente, givet de unges interesse for emnet. F.eks. er en uddannelse som energiteknolog meget lidt søgt, selvom den netop sigter mod at give kompetencer inden for brug af forskellige energikilder og inden for reduktion af energiforbruget. Der ligger en udfordring i at udvikle og kommunikere om de vigtige tekniske uddannelser, som med sit indhold kan have en praktisk og hurtig indflydelse på udmøntning af den grønne omstilling.

Rekruttering og kompetenceudvikling

Inden for nogle fagområder kan det være svært at rekruttere undervisere, der har det nødvendige kendskab til bæredygtighed inden for uddannelsens og fagenes område. Både begrundet i et for lille udbud af arbejdskraft med viden fra arbejde med bæredygtighed og grøn omstilling, og uddannelsessektorens udfordringer med at tiltrække f.eks. ingeniører og IT-medarbejdere fra brancher med væsentlig højere lønninger, hvor der også er mangel på dygtige medarbejdere.

Uddannelsessektoren står derfor over for en udfordring med sikre tilstrækkelig kompetenceudvikling på de enkelte institutioner.

Forskning

Forsknings- og udviklingsaktiviteterne på erhvervsakademierne er med til at sikre ny viden og uddannelsernes videngrundlag. Størstedelen af sektorens forskningsprojekter omfatter samarbejde med virksomheder og involvering af studerende, så forskningen er tæt på praksis og giver mulighed for direkte omsætning til viden og handling i virksomhederne og hos de studerende.

Erhvervsakademierne får imidlertid kun cirka 48 mio. tilsammen til forskning- og udviklingsaktiviteter. Midlerne skal dække forskning på alle fagområder, og der er derfor langt fra nok til at dække alle områder.

Med sine forsknings-, innovations- og udviklingsprojekter kan sektoren påvirke virksomhedernes grønne omstilling direkte. Særligt mindre og mellemstore virksomheder, som ikke ville kunne indgå i et samarbejde med tunge vidensinstitutioner, har glæde af at gennemføre forsknings- og innovationsprojekter med et erhvervsakademi. Forskningsprojekterne føder også ind i undervisningen og kan ofte involvere studerende direkte. Området har tidligere haft særskilt finansiering gennem målrettede ordninger som ”Innobooster”, som var lette for virksomhederne at være en del af. Ordningerne er desværre bortfaldet i deres oprindelige form.

Efter- og videreuddannelse

Arbejdsstyrken består i dag af lige under 3.000.000 mennesker. Den bliver fornyet med ca. 75.000 dimittender årligt, hvilket giver en samlet udskiftningstid på (3.000.000/75.000) = 40 år. Så længe kan man naturligvis ikke vente på, at arbejdsstyrken får de fornødne grønne kompetencer. Efter- og videreuddannelse er derfor af central betydning for samfundets grønne omstilling. Denne efteruddannelse – rettet mod den private sektor – leveres i høj grad af AMU og på videregående niveau af erhvervsakademierne.

Imidlertid er der afdækket en række barrierer i forhold til at få flere til at efteruddanne sig, navnlig på det tekniske område. Erhvervsakademierne arbejder med at kompensere herfor dels i dialogen om uddannelserne og dels i didaktikken på uddannelserne. Der bruges tit undervisere, som til dagligt arbejder i de relevante brancher. Megen efter- og videreuddannelse initieres af arbejdsgiverne, men for en del mindre og mellemstore virksomheder, er det noget de skal have hjælp til at behovsdefinere.

Økonomi kan også være en barriere for deltagelse. Aktuelt er der gode tilskudsordninger, men disse er midlertidige. Mulighederne for uddannelsesstøtte til de studerende er også blevet forringet gennem en årrække.

Hvilke initiativer kunne hjælpe os videre?

Bedre vidensdeling på tværs af netværk

I erhvervsakademisektoren bakker vi op om at arbejde for bedre videndeling via netværk imellem de videregående uddannelsesinstitutioner nationalt og gerne også internationalt.

Der kan med fordel også tænkes i netværk, hvor både store, mellemstore og små virksomheder (SMV’erne) tænkes ind for at skabe samarbejde og at inspirere og udveksle viden. Siget skal både være, at uddannelsesinstitutionerne kan få indblik i virksomhedernes behov, men også få mulighed for at vise virksomhederne, hvad dimittender kan medvirke til at løfte i deres virksomhed. På KEA er der f.eks. god erfaring med netværk som MADE inden for industriproduktion og Lifestyle &

Design Cluster inden for mode- og tekstilbranchen. På Erhvervsakademi Midtvest er der gode erfaringer med at bruge de studerende som klimaambassadører, når de er i praktik i virksomhederne.

Rammer for drift
I erhvervsakademisektoren ser vi gerne, at reglerne og rammerne for offentligt byggeri og anlægsarbejde i højere grad end tilfældet er i dag, giver mulighed for at stille krav om genanvendelse af byggematerialer, uden at det er væsentligt fordyrende eller forringer garantierne for arbejdet.

Om rolle, ambition og mulige næste skridt på sektorniveau

I erhvervsakademisektoren vil vi fortsat sætte fokus på bæredygtighed/grøn omstilling. Det kan f.eks. ske på sektorkonference 2023, men også i dialog med relevante samarbejdspartnere. I Udviklingsrådet for Erhvervsakademisektoren sker der en løbende drøftelse af, hvordan bæredygtighed/grøn omstilling kan styrkes i uddannelserne. Rådet består af medlemmer fra arbejdsmarkedets parter

Vi skal i sektoren arbejde med studieordningerne og deres indhold, og det skal ske både på tværs af institutioner i uddannelsesnetværkene, blandt uddannelsesnetværksformændene og på de enkelte institutioner.

Rekrutteringsudfordringer og kompetenceudvikling drøftes på tværs i sektorens HR-netværk, Udvalg for Fuldtidsuddannelser og Udvalg for Deltidsuddannelser.

Sektorens bidrag til forslag til tiltag

Hvordan kan regeringen sikre, at klima og bæredygtighedsdagsordenen bliver en integreret del af alle uddannelser?

Uddannelses- og Forskningsministeriet har som nævnt allerede fokus på grøn omstilling i de strategiske udviklingskontrakter med institutionerne og med en kortlægning af grønne uddannelser, der også omfatter en eksempelsamling udarbejdet af Danmarks Evalueringsinstitut.

Regeringen kan jævnfør ovenstående barrierer skabe bedre rammer for projekter i samarbejder mellem uddannelsesinstitutioner og virksomheder, bedre finansiering af forskning på erhvervsakademierne og af efter- og videreuddannelse samt ændre rammer og muligheder for udvikling af studieordninger og bygningsdrift. Der er behov for videndeling, kompetenceudvikling, netværk og samarbejde på tværs af traditionelle brancheområder og institutioner.

Det er også vigtigt at have øje for, at selvom vi har stort fokus på at integrere ny viden i alle relevante nuværende uddannelser, skal vi også have modet til at udvikle uddannelser, som giver målrettede kompetencer til at kunne sætte øget fart i opstillingen.

Koblinger til tiltag under øvrige ministerier

Vi ser en udfordring i, at det er uigennemskueligt for kommende studerende, hvordan forskellige uddannelser arbejder med bæredygtighed. Vi oplever en ungdomsgeneration, der gerne vil den grønne omstilling og gerne vil være en del af forandringen, men det kan være svært at vide, hvordan man bedst uddanner sig til fremtiden. I samarbejde med Børne- og Undervisningsministeriet bør der sættes ind på ungdomsuddannelserne med oplysninger om, hvordan man kan uddanne sig til at arbejde med grøn omstilling.

Vi foreslår, at ministeriet tager initiativ til at synliggøre, hvilke uddannelser der uddanner direkte til den grønne omstilling, og samtidig sætter fokus på, hvordan man indarbejder bæredygtighed i mange uddannelser. Konkret foreslår vi, at man kan oprette en tværgående temaside på www.ug.dk eller som minimum en tilføjelse af ”Bæredygtighed og grøn omstilling” til listen af kategorier, man kan interessere sig for på siden.

Virksomheder landet over oplever i stigende grad mangel på kvalificeret arbejdskraft, og samtidig skaber den grønne omstilling behov for nye kompetencer. https://erhvervsfremmebestyrelsen.dk/en-kvart-milliard-skal-sikre-virksomhederne-de-rette-kompetencer-til-den-groenne-omstilling.

Denne udfordring bør vi som sektor bidrage konstruktivt og aktivt til at løse, især i forhold til de danske SMV’er. For selvom mange danske SMV’er fortsat er på en grøn og digital kurs, er en stor gruppe SMV’er stadig ikke kommet i gang, viser nye tal fra Danmarks Erhvervsfremmebestyrelses SMV-panel. Tvivlerne skal i gang nu, for fremtidens forretning og robusthed ligger i grøn omstilling og digitalisering https://erhvervsfremmebestyrelsen.dk/hver-fjerde-mangler-danmarks-erhvervsfremmebestyrelse-vil-have-flere-smver-i-gang-med-groen-0

Det er vigtigt, at Erhvervsfremmesystemet adresserer issues i forhold til efter- og videreuddannelse af medarbejdere på de mindre og mellemstore virksomheder og inddrager de relevante uddannelsesinstitutioner i et opsøgende arbejde over for virksomhederne. Der skal afsættes midler til denne indsats, da dette ikke er dækket andetsteds fra.

Det er også vigtigt, at Erhvervsfremmesystemet bruger kræfter på at hjælpe flere virksomheder med at udvikle deres vidensgrundlag, og ikke kun fokuserer på de forskningsparate virksomheder og deres samarbejder med universiteterne. Uddannelsesinstitutioner som erhvervsakademier og professionshøjskoler kan bedre arbejde med disse virksomheder i øjenhøjde og på måder, som fører til ændringer ude i virksomhederne – og i institutionernes undervisning.

Copenhagen Business Academy

Strategi 2025 og strategiske pejlemærker

I foråret 2021 vedtog Cphbusiness' bestyrelse Cphbusiness Strategi 2025 – VI GØR VIDEN TIL VÆRDI GENNEM DET PERSONLIGE LEDERSKAB. Strategi 2025 sætter ambitionen og retningen for den videre udvikling af organisationen og vores ydelser i årene 2022-2025 – og et særligt fokus på **lederskab, grøn omstilling, innovation og forretning**. Fire temaer, som afspejler et samfund i forandring og en national såvel som global dagsorden, som Cphbusiness gerne vil møde proaktivt og agilt.

Strategi 2025 realiserer ambitionen gennem ti strategiske nøgleindsatser, som både sætter mål for kerneopgaverne fuldtidsuddannelse, efter- og videreuddannelse, forskning, udvikling og innovation – og for organisationen som helhed. De strategiske nøgleindsatser kan ses her: https://www.cphbusiness.dk/media/81541/cphbusiness-2025-strategi-pixi_web.pdf

Gennem disse strategiske nøgleindsatser sættes fokus på det, vi i Cphbusiness kalder de studerendes personlige lederskab. Vi ser ikke uddannelse som en udvikling alene af faglige kompetencer. Vi betragter uddannelse som en personlig udvikling, hvor de studerende, udover at blive fagligt dygtige, også udvikler sig som mennesker i forhold til at løse de udfordringer, som virksomheder og samfundet i øvrigt står overfor. Derfor arbejder vi intensivt med at gennemføre praksisnære læringsaktiviteter, der udvikler de studerendes erhvervs- og professionskompetencer suppleret med almene dannelseskompetencer.

Det strategiske arbejde understøttes af Cphbusiness rammekontrakt med Uddannelses- og Forskningsministeriet for perioden 2022-25.

Arbejdet med bæredygtighed i vores uddannelser

Bæredygtighed og grøn omstilling er i sagens natur i vid udstrækning et centralt element i vores tekniske uddannelser i programområdet Laboratorie og Miljø. Men gennem flere år har vores systematiske arbejde med sikring af videngrundlaget i vores videngrupper, på videndage og i

analyser af videngrundlag også i vores merkantile programområder afspejlet et fortsat større behov og interesse for at indarbejde bæredygtighed, grøn omstilling og cirkulær økonomi mere eksplicit ind i uddannelserne.

Eksempler fra undervisningen

Fokus på bæredygtighed og grøn omstilling ser vi ofte implementeret i undervisningen igennem casearbejde. Vi arbejder ofte med cases, og det er en oplagt måde at indføre bæredygtighed og grøn omstilling direkte i undervisningen.

- Det kan f.eks. være vores miljøteknologer der i relation til en bestemt virksomhed løser en miljøopgave med analyser og handleplaner.
- Det kan også være vores finansbachelorer, der i forbindelse med en case opgave overvejer mulige konsekvenser, hvis virksomheden skal arbejde strategisk med bæredygtighed. Her har de studerende udvalgt 2-3 af FN's Verdensmål og implementeret dem i case-virksomheden.
- Vores serviceøkonomer arbejder blandt andet med bæredygtig turisme, og har lavet ugeprojekt med København som case. Her har de studerende på baggrund af indsamlet data konkluderet på turisternes opmærksomhed, mening og adfærd vedrørende bæredygtige rejser og kommet med et par forslag til, hvordan København kan forbedre bæredygtigheden.

I studieordningen for AU i Ledelse og Diplom i Ledelse er der rammesat krav til, hvordan den grønne omstilling og bæredygtighed skal integreres i uddannelserne. Det er således et godt eksempel på, hvordan vi på tværs af sektoren i fællesudvalgene har arbejdet mere formaliseret med at integrere bæredygtighed i uddannelserne.
https://www.cphbusiness.dk/media/82028/studieordning_au-i-ledelse_juni_2022.pdf
https://www.cphbusiness.dk/media/81415/studieordning-for-diplomuddannelsen-i-ledelse-01012021.pdf

På andre uddannelser er bæredygtighed en måde at tænke på. På Innovation og Entreprenørskab undervises der f.eks. i bæredygtig ledelse, i den tredobbelte bundlinje, eller bæredygtige forretningsmodeller når der skal laves en start-up eller udvikles på en eksisterende virksomhed. På den måde er undervisning i bæredygtighed en integreret del af uddannelsen fra 1. semester og til deres afsluttende BA-projekt.

Alle virksomheder og studerende som er tilknyttet vores inkubatormiljø skal igennem vores bæredygtighedsworkshops som del af deres entreprenante dannelsesrejse.

Bæredygtighed har også været temaet, når vores studerende på tværs af uddannelser, campus og sprog har mødtes til en fælles Sustainability Day. De studerende samarbejder og erfaringsudveksler om en bæredygtighedsudfordring for en casevirksomhed og udvikler en konkret løsning. Dagen har været en tilbagevendende begivenhed for International Handel og Markedsføring, men er nu blevet udvidet, så også serviceøkonomer og miljøteknologer deltager i dagen.

Videnarbejdet

I Videnkoordinatornetværket har vi set nærmere på behovet på tværs og blandt andet drøftet tiltag i næste udviklingszone. Et centralt element herunder er mulighederne i at arbejde mere målrettet med bæredygtighed og grøn omstilling med afsæt i en granskning af uddannelsernes aktuelt definerede videnområder.

Videnområder er for en stor del strukturerende for vores videnarbejde – og for sikring af løbende opdatering af undervisernes faglige kompetencer. Vi forestiller os derfor, at en indsats med en granskning og en efterfølgende opdatering af videnområder vil kunne fungere som 'driver'/løftestang i de årlige dialoger på MUS om udviklingen af underviseres kompetencer inden for bæredygtighed og grøn omstilling.

I forhold til FOU har vi desuden en række projekter og forstudier, der har et bæredygtighedselement eller grøn omstilling som omdrejningspunkt, herunder et større Frascati finansieret tværgående projekt om Grøn omstilling, projektet Bæredygtig Bundlinje, samt et projekt om bæredygtighed i den finansielle sektor.

Eksempler fra nuværende praksis i driften og hel-institutionstankegang

Statusrapport på grøn omstilling

Igennem de seneste år har Cphbusiness gennemført en række grønne tiltag. Og i december 2021 drøftede og godkendte Direktionen en statusrapport om grønne tiltag gennemført i perioden 2019-2021, samt en række tiltag på tegnebrættet.

Det fremgår af statusrapporten, at Cphbusiness ved flere lejligheder har samarbejdet med miljøteknologstuderende om energirigtige tiltag, der har bidraget til den grønne omstilling. De studerende har f.eks. deltaget i Grønt Råd, hvor de på tværs af uddannelser og årgange arbejder sammen om bæredygtige tiltag lokalt på campus og i nærområdet. De har etableret et biodiversitetsområde, systematiseret genbrug af bøger på årgangene, udfaset plastikkopper på campus mv. De miljøteknologstuderende har ydermere bidraget med undersøgelser og analyser af f.eks. vand og strømforbrug på alle campus. Derudover har de studerende bidraget med kortlægning og analyser af vores generelle affaldshåndtering.

Vi har haft stor glæde af samarbejdet med miljøteknologstuderende og frugten af dette samarbejde er i høj grad afspejlet i resultaterne i den grønne statusrapport.

Intern kompetenceudvikling

Bæredygtighed og fokus på grøn omstilling vil blive omfattet af en indsats for alle medarbejdere. De foreløbige tanker om tilgang tager afsæt i et EVU-forløb, som vi bl.a. udbyder og gennemfører for akademikere i samarbejde med Gate 21. Planen er at videreudvikle dette forløb til tre målgrupper:

- Et tværgående internt forløb på tværs med fokus på egen adfærd i organisationen – med afsæt især i vores Grønne statusrapport.
- Et forløb for adjunkter/lektorer om integration af grøn omstilling i uddannelserne – inspireret af workshop på sektorkonferencen – og med koblinger til opdatering af uddannelsernes videnområder.
- Et forløb for ledelse og administration – bl.a. med fokus på opfølgning og rapportering.

KEA - Københavns Erhvervsakademi

KEAs strategi for 2021-2024

I 2021 vedtog KEAs bestyrelse strategien *Drevet af handlekraft*, som fastsætter KEAs mission, ambitioner og tre strategiske pejlemærker for perioden 2021-24. Det fremgår således at:

"Erhvervslivet har brug for medarbejdere med et innovativt og kreativt drive, som bidrager til tværfaglige løsninger på fremtidens udfordringer. Derfor tager alle vores uddannelser afsæt i de tre strategiske pejlemærker: Bæredygtighed, Teknologi, og Forretning – og særligt i krydsfelterne mellem dem".

Læs mere om KEAs strategi *Drevet af handlekraft* her.

Det strategiske arbejdet understøttes af KEAs strategiske rammekontrakt med Uddannelses- og Forskningsministeriet for perioden 2022-25. I kontrakten har KEA forpligtet sig på at arbejde for opfyldelsen af fire mål, som på forskellig vis er medvirkende til, at KEA med en hel-institutionel tilgang både arbejder med diversitet i studentersammensætningen samt bæredygtighed i KEAs uddannelser, vidensproduktion og i selve udviklingen og driften af KEA som organisation.

Det fremgår af kontrakten, at KEA bl.a. med strategisk mål 2 vil arbejde for "… at realisere det strategiske mål 2 om, at KEA skal bidrage til bæredygtighed, har KEA tre strategiske fokusområder: 1) Øget bæredygtighed i KEA's uddannelser, 2) Flere F&I projekter og øget videnomsætning inden for KEA's tre strategiske pejlemærker bæredygtighed, teknologi og forretning og 3) KEA skal være en mere bæredygtig organisation."

Den strategiske målsætning sætter aktuelt rammen for dette års medarbejderdag på KEA, hvor alle medarbejderne om formiddagen deltager i workshops med fokus på f.eks. cirkulær økonomi i københavnske byggerier, bæredygtig adfærd og affaldssortering på KEA og måling af impact som del af undervisningsforløb eller som led i driften af KEA. Om eftermiddagen tager alle medarbejderne på forskellige inspirationsture til bl.a. lokale virksomheder med en bæredygtig profil. Medarbejderdagen skal bidrage til det videre arbejde med både at integrere bæredygtighed yderligere i KEAs uddannelser og i arbejdet med at skabe en mere bæredygtig organisation.

Læs mere om KEAs strategiske rammekontrakt her.

KEAs medlemskab af UN Global Compact

Siden 2008 har KEA været medlem af UN Global Compact og har derigennem forpligtet sig på løbende at afrapportere på, hvordan KEA med en hel-institutionel tilgang arbejder for en mere bæredygtig udvikling.

I den seneste rapport fra foråret 2022 indgår flere eksempler på, hvordan KEA arbejder med bæredygtighed med et hel-institutionel tilgang. F.eks. om samarbejde med public affairs bureauet Advice om udviklingen af et digitalt bæredygtighedsbarometer for at løfte diskussionen af hjemmesiders CO_2-udledning (se side 28) eller om KEA Starup Hub, der bl.a. har sat fokus på kvindelige iværksættere og bæredygtigt iværksætteri (se side 18-21 inkl. to eksempler på startups).

Læs den samlede rapport KEAs Sustainability Report 2020-2021 her.

Eksempler på KEAs arbejde med bæredygtighed i undervisningen, FOU-aktiviteter og i driften af KEA

KEAs uddannelser er i høj grad kendetegnet ved at uddanne til brancher, der står med et voksende behov for at levere mere bæredygtige og grønnere løsninger. De studerende arbejder ofte direkte eller indirekte med emner og problemstillinger, som kvalificerer dem til at går ind i netop løsningen af branchernes udfordringer.

I 2022 kortlagde Uddannelses- og Forskningsministeriets i hvilket omfang, de videregående uddannelser i Danmark indeholdt læringsmål, der understøtter den grønne omstilling af Danmark defineret ved syv temaer. KEA kunne indberette, at 17 af i alt 23 fuldtidsuddannelser på KEA giver de studerende læring inden for et eller flere af de syv temaer.

Læs mere om UFMs kortlægning af videregående uddannelser, der omfatter grøn omstilling her.

Bæredygtig genanvendelse og bearbejdning af materialer

På erhvervsakademiuddannelsen til produktionsteknolog og på professionsbacheloruddannelsen i Produktudvikling og teknisk integration lærer de studerende at analysere materialer ift. bæredygtighed og indtænke materialernes genanvendelighed i design- og produktionsprocessen. F.eks. har de studerende Henrik og Emil arbejdet med at omdanne cigaretskoder til et nyt plastmateriale, der kan anvendes på ny i andre produkter.

Se video om projektet her. Projektet blev også omtalt i en længere artikel den 31. juli 2022 under overskriften ”Det er virkeligt et skodarbejde. Men nogen skal jo gøre det”.

Grøn omstilling i driften af bygninger

På professionsbacheloruddannelsen til Energimanager lærer de studerende at analysere energiforbruget i eksisterende bygninger og udarbejde løsningsforslag til energioptimering af dem, hvilket direkte medvirker til en grøn omstilling af Danmark.

Læs mere om de studerendes arbejde med effektiv bygningsdrift her.

Bæredygtig udvikling af produktionen i og materialerne til mode og tekstilbranchen

På erhvervsakademiuddannelsen til designteknolog lærer de studerende at foretage bæredygtigt indkøb på tværs af landegrænser, udvikle bæredygtig markedsføring samt skabe og indgå i en bæredygtig produktion af tøj og livsstilsprodukter i designbranchen.

Læs mere om de studerendes arbejde med 3D design, som led i mere bæredygtig produktion her og udvikling af bæredygtige materialer her.

Udvikling af bæredygtige bygninger med blik for materialernes fulde livscyklus

På professionsbacheloruddannelsen til bygningskonstruktør arbejder de studerende med både at anvende mere bæredygtige materialer i nye byggerier og indtænke, hvordan materialerne anvendes og bygges, så de bedst muligt kan genanvendes, når de ikke længere skal indgå i bygningen. De studerende arbejder desuden med digitale værktøjer kaldt BIM, der skaber en mere skånsom tilblivelse og drift af nye bygninger.

Læs mere om bygningskonstruktøren Thomas fra KEA, der vandt dimittendprisen for sit forslag til bæredygtigt hybridbyggeri i Ørestad her.

Læs også artiklen om KEAs forskningsprojekterne om bæredygtig byggerådgivning og brugen af ler som bæredygtigt byggemateriale i UN Global Compact rapporten 2020-2021 side 42-45.

Initiativer til en mere bæredygtig drift af KEA

På KEA arbejdes der med energieffektivisering på flere niveauer. Et af de store indsatser er at effektivisere driften af KEAs fysiske lokationer. Andre tiltag går på organisationens affaldshåndtering, IT-indkøb og -bortskaffelse, at arbejde for øget ligestilling i medarbejdersammensætningen og indretning af lab-faciliteter, der understøtter de studerende i at arbejde med bæredygtighed.

Læs mere om tiltagene i KEAs rapport til UN Global Compact side 16 og 52-59.

Erhvervsakademi Dania

Dania strategi 2022-2025

Erhvervsakademi Dania har fire strategiske fokusområder i indeværende strategiperiode. En af disse er at have fokus på ”Bæredygtighed og grøn omstilling”. Dette såvel internt af medarbejdere og studerende som i samarbejde med eksterne interessenter.

Vi ønsker med udgangspunkt i hensynet til fremtidens generationer at være kendetegnet ved at tage bæredygtige beslutninger inden for kerneopgaven læring samt drift og økonomi. Med udgangspunkt i en cirkulær samfundsforståelse iværksætter vi konkrete processer, som understøtter den grønne omstilling.

Vores målsætninger:

- Vi vil på alle uddannelser indarbejde i studieordningerne, hvordan man inden for fagområdet skal lære og arbejde med relevante elementer af bæredygtighed og grøn omstilling
- Ledelsen vil hvert år udarbejde en fælles ramme for indsatser i Dania, som baserer sig på konkrete ideer til arbejdet med bæredygtighed og grøn omstilling fra medarbejdere og studerende
- Vi vil på bygning og drift sikre, at alle indsatser vurderes på basis af kriterier for bæredygtighed og mulighed for grøn omstilling, således at der løbende kan dokumenteres en positiv udvikling.

Desuden er der indskrevet i Erhvervsakademi Danias strategiske rammekontrakt med Uddannelses- og Forskningsministeriet, at fokus er at udvikle studerende med evne til at reflektere og agere selvstændigt med henblik på at besidde arbejdsmarkedsrelevante kompetencer, som

med udgangspunkt i deres kernefaglighed blandt andet sætter dem i stand til at arbejde med grøn omstilling, bæredygtighed samt innovation og entreprenørskab.

Et specifikt mål er at øge Danias andel af grønne udviklings- og vidensamarbejder. Ambitionen er at styrke og intensivere det generelle forsknings- og udviklingsarbejde samt sætte fokus på arbejdet med grøn omstilling i forhold til de ordinære og efter- og videreuddannelser.

Dania tilgang og processer

Danias tilgang er, at vi skal være realistiske, som handler om at have modet til under de til enhver tid gældende rammer at træffe valg og prioritere i forhold til ressourcer og impact. Det er vigtigt at være i bevægelse med en rammesætning, som ikke skaber barrierer for engagement og medejerskab i organisationen. Vi skal være konkrete, og der skal være faktuel substans og transparens i forhold til vores indsatser inden for bæredygtighed og grøn omstilling.

I Dania løber udviklingen derfor lige nu i to spor:

- En ”Bottom up” tilgang, hvor man på uddannelserne arbejder med udfoldning af strategien med lokale indsatser, som understøtter målsætninger i strategi og strategisk rammekontrakt. Se eksempler nedenfor.
- En ”Top down” tilgang, hvor en styregruppe bestående af medlemmer fra såvel medarbejdergruppen som ledelse og direktion arbejder med formulering af succeskriterier i samarbejde med tre særlige arbejdsgrupper, som er nedsat med det formål at arbejde med ”Videngrundlag på uddannelserne”, ”Bæredygtig drift” og ”Ledelse og kommunikation”. Styregruppen skal dermed understøtte og sikre fremdrift, tværgående aktiviteter, videndeling og kommunikation.

Eksempler på implementering af tiltag med fokus på bæredygtighed

Valgfag eller særlige målrettede fag

På flere af Danias uddannelser gives i dag mulighed for at vælge særlige valgfag, eller faglige elementer er blevet integreret i selve uddannelsen under den institutionsspecifikke del af uddannelsen. Eksempler er:

- Logistikøkonom – ”Bæredygtighed i værdi- og forsyningskæden” på 5 ECTS med fokus på FN´s 17 verdensmål, den tredobbelte bundlinje og Cradle to cradle.
- Markedsføringsøkonom – ”Bæredygtigt Entreprenørskab” på 10 ECTS, ”Rapportering, certificering og lovgivning” på 5 ECTS, ”Sustainability Marketing” – 5 ECTS samt en studietur ”Innovation Camp Green Innovation” – 5 ECTS.
- Finansøkonom – ”Bæredygtighed i den finansielle sektor”. Faget gennemføres aktuelt som ekstra-curriculært.

Uddannelse, hvor bæredygtighed er helt central i den didaktiske opbygning

På fuldtidsuddannelsen energiteknolog arbejdes der med en helt ny studieordning, hvor alle fagområder har bæredygtighed som omdrejningspunkt, da der arbejdes med energi ved byggeri, industri og forsyning med fokus på brug af vedvarende energikilder, energilagring og miljø. Det samme gælder på deltidsuddannelsen til energikonsulent, hvor der særligt på genopfriskningskurserne efterspørges ny viden.

Mange uddannelser melder også tilbage, at man flere steder har tonet med et bæredygtighedsfokus på de obligatoriske dele i uddannelsen. Det er dog endnu ikke skrevet ind i selve studieordningen.

Projekter i undervisningen

Et par udvalgte eksempler blandt mange, hvor fokus på bæredygtighed også mange steder desuden også indgår som en del af introugen på uddannelserne:

- På energiteknologuddannelsens tredje semester indgår projektering af et solcelleanlæg til Campus Randers som en del af undervisningen
- På Campus Silkeborg har man indført en "Bæredygtighedsuge" på tre dage med deltagelse af studerende på tværs af uddannelser
- På Multimediedesigner i Skive har der været en case fra samlingen "Green Innovation Challenges" omkring Nomi 4s (den kommunale renovationsvirksomhed). Det handler om, hvordan man kan nudge folk til at sortere træ, så det genbruges og ikke ender som affald - Link

Udviklingsprojekter

Der er hos Erhvervsakademi Dania indført, at man ved alle nye forsknings- og udviklingsprojekter for godkendelse skal forholde sig til bæredygtighed, og at projekter med dette omdrejningspunkt prioriteres, så længe de har særlig relevans for uddannelserne. Der opleves stor idérigdom lige nu.

Eksempler på projekter:

- Sustainability Marketing – Østjyske SMV'ers arbejde med FN's 17 verdensmål - link
- Rover til Indlandsisen - Link
- How to use sustainable esport events as a City branding tool in a tourism context - Link

Efter- og videreuddannelse med særlig fokus på bæredygtighed

Erhvervsakademi Dania ønsker at skabe overblik over de mange muligheder inden for kompetenceløft i forbindelse med bæredygtighed. Vi tror på, at kompetenceløft skal ske præcist i forhold til virksomheders og medarbejderes behov. Udbyttet af kompetenceløft skal kunne ses i praksis og på bundlinjen.

Derfor har Dania Erhverv i et nyt kursuskatalog udviklet flere korte kurser og uddannelser, der er målrettede og altid tager afsæt i erhvervspraksis. Vi vil tilbyde praksisnær hjælp til at komme i gang med den grønne omstilling og til at udvikle virksomhedens bæredygtighedsprofil.

Eksempel – i efteråret 2021 gennemførte vi for en kommunes ledige akademikere forløbet "Lær at facilitere bæredygtige processer i din virksomhed." Der blev gennemført to hold med i alt 27 deltagere.

2030 skolesamarbejde

På Campus Viborg er Dania i samarbejde med VIA University gået i samarbejde om at blive certificeret til 2030 skole, hvor det er udarbejdet en helt særlig handlingsplan for implementering af tiltag.

Kompetenceudvikling af undervisere

Flere undervisere er aktuelt ved at videreuddanne sig på et højere niveau eller inden for specifikke kompetenceområder. Eksempler er f.eks. deltagelse i ”Cirkular Economy and Sustaninability Strategies (University of Cambridge Judge Business School) samt Bachelor i Energimanagement. Desuden forventes som altid løbende deltagelse i kurser og konferencer, herunder egne interne aktiviteter på tværs af uddannelser og kompetenceområder.

VIA, KP, Verdens Bedste Nyheder, RCE-Denmark og UNESCO ASP lancerer sammen en national konference i uge 47, med fokus på sprog og bæredygtig udvikling samt opfølgning på alle partnerskabernes status, med henblik på vidensdeling og netværk.

6

Uddannelsespartnerskabet for lange videregående uddannelser

DTU

DM

DEN GRØNNE UNGDOMS BEVÆGELSE

STUDENTERRÅDET VED KØBENHAVNS UNIVERSITET

RKU
Rektorkollegiet for de Kunstneriske og Kulturelle Uddannelser

DSF
DANSKE STUDERENDES FÆLLESRÅD

SDU
Syddansk Universitet

DANSKE UNIVERSITETER
UNIVERSITIES DENMARK

DPU - DANMARKS INSTITUT FOR PÆDAGOGIK OG UDDANNELSE
AARHUS UNIVERSITET

Dette kapitel afspejler arbejdet i Uddannelsespartnerskabet for lange videregående uddannelser bestående af repræsentanter fra følgende organisationer som bakker op om nedenstående visioner, løfter og anbefalinger

- Danmarks Tekniske Universitet (DTU)
- Danske Studerendes Fællesråd (DSF)
- Danske Universiteter
- DM
- DPU (Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse) / Aarhus Universitet
- Den Grønne Ungdomsbevægelse (tidl. Den Grønne Studenterbevægelse)
- Rektorkollegiet for de Kunstneriske og Kulturelle Uddannelser (RKU)
- Studenterrådet ved Københavns Universitet (SRKU)
- Syddansk Universitet (SDU)

Introduktion

I partnerskabet for lange videregående uddannelser ønsker vi at arbejde for at implementere UBU inden for de fire områder: undervisning, forskning, drift og relation til samfundet. Vi ønsker at gøre dette ved at styrke forskning og undervisning med fokus på fremtidsrettet viden og kompetencer, der kan bidrage til løsninger indenfor komplekse og sammenhængende samfundsudfordringer.

Med respekt for forskningsfrihed og fagligheder ønsker vi at understøtte og accelerere det eksisterende UBU-arbejde, samt skabe grobund for fremkomsten af nye initiativer. De nye indsigter, forskning giver i området, er nødvendig for de tre andre områders succes. Uddannelsesinitiativer styrkes af forskning inden for UBU. Ligeledes gøres drift og relation til samfundet. Forskning indenfor UBU på lange videregående uddannelser skal styrkes og nuværende forskning skal ud i andre fagligheder, dele af organisationerne og i institutionernes relation til samfundet.

Vi ser anerkendelsen af vores og samfundets bæredygtighedsudfordringer som essentiel for at finde løsninger. Her prioriterer vi at finde en fælles forståelse, som tager udgangspunkt i vores forskellige udgangspunkter med respekt for den enkelte aktørs autonomi og særlige bidrag til arbejdet. I samarbejde mellem studerende, videnskabelige og tekniske medarbejdere, ledere, og deres respektive repræsentanter, ønsker vi at finde fælles løsninger på tværs af strukturelle niveauer.

Vores arbejde bygger på en bred forståelse af bæredygtighed, der inkluderer både den miljømæssige, sociale og økonomiske dimension, hvor arbejdet for opnåelse af én form for bæredygtighed ikke kan adskilles fra opfyldelsen af de andre.

Partnerskabet bakker op om den fælles vision om at fremme uddannelse for bæredygtig udvikling på tværs af uddannelsessektoren i Danmark. I anerkendelse af, at den nuværende udvikling mod en uddannelsessektor med bæredygtighed i fokus går for langsomt, vil partnerskabet arbejde systematisk med at kvalificere, koordinere, udbrede og videreudvikle indsatsen.

Uddannelsespartnerskaberne har fokus på aktivt at skabe forandringer gennem vidensdeling og udvikling af anbefalinger til politikere og andre aktører. Hvert enkelt partnerskab er alene ansvarlige for deres egne konklusioner, anbefalinger og initiativer og der laves ikke fælles retningslinjer eller træffes beslutninger om, hvordan hvert enkelt partnerskab skal arbejde med bæredygtighed.

Uddannelsespartnerskaberne er således handlefællesskaber, hvor de enkelte institutioner har frihed til selv at beslutte graden af involvering og hvordan den bæredygtige omstilling defineres og implementeres indenfor egne rammer.

Overblik – hvor er de lange videregående uddannelser lige nu ift. at arbejde med UBU?

Lange videregående uddannelser (LVU) spiller en central rolle i at bevæge samfundet mod en bæredygtig udvikling (Rieckmann, 2017; Wals & Jickling, 2002). Danske lange videregående uddannelsesinstitutioner har ikke været internationale first movers, og i årevis har der kun været lidt synergi mellem en top-down institutionel styring fokuseret på bæredygtighed og bottom-up drevne uddannelsesaktiviteter (Lysgaard & Haase, 2021; Rehling, 2020). Dette er dog ved at ændre sig. Dansk LVU-ledelse og LVU-engagement i UBU-perspektiver er i stigende grad en del af et mangfoldigt uddannelseslandskab. Fra SDU's ambition om at blive et foregangsuniversitet med fokus på grøn omstilling, bæredygtig udvikling og FN's Verdensmål til KU's og AU's fokus på den enkelte underviser/forskers aktiviteter og rolle ses meget forskellige strategier, rammer og uddannelsespraksisser, når LVU engagerer sig i UBU-perspektiver (Lysgaard & Haase, 2021; Rehling, 2020).

Forskning understreger betydningen af en dyb transformation af LVU og deres uddannelsespraksisser (Mulà, 2017; Sinakou, Boeve-de Pauw, & Van Petegem, 2019). Men at tage fat på bæredygtig udvikling på LVU medfører en række forskellige paradokser og dilemmaer (Brunstein & King, 2018; Rieckmann, 2012; Shephard, 2015). På den ene side står vi som samfund overfor omfattende konsekvenser af hyper komplekse udfordringer som bæredygtig udvikling og klimaforandringer indvarsler, hvilket ikke nødvendigvis bidrager til en nem og problemfri integration gennem top-down satsninger indenfor LVU-området. På den anden side åbner UBU op for en række pædagogiske og didaktiske udfordringer som afspejles i et stigende antal lovende aktiviteter på danske LVU-institutioner (Giesenbauer & Müller-Christ, 2020; Grindsted & Holm, 2012; Shephard, 2015).

Aalborg Universitet var en af de tidlige danske LVU-institutioner med fokus på bæredygtig udvikling som en kerneopgave for LVU-området. Dette skete blandt andet i form af underskrivelsen af Copernicus Charteret i 1994. Citatet fra charteret herunder understreger den fortsatte vigtighed af, at LVU-sektoren går helhjertet ind i det fortsatte arbejde med at udvikle institutioner og deres praksisser, så de bidrager til en bæredygtig udvikling

”Uddannelse er afgørende for at fremme bæredygtige værdier og forbedre menneskers mulighed for at håndtere miljø- og udviklingsspørgsmål. Uddannelse på alle niveauer, især universitetsuddannelser af beslutningstagere og lærere, bør være orienteret mod bæredygtig udvikling og fremme miljøbevidste holdninger, færdigheder og adfærdsmønstre, samt en følelse af etisk ansvar. Uddannelse skal blive bæredygtig uddannelse i den videst mulige forståelse.”

Copernicus Charteret 1994

Der findes i dag ingen national definition eller strategi for implementering af UBU-aktiviteter blandt lange videregående uddannelser i Danmark. Foreløbige resultater indikerer dog ingen mangel på ambitioner, når det kommer til implementering af bæredygtighed i uddannelse på danske LVU’er (AU, 2021; KP, 2021; Lysgaard & Haase, 2021; Rehling, 2020; SDU, 2021; VIA, 2021). For at forfølge denne ambition vælger nogle institutioner en top-down strategi, mens andre foretrækker en bottom-up tilgang baseret på individuelle udviklinger indenfor specifikke uddannelsesudbud. Forskning med fokus på progressive tyske og engelske LVU-institutioner understreger vigtigheden af mødet mellem strategiske satsninger og de enkelte fagområder og discipliner (Bauer, Rieckmann, Niedlich, & Bormann, 2021; Giesenbauer & Müller-Christ, 2020). En anden central faktor er LVUers langsigtede engagement og støtte af forhold til at udvikle UBU satsninger, der rodfæster på tværs af fakulteter og institutioner (Mulvik, Pribuišis, Siarova, Vežikauskaitė, & Fronza, 2021). Dette involverer et ofte svært håndterbart bæredygtighedsbegreb, der ikke er statisk, når det bevæger sig mellem discipliner og fagområder og ikke mindst gentænkning af de organisatoriske rammer, der understøtter en sådan mulig udvikling.

Når det så er sagt, er der gode eksempler på UBU-aktiviteter blandt danske LVU-institutioner:

Syddansk Universitet (SDU) er det mest aktive og produktive i forhold til eksplicit fokus på bæredygtighed, miljøspørgsmål og FN’s Verdensmål (Agenda 2030). Der er udviklet et tværfagligt kursus, der vil introducere alle studerende til Verdensmåls-perspektiver, og som vil danne grundlag for yderligere vægt på de specifikke discipliner og kurser under bachelor- og kandidatuddannelser på tværs af de forskellige fakulteter. De forskellige fakulteter har kortlagt deres uddannelser og kategoriseret dem efter de forskellige Verdensmål, og der laves planer for specifikke masteruddannelser med specifikt fokus på forskellige Verdensmål og bæredygtighedsdagsordenen.

Roskilde Universitet (RUC) har et mere overordnet fokus på bæredygtighed sammenlignet med SDU's vægt på Verdensmålene. RUC’s aktiviteter spænder fra sommerkurser, en kortlægningsindsats af kurser over en strategisk vægt på at udvikle en mere eksplicit forbindelse til både bæredygtighed og Verdensmål inden for uddannelse og forskning.

Danmarks Tekniske Universitet (DTU) har arbejdet specifikt på at integrere Verdensmålene på tværs af deres omfattende udbud af ingeniøruddannelser. De integrerer dermed Verdensmålene i

de specifikke studieordninger, og de enkelte institutter skal kategorisere deres forsknings- og uddannelsesaktiviteter i forhold til Verdensmålene.

Aalborg Universitet (AAU) fokuserer på bæredygtighedsudfordringer som et gennemgående aspekt ved deres uddannelsesportofolio. Flere af AAU's udbud har specifikt fokus på tværfaglige udfordringer koblet til bæredygtighed og miljømæssige udfordringer.

Københavns Universitet (KU) har gennem deres højt profilerede Sustainability Science center faciliteret aktiviteter, der forbinder indhold og form i relation til UBU. Centret har været vært på tværfakultære Massive Open Online Courses (MOOC) med fokus på bæredygtighedsudfordringer. Centeret forestår KU kortlægningen af fagudbud med fokus på bæredygtig udvikling.

Eksempler fra eksisterende praksis

Københavns Universitet – KU

Københavns Universitet har sat en målsætning om at sænke sine CO_2 udledninger med 50 % i 2030 i forhold til 2018, hvor udledningerne er opgjort som scope 3. Da scope 3 er opgørelsesmetoder, som er under udvikling, betyder det også, at baselinen kommer til at ændre sig i processen hen mod 2030.

KU har oprettet et bæredygtighedssekretariat, som på tværs af afdelinger i Fællesadministrationen og fakulteterne skal drive den grønne udvikling på KU. Driften på Københavns Universitet er nemlig vidt forgrenet, så det er mange individer, som skal ændre adfærd, når KU skal leve op til sine målsætninger.

Det ligger også KU meget på sinde at inddrage sine forskere og studerende i udviklingen af den bæredygtige drift. Derfor arbejder KU med at skabe et koncept om "campus as a living lab", hvor campus og de ting som sker på campus kan bruges som materiale i undervisning og forskning.

Bæredygtighedskurser på KU

Københavns Universitet har kortlagt sine bæredygtighedskurser og kategoriseret dem efter FN's 17 Verdensmål. Studerende kan finde den samlede portal på universitets hjemmeside. Her får studerende overblik over mulighederne for at tilvælge bæredygtighed i deres uddannelse. Det er f.eks. muligt at se under Verdensmål 1, at uddannelsen MSc Global Health tilbyder valgfaget "Shelter and Settlements in Disasters". Samtidig vil man under Verdensmål 16 kunne finde bachelorkurset "International Dispute Resolution and International Courts". Praktiske oplysning om, hvornår kurserne finder sted, samt hvem der har ansvar for dem kan ligeledes findes ved at klikke på det bestemte kursus. Efter oversigten er oprettet, er søgningen til de kurser steget. Find hele oversigten her: Studer bæredygtighed – Københavns Universitet (ku.dk)

Aarhus Universitet - AU

Aarhus Universitet har ligesom KU kortlagt, hvilke kurser, der relaterer sig til FN's 17 Verdensmål. Disse kan findes på universitets hjemmeside. En oversigt over antallet af kurser, der relaterer til et

eller flere specifikke Verdensmål kan ses på dette link: https://international.au.dk/about/profile/sustainability/sustainability-in-degree-programmes.

AU tilbyder en række kandidat- og dobbeltkandidatprogrammer, der på forskellig vis adresserer samfundets bæredygtighedsudfordringer. Dette inkluderer bl.a. programmerne "Human Security", "Agro-Environmental Management", "Soils and Global Change" og "Sustainable Heritage Management". Bachelorstuderende med tilvalgsmulighed kan desuden tage tilvalget "Addressing Global Challenges" og ARTS-studerende kan tage en række internationaliseringsfag, der undersøger miljø/klima fra en humanistisk vinkel.

En række studier særligt inden for samfundsvidenskaberne, de tekniske videnskaber og naturvidenskab indeholder kurser om miljø og bæredygtighed. For de fleste studier er et fokus på bæredygtighed dog begrænset til enkelte spredte valgfag og kun få studier har det som et gennemgående tema, der trækkes på i flere forskellige sammenhænge. Det er også meget forskelligt, hvor meget fokus, der er på UBU-kompetencer på de enkelte studier. AU bidrager dog gennem sit medlemskab af universitetsalliancen Circle U til udviklingen af nye former for undervisning i bæredygtighed og til et øget fokus på bæredygtig innovation. Det er desuden et gennemgående tema i AU's vision for 2025 at bidrage til et bæredygtigt samfund.

I 2020 udgav AU sin første klimastrategi og handlingsplan, der satte som mål at reducere universitetets udledninger med 57% i 2030 og 35% i 2025 i forhold til 2018-niveauet. Klimastrategien fokuserer på de fire områder Campus, Transport, Indkøb og Affald og dækker universitetets scope 1 og 2, samt dele af scope 3. Man kan læse mere om AU's grønne arbejde på https://www.au.dk/om/profil/baeredygtighed.

Studerende og medarbejdere, der interesserer sig for bæredygtighed og grøn omstilling kan engagere sig i AU's grønne netværk "AU Green", som AU's grønne team driver. Netværket er frivilligt og fokuserer på at afholde arrangementer og workshops, hvor deltagerne kan blive klogere på forskellige aspekter af bæredygtighed og bidrage med inputs til AU's grønne arbejde. Derudover har AU etableret haven AU Garden, hvor studerende og medarbejdere kan dyrke grøntsager og hvor der samtidig er plads til biodiversitet.

Roskilde Universitet – RUC: Et bæredygtigt campus

Roskilde Universitet har igangsat en række initiativer for et mere bæredygtigt campus. I 2020 begyndte et projekt for at sikre bæredygtig belægning på campus. Dette projekt vil bl.a. medføre "mindre regnvand til kloakken og mindsker belastningen af spildevandsanlæggene". Tilmed arbejdes der for at genbruge materialer i arbejdet. Et andet initiativ som RUC har igangsat, er Lavenergi-laboratoriebygningen, som har fokus på procesenergi, solceller og naturlig belysning. Bygningen er også med til at sikre et dynamisk og fleksibelt fællesskab mellem de forskellige faglige miljøer. Læs mere om et Et bæredygtigt campus | Roskilde Universitet (ruc.dk)

Copenhagen Business School – CBS: Forskningscenter for bæredygtighed

CBS har oprettet et multidisciplinært forskningscenter, hvis formål det er at give eksterne adgang til den viden inden for bæredygtighed, som CBS kan tilbyde, både når det kommer til at identificere samarbejdspartnere på CBS og andre steder. Af andre funktioner er bidraget til arbejdet for bæredygtige forretningsmodeller og CSB's arbejde med FN's Verdensmål. Centeret er anerkendt som "one of a kind" i Europa. Læs mere om CBS Sustainability | CBS - Copenhagen Business School

Syddansk Universitet - SDU: Viden til en bæredygtig fremtid

På SDU er vi stærkt optaget af at bidrage til en mere bæredygtig fremtid for de kommende generationer. Vi gør dette gennem vores forskning og innovation, uddannelser og undervisning, ledelse, campusdrift og vores samarbejder regionalt og globalt. Vi ser vores indsats på disse områder som sammenhængende og medvirkende til, at SDU udgør et levende laboratorium for udvikling af bæredygtige løsninger.

Universiteterne udstyrer studerende med den viden og de færdigheder, der gør dem i stand til at bidrage til at skabe en bæredygtig fremtid. På SDU giver akademiske kompetencer som kritisk tænkning, systemtænkning, integreret problemløsning osv. kombineret med en stærk dybdefaglighed vores studerende et stærkt udgangspunkt for at tage aktivt del i den bæredygtige omstilling.

For nye studerende på SDU er det obligatorisk at deltage i et fælles introduktionsforløb til FN's Verdensmål. Forløbet, der tæller ét ECTS-point, giver de studerende en introduktion til, hvad det vil sige at beskæftige sig akademisk med bæredygtighed på et universitet.

Studerende vil gennem deres studie på SDU gennem curriculære samt ekstra-og cocurriculære tilbud have mulighed for at arbejde med Verdensmålene og bæredygtighed. Den seneste kortlægning viser, at ca. hvert fjerde fag og kursus beskæftiger sig med emner relevant for den bæredygtige udvikling bredt forstået.

SDU er studiested for 26.000 studerende og arbejdsplads for 6.000 ansatte. Det er derfor vigtigt, at bæredygtigheden også bliver en naturlig del af vores alles hverdag. Hvis man som forsker eller studerende vil være med til at gøre SDU mere bæredygtig, har man mulighed for at bruge SDU til at udvikle og afprøve bæredygtige løsninger. SDU stiller nemlig bygninger, faciliteter, udstyr og (forbrugs)data til rådighed for studerende, undervisere og forskere, der vil udvikle og afprøve bæredygtige løsninger i forbindelse med forsknings- og/eller formelle eller uformelle læringsaktiviteter.

Case: Civilingeniør i Produktudvikling og Innovation

Designfasen i udvikling af et produkt afgør op til 80% af produktets bæredygtighedsaftryk i dets levetid. Uddannelsen til civilingeniør i Produktudvikling og Innovation fik derfor i 2020 en 'make-over', hvor bæredygtighed fik en langt mere fremtræden rolle i undervisningen i innovation og design. Herudover kom der større vægt på kollaborativ og problembaseret læring.

Case: Bæredygtighedsakademi for studerende

Bæredygtighedsakademiet er et ekstracurriculært tilbud til studerende, der ønsker at dygtiggøre sig i bæredygtighed. Akademiet strækker sig over fem dage og afvikles årligt i slutningen af juni måned. I 2021 var fokus på bæredygtige fællesskaber, mens fokus i 2022 var på bæredygtig samskabelse. Akademiet blev i 2022 gennemført i samarbejde med Kolding Kommune. De 30 studerende, der optages på akademiet, kommer fra uddannelser på tværs af SDU's fakulteter.

Case: SDU's Klimapanel

SDU vil reducere universitetets udledning af drivhusgasser med 57% i 2030 sammenlignet med 2018. Vi har derfor gennem involvering af ansatte og studerende udarbejdet og igangsat en klimplan med initiativer, der skal reducere udledningen. Til at følge dette arbejde har vi oprettet et internt klimapanel med tre studerende, tre teknisk-administrative medarbejdere og tre videnskabelige medarbejdere. Panelet afgiver hvert år en uafhængig udtalelse om klimaindsatsen på SDU til bestyrelsen for universitetet.

Man kan i vores seneste bæredygtighedsrapport læse flere eksempler på, hvordan vi arbejder med bæredygtighed i forskningen, uddannelserne og driften.

Forsat udvikling af undervisning og uddannelser i bæredygtighed

Det er SDU's ambition fortsat at udvikle og udvide tilbud til studerende, der ønsker at dygtiggøre sig i forhold til bæredygtighed. Vi oplever, at der blandt studerende især er ønsker om flere tværfaglige og tværvidenskabelige valgfag om bæredygtighed – og gerne tilbud, der åbner mulighed for samarbejde med virksomheder og organisationer udenfor universitetet.

En styrkelse og udvidelse af undervisningen og uddannelser om bæredygtighed vil derfor kræve, at der skabes rum og muligheder for udvikling af tilbud, der går på tværs af fag og uddannelser og gerne tilbud med udgangspunkt i kollaborativ og problembaseret læring. Forudsætningerne for det er en investering i kompetenceudvikling af underviserne og en større anerkendelse af undervisningsopgaverne på universiteterne.

Danmarks Tekniske Universitet - DTU

DTU's strategi er fokuseret mod "en bæredygtig fremtid og udviklingen af værdiskabende teknologi for mennesker".

Strategi 2020-2025 Teknologi for mennesker by DTUdk - Issuu

For aktivt at arbejde med denne ambition, er der på DTU udviklet et charter for bæredygtighed, som både studerende og medarbejdere arbejder med. Charteret skal medvirke til at skabe en fælles bevidsthed om, hvilken central rolle viden og kompetencer indenfor bæredygtighedsområdet spiller for ingeniøren fremadrettet. Charteret udrulles i løbet af 2022 og har fokus på følgende punkter:

1. Bæredygtighed er implementeret i alle officielle dokumenter vedr. fuldtids- uddannelser (BEng, BSc, MSc, ph.d.), f.eks. i kursuskompetencematricen og studieplaner/studieordninger.
2. Charteret forankres i undervisningsaktiviteter m.v.
3. Uddannelse af VIP i charteret.

Uddannelse

På DTU arbejdes der med at integrere *bæredygtighed* i alle uddannelser og give de studerende værktøjer og kompetencer til at arbejde med bæredygtighed både kvalitativt og kvantitativt. Det gøres på følgende måder:

Uddannelsernes kompetenceprofil - Bæredygtighed indgår som et mål for læringsudbytte på alle DTU's uddannelser (BEng, BSc, MSc). At alle studerende i løbet af et uddannelsesforløb tilegner sig færdigheder inden for bæredygtighed, sikres gennem tilrettelæggelsen af studieplanerne og de enkelte kurser, som indgår i uddannelserne. Særligt skal fremhæves obligatoriske, tværgående kurser (se nedenfor) og kurser, der kvalificerer til Grøn Dyst (se nedenfor).

Tværgående kurser - Bæredygtighed er et element i en række tværgående kurser, der er obligatoriske for alle ingeniørstuderende

- Diplomingeniøruddannelsen: Innovation Pilot – (630 studerende tilmeldt eksamen i studieåret 20/21)
- BSc - Ingeniørfagets Videnskabsteori – (1100 studerende tilmeldt eksamen i studieåret 20/21)
- MSc – Innovation in Engineering (kurset er nyt fra E2021, 2500 studerende årligt, og fra F2023 nyt kursus i Kvantitativ bæredygtighed, også 2500 studerende årligt (link ikke klar endnu, men kursusbeskrivelse kan fremsendes)

Grøn Dyst – DTU's årlige studenterkonference, er åben for alle DTU's studerende. Formålet med Grøn Dyst er at sikre, at fremtidens ingeniører kan integrere aspekter af social, økonomisk og miljømæssig bæredygtighed i deres arbejde. På konferencen fremlægger de studerende grønne projekter, der er udviklet som led i undervisningen. Pt. kvalificerer mere end 700 kurser på DTU til deltagelse i Grøn Dyst. Derudover kan studerende deltage med et projekt, som udspringer af specialer eller andre studieprojekter. Læs mere: Forside - GRØN DYST (dtu.dk)

BlueDot – BlueDot projekter er et tilbud til studerende, hvor de i tværfaglige teams kan arbejde sammen om at løse store ingeniørudfordringer. BlueDot projekterne er ikke obligatoriske men et tilbud til studerende. Alle BlueDot projekter skal resultere i bæredygtige løsninger (eksempler: RoadRunners – brændstofsøkonomiske økobil, SensUs – Biocensor til bestemmelse af virus mm) Læs mere: Forside - DTU Blue Dot

Specialiserede kurser - DTU udbyder en lang række specialiserede kurser inden for grøn omstilling og bæredygtighed, der i princippet er åbne for alle studerende. Herunder kan f.eks. nævnes:

31711 Digitale Energisamfund (dtu.dk)

41416 Energisystemer - Analyse, design og optimering (dtu.dk)

42390 Teknologiers rolle i bæredygtig omstilling og klimaindsatsen (dtu.dk)

42251 Bæredygtighedsindikatorer og bæredygtig byudvikling (dtu.dk)

47313 Elektrokemiske enheder for et renere og mere bæredygtigt samfund (dtu.dk)

42340 Bæredygtighed i ingeniørløsninger (dtu.dk)

42351 Bæredygtighed i ledelse (dtu.dk)

42372 Livscyklusvurdering af produkter og systemer (dtu.dk)

62202 Life cycle Assessment (dtu.dk)

Forskning

Absolut bæredygtighed – I juni 2022 åbner DTU's nye center for absolut bæredygtighed. Centeret skal være med til at styrke forskning inden for evaluering og udvikling af teknologier, der skal være med til at understøtte udviklingen af et bæredygtigt samfund.

DTU Centre for Absolute Sustainability

Book et foredrag - Som led i formidlingsopgaven i forbindelse med en ph.d.-uddannelse på DTU skal man som ph.d.-studerende desuden stille sig til rådighed for formidling af ph.d.-projektets bæredygtighedselement.

DTU tilbyder derfor alle landets gymnasier at booke en ph.d.-studerende til at fortælle om forskning inden for rammen af FN's Verdensmål for bæredygtig udvikling.

Forside - Book en ph.d. (dtu.dk)

Danske Universiteter

I løbet af 2020 blev der i regi af Danske Universiteter afholdt forskellige workshops mhp. at undersøge muligheder for, hvordan universiteterne kan samarbejde om den grønne dagsorden, og vidensdele på området. Det resulterede i en fælles hensigtserklæring, der blev vedtaget af Rektorkollegiet d. 2. februar 2021.

Klimavenlig og bæredygtig drift på universiteterne

Fælles hensigtserklæring fra de otte danske universiteter, vedtaget den 2. februar 2021.

Baggrund for hensigtserklæringen

Klima og bæredygtighed er en af de vigtigste politiske dagsordener og en af de største udfordringer, Danmark og verden står overfor. Universiteterne har en central rolle i den sammenhæng, fordi de bidrager med banebrydende viden, indsigt og erkendelser, der i samspil med det omgivende samfund kan være med til at finde løsninger til en bæredygtig udvikling.

Det vigtigste bidrag, universiteterne kan give den grønne omstilling, er deres forskning og uddannelse. Det er afgørende, at viden bliver delt og samarbejder etableret for at kunne imødekomme de klimaudfordringer, verden står over for.

På driftsområdet er de danske universiteter også deres ansvar bevidst, men forskning, uddannelse og generel drift kræver energi. Det gælder alt fra laboratorie- og kantinedrift til indkøb, tjenesterejser og vedligeholdelse af bygninger. Den viden, som universiteterne indsamler, deler og bedriver, er med til at udvikle fremtidens bæredygtige løsninger og derfor er det en nødvendighed for universiteterne, at opretholde en stabil drift.

Der er mange gode initiativer, som allerede er sat i værk på de enkelte universiteter for at fremme en klimavenlig og bæredygtig drift. For at styrke de tiltag yderligere, og for at skabe en fælles forståelse for vigtigheden af bæredygtig drift har de otte danske universiteter udarbejdet en fælles hensigtserklæring, der sætter fokus på klimavenlig og bæredygtig drift af universiteterne:

Den fælles hensigtserklæring har fire overordnede fokusområder:

1. **En fælles model for klimaregnskab**

I dag benyttes der forskellige klimaregnskaber på universiteterne, der ikke følger den samme metode. Det vil derfor være hensigtsmæssigt at udarbejde en fælles model, der kan hjælpe med at få indsigt i universiteternes klimaaftryk og give et indblik i, om universiteterne er på rette vej ift. målet om at reducere deres CO_2-udledning. Da universiteternes produktion på mange områder er ens, giver det også af effektivitets- og kvalitetsmæssige grunde mening at udvikle metoderne i fællesskab.

De danske universiteter vil samarbejde om at udvikle en fælles model for, hvordan man kan opgøre et klimaregnskab.

2. **Grønne indkøb**

De danske universiteter er store uddannelsesinstitutioner, der stiller udstyr, inventar og materiale til rådighed for mange tusinde medarbejdere og studerende. Laboratorieudstyr, nye teknologiske produkter og kontorinventar er vigtige remedier for at kunne opfylde arbejdsmiljømæssige krav og understøtte ny forskning bedst muligt. De danske universiteter indkøber ofte store partier af udstyr og materialer, og derfor er det hensigtsmæssigt, at universiteterne samarbejder om at stille miljøkrav og have miljø- og klimahensyn som et væsentlig parameter i forbindelse med indkøb.

De danske universiteter vil samarbejde om at gøre en indsats for miljøet og klimaet gennem grønnere indkøb, kompetenceudvikle indkøbere, tydeliggøre forbrug i institutionerne og afdække mulighederne for at indgå i miljøpartnerskaber med henblik på indkøb.

3. **En klimavenlig rejsepolitik**

De danske universiteter er internationale institutioner med globalt udsyn, stærke internationale samarbejder og et ansvar for at ruste studerende og forskere til at begå sig på et globaliseret

arbejdsmarked. Rejser, herunder flyrejser, er en naturlig del af arbejdet med forskning og uddannelse. Internationalt samarbejde og rejser vil fortsat være en nødvendighed for universiteterne. Men de danske universiteter er enige om at udvikle nye indsatser for at nedbringe CO_2 udledningerne på tjenesterejser.

De danske universiteter er enige om at arbejde for, at CO_2 udledningen på tjenesterejser skal reduceres. Alle universiteterne vil udarbejde rejsepolitikker, der skal understøtte mere klimavenlige rejser, hvor medarbejdere og studerende bliver opfordret til at tænke grønt, når de rejser.

4. **Bæredygtigt byggeri og vedligehold**

De danske universiteter er fordelt over hele landet, de råder over store campusområder og har mange bygninger, som bliver anvendt til forskning og uddannelse. Forskning viser, at den væsentligste CO_2- og energibelastning fra bygninger ikke stammer fra selve byggeriet, men fra de mange års drift af og aktiviteter i bygningerne. Den daglige drift er omdrejningspunkt for en væsentlig del af universiteternes energiforbrug og miljøbelastning, og universiteterne er bevidste om, at der kan hentes væsentlige miljømæssige og økonomiske gevinster ved at sikre ressourceeffektivitet samt miljø- og energifokus i alle væsentlige driftsforhold på campusområdet.

De danske universiteter er enige om at arbejde for, at CO_2-udledningen på nybyggeri reduceres og at det løbende vedligehold af bygninger bliver optimeret i overensstemmelse med grønne miljøkrav.

Fælles om klimavenlig og bæredygtig drift

De danske universiteter er forskellige organisationer, både når det gælder fysisk størrelse, antal medarbejdere og studerende, forskningsområder og geografisk beliggenhed. Derfor har universiteterne også forskellige tilgange til, hvordan de hver især kan reducere deres CO_2-udledning, når det handler om driften af universiteterne. Men der er også meget, universiteterne har tilfælles, og der er meget, universiteterne kan lære af hinanden. Derfor er det ud over de fælles hensigter, også de danskes universiteters ønske at bidrage til fælles vidensdeling ved at oprette netværk og samarbejde på tværs af universiteterne. De danske universiteter forpligter sig til at indgå i konstruktive dialoger med hinanden om klimamæssige tiltag på driftsområdet, og dele ud af den viden, de hver især besidder.

Viden og gode idéer kommer ofte fra forskellige vinkler, og i den fælles klimakamp er det vigtigt at have inddragelse af medarbejdere, studerende og fagfolk med, for kun sådan opnår vi de grønne mål, vi sætter os.

Bæredygtighed er en integreret del af de kunstneriske uddannelser

Bæredygtighed på Arkitektskolen Aarhus, Designskolen Kolding og Det Kongelige Akademi

De kunstneriske uddannelser under Uddannelses- og Forskningsmisteret er uddannelserne i arkitektur, design og konservering: Arkitektskolen Aarhus, Designskolen Kolding og Det Kongelige Akademi.[6] Disse uddannelser (og deres forskning og kunstneriske udviklingsvirksomhed) har – på hver sin måde – altid haft bæredygtighed som en del af deres faglige DNA:[7]

I det 20. århundrede skete der en omfattende industrialisering af produktionen.[8] Arkitekter og designere tog den industrielle formgivning til sig og menneskeliggjorde den (Bauhaus-bevægelsen samt Kunst- og Håndværksbevægelsen). Arkitekter og designere bidrog afgørende til at udvikle velfærdssamfundet, fordi de gav velfærdssamfundet et fysisk udtryk – med boliger og indretning, der skulle komme bredt ud til flest mulige. Denne udvikling er fortsat til i dag, hvor f.eks. designere er dybt involveret i at udvikle løsninger til sundhedssystemet, der er menneskelige og bæredygtige.

De kunstneriske uddannelser har siden 2016 bekendt sig til bæredygtighed som led i deres erklærede opbakning til FN's Verdensmål. Uddannelserne stræber efter at bidrage til bæredygtighed ved, 'at vi som mennesker og samfund dækker vores behov uden at begrænse fremtidige generationers muligheder for at dække deres behov'. Arkitektskolen Aarhus, Designskolen Kolding og Det Kongelige Akademi forsker, driver kunstnerisk udviklingsvirksomhed og uddanner kandidater til et samfund og en verden, de vil bidrage til at forandre.

Klimaforandringer, ændringer i planetens økosystemer, knaphed på naturressourcer og nye sociale vilkår vil kræve gentænkning af global produktion og levevis.[9] Øget digitalisering og robotificering ændrer arbejdsmarked og ændrer menneskers adfærd. De kunstneriske uddannelser uddanner kandidater, der kan bidrage til at løse klimaforandringer m.v. De kunstneriske uddannelser har som ambition at spille en central rolle i at genoprette vigtige balancer i klimaet og økosystemer. De kunstneriske uddannelser fokuserer derfor på at udvikle ny viden gennem systemiske løsninger og brede samarbejder, samtidig med, at kultur og identitet bliver tænkt ind i eksperimenter og løsninger.

De kunstneriske uddannelser arbejder for at styrke deres faglige kompetencer inden for bæredygtighed m.v. og styrke kvalitet og omfang af deres undervisning og forskning i bæredygtighed m.v. De ønsker også at styrke transparensen af deres metoder og af deres

---

[6] Udtrykket 'de kunstneriske uddannelser' bliver i dette papir brug om både uddannelserne og de 3 institutioner.
[7] Bæredygtighed er her alene brugt i relation til de kunstneriske uddannelsers faglighed. Bæredygtighed kan også vedrøre driften af institutioner – men her er de kunstneriske uddannelser 'blot' institutioner på lige fod med andre.
[8] De følgende afsnit er inspireret af Det Kongelige Akademis 2050-strategi. Den udtrykker planer og indsatser på også Arkitektskolen Aarhus og Designskolen Kolding. Se: https://kglakademi.dk/strategi
[9] Temperaturstigninger, mangel på vand og fødevarer og migrationer er blevet til sikkerhedspolitik. Pentagon lavede i efteråret 2021 en 'Climate Risk Analysis' (https://media.defense.gov/2021/Oct/21/2002877353/-1/-1/0/DOD-CLIMATE-RISK-ANALYSIS-FINAL.PDF

kandidaters fremtidsrettede kompetencer: De ønsker, at det omgivende samfund i højere grad anerkender og gør brug af deres kompetencer i den grønne omstilling.

De kunstneriske uddannelser uddanner til en holistisk tænkning - et helhedssyn på:

- En opgaves karakter
- Forskellige 'tekniske' løsninger, med vægt på bæredygtighed
- Samtænkning af 'tekniske' og sociale løsninger
- Kommunikation af løsninger, der får mennesker til at tage dem til sig.

De kunstneriske uddannelser stræber efter at have en direkte indvirkning på det danske og det internationale samfund gennem deres kandidater, resultaterne af deres forskning og øget samarbejde med andre.

Disse langsigtede og overordnede mål for bæredygtighed mv. er grundlag for studieordninger, undervisningsopgaver og de normer og idealer, der gennemsyrer disse uddannelser. De studerende viser i deres eksamensprojekter, hvorledes de bruger deres viden og engagement til at lave konkrete forslag til bæredygtige løsninger. Det fremgår både af selve de projekter, de udarbejder, og de analyser og beskrivelser, der indgår i deres løsninger. Deres løsninger har ofte international relevans.

Aktuelle eksempler på undervisning i bæredygtighed, dimission, sommeren 2022

Arkitektskolen Aarhus

Arkitekt Jeppe Benjamin Bracht:
Ny grøn bydel mellem Middelfart Trafikhavn og Naturpark Lillebælt

- Den nye grønne bydel giver en synergi mellem den nyeste klimaviden, kommunen og borgerne i Middelfart.
- Forslaget skal stimulere til vidensdeling og en sund diskussion, med fokus på bæredygtighed og hverdagens grønne handlinger.

Se: https://afgang.aarch.dk/2022/student/-jeppe-benjamin-bracht/

Designskolen Kolding

BA, design, Katrine Kjær Nielsen: Nyt tøj, via genbrug:

- Tøj til modne kvinder, skabt ved genbrug af tøj, der ikke er blevet brugt.
- Tøjet skal give kvinder over 50 velvære og selvglæde, så tøjet får en lang levetid.
- Ved at lave tøj som genbrug tager designeren livtag med modebranchens overproduktion og forbrug af ressourcer

Se: https://www.designskolenkolding.dk/find-en-cand-design?los=All&year=404&text=&page=1

Det Kongelige Akademi

Arkitekt Shiuan Dai: Robotskabte skulpturer til gadeforløb, der giver køligere mikroklima

Se: https://kglakademi.dk/project/blocks-fabrication-microclimate-control

Designer Nikoline Oda Gomolka: Madrasser, lavet af ålegræs,

se: https://kglakademi.dk/project/agnes

Udenlandske eksempler på UBU

Det ville føre for vidt at give en udtømmende beskrivelse over UBU på alle udenlandske universiteter. I stedet gives der her eksempler på udvalgte programmer på en række europæiske universiteter, hvor en del af disse indgår i den europæiske universitetsalliance Circle U.

På Wien Universitet samarbejder man med netværket "Scientists 4 Future" om en interdisciplinær forelæsningsrække om klimaforandringer fra forskellige faglige perspektiver, som er åben for alle studerende og ligger uden for det almindelige pensum (ekstra-curriculært). Derudover udbyder det nationale Regional Center of Excellence (RCE) hvert år det ekstra-curriculære kursus "Climate Challenge" for 90 studerende fra alle discipliner, hvor deltagerne over to semestre lærer om bæredygtig udvikling og enten kan arbejde med løsning af problemstillinger hos kursets partnere eller udvikle deres egen start up. Mere info kan findes på https://sc.rce-vienna.at/.

På Ljubliana Universitet i Slovenien kan op til 15 studerende tage en Ph.d. i miljøbeskyttelse, som indeholder undervisning inden for både ressourcehåndtering, naturbeskyttelse, økonomi, miljølovgivning, risikohåndtering og sociologiske aspekter af bæredygtig udvikling mm. og som samler undervisere på tværs af mange forskellige fakulteter. Mere information kan findes på https://www.uni-lj.si/study/doctoral/.

På Eberhard Karis Universitet i Tübingen i Tyskland kan studerende tage det interdisciplinære kursus Studium Oecologicum, der indeholder en grundlæggende introduktion til bæredygtig udvikling og to temadele, hvor bæredygtighed forbindes til specifikke samfundsfelter som f.eks. mobilitet, ernæring, energi osv. Kurset organiseres i store træk af studerende og understøttes af universitets karrierecenter, men kurset er samtidig institutionaliseret, så deltagerne får 12 ECTS-point og et certifikat for deres deltagelse i kurset. Et lignende kursus med samme navn findes også på Humboldt Universitetet i Berlin. På Leuphana Universitet i Lüneburg deltager hvert år 1500 nye bachelorstuderende i introduktionsmodulet "Wissenschaft trägt Verantwortung" (videnskab bærer ansvar), som ved siden af en mere generel introduktion til videnskabsteori og -metode, fokuserer på at få de studerende til at reflektere over videnskabens ansvar over for samfundet og specifikt i forhold til bæredygtig udvikling. Begge initiativer er beskrevet i rapporten "Zukunftsfähige Hochschulen gestalten: Beispiele des Gelingens aus Lehre, Forschung, Betrieb, Governance und Transfer" fra det tyske forbundsministerium for uddannelse og forskning.

Mange steder i udlandet har man allerede gjort sig værdifulde erfaringer om implementeringen af UBU, som kan tjene som inspiration i Danmark. Et eksempel på dette kan findes på Pennsylvania Universitet i USA. Her har man siden 2012 arbejdet med programmet "Integrating Sustainability Across the Curriculum" (ISAC), hvor betalte studentermedhjælpere og fakultetsansatte hvert år i en periode på otte uger hen over sommeren arbejder sammen om at gennemgå pensum og udvikle forslag til, hvordan bæredygtighed kan integreres som tema i pensum. Forløbet starter med en fakultetsworkshop for alle ansatte og igennem forløbet deltager studentermedhjælperne i tre miniworkshops og flere feltarbejder, hvor de får mulighed for at udveksle idéer og erfaringer med hinanden. Til sidst fremlægger studentermedhjælperne deres forslag til pensum for studerende og ansatte på det konkrete studie. I 2022 har dette resulteret i udviklingen af otte nye kurser, der bl.a. fokuserer på urban bæredygtighed og Smart Cities, miljøhumaniora og strategisk bæredygtighed.

En uddybet beskrivelse kan findes på https://sustainability.upenn.edu/participate/students/integrating-sustainability-across-curriculum.

Studerendes syn på bæredygtighed og klima

I den internationale undersøgelse ”Students, sustainability and education” som Danske Studerendes Fællesråd bidragede anseligt til at udbrede blandt danske studerende i 2020 viste det sig, at 92% af studerende mener, at bæredygtig udvikling bør være en del af deres uddannelser. Dette blev understøttet af 75% som svarede, at det ene ord som bedst beskrev deres syn på klimaet og fremtiden var: bekymret. Vi noterer os også, at 90% svarede, at de ville være klar til at tage et dårligere betalt job, hvis dette var mere bæredygtigt.

Hele undersøgelsen kan findes på: 2020 Survey: "Students, sustainability and education" - (sos.earth).

Strategiske rammekontrakter

I de seneste aftaler om strategiske rammekontrakter blev der for flere institutioner fastlagt mål, der inkluderer et fokus på bæredygtighed. Til gengæld fremgår dette fokus kun som et mindre delelement i flere af aftalerne og ikke som noget, der står centralt. Ikke desto mindre lægger de strategiske rammekontrakter op til, at dette område både skal prioriteres yderligere og videreudvikles på de videregående uddannelser.

I KU’s rammekontrakt fremgår det af det første strategiske mål, at “KU vil uddanne kandidater med solide digitale kompetencer, som er rustede til at bidrage i forhold til komplekse samfundsudfordringer, herunder bæredygtighed, både gennem en bred teoretisk forståelse og gennem inddragelse af cases og praksis i uddannelserne”.

I AU’s rammekontrakt vil universitetet ifølge det syvende strategiske mål “fremme iværksætteri og være rugekasse for flere nye virksomheder, der gennem innovation bidrager til vækst og bæredygtighed”. Dette fokus er både målrettet forskere og studerende, men det er ikke klart, om det også vil kunne bidrage til eller smitte af på en øget integration af bæredygtighed i uddannelserne på AU. Derudover har AU fokus på at “bidrage til løsning af samfundsudfordringer gennem etablering af interdisciplinære forskningssatsninger”.

SDU har som sit andet strategiske mål i rammekontrakten fokus på at fremme “kernefaglighed, tværvidenskab og bæredygtig omstilling”. Dette vedrører dog særligt forskning og der er ikke i rammekontrakten et eksplicit fokus på integrering af bæredygtighed i uddannelserne.

RUC har ligeledes i sit andet strategiske mål i rammekontrakten et fokus på at “styrke sit forskningsmæssige bidrag til en bæredygtig samfundsomstilling og bringe forskning og forskningsresultater i spil for og sammen med relevante (eksterne) aktører”. Der er dog heller ikke et fokus på en øget integrering af bæredygtighed i uddannelserne.

På AAU arbejder man med undervisningstilgangen “problembaseret læring” (PBL), som giver de studerende gode forudsætninger for at bidrage til løsninger af samfundsudfordringer. Ifølge AAU’s tredje strategiske mål skal den forskningsbaserede undervisning i PBL styrkes og de studerende skal bl.a. uddannes i evnen til helhedstænkning.

I CBS’ rammekontrakt fremgår det af det andet strategiske mål, at man vil arbejde på, at dimittender får kompetencer, der matcher erhvervslivets fremtidige behov. Dette indebærer bl.a. udviklingen og indarbejdelsen af “transformative kompetencer” og et øget fokus på, at de studerende kan anlægge et “systemorienteret perspektiv” samt, at de kan sætte deres faglighed i spil med andre discipliner og i forskellige sammenhænge.

Ifølge DTU’s andet strategiske mål om at “tilbyde Europas bedste ingeniøruddannelse” vil man arbejde med at integrere grøn omstilling og bæredygtighed i uddannelserne. Dette gøres bl.a. gennem en tilpasning af uddannelsernes kompetenceprofil, en etablering af tværgående obligatoriske kurser og et krav om, at alle kandidatspecialer skal indeholde en refleksion over mulige bæredygtighedsaspekter. Der opfordres desuden til deltagelse i forskellige ekstracurriculære aktiviteter.

Ifølge IT-Universitetets første strategiske mål om relevante uddannelser vil man indføre krav om en grøn kompetenceprofil på alle fuldtidsuddannelser.

For de kunstneriske uddannelser er bæredygtighed også tænkt ind i de strategiske rammekontrakter.

I rammekontrakten med arkitektskolen i Aarhus fremgår det af deres andet strategiske mål, at de vil “overføre viden om bæredygtighed og grøn omstilling gennem stærke dimittender og relevante efter- og uddannelsestilbud”. Derudover vil man ifølge mål fire begynde at diskutere betydningen af arkitektuddannelsen som en kunstnerisk uddannelse i lyset af den grønne omstilling, som udfordrer den kunstnerisk-æstetiske praksis.

I rammekontrakten for designskolen i Kolding vil man i sit første strategiske mål om relevante uddannelser styrke de studerendes kompetencer til at skabe bæredygtige produkter, services og systemer.

Endelig vil man i rammekontrakten for Det Kongelige Akademi ifølge de første to strategiske mål bl.a. arbejde med at forankre bæredygtighed som et gennemgående tema i studieordningerne og klæde sine dimittender på til at kunne forstå deres rolle i udviklingen af nye bæredygtige løsninger.

Igangværende forskningsprojekter

- Ingen aktuelle specifikke LVU UBU-forskningsprojekter
- Der er et UBU-forskningsmiljø omkring Jonas Lysgaard på DPU/AU, der har snitflader til LVU feltet.

Manglende viden

Der er meget lidt, tenderende til ingen forskning indenfor UBU på LVU-niveau i Danmark, slet ikke med et sektorblik. Data og kritisk forskning, der sammenligner med internationale best cases er stærkt efterspurgt.

Hvilke eksisterende styrker ser vi?

Stort engagement fra studerende, aftagere og begyndende engagement fra ledelseslag maner til forhåbning. Både topdown og bottom up strategier medfører risici. Det er i mødet mellem disse, at de progressive udviklinger kan spores. DTU og SDU som mulige gode eksempler.

Muligheder og barrierer

Mulighed for at tale om barrierer på forskellige niveauer:

1. Strategisk organisatorisk
2. Driftsmæssigt
3. Generelt didaktisk på tværs af fagområder
4. Områdespecifikt (sundhedsområdet, humaniora, samfundsvidenskab etc.)
5. Specifikt indenfor et disciplinærområde (lægestudiet, økonomistudiet, statskundskab etc.)

Hvilke muligheder og løsninger ser vi?

Vi ser det som vores fælles ansvar at forsætte den grønne og bæredygtige udvikling, forbedre de rammer som muliggør den og understøtter den nuværende og kommende virkelyst, der driver det fremad. Vi ser det som afgørende, at vi kan forholde os til den virkelighed, der møder os i dag og i fremtiden, og at vores arbejde ikke begrænses af den indsigt, vi har opnået, men kan styrkes af den indsigt som fremtidig udvikling, deling af viden og styrket samarbejde kan opnå.

LVU'er skal forpligte sig til at arbejde med bæredygtighed på ovennævnte områder (strategisk organisatorisk, driftsmæssigt, generelt didaktisk på tværs af fagområder, områdespecifikt, specifikt indenfor et disciplinærområde), men give plads til, at lokale definitioner og tag på bæredygtighedsbegrebet kan udvikles og kvalificeres.

Vi foreslår

Opbløde siloer

De lange videregående uddannelsesinstitutioner arbejder allerede for opnåelsen af uddannelser for bæredygtig udvikling. Vi anerkender dog, at institutionelle siloer begrænser samarbejde og synergier på tværs.

Vi ser potentialer for at opbløde økonomiske strukturer, der begrænser anledningerne for samarbejde, samt muligheder for implementering af incitamenter, som økonomisk påskønner fælles projekter.

Dertil skal der i udviklingen af de fysiske rammer sikres mødesteder på tværs af uddannelser, institutter og fakulteter. Dette gøres ikke blot ved fælles områder, men med fokus på samarbejdsfremmende arbejds- og studiemiljøer.

Denne udvikling kan dog ikke kun finde sted horisontalt, men også vertikalt af institutionernes niveauer. Her skal forskere, studerende og tekniske medarbejde bidrage til hinandens arbejde udenfor, hvor de normalt har deres hverdag. Forskeres faglige indsigter kan i højere grad anvendes internt på institutionerne, mens studerendes aktive deltagelse i udvikling og implementering ikke blot højner uddannelseskvaliteten, men styrker sammenhængskraften og nytænkningen af institutionerne.

Der bør i denne sammenhæng indtænkes, hvordan de lange videregående uddannelser som demokratiske institutioner kan engagere, udvikle og sætte den fælles fremtid for institutionerne til debat.

Sammenhæng med samfundet/ erhvervslivet

Udviklingen mod uddannelsesinstitutioner, der aktivt involverer sig i lokalsamfundet og forholder sig til det omkringliggende erhvervsliv, bidrager ikke blot til at øge værdien af de lokale institutioner for kommunen og regionens borgere og virksomheder, men styrker også kvaliteten af uddannelserne og anvendelsen af forskningen. De studerende oplever i højere grad tilhørsforhold til studiebyen og finder det nemmere at sætte deres viden i anvendelse. Med respekt for faglighed og nødvendigheden af fordybelse, kan engagement i samspil med det omkringliggende samfund styrke den bæredygtige udvikling internt såvel som eksternt.

Det bør være en grundtanke, at et stærkt privat erhvervsliv og en stærk offentlig sektor er hinandens forudsætninger. Begge sektorer skal have en veluddannet arbejdskraft, et højt og forskningsbaseret vidensniveau og bør sikre adgang til omskoling og videreuddannelse. Følgende pejlemærker er relevante i den sammenhæng:

1. Fremme af jobområder, hvor akademikeres viden medvirker til grøn omstilling.
2. Styrket fokus på relevant efter- og videreuddannelse, så flest muligt kan praktisere grøn omstilling i deres arbejde.
3. Styrket fokus på uddannelse og forskning, herunder en større udveksling af forskningsbaseret viden mellem erhvervslivet og uddannelsessektoren på det grønne område.
4. Flere akademikere skal støttes i at starte egen grøn virksomhed, individuelt eller kollektivt/kooperativt
5. Styrket fokus på grønne kompetencer på ledelsesniveau i både privat og offentlig sektor.
6. Social ansvarlighed i den grønne omstilling, idet der skal sikres en solidarisk og generel adgang for alle til relevant omskoling, nye klimaneutrale jobs etc.

Politisk handling

Oprette et nationalt forskningscenter for bæredygtig omstilling

De store og også komplekse udfordringer omkring den grønne omstilling kræver, at der forskes strategisk på tværs af teknologiudvikling, adfærd, regulering og kultur. Det udfordrer det danske vidensberedskab og skaber behov for en ny type forskningscenter, der kombinerer et højt grundvidenskabeligt ambitionsniveau, tværfaglighed og direkte omsættelighed af viden i samfundet.

De eksisterende forskningsinitiativer har i dag et dedikeret, men snævert fokus på de natur- og tekniske videnskaber og de løsninger, de kan bidrage med. Disse er der i høj grad behov for, men det er problematisk, at samfunds- og humanvidenskabelige tilgange i praksis underprioriteres til trods for behovet for ny viden om, hvordan holdninger, normer, incitamenter, adfærd, etik og politik ændres på personligt, fællesskabs- og (inter-)nationalt niveau og skaber den kontekst, som gør det muligt at implementere og udbrede de grønne løsninger (både de teknologiske, økonomiske og

adfærdsmæssige/kulturelle) i stor skala. Forskningscenteret kan etableres efter inspiration fra bl.a. norske CICERO og britiske CUSP som førende, internationale modeller.

Opdatering af lovgivningen

Den bæredygtige og grønne omstilling handler ikke kun om grønne planer og fornyet fokus på konsekvenser af uholdbar drift og forældet viden, men også om den grundlæggende forståelse af, hvad lange videregående uddannelser skal være i fremtiden. Vi forslår derfor, at Folketinget reviderer lovgivningen af vores områdes formål.

Dette indebærer dels en opdatering af universiteternes formålsparagraf, som i dag foreskriver, at universiteterne skal "fremme vækst, velfærd og udvikling af samfundet". Her foreslår vi, at ordet "bæredygtighed" indskrives.

Derudover vil man også med fordel kunne opdatere akkrediteringskriterierne for universitetsuddannelserne og de kunstneriske uddannelser. Her kan man lade sig inspirere af Schweiz akkrediteringskriterier, som bl.a. indeholder krav om, at man på institutionerne skal have overvejelser om bæredygtighedsspørgsmål i de kurser, den forskning og de services man tilbyder. Ungeklimarådet skriver i deres anbefalinger om uddannelser (2021) om Schweiz' akkrediteringskriterier: "Deres erfaring er, at det er konkret nok til at institutionerne føler sig forpligtet til at tage emnet alvorligt, men fleksibelt nok til at det ikke får karakter af topstyring af universiteterne."

Endelig vil det være oplagt at tage bæredygtighed med som et centralt parameter næste gang der forhandles om de strategiske rammekontrakter. Dette indebærer et krav om, at bæredygtighed i endnu højere skal gennemsyre institutionernes kontrakter, så de både skal kunne redegøre for, hvordan bæredygtighed indgår i uddannelse, forskning og institutionsdriften.

Revidering af udbudsloven

Udbud bør kunne vindes af de mest langsigtede og bæredygtige ansøgere. Pris og leveringssikkerhed skal stadig have en betydning, men udbudsloven bør også afspejle skiftet til langsigtede løsninger og mere bæredygtige uddannelser. Udbud, indkøbspolitik og drift er uløselige fra bæredygtighed og et fokus på bæredygtige uddannelsesinstitutioner må derfor også være et fokus på rammerne for driften.

Økonomisk understøttelse

For at kunne igangsætte nye initiativer må vi sikre et solidt, fleksibelt og målrettet økonomisk fundament. Bæredygtige uddannelser må ikke betyde, at kvaliteten skal lide skade på andre områder, men at de stærke lange videregående uddannelser, vi har i Danmark, kan forsætte med at være stærke, samtidig med at vi investerer grønnere og mere langsigtet i udviklingen af sektoren.

Støt bred bæredygtighed

Fokusset på den grønne omstilling har været, og er til stadighed, nødvendigt. Dog må vi anerkende, at de grønne udfordringer ikke kun overvindes af grønne løsninger, men brede bæredygtige løsninger. FN's 17. Verdensmål understreger for os vigtigheden af at forbinde og samtænke bæredygtighed på tværs af indsatsområder. Udviklingen af de bedste nye grønne teknologier kræver, at studerende ikke begrænses af deres køn eller socioøkonomiske baggrund. På samme måde er modernisering og udvikling af bygningsmasse relateret til kvaliteten af forskning og uddannelser. Incitamenter og investeringer i bæredygtighed skal således være

fleksible nok til, at lokale løsninger kan træde i forgrunden og helhedsorienteret nok til, at ikke kun direkte grønne løsninger kan fremmes.

Referencer

AU. (2021). Sustainability in degree programmes.

Bauer, M., Rieckmann, M., Niedlich, S., & Bormann, I. (2021). Sustainability Governance at Higher Education Institutions: Equipped to Transform? *, 2*(24). doi:10.3389/frsus.2021.640458

Brunstein, J., & King, J. (2018). Organizing reflection to address collective dilemmas: Engaging students and professors with sustainable development in higher education. *Journal of Cleaner Production, 203*, 153-163. doi:https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.08.136

Giesenbauer, B., & Müller-Christ, G. (2020). University 4.0: Promoting the Transformation of Higher Education Institutions toward Sustainable Development. *12*(8), 3371.

Grindsted, T., & Holm, T. (2012). Thematic Development of Declarations on Sustainability in Higher Education. *Environmental Economics, 3*(1).

KP. (2021). Nyt partnerskab skal styrke bæredygtig udvikling i uddannelser. Retrieved from https://www.kp.dk/nyheder/nyt-partnerskab-skal-styrke-baeredygtig-udvikling-i-uddannelser/

Lysgaard, J. A., & Haase, S. (2021). *Danish Higher Education institutions' strategies of Education for Sustainable Development*. Paper presented at the Futures of Education - Learning to become 2021 - VIA University College, Aarhus, Denmark.

Mulà, I. (2017). Catalysing Change in Higher Education for Sustainable Development: A review of professional development initiatives for university educators. *International Journal of Sustainability in Higher Education, 18*(5), 798-820. doi:10.1108/IJSHE-03-2017-0043

Mulvik, L., Pribuišis, K., Siarova, H., Vežikauskaitė, J., & Fronza, V. (2021). *Study to investigate the national and institutional policies and approaches to education for environmental sustainability (EES)*. Retrieved from Luxembourg: Publication Office of the EU:

Rehling, I. V. (2020). *FN's Verdensmål på de danske universiteter - Bæredygtighed som den nye universitetsagenda?* (Master), Aarhus University,

Rieckmann, M. (2012). Future-oriented higher education: Which key competencies should be fostered through university teaching and learning? *Futures, 44*(2), 127-135. doi:https://doi.org/10.1016/j.futures.2011.09.005

Rieckmann, M. (2017). *Education for sustainable development goals*. Paris: UNESCO

Røvik, K. A. (2016). Knowledge Transfer as Translation: Review and Elements of an Instrumental Theory. *18*(3), 290-310. doi:https://doi.org/10.1111/ijmr.12097

SDU. (2021). Our Global Goals. Retrieved from https://www.sdu.dk/en/ourglobalgoals

Shephard, K. (2015). *Higher Education for Sustainable Development*. New York: Palgrave Macmillan.

Sinakou, E., Boeve-de Pauw, J., & Van Petegem, P. (2019). Exploring the concept of sustainable development within education for sustainable development: implications for ESD research and practice. *Environment, Development and Sustainability, 21*(1), 1-10. doi:10.1007/s10668-017-0032-8

VIA. (2021). All of VIA works toward the Sustainable Development Goals.

Wals, A., & Jickling, B. (2002). 'Sustainability' in higher Education: from doublethink and newspeak to critical thinking and meaningful learning. *International Jounral of Sustainability in Higher Education, 3*(3), 221-231.

7

Uddannelsespartnerskabet for Voksen- og Efteruddannelse (VEU)

AOF
DANSK ERHVERV
FOA
FOA
Nordisk Netværk for Voksnes Læring
CONCITO
danske ERHVERVSSKOLER OG -GYMNASIER
DANSKE HF&VUC
HK
Det Nationale Videncenter for e-læring

Dette kapitel afspejler arbejdet i Uddannelsespartnerskabet for voksen- og efteruddannelse, bestående af repræsentanter fra følgende organisationer som bakker op om nedenstående visioner, løfter og anbefalinger:

Tovholder: Michael Lund-Larsen, mll@aabc.dk, centerchef, eVidenCenter – det nationale videncenter for e-læring

- AOF v. forbundskonsulent Maj Ellegaard Bechmann
- Broen til Fremtiden v. sekretariatschef Hans Henrik Samuelsen
- CONCITO v. seniorkonsulent Sara Petrycer Hansen
- Danske Erhvervsskoler og Gymnasier (DEG) v. kursuscenterchef Lisa Raagaard Engvej Hansen
- Danske HF & VUC v. chefkonsulent Susanne Murning
- Dansk Erhverv v. chefkonsulent Casper Burlin
- FOA v. regionalkonsulent Malene Vangdrup
- FORA v. souschef og udviklingskonsulent Marlene Berth Nielsen
- HK v. uddannelsespolitisk chefrådgiver Gitte Brückner
- Nordisk Netværk for Voksnes Læring (NVL) v. specialkonsulent Maria Maquard

Indledning

”Med den grønne omstilling accelereres kravene til at få opdateret vores kompetencer på arbejdsmarkedet. Det understreger behovet for en stærk kultur for livslang læring, som ikke eksisterer på det danske arbejdsmarked i dag. Behovet for opkvalificering er her og nu og i mange typer af jobfunktioner”[10].

En lang række aktuelle analyser peger på et stort behov for opkvalificering inden for bæredygtig udvikling af både ledelse og medarbejdere i virksomhederne, hvis Danmark skal kunne følge med i og fortsat have en betydende placering i den nødvendige omstilling til bæredygtig udvikling.

Samtidig har en stor del af den voksne befolkning kun meget lidt uddannelse og mangler basale færdigheder, så de befinder sig på kanten af arbejdsmarkedet. Samfundet har brug for, at denne gruppe også deltager i omstillingen til bæredygtig udvikling, og det kæver, at gruppen opkvalificeres gennem voksenuddannelse.

Desværre peger andre aktuelle analyser på, at VEU-systemet på en række indikatorer har store udfordringer i forhold til at kunne løse opgaven. Det drejer sig bl.a. om relevans, overblik, fleksibilitet og undervisernes kompetencer og viser sig f.eks. i, at VEU-aktiviteten har været støt faldende gennem de seneste 10 år.

[10] *Manglende opkvalificering spænder ben for grøn omstilling*. Concito. Adresse: https://concito.dk/nyheder/analyse-manglende-opkvalificering-spaender-ben-groen-omstilling-0. Besøgt den 4. august 2022.

Partnerskabet for uddannelse for bæredygtig udvikling på VEU-området har i dette kapitel analyseret barrierer og muligheder for, at voksen- og efteruddannelsessystemet (VEU) kan sikre, at alle på det eksisterende og kommende arbejdsmarked kan bidrage til den nødvendige omstilling til bæredygtig udvikling. Partnerskabet har opstillet en ambition for uddannelse for bæredygtig udvikling på VEU-området og foreslår en række tiltag, der skal medvirke til, at ambitionen kan realiseres.

Partnerskabet finder, at med de foreslåede tiltag kan det vise sig, at voksen- og efteruddannelse for bæredygtig udvikling kan blive løftestangen for etablering af en ny kultur for livslang læring.

Vi gør i dette dokument primært brug af det brede bæredygtighedsbegreb, som det er defineret i Handleplanen for Uddannelse for Bæredygtig udvikling. Det vil sige, at bæredygtighed ikke alene rummer de miljømæssige aspekter, men også de sociale og økonomiske aspekter.

Ambition for uddannelse for bæredygtig udvikling på VEU-området

Det er partnerskabets ambition, at voksen- og efteruddannelsessystemet sikrer, at voksne gennem livslang læring på kort og længere sigt har viden, færdigheder og kompetencer i forhold til samfundets behov for omstilling til en bæredygtig udvikling.

Hvorfor Uddannelse for bæredygtig udvikling på VEU?

Behovet for og motivationen for bæredygtighed handler ikke kun om de fremtidige generationer, men i høj grad også om dem, der er voksne nu - både unge som ældre.

Interessen for deltagelse i bæredygtig udvikling er stor hos danske lønmodtagere[11], og FN's Verdensmål, implementering af den europæiske grønne pagt (Green Deal), nationale

[11] *Det siger FOA's medlemmer om klima* (2020). FOA. Adresse: https://www.foa.dk/forbund/presse/rapporter-undersoegelser/medlemsundersoegelser. Besøgt den 4. august 2022. Samt
80% af danske lønmodtagere: Retfærdig grøn omstilling, tak! (2022). Fagbevægelsens Hovedorganisation. Adresse:
https://fho.dk/blog/2022/01/16/80-af-danske-loenmodtagere-retfaerdig-groen-omstilling-tak/. Besøgt den 4. august 2022.

bæredygtighedskrav mv. udfordrer virksomhederne til at bidrage til den grønne omstilling, og mange er også allerede i gang[12].

Men virksomhedslederne og medarbejderne mangler viden og kompetencer for at kunne drive en bæredygtig udvikling.

Der mangler både viden generelt om bæredygtig udvikling samt specifikt i forhold til, hvilken betydning den grønne omstilling har for de enkelte brancheområder og arbejdsfunktioner samt for den enkelte person.

Derfor er der brug for en væsentlig indsats på voksen- og efteruddannelsesområdet inden for bæredygtig udvikling.

I den sammenhæng vil VEU-systemet kunne spille en helt afgørende rolle. VEU-systemet er organiseret, så der er føling med, hvad der foregår på arbejdsmarkedet og i samfundet og kan opsamle og afspejle dette i uddannelserne. VEU-systemet er tæt på virkeligheden og kan fungere agilt.

Medvirken til bæredygtig udvikling kræver handlekompetence, og handlekompetence udvikles gennem læring i autentiske situationer[13] – altså på arbejdspladsen eller andre praksissituationer.

Det forudsætter udvikling af undervisningsformater, hvor læringen kan ske i forbindelse eller parallelt med udførelsen af de arbejdsfunktioner eller den praksis, hvori handlekompetencer skal udvikles i.

Derfor kan uddannelse for bæredygtighed blive drivkraften bag nye undervisningsformater, der øger mulighederne for voksen- og efteruddannelse, hvor arbejde og uddannelse kombineres.

Hvordan kommer vi i gang?

Opsummering af tiltag

Partnerskabet for Uddannelse for bæredygtig udvikling på VEU-området foreslår i alt 10 initiativer med henblik på at styrke Uddannelse for bæredygtig udvikling på VEU-området. Initiativerne foreslås inden for fire områder og uddybes i et selvstændigt afsnit efter denne opsummering:

- Nationale tiltag
- Analyser og forskning
- Institutionelle tiltag
- Etablering af puljer

[12] *To ud af tre har en konkret strategi, der især handler om cirkulær økonomi og modvirkning af klimaændringer*. Børsen. Adresse: https://borsen.dk/nyheder/baeredygtig/ledelsen-og-ansatte-sender-paa-forskellige-frekvenser-om-baeredygtighed. Besøgt den 4. august 2022. Samt *Bæredygtighed – en vigtig konkurrenceparameter*. Dansk Industri. Adresse: https://www.danskindustri.dk/arkiv/analyser/2021/8/baredygtighed--en-vigtig-konkurrenceparameter/. Besøgt den 4. august 2022.

[13] Carlsen, M. (2020). *Handlekompetencebegrebet på arbejde i Uddannelse for Bæredygtig Udvikling*. Bæredygtighedens pædagogik. København: Frydenlund Academic

Vi foreslår

Nationale tiltag

Tiltag 1: National koordinering af viden om bæredygtighed i voksen- og efteruddannelse

Der bør etableres en national koordinering af den viden om bæredygtighed, der er behov for i relation til voksen- og efteruddannelse på de forskellige VEU-niveauer både på langs og på tværs af niveauerne.

Koordinationen skal sikre

- at der deles viden om uddannelse for bæredygtig udvikling inden for VEU.
- at der er adgang til den nyeste viden om bæredygtighed, herunder om nationale regler og anbefalinger samt regler og anbefalinger fra EU, FN mv., der har betydning for VEU og for undervisningens indhold på VEU.
- at underviserne har mulighed for løbende opkvalificering inden for uddannelse for bæredygtig udvikling og grøn omstilling.
- at der etableres fælles lokale og nationale udviklingsprojekter, partnerskaber el.lign., hvor det er relevant.
- adgang til et samlet overblik over formelle voksen- og efteruddannelsesmuligheder (VEU) inden for bæredygtighed.
- at der kommer en brugerrettet adgang til viden om bæredygtighed inden for specifikke brancher og fag, således at den enkelte virksomhed eller medarbejdere nemt kan finde viden om relevante udviklingstendenser og specifikke kompetencebehov og dækning af disse.

En væsentlig opgave i denne koordinering vil være kuratering.

Koordineringen kan organiseres som partnerskaber, netværk eller som et egentligt nationalt videncenter, der dækker de områder, der ikke allerede er dækket af videncentre og koordinerer med disse. Evt. branche- eller fagopdelt med en fælles koordinering mellem sektorerne.

Tiltag 2: Partnerskaber

Etablering af lokale partnerskaber mellem uddannelsesinstitutionerne f.eks. VUC, erhvervsskoler, jobcentre, virksomheder, lokale fagforeninger og erhvervsorganisationer, iværksættere, boligområder m.fl. med henblik på uddannelse for bæredygtig udvikling i autentiske sammenhænge.

Analyser og forskning

Tiltag 3: Voksenpædagogisk forskning og udvikling

Igangsætning af forskning og udvikling med henblik på at skabe en større sammenhæng mellem teori og praksis, kombination af arbejde og uddannelse, arbejdslivslæring, medborgerskabslæring samt transformativ læring. F.eks. gennem etablering af et voksenpædagogisk videncenter.

Tiltag 4: Review af erfaringer om institutionssamarbejde og forretningsmodeller

Med henblik på at få et samlet overblik over erfaringerne med institutionssamarbejde, forretningsmodeller og samarbejde om kompetenceudvikling mellem uddannelsesinstitutioner med voksen- og efteruddannelse og eksterne samarbejdspartnere som f.eks. virksomheder, kommuner, velfærdsinstitutioner, boligområder etc., bør der gennemføres et review af evaluerings- og projektrapporter på området. Reviewet skal lede frem til anbefalinger og best practise på området.

Institutionelle tiltag

Tiltag 5: Incitamenter

Det skal undersøges, hvilke incitamenter, der kan føre til mere samarbejde mellem institutioner om fælles udbud og gennemførelse af kurser, og til at gennemføre kurser med deltagere fra flere virksomheder, hvor en del af undervisningen kan foregå på den enkeltes arbejdsplads, herunder i digitale undervisningsformater.

Tiltag 6: Kompetenceudvikling

Etablering af kompetenceudviklingsmuligheder for lærerne, hvor kompetenceudviklingen sker sammen med udvikling af undervisningsforløb, hvor uddannelse for bæredygtig udvikling integreres i den eksisterende undervisning, og eksisterende eksempler og problemstillinger erstattes med tilsvarende med relation til bæredygtighed.

Efteruddannelsesudvalgene og parterne kan også have en rolle her, da de på mange områder har en tradition for at holde faglærerkonferencer, hvor der bl.a. præsenteres opdateret branchespecifik viden, som f.eks. kunne være inden for bæredygtighed.

Tiltag 7: Organisering af professionelle læringsfællesskaber

Skolerne kan overveje at organisere VEU-lærerne i professionelle læringsfællesskaber omkring samarbejde og vidensdeling om uddannelse for bæredygtig udvikling og udvikling af tværgående emner og cases inden for bæredygtighed samt omlægning af undervisningen med eksempler og grundlag inden for bæredygtighed, hvor det er naturligt i den eksisterende undervisning.

Etablering af puljer

Tiltag 8: Projektpulje: Nye modeller for kombination af arbejde og uddannelse – herunder digitale formater

Etablering af projektpuljer, der sigter mod at udvikle, afprøve, evaluere og implementere nye modeller for kombination af arbejde og uddannelse, arbejdslivslæring og transformativ læring i VEU med udgangspunkt i uddannelse for bæredygtig udvikling, herunder projekter, der afsøger særlige muligheder for at anvende digitale læringsformer.

Tiltag 9: Projektpulje: Strategiske omstillingsprojekter inden for bæredygtighed

Bl.a. på baggrund af reviewet (Review af erfaringer om institutionssamarbejde og forretningsmodeller) bør der etableres strategiske omstillingsprojekter, der involverer både ledelse og medarbejdere, hvor der i en kombination af arbejde og uddannelse gennem VEU gennemføres kompetenceudvikling inden for bæredygtig udvikling i virksomhederne.

Tiltag 10: Projektpulje: Udvikling af læringsressourcer inden for bæredygtighed

Etablering af projektsamarbejder om ansøgning til puljer om støtte af projekter med henblik på at integrere bæredygtighed i den eksisterende undervisning samt omlægning af undervisningen med eksempler og grundlag inden for bæredygtighed, hvor det er naturligt i den eksisterende undervisning.

Etablering af projektsamarbejder om ansøgning til puljer om udvikling af læringsressourcer inden for bæredygtighed med særligt henblik på deltagere, der er udfordrede i basale færdigheder i dansk, matematik og it.

Oprettelse og videreførelse af puljer til støtte af projekter til udvikling af læringsressourcer og forløb inden for uddannelse for bæredygtig udvikling.

Barrierer, status og tiltag

I VEU-partnerskabets analyse af barrierer har vi valgt primært at fokusere på de barrierer, der har betydning for voksen- og efteruddannelse for bæredygtig udvikling. De generelle barrierer for voksen- og efteruddannelse vil således kun blive behandle overordnet, idet de i forvejen er både belyst og behandlet i en række andre aktuelle fora, herunder bl.a. Reformkommissionen, VEU-arbejdsgruppen, VEU-rådet og Concito, ligesom tiltag inden for VEU-området er genstand for de forestående VEU-trepartsforhandlinger. Dog er det partnerskabets opfattelse, at bedre rammer for voksen- og efteruddannelse generelt er afgørende også for et løft af den bæredygtige kompetenceudvikling.

Voksen- og efteruddannelse består af tre overordnede områder, som alle rummer mange forskellige niveauer, fag, omfang og udbydere; de erhvervsrettede, de almene og de videregående. Dette partnerskab dækker primært de erhvervsrettede og de almene voksen- og efteruddannelser, og i mindre grad de videregående voksen- og efteruddannelser.

VEU-partnerskabet understøtter ambitionerne om et whole-school-approach[14] i arbejdet med uddannelse for bæredygtig udvikling. Men da områderne skoledrift eller organisationsudvikling behandles i en række af de øvrige partnerskaber, der beskæftiger sig med fuldtidsuddannelserne, har vi i VEU-partnerskabet valgt ikke at behandle disse områder her.

Vi har valgt at analysere barrierer ud fra de fem spørgsmål, der stilles i forbindelse med det såkaldte whole school approach til uddannelse for bæredygtig udvikling:

1. Hvad skal der undervises i?
2. Hvordan skal der undervises?
3. Hvor skal der undervises?
4. Hvem skal undervises?
5. Fra hvem (hvad) skal undervisningen udgå?

I forlængelse af afdækningen af barrierer har vi set på den aktuelle status i sektoren samt på hvilke tiltag, vi kan foreslå for at styrke UBU i forhold til barriererne.

[14] *Whole school approach to Sustainable Development*. Lehren voor morgen. Holland. Adresse: https://wholeschoolapproach.lerenvoormorgen.org/en/. Besøgt den 4. august 2022

Hvad skal der undervises i?

Uddannelse for bæredygtig udvikling omfatter tre undervisningstilgange[15]:

1. etablering af viden om hvad bæredygtighed er, hvad der har betydning for bæredygtighed og hvordan bæredygtighed kan styrkes (kvalifikationstilgangen).
2. opdragelse og adfærdsmodificering, der tilpasser de lærende til allerede givne opfattelser og normer for hvad bæredygtighed er (socialiseringstilgangen).
3. opbygning af engagement og handlekompetence til at medvirke til bæredygtig omstilling (subjektdannelsestilgangen).

Man kan også udtrykke det som, at deltagerne ”skal kunne handle i verden. De skal være en del af verden. Og de skal vide noget om den. Med denne kombination af subjektivisering, socialisering og kvalificering bliver [deltagerne] i stand til at lytte til verden, forstå hvad den forlanger af dem og handle derefter"[16].

Mens de to tilgange: socialisering og kvalificering i høj grad drejer sig om undervisningens indhold og feedback på deltagerens ageren, drejer den tredje tilgang: subjektivisering sig mere om måden, der undervises på (som behandles i afsnittet *Hvordan skal der undervises*).

Barrierer

Der mangler nem adgang til opdateret viden både om, hvad bæredygtighed er generelt og om bæredygtighed i relation til de brancher og fag, der undervises i på voksen- og efteruddannelses-institutionerne. Det gælder både for aftagere og udbydere - for medarbejderne og virksomhederne, som har brug for et kompetenceløft og blandt underviserne og skoleledelserne, som er ansvarlige for udbuddet. Der er allerede udviklet en del voksen- og efteruddannelse til understøttelse af den grønne omstilling på de enkelte VEU-områder, og der er flere eksempler på, at viden også opsamles og koordineres internt[17], men der mangler en systematisk overvågning af behov inden for specifikke branche- og fagområder samt en koordineret national indsamling og deling af viden om bæredygtighed i relation til behovet for efteruddannelse på tværs af uddannelsessektorer. Det betyder, at oplagte muligheder for at udvikle på tværs inden for særlige brancher og fag går tabt.

Status

Med *Aftale om udmøntning af pulje til grøn efteruddannelse og opkvalificering af 2. november 2021* besluttede aftalepartierne, at de ni videncentre på erhvervsuddannelsesområdet skal udarbejde og afprøve nye undervisningsforløb og materialer med fokus på bæredygtighed og grøn omstilling med henblik på bred anvendelse på både erhvervs- og arbejdsmarkedsuddannelser.

Der ligger således en åbenlys mulighed for i disse videncentre at opbygge den nødvendige viden inden for hver deres erhvervsorienterede brancherettede VEU-område for kortuddannede og faglærte i samarbejde med de faglige brancheudvalg.

Viden om bæredygtighed er desuden under opbygning på uddannelsesinstitutionerne på flere VEU-områder med henblik på udbud af kurser inden for bl.a. ledelse. F.eks. er der på

---

[15] Læssøe, Jeppe (2022). *Kortlægning af Uddannelse for Bæredygtig Udvikling (UBU)*. Uddannelsespartnerskaber for UBU

[16] Qvortrup, L. (2021). *Kundskaber og dannelse er ikke et Nulsumsspil.* København: Skolemonitor.

[17] F.eks. offentliggøres efteruddannelsesudvalgenes arbejde i arbejdsmarkedspolitiske redegørelser, ligesom efteruddannelsesudvalgene skal koordinere de konkrete udviklingsopgaver og kurser med hinanden for at undgå huller og overlap. Evt. link til redegørelser?

erhvervsakademierne udviklet og udbudt særlige akademikurser i ledelse af bæredygtighed (i 2022 er der udbudt 14 hold) samt en Diplomuddannelse i Bæredygtig virksomhed, der udbydes på erhvervsakademier og professionshøjskoler (udbudsomfanget er ikke umiddelbart tilgængeligt). På samme måde udbyder HAKL på AMU-området en række kurser inden for ledelse af grøn omstilling og bæredygtighed (35 hold inden for det næste år) og ledelse af bæredygtig forretningsudvikling (25 hold inden for det næste år) samt kurser i f.eks. Bæredygtigt indkøb og Cirkulær forretningsforståelse.

Også bæredygtighed i relation til faglige områder inden for fødevare- og byggebrancherne er under udvikling og i udbud på AMU-området (37 forskellige kurser – dog udbydes mange af kurserne ikke pt). F.eks. er der inden for Hotel og Restaurantområdet udviklet en bæredygtighedsuddannelse, der er baseret på AMU-kurser inden Bæredygtig madproduktion, Bæredygtighed i værtskab, service og oplevelser og Bæredygtig produktion for bagere, konditorer og gourmetslagtere. Inden for Byggeriet har de ligeledes flere kurser inden for cirkularitet, og på industriens område er der udviklet kurser i f.eks. bæredygtig produktion ligesom de har kurser på vej i værktøjer til grøn omstilling, affaldssortering og green lean.

På videregående VEU (VVEU) arbejdes der ligeledes med at inddrage bæredygtighed i voksen- og efteruddannelsen og udvikle både enkelte uddannelsesmoduler som større sammensatte uddannelsespakker. På 17% af samtlige VVEU-kurser er der identificeret[18] indhold med grønt læringsudbytte, der ”giver dimittenderne viden, færdigheder og kompetencer til at bidrage til løsningerne af væsentlige samfundsudfordringer i forhold til at komme i mål med den grønne omstilling”. Moduler på Akademiuddannelserne udgør omkring 3/4 af disse.

På det almene voksen- og efteruddannelsesområde indgår bæredygtig udvikling i hovedsagen i undervisningen, hvis underviseren tager initiativ til dette, samt hvis det fylder på uddannelsesinstitutionen som et indsatsområde for hele institutionen.

På AVU indgår bæredygtighed som et egentligt tværgående indsatsområde[19]. Dette muliggør koordinering af opbygning af viden inden for de almene voksen- og efteruddannelser og de aftagere (arbejdsmarked og uddannelse), som disse retter sig mod.

Den grønne tænketank CONCITO har en central rolle som relevant og uafhængig videns- og policypartner for beslutningstagere, virksomheder og interessenter i den grønne omstilling og har bl.a. udviklet en række undervisningsmaterialer om klima og bæredygtighed[20]. Dansk Standard vedligeholder en oversigt over EU’s taksonomi for miljømæssig bæredygtighed[21]. Danmarks Statistik holder rede på CO_2-udledningen i Danmark[22]. Derved er der gennem disse institutioner adgang til en del af den viden, der også skal formidles i voksen- og efteruddannelserne. Dog

---

[18] *Grøn omstilling i uddannelser. Uddannelses- og Forskningsministeriet.* Adresse: https://ufm.dk/uddannelse/temaer-og-indsatsomrader/gron-omstilling-i-uddannelser. Besøgt den 4. august 2022

[19] *Bæredygtig udvikling – et indsatsområde inden for almen voksenuddannelse*. Undervisningsministeriet. Adresse: https://www.uvm.dk/-/media/filer/uvm/udd/voksne/pdf10/100202-baeredygtig-udvikling-inspirationsskrift-efteraar2009.pdf. Besøgt den 4. august 2022.

[20] *Klimaambassaden*. Concito. Adresse: https://concito.dk/klimaambassaden. Besøgt den 4. August 2022.

[21] *EU's taksonomi for miljømæssig bæredygtighed*. Dansk Standard. Adresse: https://www.ds.dk/da/fagomraader/byggeri-og-anlaeg/eu-taksonomi/hvad-er-eus-taksonomi. Besøgt den 4. august 2022

[22] *Tema: Klima*. Danmarks Statistik. Adresse: https://www.dst.dk/da/Statistik/temaer/klima. Besøgt den 4. august 2022

mangler der, som tidligere nævnt, en systematisk generering af viden om fremtidige behov i relation til brancher og fag, der kan sikre, at uddannelsesudbuddet kan være på forkant med udviklingen og dermed med til at udvikle arbejdspladser i en grønnere retning.

Tiltag

For at overkomme barriererne foreslås følgende tiltag:

National koordinering af viden om bæredygtighed i voksen- og efteruddannelse

Der bør etableres en national koordinering af den viden om bæredygtighed, der er behov for i relation til voksen- og efteruddannelse på de forskellige VEU-niveauer både på langs og på tværs af niveauerne.

Koordinationen skal sikre

- at der deles viden om uddannelse for bæredygtig udvikling inden for VEU.
- at der er adgang til den nyeste viden om bæredygtighed, herunder om nationale regler og anbefalinger samt regler og anbefalinger fra EU, FN mv. og disses betydning for brancher og fag, så der kan sikres relevant udbud af VEU – både i forhold til behov for helt nye efteruddannelsestilbud, som for inkorporering i eksisterende indhold og undervisning på VEU.
- at underviserne har mulighed for løbende opkvalificering inden for uddannelse for bæredygtig udvikling og grøn omstilling
- at der etableres fælles lokale og nationale udviklingsprojekter, partnerskaber el.lign., hvor det er relevant.

En væsentlig opgave i denne koordinering vil være kuratering.

Koordineringen kan organiseres som partnerskaber, netværk eller som et egentligt nationalt videncenter, der dækker de områder, der ikke allerede er dækket af videncentre og koordinerer med disse. Evt. branche- eller fagopdelt med en fælles koordinering mellem uddannelsessektorerne.

Hvordan skal der undervises?

I voksen- og efteruddannelse er det afgørende, at undervisningen sker med udgangspunkt i de voksnes erfaringer og i relation til den praksis, det lærte skal anvendes i[23].

Samtidig forudsætter opbygning af handlekompetence (den tredje undervisningstilgang jf. ovenfor i ”Hvad skal der undervises i”), at deltagerne på baggrund af den opnåede viden udvikler autentiske erfaringer med at forstå udfordringer og dilemmaer (problemidentifikation) samt handle og igangsætte forandring (problemløsning)[24].

Derfor skal underviserne kunne skabe rammer for og facilitere deltagernes undersøgelser og handlinger i relation til de problemstillinger, de møder i deres arbejds- eller hverdagsliv og vil

[23] Wahlgren, Bjarne (2014). *Pædagogiske perspektiver på erhvervsrettet voksenuddannelse*. Nationalt Center for Kompetenceudvikling
[24] Schnack, Karsten (2003). *Almendannelse som demokratisk dannelse*. Uddannelse 05/2003. Her ifølge Monica Carlsson & Birgitte Hoffmann (2011). *Handlekompetence og demokratisk dannelse, Essays om dannelse, didaktik og handlekompetence*, DPU

arbejde med. Og læringsmiljøet skal give adgang til, at deltagerne kan inddrage relevante autentiske tværfaglige problemstillinger og dilemmaer[25].

Barrierer

Det offentlige voksen- og efteruddannelsessystem har ikke tradition for at facilitere læring i deltagernes egen praksis. Der har været mange didaktiske og pædagogiske tiltag i tidens løb, der har forsøgt at råde bod på dette: autentiske problemstillinger, problembaseret læring, problemorienteret projektarbejde, situeret læring, workbased learning, arbejdspladslæring, praksislæring mv. er eksempler på dette, ligesom der igennem tiderne har været igangsat flere projektinitiativer med henblik på at skabe en større sammenhæng mellem teori og praksis samt kombination af arbejde og uddannelse.

Men flere forhold har forhindret, at disse tiltag for alvor er slået igennem:

- mange lærere mangler kompetencer i forhold til lærerrollen som facilitator og vejleder i forhold til uddannelse for bæredygtig udvikling.
- deltagerne har en traditionel opfattelse af, hvad der er læring, samt hvem man lærer af og med.
- skoleledelserne mangler støtte og inspiration til samt vidensdeling om forandringsledelse inden for uddannelse for bæredygtig udvikling.
- forskning i voksenpædagogik har været overset de seneste mange år[26].

Status

Der foreligger en del ældre (især fra før 2010) materialer om arbejdspladslæring, som bør kunne genbesøges med henblik på revitalisering af didaktiske og pædagogiske metoder for kombination af arbejde og uddannelse på VEU-området.

Reformkommissionen har stillet en række forslag bl.a. med henblik på kompetenceudvikling af underviserne, som de kommende tre-partsforhandlinger skal forholde sig til.

Professionshøjskolerne udbyder modulet Bæredygtighed i pædagogisk praksis i den Pædagogiske Diplomuddannelse.

Tiltag

For at overkomme barriererne foreslås følgende tiltag:

Voksenpædagogisk forskning og udvikling

Igangsætning af forskning og udvikling med henblik på at skabe en større sammenhæng mellem teori og praksis, kombination af arbejde og uddannelse, arbejdslivslæring, medborgerskabslæring samt transformativ læring. F.eks. gennem etablering af et voksenpædagogisk videncenter.

Projektpuljer

---

[25] Breiting, Søren m.fl. (2005). *Kvalitetskriterier for ESD-skoler*. Austrian Federal Ministry of Education, Sience and Culture

[26] Pia Cort og Anne Jensen s.144-151 i Moos (2019) mfl. *Glidninger - Usynlige forandringer indenfor pædagogik og uddannelse* samt
Larson, A., & Cort, P. (2017). *Whatever happened to learning out of interest – Danish adult education policy from popular adult education in the 1980's to PIAAC and education for qualification in the 2010's*

Etablering af projektpuljer, der sigter mod at udvikle, afprøve, evaluere og implementere nye modeller for kombination af arbejde og uddannelse, arbejdslivslæring og transformativ læring i VEU med udgangspunkt i uddannelse for bæredygtig udvikling.

Hvor skal der undervises?

Rammerne for uddannelse for bæredygtig udvikling skal vælges med henblik på at kunne kombinere videnstilegnelse, der hvor det fungerer bedst og opnåelse af autentisk handlingserfaring, der hvor det bedst opnås.

Overordnet kan formidling af viden ske ved tilstedeværelse eller online af en underviser eller medieret i analog eller digital form. Omsætning af viden til praksis skal derimod, som det er beskrevet i afsnittet *Hvordan skal der undervises,* så vidt muligt ske i den autentiske praksis.

Dette lægger op til blandede læringsformer, hvor undervisningen efter didaktiske, hensigtsmæssige valg kombineres mellem tilstedeværelse på uddannelsesinstitutionen, formidling via onlineplatforme samt digitalt faciliteret læring på arbejdspladsen eller anden relevant kontekst, herunder simuleret praksis.

Barrierer

Konkurrence mellem uddannelsesinstitutionerne samt silotænkning - mellem institutioner og mellem fagområder, svækker konstruktiv vidensdeling og gennemførsel af samarbejde mellem uddannelsesinstitutionerne om at gennemføre undervisning for deltagere på arbejdspladser på forskellige lokationer.

Dette skyldes først og fremmest, at der ikke er et systemisk incitament for institutionerne til at ændre den traditionelle institutionstænkning. Tværtimod har systemet ofte begrænset mulighederne gennem bekendtgørelser, regler ift. virksomhedsforlagt undervisning og de økonomiske rammer.

VEU-institutionerne udnytter heller ikke i tilstrækkelig grad mulighederne for at inddrage digitale læringsformer i udbuddet. Især på AMU-området, herunder ikke mindst de tekniske AMU-områder lader digitaliseringen vente på sig[27].

Dette skyldes f.eks. manglende udstyr og et efterslæb i lærernes kompetencer.

Status

Der har de seneste år været sporadiske forsøg på at udvikle nye undervisningsformater- og forretningsmodeller baseret på samarbejde mellem flere institutioner på VEU-området bl.a. med henblik på at skabe større fleksibilitet og kvalitet i udbuddet af voksen- og efteruddannelsesmuligheder, herunder digitale undervisningsformater. Der foreligger flere modeller, som bl.a. er analyseret og beskrevet i en række rapporter fra f.eks. Deloitte, EVA og Børne- og Undervisningsministeriet. Desuden har der været iværksat forsøg under forskellige puljeordninger. Der foreligger således både viden og erfaringer, der kan bygges videre på.

Reformkommissionen har også stillet en række forslag mhp. større fleksibilitet i tilrettelæggelse og mulighed for virksomhedsforlagt undervisning samt udstyr til institutionerne.

---

[27] *AMU-direktører: Her er udfordringerne for det danske voksen- og efteruddannelsessystem.* A4 Uddannelse. Adresse: https://www.a4uddannelse.dk/artikel/4-amu-direktoerer-mens-vi-venter-paa-treparten. Besøgt den 4. august 2022.

STIL har i en årrække drevet Vidensdelingsforum for digitalisering af VEU for udbydere og interessenter i VEU. Dette forum er på STILs foranledning videreført af Det Nationale Videncenter for e-læring (eVidenCenter28) som et nyt netværk for digitalisering af VEU med knap 30 deltagende institutioner. Netværkets formål er at styrke digitale indsatser for mere og bedre voksen- og efteruddannelse af voksne i Danmark. Netværket etablerer bl.a. projektsamarbejder om nye digitale undervisningsformater, herunder hvor uddannelse for bæredygtig udvikling kan være omdrejningspunktet.

Learninghub, der er en del af erhvervsakadmiernes organisation SmartLearning, har til formål at undersøge, tilegne og producere ny viden inden for digital læring og implementere og rådgive om nye digitale læringsmetoder samt støtte vidensdeling på tværs af erhvervsakademisektoren. Learninghub besidder således viden og erfaring med gennemførelse af digitale læringsformer på det videregående niveau.

Professionshøjskolerne og videncentre udbyder kompetenceudvikling af underviserne inden for bæredygtighed og digitale læringsformer.

Dansk Industri og UNDP har gennemført projektforløbene Fra Filantropi til Forretning og SDG Accelerator sammen med flere end 50 danske SMV-virksomheder[29], der har skabt konkrete erfaringer med omstilling til forretningsmodeller baseret på FN's Verdensmål og bæredygtighed. Disse projekter kan danne grundlag for en lang række autentiske cases inden for uddannelse for bæredygtig udvikling.

En lang række kommuner er i klimapartnerskabet DK2020[30] i gang med eller har allerede udviklet lokale klimaplaner, som det vil være naturligt for VEU-institutionerne at orientere sig i og tilbyde kompetenceudviklingssamarbejde om.

Tiltag

For at overkomme barriererne foreslås følgende tiltag:

Incitamenter

Det skal undersøges, hvilke incitamenter, der kan føre til mere samarbejde mellem institutioner om fælles udbud og gennemførelse af kurser, og til at gennemføre kurser med deltagere fra flere virksomheder, hvor en del af undervisningen kan foregå på den enkeltes arbejdsplads, herunder i digitale undervisningsformater.

Review af erfaringer om institutionssamarbejde og forretningsmodeller

Med henblik på at få et samlet overblik over erfaringerne med institutionssamarbejde, forretningsmodeller og samarbejde om kompetenceudvikling mellem uddannelsesinstitutioner med voksen- og efteruddannelse og eksterne samarbejdspartnere som f.eks. virksomheder, kommuner, velfærdsinstitutioner, boligområder etc., bør der gennemføres et review af evaluerings- og projektrapporter på området. Reviewet skal lede frem til anbefalinger og best practise på området.

Projektpuljer

[28] Etableret i 2006 med støtte fra undervisningsministeriets daværende videncenterpulje, der også støttede videncentrene Læremiddel.dk og Viden om Læsning.
[29] Tarp, K. N. og Johnson, E. T. (2021). *Forretning for fremtiden.* Samfundslitteratur
[30] *DK2020: Klimaplaner for hele Danmark*. KL. Adresse: https://www.kl.dk/kommunale-opgaver/klima/dk2020/. Besøgt den 4. august 2022.

Bl.a. på baggrund af reviewet bør der etableres strategiske omstillingsprojekter, der involverer både ledelse og medarbejdere, hvor der i en kombination af arbejde og uddannelse gennem VEU gennemføres kompetenceudvikling inden for bæredygtig udvikling i virksomhederne.

Hvem skal undervises?

Færre deltager i voksen- og efteruddannelse – og det gælder især ufaglærte og kortuddannede[31].

Da FN i 2015 vedtog de 17 Verdensmål, blev der afgivet et løfte om ikke at lade nogen i stikken. Det løfte kommer til udtryk i princippet "leave no one behind", der gælder på tværs af alle 17 Verdensmål og 169 delmål.

Omkring 600.000 voksne danskere mangler basale færdigheder i dansk og matematik. Hertil kommer, at en million voksne danskere har utilstrækkelige digitale færdigheder[32]. Og flere end 80.000 befinder sig på kanten af uddannelses- og arbejdsmarkedet[33].

Vi ved, at interessen for øget bæredygtighed er til stede i befolkningen, og at kravene til virksomhedernes omstilling øger behovet for voksen- og efteruddannelse. Derfor skal voksen- og efteruddannelse for bæredygtig udvikling også ses i sammenhæng med den samlede indsat for at øge og udvide voksen- og efteruddannelsesindsatsen i Danmark.

Vi ved samtidig, at jo før man starter med voksen- og efteruddannelse, jo mere er man motiveret for at fortsætte[34].

Så hvis ingen skal lades i stikken, skal voksen- og efteruddannelse for bæredygtig udvikling tilrettelægges som en helhedsorienteret, tværfaglig og tværsektoriel indsats, hvor alle målgrupper – uanset deres uddannelsesniveau – og deres udfordringer indtænkes fra starten. Og "fremtiden" skal etableres som en konkret og troværdig orienteringshorisont i læringssituationen. Dvs. at læringen skal give et realistisk billede af, at deltagerne rent faktisk vil få behov for at kunne det lærte.

Barrierer

Tænketanken DEA har i 2019 udarbejdet en videnskortlægning: *Motivation og barrierer for deltagelse i efteruddannelse*[35], der med udgangspunkt i litteratur og evidens har identificeret de dominerende barrierer for medarbejdernes deltagelse i efteruddannelse. Denne viser bl.a., at det er kompliceret at finde frem til de relevante udbud.

---

[31] *Reformkommissionen: Radikal nytænkning af universiteter og efteruddannelse*. Mandag Morgen. Adresse: https://www.mm.dk/artikel/efteruddannelse-skal-spille-en-stoerre-rolle-i-danskernes-arbejdsliv. Besøgt den 4. august 2022.
[32] *DA og FH: Regeringen bør huske nedprioriteret område, som er nøglen til grøn omstilling og bedre arbejdsliv*. DA. Adressse: https://www.da.dk/politik-og-analyser/uddannelse-og-kompetencer/2022/da-og-fh-regeringen-boer-huske-nedprioriteret-omraade-som-er-noeglen-til-groen-omstilling-og-bedre-arbejdsliv/. Besøgt den 4. august 2022.
[33] *Psykiske diagnoser præger de 82.000 danskere på kanten af arbejdsmarkedet*. Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (AE). Adresse: https://via.ritzau.dk/pressemeddelelse/psykiske-diagnoser-praeger-de-82000-danskere-pa-kanten-af-arbejdsmarkedet?publisherId=13560159&releaseId=13639549. Besøgt den 4. august 2022.
[34] *Efteruddannelse: Jo tidligere du starter, jo mere får du.* AE. Adresse: https://www.ae.dk/analyse/2020-07-efteruddannelse-jo-tidligere-du-starter-jo-mere-faar-du. Besøgt den 4. august 2022.
[35] *Faglærtes motivation for deltagelse i efteruddannelse*. DEA. Adresse: https://dea.nu/i-farver/publikationer/faglaertes-motivation-for-deltagelse-i-efteruddannelse/

Det er stadig svært at finde konkrete muligheder for voksen- og efteruddannelse for bæredygtig udvikling. I dag er indgangen til voksen- og efteruddannelse de enkelte sektorer – man skal groft sagt på forhånd vide, om man vil på et AMU-kursus, matematik-kursus, et akademi-modul e.l. Det burde i stedet være sådan, at man først identificerer sit "faglige" voksen- og efteruddannelsesbehov for dernæst at få foreslået relevante kurser eller uddannelsesforløb. En person med en videregående uddannelse kan meget vel have brug for et AMU, dansk- eller matematik-kursus for at få dækket sit faglige voksen- og efteruddannelsesbehov ligesom en faglært kan have brug for et diplommodul uden, at dette er klart på forhånd.

En analyse af individers og virksomheders brug af voksen- og efteruddannelse fra Ekspertgruppen for VEU fra april 2017 konkluderer bl.a.: "Godt halvdelen af medarbejderne oplever slet ikke eller i mindre grad, at de har behov for voksen- og efteruddannelse. Gruppen karakteriseres ved en overrepræsentation af personer med uddannelse på grundskoleniveau. Der er endvidere en overrepræsentation af mænd og personer over 50 år."

Endelig er der en barriere i små og mellemstore virksomheder og offentlige virksomheder, idet de skal opleve voksen- og efteruddannelsesbehov som meget nødvendig og som direkte overførbar (transfer), hvis voksen- og efteruddannelsen skal prioriteres i forhold til en hverdag, der er presset på tid, økonomi og personale.

Status

På AVU-, FVU- og HF enkeltfags-området er der mange lærings-sammenhænge, der har positive erfaringer med at løfte voksne på kanten af uddannelses- og arbejdsmarkedet. Disse erfaringer kan anvendes i fælles indsatser på tværs af VEU-sektorerne. F.eks. kan undervisning i basale færdigheder integreres i uddannelse for bæredygtig udvikling på AMU-området.

Den øgede efterspørgsel af voksen- og efteruddannelse direkte i virksomhederne og det forhold, at uddannelse for bæredygtig udvikling og handlekompetence bedst udvikles i autentiske sammenhænge, kan medvirke til at give både deltagere og virksomhederne et realistisk billede af, at de rent faktisk vil få behov for at kunne det lærte.

Digitalisering på VEU-området påkalder sig særlig opmærksomhed, fordi den kan understøtte en fleksibel tilrettelæggelse af undervisningen. Det betyder, at man ved hjælp af digitale læringsformer i højere grad kan frigøre sig fra at skulle være et bestemt sted på et bestemt tidspunkt for at kunne deltage i undervisning. "Og for voksne med arbejdsmæssige og familiære forpligtelser, eller som bor langt væk fra uddannelsesstederne, kan det være afgørende for, om man deltager eller ej."[36]

Tiltag

For at overkomme barriererne foreslås følgende tiltag:

Partnerskaber

Etablering af lokale partnerskaber mellem uddannelsesinstitutionerne f.eks. VUC, erhvervsskoler, jobcentre, virksomheder, lokale fagforeninger og erhvervsorganisationer, iværksættere, boligområder m.fl. med henblik på uddannelse for bæredygtig udvikling i autentiske sammenhænge.

National koordinering af viden om bæredygtighed i voksen- og efteruddannelse

[36] Andersen, Michael (2019). *VEU-håndbogen*. København: Samfundslitteratur

Forslaget under punktet *Hvad skal der undervises i* om en national koordinering af den viden om bæredygtighed, der er behov for i relation til voksen- og efteruddannelse på de forskellige VEU-niveauer både på langs og på tværs af niveauerne, kan samtidig sikre:

- adgang til et samlet overblik over formelle voksen- og efteruddannelsesmuligheder (VEU) inden for bæredygtighed.
- at der kommer en brugerrettet adgang til viden om bæredygtighed inden for specifikke brancher og fag, således at den enkelte virksomhed eller medarbejdere nemt kan finde viden om relevante udviklingstendenser og specifikke kompetencebehov og dækning af disse.

Projektpuljer

I forlængelse af forslaget om projektpuljer vedr. nye modeller for kombination af arbejde og uddannelse, arbejdslivslæring og transformativ læring (fra afsnittet *Hvordan skal der undervises*) kan der i udvalgte projekter afsøges særlige muligheder for at anvende digitale læringsformer.

Fra hvem (hvad) skal undervisningen udgå?

Undervisning i forbindelse med uddannelse for bæredygtig udvikling omfatter formidling af viden om bæredygtighed, herunder begreber og problemstillinger, om hvordan problemerne opstår og om mulige løsninger samt etablering af rammer for udvikling af autentiske handleerfaringer og kreativ tænkning om nye mulige løsninger.

Behovet for formidling af viden om bæredygtighed forøger omfanget af undervisningens indholdsstof. Nye undervisnings- og indholdskrav implementeres ofte ved enten at øge presset på, hvad der skal nås i undervisningen, eller ved at noget andet prioriteres ned eller udgår. Et alternativ til dette kunne være overvejelser om nye måder at formidle viden på, der frigør tid hos læreren til at prioritere andre opgaver.

Etablering af rammer for autentiske handleerfaringer kræver, at læreren på den ene side skal åbne deltagernes perspektiver og understøtte deres handlekompetence, mens de på den anden side skal undgå at være normative og pådutte deltagerne bestemte holdninger. Denne præmis må derfor indgå i undervisernes overvejelser i forbindelse med didaktisering af bæredygtighedsbegrebet. Dette dilemma går i øvrigt igen i ledelsens rolle over for lærerens rolle, idet læreren gennem udviklings- og efteruddannelsesmuligheder skal støttes i at fungere som forandringsagent på en nysgerrig og undersøgende måde uden, at ledelsen udtrykker normative krav omkring dette[37].

I afsnittet om *Hvor skal der undervises* perspektiveres mulighederne i blandede læringsformer, hvor tilstedeværelses og digital undervisning blandes hensigtsmæssigt på baggrund af didaktiske overvejelser. Disse overvejelser er også relevante i forhold til fra hvem/hvad undervisningen skal udgå.

Barrierer

Der mangler læringsressourcer til uddannelse for bæredygtig udvikling. Både i form af fysiske læremidler og digitale materialer. Og både om bæredygtighed som selvstændigt emne, men i lige

[37] *Ledelsesdilemmaer i en bæredygtig skoleudvikling*. Fog, A. og Werngreen, K.N. EMU. Adresse: https://emu.dk/verdensmaal-i-undervisningen/verdensmaal-i-ledelse-og-organisation/ledelsesdilemmaer-i-en. Besøgt den 4. august 2022.

så høj grad som integreret emne i eksisterende læringsressourcer, hvor bæredygtighed lige så vel som andre emner kunne være omdrejningspunktet for undervisningen. I den forbindelse er der en særlig udfordring for gruppen af deltagere, der er udfordrede i basale færdigheder i dansk, matematik og it.

En yderligere problemstilling (som også behandles i afsnittet *Hvordan skal der undervises*) er, at der mangler god praksis for facilitering af arbejdspladslæring og deltagernes opnåelse af autentiske erfaringer. Herunder er der kun sporadiske erfaringer med anvendelse af digitale læringsredskaber i denne proces.

Ud over, at lærernes kompetencer er udfordret i forhold til læringsfacilitering og vejledning i forbindelse med arbejdspladslæring, er lærernes kompetencer inden for digitale læringsformer både didaktisk, pædagogisk og teknisk fortsat begrænsede på VEU-området – særligt på det praktisk orienterede VEU.

Status

De nye videncentre på erhvervsuddannelsesområdet har fået ressourcer til at udvikle læringsressourcer inden for bæredygtighed, herunder digitale til AMU-området.

De tre ”gamle” nationale videncenter, der blev etableret med støtte fra undervisningsministeriets videncenterpulje i 2006: Læremiddel.dk, Nationalt Videncenter for læsning og Det Nationale Videncenter for e-læring, besidder hver især kompetencer, der kan bidrage til udvikling af læringsressourcer, herunder målrettet gruppen med udfordringer på det almene område: Læremiddel.dk har ekspertise inden for læremiddeldidaktik, Nationalt Videncenter for læsning kan bidrage med viden om, hvordan læseudfordringer kan imødekommes, og Det Nationale Videncenter for e-læring har ekspertise inden for digital visuel og didaktisk formidling af læring.

Der er især på det videregående VEU erfaringer med at anvende portfolio som lærings- og evalueringsredskab i forbindelse med læring, herunder i nogen grad erfaringer med arbejdspladslæring.

Flipped Learning[38] er undervisning og læring, der gør brug af fortrinsvis korte læringsressourcer (f.eks. video) til at formidle det faglige indhold og de instruktioner, deltagerne normalt får i tilstedeværelsesundervisningen. Når læringsressourcerne gennemgås, og de understøttende spørgsmål besvares inden undervisningen, kan klasserummet bruges til deltagercentrerede læringsaktiviteter. Erfaringer med Flipped Learning kan bruges i forbindelse med didaktiske overvejelser om undervisningens tilrettelæggelse, så lærerens tid anvendes bedst muligt sammen med deltagerne.

Med *Pulje til grøn efteruddannelse og omstilling*[39] er der afsat 39 millioner kroner til, at alle udbydere af erhvervs- og arbejdsmarkedsuddannelser kan ansøge om midler til at udvikle og afprøve undervisningsforløb inden for klimatilpasning og grøn omstilling i perioden 2022-2025.

---

[38] *Flipped Learning.* Hachmann, R. og Holmboe, P. Adresse: https://flippedlearning.dk/. Besøgt den 4. august 2022.

[39] *Ny aftale: 100 millioner kroner til grøn efteruddannelse og opkvalificering*. Børne- og Undervisningsministeriet. Adresse: https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2022/apr/220406-ny-aftale-100-millioner-kroner-til-groen-efteruddannelse-og-opkvalifice. Besøgt den 4. august 2022.

Dette kunne med fordel blive udvidet med, at der også etableres puljer til det almene voksen- og efteruddannelsesområdes udvikling og afprøvning af undervisningsforløb.

Udlodningsmidlerne[40] støtter udvikling af undervisningsmaterialer, herunder inspirerende undervisningseksempler, eksemplariske forløb og understøttende indsatser til brug for undervisningen af voksne med ordblindhed og svage læsere.

Tiltag

Organisering af professionelle læringsfællesskaber

Skolerne kan overveje at organisere VEU-lærerne i professionelle læringsfællesskaber omkring samarbejde og vidensdeling om uddannelse for bæredygtig udvikling og udvikling af tværgående emner og cases inden for bæredygtighed samt omlægning af undervisningen med eksempler og grundlag inden for bæredygtighed, hvor det er naturligt i den eksisterende undervisning.

Puljer til udvikling af læringsressourcer

Etablering af projektsamarbejder om ansøgning til puljer om støtte af projekter med henblik på at integrere bæredygtighed i den eksisterende undervisning samt omlægning af undervisningen med eksempler og grundlag inden for bæredygtighed, hvor det er naturligt i den eksisterende undervisning.

Etablering af projektsamarbejder om ansøgning til puljer om udvikling af læringsressourcer inden for bæredygtighed med særligt henblik på deltagere, der er udfordrede i basale færdigheder i dansk, matematik og it.

Oprettelse og videreførelse af puljer til støtte af projekter til udvikling af læringsressourcer og forløb inden for uddannelse for bæredygtig udvikling.

Kompetenceudvikling

Etablering af kompetenceudviklingsmuligheder for lærerne, hvor kompetenceudviklingen sker sammen med udvikling af undervisningsforløb, hvor uddannelse for bæredygtig udvikling integreres i den eksisterende undervisning, og eksisterende eksempler og problemstillinger erstattes med tilsvarende med relation til bæredygtighed.

Efteruddannelsesudvalgene og parterne kan også have en rolle her, da de på mange områder har en tradition for at holde faglærerkonferencer, hvor der bl.a. præsenteres opdateret branchespecifik viden, som f.eks. kunne være inden for bæredygtighed.

[40] *Udlodningsmidler til undervisning 2022*. Børne- og Undervisningsministeriet. Adresse: https://www.uvm.dk/puljer-udbud-og-prisuddelinger/puljer/puljeoversigt/aktive-puljer/udlodningsmidler-til-undervisning-2022-digitale-materialer. Besøgt den 4. august 2022.

Beskrivelse af VEU-systemet[41]

Det danske voksen- og efteruddannelsessystem (VEU) skelner mellem almen, erhvervsrettet og videregående VEU.

Almen VEU omfatter forberedende voksenundervisning (FVU), almen voksenuddannelse (AVU) og HF-enkeltfag. Desuden specialundervisning for voksne, ordblindeundervisning m.m.

Erhvervsrettet VEU omfatter erhvervsuddannelser for voksne (EVU) og arbejdsmarkedsuddannelser (AMU).

Videregående VEU omfatter akademiuddannelser, diplomuddannelser og masteruddannelser. Videregående VEU er normalt også erhvervs- eller professionsrettet, men betegnes ofte blot VVEU.

VEU-systemet er opbygget, så det korresponderer med det ordinære uddannelsessystems vertikale opdeling i grundskoleniveau, ungdomsuddannelsesniveau og videregående niveau.

VEU-systemets uddannelsesstruktur og korrespondancen er vist i denne figur[42]:

[41] Andersen, M. (2019). *VEU-håndbogen*. København: Samfundslitteratur. Afsnittet er i hovedsagen bygget på citater fra bogen.
[42] *Brug det offentlige uddannelsessystem*, Kompetencesekretariatet. Adresse: https://kompetenceudvikling.dk/brug-det-offentlige-uddannelsessystem/ Besøgt den 3.8.2022

Forberedende voksenundervisning (FVU)

FVU har som formål at forberede voksnes grundlæggende færdigheder i at læse, skrive og regne samt i forhold til brug af it og engelsk.

Målgruppen for FVU er voksne, der har behov for at styrke deres basale færdigheder for herigennem at forbedre deres muligheder for at tage uddannelse, klare sig bedre på arbejdsmarkedet eller bedre kunne leve op til de krav til almene færdigheder, voksne møder i samfundet og i privatsfæren.

Der deltog godt 60.000 voksne i FVU-undervisningen i 2017, hvoraf knap halvdelen var i aldersgruppen 25-39 år, mens aldersgruppen henholdsvis over og under hver omfattede godt en fjerdedel. Deltagelsen har over årene været stabil.

FVU har et vist overlap i forhold til Almen voksenuddannelse (AVU), men hvor AVU tager afsæt i folkeskolens fagrække, er FVU mere målrettet, afgrænset og instrumentelt i sin tilgang. På FVU handler det om at kunne bruge det lærte i hverdagen.

Undervisningen er særligt tilrettelagt for voksne, hvor emnerne hentes fra de voksnes dagligdag. Undervisningen foregår især som tilstedeværelsesundervisning på hold, men kan også finde sted som blended learning eller fjernundervisning.

FVU udbydes af voksenuddannelsescentre (VUC) samt en bred vifte af udbydere, der har overenskomst med et VUC om at udbyde FVU, herunder erhvervsskoler, sprogcentre og oplysningsforbund.

Bæredygtighed indgår ikke som emne eller faglige mål i læreplanerne for FVU, så det er op til den enkelte underviser at inddrage bæredygtighed i opgaver og diskussioner.

Almen voksenuddannelse (AVU)

AVU har som formål at styrke voksnes almene viden, færdigheder og kompetencer inden for den brede vifte af fag, som kendes fra folkeskolen. AVU kan således både bruges til at få lært noget af det, som man ikke fik lært i grundskolen, eller som man over årene har mistet kvalifikationer inden for.

Målgruppen for AVU er voksne, der har behov for at forbedre deres mulighed for at tage en uddannelse, på arbejdsmarkedet, som borger i samfundet eller i privatsfæren.

Der deltog omkring 140.000 voksne i AVU-undervisningen i 2017, hvoraf omkring halvdelen var unge under 25. Af de resterende var størstedelen under 40 år. Kun ca. 10% var 40 år eller derover. Deltagelsen har over årene været stabil.

Undervisningen er tilrettelagt som enkeltfagsundervisning, hvor man kan tage et eller flere fag ad gangen. Undervisningen foregår især som tilstedeværelsesundervisning på hold, men kan også finde sted som blended learning eller fjernundervisning.

AVU udbydes af VUC'er.

Bæredygtighed indgår i fagenes mål i den udstrækning, de gør det i folkeskolens tilsvarende fag.

Enkeltfags-HF

Enkeltfags-HF har som formål at forberede voksne til videregående uddannelse og give almendannelse samt viden og kompetencer på gymnasialt niveau. Enkeltfags-HF anvendes ofte til at opnå studiekompetence eller at opfylde specifikke adgangskrav til videregående uddannelse.

Målgruppen for enkeltfags-HF er voksne, der ønsker at starte på en videregående uddannelse eller ønsker at tilegne sig gymnasiale kvalifikationer i bestemte fag.

Der deltog godt 100.000 voksne i enkeltfags-HF-undervisningen i 2017, hvoraf godt halvdelen var unge under 25 år. Af de resterende var størstedelen under 40 år. Kun 6-7% var 40 år eller derover. Deltagelsen har over årene været stabil.

Undervisningen er tilrettelagt som enkeltfagsundervisning, hvor man kan tage et eller flere fag ad gangen. Der er mulighed for at tage en samlet HF via HF-enkeltfag. Undervisningen foregår især som tilstedeværelsesundervisning på hold, men kan også finde sted som blended learning eller fjernundervisning, hvor fjernundervisning er relativt udbredt.

Enkeltfags-HF udbydes af VUC'er, HF-kurser, gymnasier og studenterkurser.

Bæredygtighed indgår i fagenes mål i den udstrækning, de gør det i de tilsvarende fag på de gymnasiale uddannelser.

Arbejdsmarkedsuddannelser (AMU)

AMU har som formål at forbedre voksnes muligheder på arbejdsmarkedet i forhold til arbejdsmarkedets behov på kort og længere sigt gennem erhvervsrettet kompetenceudvikling.

Målgruppen for AMU er ufaglærte og faglærte voksne.

Der deltog knap ½ mio. voksne på AMU-kurser i 2018[43]. 7 ud af 10 deltagere er mænd, og 9 ud af 10 af deltagerne ligger i aldersgruppen 20-60 år, hvor de fordeler sig aldersmæssigt nogenlunde ligeligt med en lille overvægt i gruppen 50-60 år. Deltagelsen har de seneste år (Corona-perioden undtaget) ligget nogenlunde stabilt på knap ½ mio., men blot 10 år tidligere – i 2010 – deltog over 1 mio. voksne. Til gengæld er omfanget, den enkelte kursist deltager i AMU på, øget over de sidste 10 år fra i gennemsnit 2,9 til 3,2 dage.

Undervisningen er både praktisk og teoretisk og kan være tilrettelagt på fuld tid eller deltid. AMU består af korterevarende kurser (i hovedsagen mellem 1 og 5 dage), som man kan tage enkeltvis eller stykke sammen efter behov. Undervisningen foregår især som tilstedeværelsesundervisning på hold, men kan også finde sted som blended learning eller fjernundervisning.

AMU udbydes af erhvervsskoler og private AMU-udbydere, herunder oplysningsforbund.

Bæredygtighed har aktuelt en høj prioritet i AMU. Således viser en søgning på "bæredygtig" på AMUKURS.dk at der aktuelt udbydes 32 uddannelsespakker og 38 kurser, hvor bæredygtighed indgå som et element. Og flere er under udvikling. Kurserne udbydes især inden for Handel, Administration, Kommunikation og Ledelse (HAKL), Industriens Uddannelser (IU), Byggeri- og Anlægsbranchen (BAI).

---

[43] *Kursisternes baggrund*. DEG. Adresse: https://deg.dk/tal-analyse/amu/kursisternes-baggrund. Besøgt 4.8.2022.

Erhvervsuddannelse for voksne (EUV)

EVU har som formål at give voksne kompetence som faglært inden for et erhverv i form af en tilpasset erhvervsuddannelse. En EUV bygger videre oven på den voksnes realkompetencer og er derfor som regel kortere end en erhvervsuddannelse for unge. Den voksnes realkompetencer vurderes ved en RealKompetenceVurdering (RKV) med henblik på at godskrive den del af uddannelsen, som allerede er dækket af den voksnes reelle kompetencer.

Målgruppen for EUV er voksne ufaglærte eller voksne, der har en uddannelse, men som har behov for at blive omskolet til et nyt erhverv.

Der startede omkring 22.000 voksne på en EUV i 2018. Omkring 40% var mellem 25 og 30 år, mens omkring 35% var mellem 30 og 40 år og 25% var fyldt 40 år.

Undervisningen er skolebaseret på grundforløbet og veksler mellem praktik i en eller flere virksomheder og skoleundervisning. Undervisningen foregår nogle steder på rene voksenhold og andre steder, hvor der er for få deltagere til at lave særlige EUV-hold, undervises de voksne sammen med de unge på erhvervsuddannelserne. Undervisningen foregår især som tilstedeværelsesundervisning på hold, men kan også finde sted som blended learning eller fjernundervisning.

EUV udbydes af erhvervsskoler.

Bæredygtighed indgår i fagenes mål i den udstrækning, de gør det i de tilsvarende fag på erhvervsuddannelsen.

Akademiuddannelser

Akademiuddannelser er erhvervsrettede videregående uddannelser, der skal sikre den uddannede viden, færdigheder og kompetencer svarende til niveau 5 i den danske kvalifikationsramme for livslang læring. Det er muligt at få en RKV, der giver fritagelse for hele eller dele af en uddannelse eller adgang til en uddannelse.

Målgruppen for akademiuddannelserne er voksne med en erhvervserfaring eller en gymnasial uddannelse som har erhvervserfaring.

Der deltog omkring 30.000 voksne i akademiuddannelser i 2017 og har siden været stort set stabil på dette antal. Godt halvdelen af deltagerne er under 40 år. Akademiuddannelser inden for administration, ledelse og det merkantile område udgør omkring ¾ af aktiviteten. Andelen af kvinder udgjorde i 2018/19 46 pct. på akademiniveau[44].

Akademiuddannelser tilrettelægges som udgangspunkt som deltidsuddannelser for voksne i beskæftigelse. Uddannelsen består af moduler, som kan tages enkeltvis eller stykkes sammen til en fuld akademiuddannelse. Undervisningen foregår især som tilstedeværelsesundervisning på hold, men finder ofte også sted som blended learning. Desuden foregår uddannelsen som ren fjernundervisning på erhvervsakademiernes fælles udbud af onlinekurser SmartLearning.

[44] *Aktiviteten på offentligt videregående VEU* (2020). Styrelsen for Forskning og Uddannelse. Adresse: https://ufm.dk/uddannelse/videregaende-uddannelse/efter-og-videreuddannelse/analyser-af-veu-omradet/kortlaegning-af-aktiviteten-pa-offentligt-videregaende-veu. Besøgt den 4.8.2022

Akademiuddannelserne udbydes af erhvervsakademier, professionshøjskoler og universiteter, der udbyder fuldtidsuddannelser inden for tilsvarende fagområder.

Der er på nuværende tidspunkt omkring 10 akademimoduler, der har bæredygtighed som omdrejningspunkt. Modulerne udbydes på akademiuddannelserne inden for ledelse, miljøteknologi, byggeri og ernæring. Derudover er det op til den enkelte underviser at inddrage bæredygtighed i undervisningen.

Diplomuddannelser

Diplomuddannelser er erhvervsrettede videregående uddannelser, der skal sikre den uddannede viden, færdigheder og kompetencer svarende til niveau 6 i den danske kvalifikationsramme for livslang læring. Det er muligt at få en RKV der giver fritagelse for hele eller dele af en uddannelse eller adgang til en uddannelse.

Målgruppen for diplomuddannelser er voksne med en videregående uddannelse på mindst akademiniveau og med erhvervserfaring.

Der deltog omkring 70.000 voksne i diplomuddannelser i 2017 og har siden været stort set stabil på dette antal. Omkring halvdelen af deltagerne er under 40 år. Omkring 1/4 af aktiviteten foregår indenfor ledelse, godt 1/4 foregår på det pædagogiske område og omkring 1/5 indenfor medier og kommunikation. Andelen af kvinder udgjorde i 2018/19 61 pct. på diplomniveau (inklusive HD)[31].

Diplomuddannelser tilrettelægges som udgangspunkt som deltidsuddannelser for voksne i beskæftigelse. Uddannelsen består af moduler, som kan tages enkeltvis eller stykkes sammen til en fuld diplomuddannelse. Undervisningen foregår især som tilstedeværelsesundervisning på hold, men finder ofte også sted som blended learning. Desuden foregår enkelte uddannelser som ren fjernundervisning på erhvervsakademiernes fælles udbud af onlinekurser SmartLearning.

Diplomuddannelserne udbydes af erhvervsakademier (it, ledelse og det merkantile område), professionshøjskoler og universiteter, der udbyder fuldtidsuddannelser inden for tilsvarende fagområder.

Der er etableret en egentlig diplomuddannelse i Bæredygtig virksomhed, hvori indgår 6 moduler hvor bæredygtighed er omdrejningspunktet. Der udbydes desuden yderligere to moduler med bæredygtighed som omdrejningspunkt inden for ledelse. Endelig udbyder professionshøjskolerne modulet Bæredygtighed i pædagogisk praksis. Derudover er det op til den enkelte underviser at inddrage bæredygtighed i undervisningen.

Masteruddannelser

Masteruddannelser er forskningsbaserede videregående uddannelser for voksne, der har til formål at give studerende med erhvervserfaring og en forudgående uddannelsesbaggrund en videregående uddannelse inden for et specialiseret område eller i et bredere perspektiv på et fagligt eller flerfagligt område.

Målgruppen for masteruddannelser er voksne med en videregående uddannelse på mindst bachelor-/diplomniveau og med erhvervserfaring.

Der deltog godt 18.000 voksne i masteruddannelser i 2017 og har siden været stort set stabil på dette antal. Omkring halvdelen af deltagerne er under 40 år. Næsten halvdelen af aktiviteten

foregår indenfor det samfundsvidenskabelige område, og godt ¼ foregår på det humanistiske område. Andelen af kvinder udgjorde i 2018/19 57 pct. på masterniveau[31].

Masteruddannelser tilrettelægges som udgangspunkt som deltidsuddannelser for voksne i beskæftigelse. Uddannelsen består af moduler, som kan tages enkeltvis eller stykkes sammen til en fuld masteruddannelse. Undervisningen foregår især som tilstedeværelsesundervisning på hold, men kan også finde sted som blended learning.

Masteruddannelserne udbydes af universiteter.

DTU udbyder Master i bæredygtig ledelse og Master i Bæredygtigt Byggeri. Det Kongelige Akademi udbyder Master i Bygningskultur - Bæredygtighed, Strategi og Transformation. Og flere andre universiteter er på vej med masteruddannelser – i hovedsagen inden for ledelse. Derudover er det op til den enkelte underviser at inddrage bæredygtighed i undervisningen.

8

Uddannelsespartnerskabet for Folkeoplysning

AOF

DANMARKS BIBLIOTEKSFORENING

Dansk Folkeoplysnings Samråd

LOF

unesco
Den danske nationalkommission

F•R

FOF

Forum for Uddannelse for Bæredygtig Udvikling RCE DENMARK

Højskolerne
Folkehøjskolernes Forening

DANSKE Museer

Verdens Bedste Nyheder

Dette kapitel afspejler arbejdet i Uddannelsespartnerskabet for folkeoplysning, bestående af repræsentanter fra følgende organisationer som bakker op om nedenstående visioner, løfter og anbefalinger:

- Arbejdernes Oplysningsforbund (AOF)
- Danmarks biblioteksforening
- Danske Museer
- Dansk Folkeoplysnings Samråd (DFS)
- Den danske Unesco Nationalkommission
- Folkehøjskolernes Foreningen i Danmark (FFD)
- Fora
- Folkeligt Oplysningsforbund (FOF)
- Liberalt Oplysningsforbund (LOF)
- RCE Danmark – Forum for Uddannelse for Bæredygtig Udvikling
- Verdens Bedste Nyheder

Spejderne og DGI har ligeledes bidraget med eksempler på deres bæredygtighedsindsats.

Mange andre organisationer ville også være relevante at inddrage. Det vil ske i anden fase.

I første omgang har partnerskabet set det som sin opgave at forholde sig til folkeoplysende aktiviteter, målrettet voksne og unge.

Indledning

Alle mennesker skal med stor hast både tilpasse sig fundamentalt nye levevilkår og gerne samtidig tage et medansvar for den grønne omstilling. Folkeoplysningen ser det som sin opgave at være med til at sikre, at ingen lades tilbage på perronen. At alle, også uden for det etablerede og formelle uddannelsessystem, får adgang til viden og kompetencer, som gør dem i stand til for det første at adressere de bæredygtighedsudfordringer, deres hverdag byder på. For det andet at deltage i den demokratiske samtale om, hvordan vi skal leve med hinanden – set i lyset af Verdensmålene og de problemstillinger, som Verdensmålene omfavner.

Folkeoplysningen er ikke bare egnet, men skabt til at drive folkelig forandring og har gjort det siden Grundloven skabte forudsætningen for det danske civilsamfund med forsamlingsfriheden og borgernes frie ret til at stifte foreninger. Siden sidst i 1800-tallet spirede andelsforeninger, landboforeninger, fagforeninger, foredragsforeninger og folkehøjskoler frem - de fleste med folkeoplysning og undervisning på programmet. Efter 2. verdenskrig blev de nye oplysningsforbund stærkere, og den samlede folkeoplysning fik for alvor en rolle i at agere bolværk mod fanatisme. Demokratisk dannelse blev svaret på at realisere et nationalt, helhedsorienteret borgerideal. For fredens og fremtidens skyld. (se bilag *Om folkeoplysningens historie* bagerst i kapitlet)

Med afsæt i folkeoplysningens historie og værdier og bl.a. delmål 4.7 i Verdensmålene:

"*Inden 2030 skal vi sikre, at alle elever og studerende opnår den viden og de evner, de behøver for at støtte op om bæredygtig udvikling. Det inkluderer blandt andet uddannelse i bæredygtig livsstil, menneskerettigheder, ligestilling mellem kønnene, promovering af en fredelig og ikke-voldelig kultur, verdensborgerskab samt påskønnelse af kulturel diversitet og kulturens bidrag til bæredygtig udvikling*"[45].

vil folkeoplysningen mange aktører således være med til at sikre alle borgeres livslange læring – teoretisk og praktisk - inden for bæredygtighed, sammenfattet i begrebet bæredygtig dannelse.

Folkeoplysningen kan og vil understøtte dannelsen af mennesket, så det kan relatere sig til andre mennesker og den omkringliggende natur. Bæredygtig dannelse[46] er en relativt ny opgave for folkeoplysningen, som der er behov for at blive klogere på, hvis bæredygtighedskriserne skal overvindes.

> *"Og han har aldrig levet, som klog på det er blevet, han først ej havde kær"*, skriver Grundtvig i "Nu skal det åbenbares" (1834)

Grundtvig mener hermed, at vi ikke bliver klogere på noget, før vi har det kært. Følelser og hjerte, fantasi og forestillingskraft er derfor helt afgørende i erkendelsesprocessen. Eller kogt ned: Hvis vi skal redde klimaet eller biodiversiteten, må vi lære at elske flora og fauna, som vi elsker os selv og hinanden. Der må finde en genfortryllelse sted, så naturen ræsonnerer i os. Giver genkendelse og glæde. Derfor er det ikke nok at præsentere borgere – elever, deltagere, kursister - for tekniske løsninger på klimaproblemet. For at løsninger bliver noget, som vi vil bruge eller kæmpe for bliver implementeret, skal de give mening. Vi skal have det, teknikken kan hjælpe med at løse, kært.

---

[45] Under mål 12, **Vi skal sikre bæredygtigt forbrug og produktion,** står der i delmål 12.8: Inden 2030 skal vi sikre, at mennesker overalt har den relevante viden og bevidsthed til at fremme bæredygtig udvikling og leve deres liv i harmoni med naturen.

Under mål 16, **Vi skal støtte fredelige og inkluderende samfund,** i delmål 16.10: Vi skal sikre offentlig adgang til information og beskytte de fundamentale frihedsrettigheder. Det skal ske i overensstemmelse med national lovgivning og internationale aftaler.

Danmark er altså både forpligtet gennem Rio og Paris aftalerne til at oplyse befolkningen omkring klimakrisen og mere generelt i forhold til bæredygtighed og Verdensmål, er vi forpligtet gennem flere mål og delmål, at der sikres offentlig adgang til information.

[46] Jeppe Læssøe: Bæredygtig dannelse er et begreb i tiden, som ikke har én eksakt betydning i og med, at dannelse historisk har udviklet sig til et flertydigt begreb, ligesom bæredygtighed tilsvarende er et flertydigt begreb. I forhold til de klassiske humanistiske dannelsesforståelser må bæredygtig dannelse ses som en udvikling af dannelsesbegrebet med betoning af natur-menneskeforholdet samt de almene og historisk-aktuelle spændingsforhold, som kendetegner vores tids udfordringer med at sikre en bæredygtig udvikling.

Folkeoplysningen ønsker derfor at være med til at sikre, at følelser og fantasi igen får plads i det læringslandskab, som skal danne klangbund for den bæredygtige omstilling.

Folkeoplysningen vil søge at skabe de bedst tænkelige rammer for at blive samfundets eksperimentarium i udvikling af bæredygtig dannelse, som når alle mennesker, både deres hjerte og hjerne.

I det arbejde vil vi række ud til hele kunst- og kulturlivet og sammen med det udvikle metoder, der opildner og understøtter lysten til at få viden og kompetencer i forhold til den bæredygtige omstilling. Håbet er at nære håbet. Finde tilgange til uddannelse og dannelse i bæredygtighed, som styrker troen på, at man selv kan forandre. Håbet er dermed også, at partnerskabet for folkeoplysning kan inspirere de øvrige UBU-partnerskaber i udviklingen af pædagogiske tilgange, som styrker handlekompetencer og giver håbløsheden baghjul. Og som styrker sammenhængskraften på tværs af generationer, sociale og kulturelle skel.

Folkeoplysningen vil på den baggrund fortsat arbejde på at imødegå skævvridningen i adgang til uddannelse og kompetencer til fordel for større lighed i uddannelse, jf. også Reformkommissionens arbejde og anbefalinger.

Folkeoplysende aktører

Der er mange forskellige folkeoplysende aktører i Danmark, ud over dem, der er repræsenteret i det nuværende UBU-partnerskabet.

Lidt forenklet kan aktørerne opdeles i to brede kategorier. I den ene er dem, der i deres formålsbeskrivelse og virke har folkeoplysning som en hovedaktivitet, og i den anden gruppe, finder vi aktører, som ikke eksplicit beskriver sig selv om en del af den folkeoplysende tradition, men som agerer ud fra den folkeoplysende tradition i deres aktiviteter.

I den første kategori hører de klassiske folkeoplysende aktører til. Det er dem, vi kender som en del af *de folkeoplysende skoleformer* og *det folkeoplysende foreningsliv.* I forhold til skoleformerne, så er det bl.a. højskoler, aftenskoler, daghøjskoler, efterskoler, frie fagskoler, og ungdomsskoler. Her er fællesskab, deltagelse og læring i fokus. Det folkeoplysende foreningsliv, som er ganske mangfoldigt set i lyset af aldersgrupper og aktiviteter, kan man lidt groft inddele i sagsorienterede foreninger, som brænder og arbejder for en bestemt sag, og de kulturelle foreninger, der er optaget af at engagere deltagere i kunst, musik og kultur. Under Folkeoplysningsloven findes derudover organisationer, organiseret under Dansk Ungdoms Fællesråd (f.eks. Spejderbevægelsen) og alle Idrættens foreninger under DIF/DGI.

Udover de mere klassiske folkeoplysende skoleformer og foreninger, findes der et utal af andre civilsamfundsaktører, som agerer med udgangspunkt i en folkeoplysende tilgang med fokus på demokratisk samtale, inddragelse og ofte med et ønske om at engagere og forandre samfundet i en mere bæredygtig retning via folkelig deltagelse. Eksempler på disse er Deltager Danmark, NOAH, Kommunerne, Folkemødet på Bornholm, Naturmødet i Hirtshals, Kulturmødet Mors, m.fl.

Partnerskabets ambition

Partnerskabet for folkeoplysning vil være med til at sikre, at alle mennesker får kompetencer og mod til at deltage i den bæredygtige transformation af samfundet.

De folkeoplysende organisationer er således parate til at *investere en del af deres frihed i udvikling af folkeoplysning og dannelse til fordel for en bæredygtig udvikling for alle borgere, idet understøttelse af demokratiet altid har været folkeoplysningens hovedopgave.*

Det indebærer, at partnerskabet:

- vil række ud til de mennesker, som ikke er en del af det formelle uddannelsessystems UBU-aktiviteter i form af oplysningsinitiativer, som opildner og bevidstgør.
- vil undersøge, hvorledes folkeoplysningens nuværende aktiviteter i endnu højere grad også kommer til at omfatte bæredygtig dannelse.
- vil igangsætte vidensudvikling i form af forskning i eksisterende aktiviteter og nye eksperimenter – med henblik på at blive klogere på, hvordan vi underviser og oplyser i bæredygtighed på en måde, der appellerer til både hoved og hjerte.
- vil dele vores viden med de øvrige UBU-partnerskaber om, hvorledes nye målgrupper nås, og hvordan vi mest effektfuldt underviser i – og oplyser om – bæredygtighed.

Folkeoplysningens hidtidige indsat for en bæredygtig udvikling

I foråret 2020 gennemførte Dansk Folkeoplysnings Samråd (DFS) en pilotundersøgelse med henblik på at få et første indblik i, hvilke folkeoplysende organisationer, der arbejder med bæredygtighed. Se grafikken nedenfor.

Flere af organisationerne forklarer, at bæredygtighed ligger i deres DNA, og at de har arbejdet med det længe før nogen havde tænkt på FN's Verdensmål.

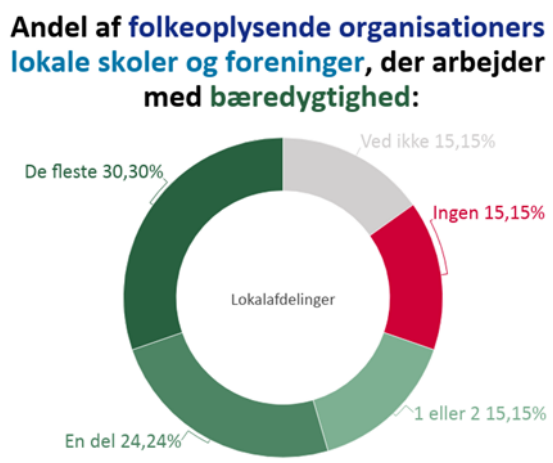

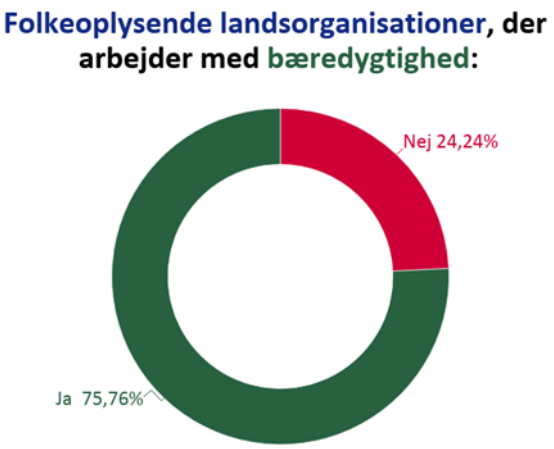

Det står også klart, at både forståelsen af bæredygtighed og tilgangen til arbejdet er forskellig i de forskellige dele af folkeoplysningen. For nogle handler bæredygtighed om omlæggelse af forbrug og produktion, for andre om sameksistens på tværs af forskellige kulturelle baggrund. Og for andre om mental trivsel. Desuden svarer flere, at bæredygtighedsbegrebet - særligt i forhold til FN's Verdensmål 4 om kvalitetsuddannelser, rammer direkte ind i deres virkes kerneydelse, som drejer sig om at investere i menneskers trivsel, specielt i forhold til udsatte grupper i samfundet.

Vi ser også en tendens til, at stadigt flere organisationer arbejder med at institutionalisere bæredygtighed gennem det strategiske og politiske arbejde, hvilket kan være en indikator på, at omfanget er stigende. F.eks. vedtog Dansk Folkeoplysnings Samråd, strategien "Bæredygtig Folkeoplysning" i 2020. Strategiens formål er bl.a. at anspore og inspirere DFS' 37 medlemmer til at fokusere mere på bæredygtighed.

Neden for en gennemgang af de enkelte organisationers arbejde med UBU:

Højskolerne

For Foreningen af Folkehøjskoler i Danmark (FFD) er bæredygtighed et strategisk indsatsområde og ca. 40% pct. af højskolerne er med i foreningens bæredygtighedsnetværk. En intern undersøgelse lavet af FFD-viser, at knap 90 % af landets folkehøjskoler udbyder fag i eller omkring bæredygtighed. (Grønne fag slår rødder i højskoleskemaet, 12.04.2021). FFD har også gennemført et pilotprojekt om bæredygtig dannelse på højskolerne. Undersøgelsen er kvalitativ og giver et interessant indblik i en række højskolelæreres forskellige tilgange til og erfaringer med at arbejde med bæredygtig dannelse. Desuden viser en spørgeskemaundersøgelse blandt eleverne på de 8 involverede højskoler, at selvom eleverne ikke vælger højskole ud fra interesse i bæredygtighed, så er det vigtigt for dem, at deres højskole har fokus på bæredygtighed. (Kilde: Notat om Udviklingsprojektet Bæredygtig Dannelse - fase 1, januar 2022)

Aftenskolerne

Alle fem landsdækkende oplysningsforbund, DOF, AOF, FOF, LOF og Fora, arbejder med bæredygtighed som et strategisk indsatsområde i større eller mindre grad på forbundsniveau og i

samarbejde med deres respektive aftenskoler og medlemsforeninger. Alle fem oplysningsforbund indgår i Dansk Folkeoplysnings Samråds bæredygtighedsnetværk

At bæredygtighed er et fokusområde, er blandt andet kommet til udtryk ved afholdelse af udviklingskonferencer, fællesmøder, landsmøder og events f.eks. på Folkemødet om emnet samt igangsættelse af udviklingsprojekter. Fora, der er det oplysningsforbund, der pt. har haft mest fokus på indsatsen, har bl.a. udarbejdet og vedtaget bæredygtighedsprincipper for forbundets arbejde samt en bæredygtighedspolitik, der beskriver værdier og ambitioner på området. Arbejdet implementeres gennem et bæredygtighedsnetværk.

Mange af aftenskolerne arbejder i forskellige grader konkret med bæredygtighed i forhold til deres aktiviteter. Enkelte aftenskolers formål tager direkte afsæt i en bæredygtig udvikling, og andre arbejder med det i forhold til gennemførelse af ofte fondsfinansierede udviklingsprojekter inden for området. Dertil er der fokus på indsatsen i forhold til afholdelse af undervisningstilbud, foredrag og debatter. Det kan f.eks. være aktiviteter med emner om, hvordan man som ”almindelig” borger kan være med til at understøtte indsatsen, eller faghold som f.eks. madlavning og tøjdesign, hvor bæredygtighedselementet er indtænkt.

Bibliotekerne

Bibliotekerne arbejder lokalt og nationalt med dels at skabe adgang til viden om Verdensmålene, dels med at understøtte, at borgerne rent faktisk kan anvende den i form af deciderede uddannelsesforløb, udstillinger, foredrag etc.

Arbejdet berammes af bibliotekernes Verdensmålserklæring www.db.2030.dk og biblioteksnetværket DB2030. Et arbejde, som blandt andet har ført til ansættelse af en Verdensmålskoordinator, der er med til at binde de mange forskellige indsatser sammen, herunder en fondsstøttet Verdensmålscertificering af de enkelte bibliotekers arbejde med inddragelse af borgerne i Verdensmålsarbejdet.

Museerne

Museer er opstået på folkeligt initiativ og har rod i folkeoplysningstraditionen. Derfor er bæredygtighedsdebatten, og løsninger på tidens udfordringer, en aktiv del af et engageret kunst-, kultur- eller naturhistorisk museum, og hvad enten det er et museum på lokalt eller på nationalt plan. Museernes egenart er genstande, udstilling, dyb viden og aktiviteter - og er et fortræffeligt sted for både læring og fordybelse. Ikke mindst museernes samfundsengagement, i et kunstnerisk eller historisk perspektiv, betyder i disse år et væld af aktivitet, der inddrager bæredygtighedsaspekter og aktivistisk stillingtagen.

DGI

DGI ønsker at være en organisation, som konkret gør noget ved Verdensmålene. DGI vil derfor gøre sig tilgængelig og deltage i udviklingsprojektet for de Verdensmål, som er relevante i forhold til organisationens mission og vision.

DGI vil igennem sine aktiviteter arbejde for at sikre bæredygtig udvikling for både mennesker og for klimaet på en balanceret måde. En balanceret tilgang betyder, at vi skal tænke os om, og vælge de løsninger som samlet set fremmer bæredygtigheden og vores formål mest muligt. Samtidig skal DGI bruge sin viden om adfærdsdesign til at gøre det naturligt at vælge de mest bæredygtige løsninger i vores arbejde. Endelig har DGI en opgave i at inspirere borgere, medlemmer, foreninger, kommuner og andre til at agere mere bæredygtigt på DGI’s kerneområder. Det kan

f.eks. ske ved at bruge vores relationer og vores kommunikative platforme til at fortælle om de tiltag, DGI sætter i værk, som kan være med til at gøre en forskel for en bæredygtig udvikling.

Spejderne

Spejderne arbejder både med bæredygtighed organisationsmæssigt og i forhold til natur-og friluftsliv. Spejdernes formål er at skabe initiativer, der gør børn og unge beredt til livet gennem fællesskab, friluftsliv og udfordringer.

Foreningen Spejderne arbejder efter de værdier, der samler spejderkorpsene, herunder at "efterlade denne verden en lille smule bedre, end vi fandt den". Det skinner igennem i verdensspejderbevægelsens motto: "Creating a Better World" og dermed også i alt det, vores mange spejdergrupper laver hver eneste uge gennem deres aktiviteter.

Unesco

Den danske Unesco Nationalkommission har som opgave dels at oplyse om Verdensmålene, dels at rådgive regeringen i spørgsmål relateret til de Verdensmål, som ligger inden for områderne videnskab, kultur, kommunikation og medier. I den sammenhæng har kommissionen blandt andet understøttet etableringen af Verdensmålsskoler. Verdensarvsstederne, beskyttet af verdensarvskonventionerne, Geoparkerne og Biosfære Møn er ligeledes Unesco-aktiviteter med stor fokus på oplysning om Verdensmålene. Flere uddannelses- og forskningsinstitutioner har etableret Unesco-ambassadører, som bidrager til oplysningen om Verdensmålene.

Ressourcer og styrker

Dannelsestraditionen, den brede folkelige forankring og den relativt frie lovgivning er nogle af folkeoplysningens styrker i forhold til UBU:

Dannelsestraditionen

Folkeoplysningen har en lang dannelsestradition (som beskrevet kort i indledningen og i *Om folkeoplysningens historie* bagerst i kapitlet), og har opøvet kompetencer til at arbejde med dannelse af det hele menneske, hvilket er nødvendigt i indsatsen for at få flere til at ændre vaner og bidrage til bæredygtig udvikling.

Folkeoplysende aktører har rammer, ressourcer og traditionen til at opøve de nøglekompetencer, som borgerne har brug for at leve et godt liv. Det er blandt andet kompetencerne til at kunne forestille sig anderledes fremtider, til kritisk tænkning og til at kunne overskue barrierer og muligheder samt planlægge og gennemføre handlinger, der fremmer bæredygtig udvikling. Det er kompetencer, som ikke kan formidles i en folder eller i en onlinekampagne, men som kræver pædagogiske rum, hvor der kan arbejdes grundigt og fordybet med det hele menneske.

Folkelig forankring, rækkevidde og mangfoldighed

Dansk Folkeoplysnings Samråd estimerede i 2019, at der var 1,8 mio. deltagere i folkeoplysende aktiviteter indenfor skoleformerne folkeuniversiteter, aftenskoler, højskoler, daghøjskoler,

efterskoler, frie fagskoler og ungdomsskoler. Dertil kommer de mange borgere, som benytter sig af bibliotekernes og museernes folkeoplysende tilbud. Folkeoplysning har således rækkevidde og en stærk folkelig forankring, hvilket gør den til en ideel platform for det videre arbejde med UBU for den voksne del af befolkningen.

Folkeoplysningen er samtidig mangfoldig og åben. De folkeoplysende organisationer og foreninger er til stede i alle dele af landet med mange forskelligartede tilbud. I folkeoplysningen skabes der rum for dannelse og læringsfællesskaber for blandt andet den majoritet af voksne danskere, som ikke længere er en del af det formelle uddannelsessystem.

Vi har erfaring med mobilisering og pleje af lokale frivillige kræfter, hvilket i samspil med vores rækkevidde og kompetencer inden for arbejdet med det hele menneske, giver folkeoplysningen en god mulighed for at spille en afgørende rolle i arbejdet med UBU.

Lovgivningen

Vi anser også folkeoplysningens juridiske rammer som en ressource for UBU, da de giver store frihedsgrader til det folkeoplysende felt. Såvel folkeoplysningsloven som højskole-, museums-, og biblioteksloven er kendetegnet ved at være rammelovgivninger.

Det særlige ved lovgivningen på folkeoplysningsområdet er således, at den hovedsagelig er formålsdreven. Formålsparagrafferne sætter ikke konkrete læringsmål for viden eller kompetencer, men drejer sig i højere grad om at sætte rammer for, at den frie folkeoplysende virksomhed kan udfolde sig i den retning forening, skole eller institution ønsker. For at opnå tilskud under f.eks. folkeoplysningsloven, er den folkeoplysende virksomhed blot bundet af, at aktiviteten bygger på demokrati, grundlæggende friheds- og menneskerettigheder, samt fællesskab.

Det betyder, at folkeoplysningen har en ganske unik position for UBU i forhold til andre uddannelsesområder inden for det formelle uddannelsessystem. Folkeoplysningen har med andre ord rammer, der skaber et gunstigt miljø for at eksperimentere og skabe nye metoder og løsninger, også når det gælder uddannelse og dannelse i bæredygtig udvikling.

Eksempler fra eksisterende praksis

For at afdække omfanget og dybden hvormed, der bliver arbejdet med bæredygtighedsbegrebet i de folkeoplysende aktiviteter, har vi indsamlet en række gode eksempler, der viser mangfoldigheden i, hvordan der arbejdes med forskellige metoder og målgrupper, enten lokalt eller landsdækkende. Disse eksempler er på ingen måde en udtømmende liste af folkeoplysende aktiviteter; ej heller inkluderer det eksempler fra foreninger, demokratiske virksomheder, kommuner eller public-service medier, som oplagt kunne have været en del af denne eksempelafdækning. Derfor vil et næste skridt i partnerskabets arbejde være at række ud til andre aktører (beskrevet ovenfor i afsnittet: aktører), der ikke traditionelt eller organisatorisk betegnes som folkeoplysende hovedaktører, men som bruger folkeoplysning som tilgang i deres aktiviteter.

Eksemplerne viser med al tydelighed, at der sker meget på feltet, idet aktiviteterne spænder vidt i forhold til både formål, størrelse, målgrupper, budgetter, etc. Der er foreninger, som har en ganske professionel tilgang med ansatte bæredygtighedskonsulenter, medens andre arbejder mere græsrodsorienteret.

Helt i tråd med den folkeoplysende tradition er et centralt element i mange af aktiviteterne *handlingsaspektet*. Flere projekter indeholder en eksplicit ambition om at skabe nye handlemuligheder på et oplyst grundlag, så borgere via ændrede handlinger kan bevæge lokalsamfundet i en mere bæredygtig retning.

Kapitlet afsluttes med eksempler på partnerskabets nuværende aktiviteter inden for UBU.

Forskning i UBU på folkeoplysningsområdet

I Danmark har vi kun to forskere, som eksplicit beskæftiger sig med UBU på folkeoplysningsområdet. Det drejer sig om lektor Jonas Andreasen Lysgaard og professor emeritus Jeppe Læssøe, begge fra DPU/Aarhus Universitet. Hertil skal tilføjes, at de begge ikke udelukkende beskæftiger sig med UBU indenfor folkeoplysningen, hvilket ikke mindst skyldes, at det har været og er meget svært at skaffe forskningsmidler.

Aktuelt har Jonas Andreasen Lysgaard andel i et projekt om bæredygtige klimavenlige rejser, bevilget af Det Frie Forskningsråd, hvori uddannelse og folkeoplysning er et aspekt. Genstandsfeltet er bl.a. unge højskoleelever og deres overvejelser og praksis omkring rejser. De to forskere var frem til februar 2022 vejledere på et pilot-projekt om bæredygtig dannelse på højskolerne under FFD. Hovedprojektet afhænger af, om det lykkes at opnå en bevilling til det.

Ud over de to ovennævnte forskere, findes der forskere som ikke eksplicit regner sig som forskere i folkeoplysning og bæredygtig udvikling, men som udfører forskning i fremme af borgerdeltagelse i bæredygtig udvikling, hvori social læring udgør et mere eller mindre udtalt perspektiv, hvorfor det kan siges at være forskning af relevans for UBU på folkeoplysningsområdet. På Roskilde Universitet er det lektorerne Jonas Egmose og Annika Agger. På Aalborg Universitet er det lektor Birgitte Hoffmann. På Københavns Universitet Stefan Gaarsmand Jacobsen, der også er leder for KUs humanistiske klimacenter. Det fremgår dog ikke af deres hjemmesider, at de aktuelt er i gang med empiriske forskningsprojekter af relevans.

Det danske studenterhus i Paris overvejer et forskningsprojekt om bæredygtig dannelse, set i lyset af huset mangeårige arbejde med at danne unge som verdensborgere. I de senere år har huset blandt andet gjort en stor indsats i forhold til den fysiske ramme og et antropologistudie for at undersøge, hvorledes Huset bedst inspirerer de unge til at tage ansvar i forhold til natur og klima. Det videre projekt afhænger af, at der findes midler.

Inden for biblioteksforskningen er der aktuelt et forskningsprojekt relateret til bæredygtighed, nemlig det nordiske projekt 'Upscale' som handler om bibliotekers muligheder for at fremme

bæredygtigt forbrug gennem lokale delingsordninger. Fra Danmark medvirker Henrik Jochumsen fra Københavns Universitet.

Set i lyset af folkeoplysningen som et mangeartet og omfattende felt, er empirisk forskning i UBU indenfor dette felt yderst begrænset, grænsende til ikke eksisterende.

Barrierer

Der er mange på folkeoplysningsområdet, som brænder for uddannelse for bæredygtig omstilling, men samtidigt er der også en oplevelse af, at opgaven er kompleks at løse af flere grunde. Her har vi fremhævet fire centrale barrierer:

- Motivation af centrale og lokale aktører på alle niveauer
- Behov for efteruddannelser
- Behov for mere viden om UBU for voksne
- Politisk fokus og støtte

Motivation af centrale og lokale aktører på alle niveauer

Folkeoplysningens frie rammer og stærke lokale forankring er en stor styrke, men de er samtidigt barrierer i arbejdet med UBU, hvor vi ønsker at mobilisere hele det folkeoplysende område omkring én fælles sag på kort tid.

Den høje grad af frihed og autonomi blandt folkeoplysende aktører, gør det til en kompleks opgave at påvirke, hvad der skal undervises i og hvordan, uden at stække ejerskabet og engagementet lokalt. Det gælder på tværs af foreninger og forbund, men især i de afdelinger, hvor arbejdet hviler på frivillige kræfter.

Motivationen skal skabes på alle organisatoriske niveauer, for at indsatsen kan lykkes. Ledere på nationalt, regionalt og lokalt niveau skal prioritere og bakke op om indsatsen med UBU i en hverdag, hvor andre dagsordener kan synes mere nærværende end klimakrisen, hvis konsekvenser for nuværende synes længere væk i tid og rum. Det kan f.eks. være problemer med lokaler, rekruttering af frivillige, at tiltrække deltagere til næste sæson osv.

De lokale aktører er ligeledes vigtige. De er det udførende led i arbejdet med UBU. Det er de ansatte og frivillige i den enkelte forening, skole, bibliotek eller museum, som har den direkte kontakt til folkeoplysningens mange brugere, og som skal facilitere den undervisning, som er nøgleelementet i arbejdet med UBU. I dele af folkeoplysningen er underviserne i høj grad med til at præge, hvad der undervises i og hvordan, men for underviserne kan bæredygtighed opleves som noget, der truer tiden til det, de føler sig kompetente til, fortrolige med og som de værdsætter. Derfor er det afgørende at arbejde med at give dem både lyst og kompetencer til at sætte UBU på skemaet.

For at lykkes med at styrke UBU på folkeoplysningsområdet, skal vi engagere os i den opgave, der består i at gribe og styrke det ledelsesmæssige og lokale engagement, og samtidigt præge det i retningen af mere og bedre arbejde med UBU.

Behov for efteruddannelser

Bæredygtighed kan af forskellige årsager være vanskeligt at indarbejde i sin undervisning, og derfor er der behov for udvikling af efteruddannelser, som kan klæde undervisere godt på til opgaven.

Manglen på entydige svar om, hvad der er rigtigt og forkert at gøre i arbejdet med bæredygtighed, kan være en barriere i forhold til at tage emnet op i sin undervisning. Som underviser skal man pædagogisk føle sig klædt på til at undervise i problemstillinger præget af kompleksitet, usikkerhed og dilemmaer. Her vil det være gavnligt at udvikle efteruddannelsestilbud til ledere og ikke mindst undervisere på det folkeoplysende område.

Der er behov for at udvikle efteruddannelsestilbud, som kan give underviserne redskaber til at adressere den demotivation, som kan opstå i arbejdet med bæredygtighed, fordi det tager lang tid og mange kræfter at skabe bæredygtig udvikling, alt imens "resultatet" synes uopnåeligt. Det kaster en træthed og apati af sig.

Behov for mere viden om UBU for voksne

DFS' interne pilotundersøgelse, som vi tidligere har omtalt, peger på et behov for en kvalitativ undersøgelse, der kan åbne feltet mere op med henblik på at identificere, hvordan folkeoplysningen forholder sig til begrebet bæredygtighed, og ikke mindst til at sætte ord på den tavse viden, der tydeligvis ligger i feltet. Hvad betyder det f.eks. når en forening udtaler, at bæredygtighed "ligger i DNA'et"? Hvilken betydning har det for både forståelsen af begrebet og det helt konkrete, praktiske og pædagogiske arbejde med det? Den tydelige selvforståelse af at sætte bæredygtighed højt, samtidig med at der ikke sættes ord på, hvad man forstår ved det, kalder på en systematisk undersøgelse af folkeoplysningens forståelse af og praktiske/pædagogiske bidrag til den bæredygtige udvikling. Med en sådan viden i hånden kan folkeoplysningen være med til at fremme den bæredygtige udvikling.

Et andet element, handler om at få flere kvantitative data, der kan afdække omfanget af bæredygtighedsaktiviteter, da vi med et sådant overblik mere præcist kan sige, om aktiviteterne øges over tid. For nuværende ved vi, at der foregår en masse - særligt i udviklingsprojekter, der afprøver nye metoder og målgrupper, og vi ved også, at der er et stadigt øget fokus på at integrere bæredygtighed i folkeoplysning og voksenundervisning, men vi ved endnu ikke, hvor stor en andel af den folkeoplysende praksis, der er relateret til bæredygtighed eller hvordan det bæredygtige fokus kommer til udtryk i hhv. den daglige drift og i udviklingsprojekterne.

Det er også vigtigt at kunne følge udviklingen. Vi er i en fase, hvor nye initiativer til kurser og aktiviteter spirer, men hvordan går det med dem? Tiltrækker de tilstrækkeligt med deltagere? Hvor mange? Og hvilke typer af deltagere? Overlever initiativerne og udvikler sig videre?

Politisk fokus og støtte

Folkeoplysningen kan og vil gerne tage ansvar for den bæredygtige dannelse af ikke mindst den voksne befolkning, men mangler viden, metoder og dermed ressourcer til at kunne arbejde målrettet med opgaven.

Det vil kræve tilførsel af økonomiske midler at indfri folkeoplysningens potentiale på området. Udviklingen af nye projekter, pædagogikker, fag og kurser indenfor UBU vil kræve flere ressourcer for organisationer og foreninger, end at gøre som de plejer. Dertil kommer at UBU, og bæredygtighed i det hele taget, er stadig nye begreber, som det for mange er rigtig svært at omsætte i sin undervisning. Der ligger et stykke udviklingsarbejde i at integrere nye tematikker og værdier i foreningens eller skolens arbejde.

Kort sagt: Der er behov for støtte i form af en tilførsel af økonomiske ressourcer, for at styrke og kvalificere folkeoplysningens arbejde med UBU for alle.

Vi foreslår

Partnerskabet vil sikre eller understøtte at

- alle partnere forpligter sig til at formidle gode cases og erfaringer på deres hjemmeside til inspiration for andre lokale aktører.
- UBU gøres til en del af det strategiske arbejde i de enkelte foreninger og organisationer
- DFS fortsat arbejder strategisk med bæredygtighed med fokus på en højere integration af bæredygtig (ud)dannelse. Som folkeoplysningens brancheorganisation kan DFS sætte en fælles retning for, og være motor i udviklingen i de folkeoplysende skoleformer og foreninger.
- der findes statslig og privat finansiering til et forsøgs- og udviklingsarbejde, som kan hjælpe os med at overkomme barriererne og forløse potentialet for UBU på folkeoplysningsområdet. Dette i samarbejde med de øvrige partnerskaber.

Ønske til politisk indsats

Hvis folkeoplysningens arbejde med UBU for alvor skal få flyvehøjde, er der behov for støtte til forsøgs- og udviklingsarbejde, kombineret med erfaringsopsamling/forskning og efteruddannelse.

Partnerskabet har på den baggrund udarbejdet et forslag til et idéprogram for bæredygtig dannelse, som vi håber at få politisk opbakning til. Partnerskabet vil endvidere afsøge muligheden for at få fondsstøtte til et sådant program.

I forslaget opsummeres de oven for beskrevne ambitioner, potentialer og barrierer.

Idéprogram for en bæredygtig udvikling med folkeoplysning og kultur som løftestang - Leave no one behind

Resumé: Folkeoplysningen og kulturlivet ønsker at bidrage yderligere til den grønne omstilling gennem initiativer, som understøtter borgernes bæredygtige dannelse; deres evne til at tage del i den grønne omstilling. Redskabet kunne være et fireårigt ide- og udviklingsprogram. Initiativet kunne være en vigtig og integreret del af regeringens tværgående indsats inden for UBU: Uddannelse i bæredygtig udvikling, som en række uddannelsespartnerskaber er med til at udmønte.

Hvad?

Som udløber af regeringens handlingsplan for Verdensmål, er der etableret en række partnerskaber for bæredygtighed og uddannelse. Herunder et partnerskab inden for folkeoplysning med deltagelse af bl.a. Danske Museer, Danske Biblioteker, AOF, FOF, Fora, LOF, DUF, DGI, Spejderne, Dansk Folkeoplysning Samråd, Højskolerne, Verdens Bedste Nyheder, Unesco og forskere med tilknytning til DPU. Partnerskabets arbejde er mundet ud i et ønske om at blive klogere på, og at vise, hvordan folkeoplysning og kulturliv kan understøtte det folkelige engagement og vores dannelse i forhold til den bæredygtige omstilling.

På den baggrund foreslås igangsat et forsøgs-, forsknings-, og udviklingsprogram, som skal fremme folkeoplysningens og kulturlivets bidrag til den bæredygtig omstilling. Ønsket er dels at sikre, at alle mennesker – også uden for det etablerede uddannelsessystem – får viden og værktøjer til at handle til fordel for en bæredygtig omstilling. At ingen lades tilbage på perronen. Dels at udvikle nye metoder, som skaber engagement og håb i arbejdet med at adressere klima- og biodiversitetskrisen, men også de øvrige problemstillinger, som Verdensmålene er udtryk for.

Målet er bæredygtig dannelse. At alle lærer at begå sig i forhold til andre mennesker og til natur og omgivelser. Folkeoplysningens potentiale for at nå alle borgere skal forløses.

Hvorfor?

De store kriser – kombineret med nu også krig i Europa – truer håbet. Truer vores tro på, at vi faktisk kan skabe en udvikling, som er bedre end den, en fremskrivning af den nuværende udvikling forudskikker. Hertil kommer, at der er fare for øget polarisering mellem generationer og mellem rig og fattig. Endelig skal der findes alternativer til en natur- og klimatung produktions- og forbrugskultur.

Folkeoplysningen og kulturlivets muligheder i den sammenhæng skal forløses og undersøges. Erfaringerne fra programmet vil blandt andet kunne bruges i forbindelse med en revision af kulturlivets forskellige lovgivninger, herunder folkeoplysningsloven. Men erfaringerne skal først og fremmest være med til at inspirere og videreudvikle fremtidens praksis inden for folkeoplysning og kulturområdet.

Hvordan?

Idéprogrammet vil rumme følgende elementer:

Støtte til forsknings- og vidensindsamling samt efteruddannelse

Hvordan bidrager folkeoplysningen og kulturlivet allerede til adresseringen af kriserne? Og hvordan kan bidragene forstærkes – til forskellige målgrupper? Efteruddannelse af medarbejdere er ligeledes afgørende, hvis de skal være klædt på til at uddanne og danne kursister og deltagere.

En øget mobiliseringsindsats

Hvordan kommer folkeoplysning og kulturliv til at spille en langt større rolle i udvikling af eksistentiel mening (som alternativ til den nuværende forbrugskultur, som ikke kan fortsætte)?

Støtte til forsøgs- og udviklingsarbejde med tilhørende erfaringsopsamling

Det kan bl.a. dreje sig om:

- nye veje inden for det pædagogiske, herunder med henblik på transformativ læring, uanset alder, uddannelsesbaggrund, socialklasser, køn etc.
- folkelige laboratorier og eksperimentarier, som i praksis viser hvorledes vi hver for sig og sammen, kan bidrage til en bæredygtig udvikling.
- nye metoder til involvering af udsatte og udgrænsede grupper i udvikling af praksis og demokrati til fordel for en bæredygtig omstilling
- initiativer, som understøtter det teoretiske og praktiskrettede fundament for bæredygtig dannelse.
- eksempler på, hvorledes de fysiske rammer kan spille sammen med det pædagogiske til fordel for endnu bedre undervisning i bæredygtig omstilling.
- grønne folkeoplysende og kulturelle initiativer, som skaber nye alliancer mellem generationerne
- samarbejder på tværs af f.eks. folkeoplysning, kultur og erhverv, ikke mindst med henblik på at få ånd og hånd til at følges af; til at få både hjerte og hjerne med i den grønne omstilling.
- Initiativer, som understøtter det politiske handlemod

Organisering

Der etableres et uafhængigt bevillingsudvalg. Hertil knyttes et sekretariat og et videnscenter, som bistår med erfaringsudvikling og erfaringsformidling (centeret kan være knyttet til et universitet. Eller til Kulturens analyseinstitut). Organiseringen tilpasses og integreres i forhold til de øvrige partnerskabers arbejde med uddannelse og bæredygtighed. International forskning og viden, bl.a. i regi af UNESCO og delmål 4.7, inddrages.

Krav til de støttede projekter

- Medfinansiering
- Tværgående (nye samarbejdsrelationer)
- Høj grad af forankring og formidling af erfaringer

Den kommende fase i Partnerskabets arbejde

Partnerskabet vil:

- udvide kredsen af deltagere i partnerskabet med henblik på at få alle dele af folkeoplysningen med
- understøtte de enkelte medlemmer i at opstille konkrete mål for arbejdet med UBU
- forsøge at sikre politisk opbakning til et forsøgs- og udviklingsarbejde (se ovenfor).
- Forsøget at skaffe fondsmidler til ovenstående, gerne i samarbejde med de øvrige UBU-partnerskaber.

Litteraturliste

Følgende litteratur er udvalgt med vægt på nyere publikationer og ud fra relevans i forhold til folkeoplysning for bæredygtig dannelse.

Litteratur fra folkeoplysningens organisationer:

Danmarks Biblioteksforening: Bibliotekernes Verdensmålserklæring: https://db2030.dk/verdensmaalserklaering/

Dansk Folkeoplysnings samråd: Telefoninterviewundersøgelse af bæredygtighed indenfor folkeoplysningen: https://dfs.dk/nyheder/nyheder/folkeoplysningen-er-i-fuld-gang-med-baeredygtighed/

Danske Museer: Temanummer om bæredygtighed: https://www.danskemuseer.dk/nyt-nummer-tema-om-baeredygtighed/

Foreningen af Folkehøjskoler i Danmark: https://www.hojskolerne.dk/nyheder/2021/apr/groenne-fag-slaar-roedder-i-hoejskoleskemaet

Foreningen af Folkehøjskoler i Danmark: Pilotundersøgelse af bæredygtig dannelse på de danske folkehøjskoler, januar 2022. (Notat, endnu ikke publiceret)

Anden relevant litteratur:

Aremark, Jacob, m.fl., Center for væredygtighed (2021*). Væredygtighed – indersiden af bæredygtighed*. Dafolo Forlag.

Belling, Lone med Leif Frandsen (2017). *Bæredygtig Dannelse – skitser til en empirisk verden*. Forlaget Dafolo

Christensen, Suna (2019*). Bæredygtig Undervisning*. Aarhus Universitetsforlag

Højholt, Andy & Thomas Ravn-Pedersen (2021): *Håbets og handlingens pædagogik – undervisning i Verdensmål og bæredygtighed,* Hans Reitzels forlag

Kemp, Peter (2005). *Verdensborgeren - som pædagogisk ideal*. København: Hans Reitzels forlag.

Lysgaard, Jonas Andreasen; Maribo, Petra Welling; Albers, Simone: *Sustainable Bildung – Danish Folk high School teachers in times of change*. Findes i 'The Nordic Folk High School Teacher'. red. Johan Lövgren; Jonas Lysgaard; Rasmus Kolby Rahbek; Anders Hallqvist. LIT Verlag, 2021

Lysgaard, Jonas Andreasen: *Bæredygtig udvikling og folkehøjskoler.* Artikel s. 226-241 i antologien 'Bæredygtighedens pædagogik' (red. Lysgaard & Jordt Jørgensen) Frydenlund Academic, 2020.

Lysgaard, Jonas Andreasen & Nanna Jordt Jørgensen (red): *Bæredygtighedens pædagogik – forskningsbaserede bidrag.* Frydenlund Academic, 2020

Læssøe, Jeppe: *Bæredygtighed, social læring og forandringsagenter.* Artikel s. 140-158 i antologien 'Bæredygtighedens Pædagogik' (red. Lysgaard & Jordt Jørgensen.) Frydenlund Academic, 2020.

Læssøe, Jeppe: *Den sovende kæmpe: uddannelse og læring som del af bæredygtig omstilling.* Artikel s. 97-108 i 'Livet efter væksten: samfundsvisioner i en omstillingstid' (red. / John Holten-Andersen; Marie Holt Richter; Anne Grete Claudi Jensen; Stig Melgaard; Rahel Wolff; Janek Eskildsen; Kristine Holten-Andersen). Hovedland, 2016.

Læssøe, Jeppe: *Folkeoplysning om bæredygtig udvikling: en historie om afradikalisering og bagvedliggende uklarheder.* Artikel s. 119-150 i 'Økologisk modernisering på dansk: brud og bevægelser i miljøindsatsen' (red. Jesper Holm; Lars Kjerulf Petersen; Jeppe Læssøe; Arne Remmen; Carsten Jahn Hansen.) Frydenlund Academic, 2007.

Læssøe, Jeppe: *Evaluering af Grøn Guide ordning 1997-2000*: https://www2.mst.dk/udgiv/publikationer/2001/87-7944-559-4/html/helepubl.htm

Rahbek, Rasmus Kolby (red): *Demokratisk dannelse – højskolen til debat,* KLIM, 2016

Folkeoplysningen i et historisk perspektiv

Fri vilje, læring og fællesskab kunne være det korte svar på, hvad folkeoplysning er. Det er frie mennesker, der lærer sammen, i fællesskab og på eget initiativ. Det lidt længere svar er, at folkeoplysning er en af de vigtigste dannelsesarenaer, vi har i samfundet. Den er både idé og praksis og går både til folket og fra folket, fra oplysere til deltagere og fra deltagere tilbage i en levende vekselvirkning. Det er en praksis og en proces mellem individ og fællesskab, mellem autonomi og det almene, hvor deltagerne udvikler evnen til at indgå i samfundet. Både forstået som den tolerance og forståelse, som er afgørende for et velfungerende fællesskab, og den viden om de rettigheder og den indflydelse, man som borger har i et demokratisk samfund. Med andre ord bidrager folkeoplysning på den ene side til, at borgeren bliver en handlingsorienteret samfundsborger, der står på egne, mere solide ben, og på den anden, at samfundets sammenhængskraft styrkes, og samfundet bliver bedre for flere.

Dette er folkeoplysningens rolle. Hvordan vi er kommet hertil, er en lang og begivenhedsrig fortælling, men nogle principielle nedslagspunkter skal her nævnes.

Vækkelse til et folk og dannelse til foreningskultur

I 1814 blev der med almueskoleloven åbnet mulighed for at oprette aftenskole for unge, der ønskede færdigheder i regning, skrivning og ”anden nyttig undervisning”, og i 1829 blev Folkeoplysning et offentligt kendt begreb, da den første aftenskole blev åbent.

Med Grundlovens stadfæstelse af forsamlingsfriheden og borgernes frie ret til at stifte foreninger kunne et egentligt civilsamfundsbaseret forenings- og organisationsdemokrati begynde at udvikle sig, og i den sidste tredjedel af 1800-tallet så en bred vifte af foreninger dagens lys; foredragsforeninger, sangforeninger, andelsforeninger, brugsforeninger, landboforeninger, fagforeninger, m.m., som ofte havde folkeoplysning og undervisning på programmet.

Sideløbende så vi opkomsten af de folkelige og sociale massebevægelser som f.eks. bondebevægelsen, arbejderbevægelsen, kvindebevægelsen og gymnastikbevægelsen, som har præget samfundsudviklingen lige siden.

Højskolebevægelsen var centrum i hele denne udvikling. Den første danske højskole blev grundlagt i Rødding i 1844, og kort efter spredte skoleformen, bygget på N.F.S. Grundtvigs tanker, sig til både Danmark og Skandinavien. Grundtvigs projekt var, skarpt skåret, at danne den danske bondestand til den ny samtid, altså demokratiets opkomst i Europa. Centralt stod sammentænkningen af det menneskelige, det nationale og det universelle samt den levende vekselvirkning, ikke bare mellem lærer og elev, men også mellem hånden og ånden, fortid og nutid og mellem frihed og orden. Resultatet skulle blive en vækkelsesbølge af almuen og samlingen af Folket. Vækkelsen til et folk gav bl.a. grundlaget for en ligeværdig og tillidsfuld dialog. Almuen fandt ud af, hvad de selv var værd i det, at højskoleopholdet ikke bare afstedkom evner inden for det praktiske og boglige, men endnu vigtigere skabte mod og evner til at skabe forandringer sammen med andre, f.eks. de ovennævnte andelsforeninger.

Et bolværk mod besættelse, kontrol og fanatisme

De danske oplysningsforbund, som de fleste i dag kender som aftenskolerne, blev oprettet fra starten af 1920'erne med Arbejdernes Oplysningsforbund, AOF, som det første i 1924. Men det var pudsigt nok 2. Verdenskrig og Danmarks besættelse, der blev anledning til oprettelsen af en lang række oplysningsforbund og amatørkulturelle foreninger samt Dansk Folkeoplysnings Samråd i 1941. Danskerne havde fået den fri forsamlings- og oplysningskultur ind under huden, og oprettelsen af de mange foreninger var et vigtigt redskab mod truslen fra besættelsesmagtens kontrol.

Efter krigen stod man med det store spørgsmål om, hvordan man kunne undgå en gentagelse og skabe et bolværk mod fanatisme og hadefuld og opsplittende retorik fra magthavere. Her var demokratisk dannelse det centrale svar, og især højskolerne med Hal Koch og Krogerup gik i spidsen. Hos Hal Koch gled Grundtvigs tanker om det nationale og religiøse i baggrunden til fordel for dannelsen til det menneskelige og nationale borgerskab. Demokrati blev det primære ideal, hvor Folket tidligere var det. Det var på dette tidspunkt, at demokrati blev noget, vi for alvor var fælles om, og i dag er demokratisk dannelse, sammen med folkeoplysning og livsoplysning de tre grundpiller i højskolernes hovedsigte.

Kreativitet, identitet og demokrati i praksis

I dag er både aftenskoler og højskoler heldigvis omdrejningspunkt for et mere fornøjeligt sigte end et bolværk mod fanatisme, men yder ikke desto mindre stadig værn mod isolation og ensretning med deres kæmpe pallette af tilbud til en lige så stor pallette af forskellige danskere, som skaber og oplever i fællesskab. I løbet af 60'erne og 70'erne gled fokus fra den almene dannelse, foredrag og studiekredse over i de kreative fag samt gruppearbejde og projekter. Centralt stod kursisternes identitetsøgning gennem æstetiske processer. Muligheden for at udtrykke sig gennem fotografi, drama, musik, kunst og kunsthåndværk.

Hvad der også gjorde sig gældende, var ungdomsoprørets fokus på eksperimenter og demokrati i praksis. Man vendte sig væk fra blot at høre på koryfæerne til at arbejde med livsformer, samværsformer og medbestemmelse. Eleverne blev inddraget – de skulle selv gøre rent og være med til at lave mad, og til tider producere fødevarerne, og samvær blev en del af formålet.

En mulig fjerde bølge?

70'erne var også et årti, hvor man eksperimenterede med alternative svar på fødevarer, energi og økonomi. Dette foregik overalt i samfundet, men især blandt højskolerne var der en række pionerer, der byggede vindmøller, lavede jordvarmeanlæg, interesserede sig for økologi og diskuterede grænser for vækst.

Igen i dag kan man se, at højskolen er en del af bevægelsen omkring klima, naturforbindelse og især bæredygtig dannelse – stadig med fastholdelse af demokrati og medborgerskab som centrale begreber. Netop folkeoplysningens frie form og pædagogik, fraværet af eksaminer og karakterer, de fysiske rammer og det levende fællesskab skaber noget nær de perfekte præmisser for at udvikle de samme evner som Grundtvigs dannelse af almuen: nye praktiske færdigheder koblet med dyb, aktuel viden og allerstørst, erfaringen med at kaste sig ud i nye ting sammen med andre, se at man kan, og dyrke tilliden til ens egen evne til at skabe forandring.

Folkeoplysning og bæredygtighed

For 30 år siden skrev Lester Brown, den daværende leder af World Watch Institute, i konklusionen af rapporten 'Verdens tilstand 1992':

> *"Indtil nu har samfundet betragtet miljørevolutionen omtrent som en sportsbegivenhed – én hvor tusinder af mennesker sidder på bænkene og ser til, mens kun en håndfuld er ude på banen og aktivt forsøger at påvirke kampens resultat. I dette tilfælde afhænger succesen af, om vi fjerner de imaginære barrierer, der adskiller tilskuerne fra spillerne, så vi alle kan blive involveret. At redde verden er ikke nogen tilskuersport"*

Fem år før havde FN-kommissionen for miljø og udvikling udgivet den såkaldte Brundtland-rapport, som introducerede begrebet bæredygtig udvikling. Heri blev det understreget, at den miljømæssige bæredygtige udvikling ikke kan isoleres fra, men må ske i sammenhæng med den økonomiske og sociale bæredygtige udvikling. Den understregede også, at vi ikke kun må handle ud fra, hvad der er godt for mig her og nu, men være bevidste om og tage hensyn til konsekvenserne af vores handlinger for andre mennesker, for kommende generationer, og for livet andre steder på jorden.

Hvis ansvaret for dette udvidede almenhensyn alene varetages af de offentlige myndigheder i samspil med videnskaben og virksomhedernes teknologiske innovation, bliver borgerne placeret i den passive tilskuerrolle, som Lester Brown advarede imod, eller – endnu værre – fastholdes de i en forbruger-attitude, hvor de reagerer negativt på almene hensyn til bæredygtighed ud fra deres egne umiddelbare interesser.

Det er for at modvirke det og for at fremme befolkningens aktive engagement og medvirken til bæredygtige omstillinger, at folkeoplysningen er afgørende. Som beskrevet oven for har folkeoplysningen historisk spillet en vigtig rolle i krisetider. Med nødvendigheden af bæredygtig omstilling er folkeoplysningen ikke mindre vigtig i dag. Dens opgave er ikke at levere færdige etiske eller politiske svar, men at rejse spørgsmål, give alsidige input samt tid og rum til dialog for herigennem at fremme engagement, deltagelse og læring, som befordrer udvikling i borgernes liv samtidig med, at det kvalificerer udviklingen af bæredygtige løsninger i samfundet som helhed.

Det er ikke en let opgave i og med, at bæredygtig omstilling indebærer, at vi såvel på individuelt som kollektivt niveau udfordres på vores vanlige tænkemåder, værdier, holdninger og praksisser.

På alle niveauer fra produktion, økonomi, teknologi til vores levemåder sammen og hver for sig, kræver bæredygtig omstilling transformativ læring. For at facilitere en sådan læring er der både brug for at støtte og styrke det igangværende udviklingsarbejde inden for de eksisterende folkeoplysende institutioner, og for forskning og eksperimenter med nye former for folkeoplysning.

Hos Grundtvig var folkeoplysning og livsoplysning forbundet. Denne sammenhæng fremhæves også af Løgstrup, som skrev om tilværelsesoplysning som mere end folkeoplysning om demokrati og den kultur, vi indgår i, idet den også omhandler oplysning om naturen og det kosmos, vi er

indfældet i. Med klimaforandringer og tab af biologisk mangfoldighed er denne kobling vigtigere end nogensinde. Vores tilknytning til naturen og overskridelse af snævert menneske-centrerede synsmåder er en vigtig del af bæredygtig dannelse, som aktuelt er under udvikling, men som fortsat må videreudvikles som integreret del af de folkeligt oplysende indsatser for bæredygtig udvikling.

Eksempler på partnerskabets bæredygtighedsaktiviteter

Craftivism – Ungdomsskoleforeningen

Projektpartnere: Re:Wair, Ungdomsskoleforeningen og PlanMiljø

Hjemmeside: https://ungdomsskoleforeningen.dk/craftivism/

Bæredygtighedsfokus: Bæredygtighed i tekstilbranchen.

Om projektet: Craftivism klæder deltagende ungdomsskoler og unge på til aktivt at arbejde med værktøjer, der kan styrke bæredygtighed i tekstilbranchen.

Gennem handlingsrettede workshops og kursusforløb på ungdomsskoler i hele landet ruster projektet unge gennem viden, inspiration og upcycling-skills til at tage aktiv del i den grønne omstilling. Dertil er det ambitionen at skabe en engagerende craftivism-bevægelse på de sociale medier, hvor unge kan finde et fællesskab omkring bæredygtigt tekstilforbrug, samt blive inspirerede til at handle og dele egne indsatser. Endelig laver vi tøjbytte events, anti-tøjspildsevents, repair café, modeshows, hvor vi bl.a. har haft aktiviteter på Tomorrow Festival og Folkemødet.

I en samskabelsesproces med unge og undervisere på landets ungdomsskoler er vi ved at udvikle en online craftivism handlingsbank, der har et særligt fokus på tekstilområdet, og samler alle de gode erfaringer vi får igennem projektet – handlingsbanken bliver frit tilgængelig for alle.

Vigtigheden af indsatsen:
Tekstilindustrien er en af de helt store syndere, når det kommer til CO2-udledning. Fortsætter den nuværende udvikling, kommer tøjproduktion til at stå for hele 26% af den samlede udledning af CO2 i 2050. Dermed udgør modeindustrien og dens sæsonbetingede kollektioner, sammen med enorme affaldsmængder og forbrugsopfordringer, en stor udfordring i arbejdet med at skabe en mere bæredygtig verden.

Blandt forbrugerne er der så småt ved at opstå en bevægelse for cirkulær omstilling inden for tekstiler. Det kan dog være svært at finde ud af, hvad der er op og ned ift. bæredygtighed inden for feltet, da der er masser af misinformation og

myter, og mange – især unge – oplever at blive demotiverede eller endda klima-angste, fordi miljøproblemerne er så massive, og de ikke ved, hvordan de kan tage handling (Unicef, 2018). Der er brug for, at omstillingen accelereres, og at nogen går foran, viser vejen og motiverer flere til at tage del. Det er her, vi med projektet 'Craftivism - unges kamp for en bæredygtig tekstil- og modebranche' kommer ind i billedet!

Forhåbentlig kan projektet gennem empowerment, håb og konkrete handlingsrettede metoder inspirere unge ildsjæle til at vise vejen mod et mere bæredygtigt tøjforbrug.

Læring:
Allerede nu er det tydeligt, at den handlingsrettede og skabende projekttilgang fungerer rigtig godt ift. ungdomsskolens målgruppe.

Genbrugslaboratoriet – Daghøjskoleforeningen

Projektejer: Daghøjskolen Kompetencehuset i Aarhus

Hjemmeside: https://www.kompetencehuset.com/

Bæredygtighedsfokus: Bæredygtighed i tekstilbranchen.

Om projektet: Genbrugslaboratoriet er et åbent sy-værksted for alle som vil sy og genanvende gamle tekstiler til nye produkter. Værkstedet har også til formål at skabe et fagligt fællesskab omkring reuse og upcycling.

Til værkstedet er tilknyttet en erfaren syerske, som kan hjælpe og vejlede brugerne i arbejdsprocessen. Brugerne er også aktive vidensdelere, og mange vil gerne dele ud af deres egen viden og erfaring med sy-håndværket. Dette skaber et stærkt inkluderende fagligt læringsmiljø.

Genbrugslaboratoriet tilstræber at indsamle kasserede tekstiler fra genbrugsbutikker og lokale virksomheder, så der altid er nogle materialer at arbejde med. Brugerne er også velkommen til at medbringe egne tekstiler.

Værkstedet har symaskiner, overlocker, sakse mm. Det har åbent 3 dage om ugen, tirsdag, onsdag og torsdag fra kl. 13.00-16.00, og det er et gratis tilbud til brugerne.

Vigtigheden af indsatsen:
Genbrugslaboratoriet startede op i marts 2022 og har efter 3 måneders virke 47 tilmeldte medlemmer. Besøgstallet er støt stigende og har i de sidste 2 uger ligget på 8-10 bruger pr. åbningsdag.

Målgruppen for projektet er bred. Aldersspændet for de tilmeldte bruger er 19-72 år, primært kvinder med dansk baggrund, men værkstedet er også blevet et samlingssted for udvekslingsstuderende og unge ukrainske kvinder.

Genbrugslaboratoriet har fået puljemidler fra Kulturministeriet, og Fora har givet støtte til indkøb af symaskiner.

Verdensmålspodcast – Dansk Kvindesamfund

Projektejer Dansk Kvindesamfund

Hjemmeside https://www.facebook.com/danskkvindesamfund

Bæredygtighedsfokus: Verdensmålene med omdrejningspunkt i 'Ligestilling mellem Kønnene'

Om projektet: Podcasten fokuserer på Verdensmålene med udgangspunkt i det femte Verdensmål - ligestilling mellem kønnene - og arbejdet med temaerne på tværs af hinanden. Denne opsætning bruges for at forstærke forståelsen for Verdensmålene, og hvorfor de ikke kan stå alene.

'Verdensmålene for begyndere' er en podcast der kan streames på Spotify og Apple for podcast. Podcasten er interaktiv, og brugerne kan sende spørgsmål til gæsterne og værten før episoderne, via storys på Instagram. Vores målgruppe er 18-34-årige; 82% kvinder, 16% mænd og 2% non-binære personer.

Vigtigheden af indsatsen:

Formålet med podcasten er at formidle de 17 Verdensmål til en yngre målgruppe, så grønne omstillingsfællesskaber på tværs af Verdensmål og bæredygtighed bliver forståeligt for den almindelige borger. Der er en podcastproducer på projektet, hvilket betyder, at Dansk Kvindesamfund har en viden om det produktionsmæssige aspekt.

Dansk Kvindesamfund benytter sig af Instagram (@danskkvindesamfund), hvor rækkevidden er 49.495 med 26.900 følgere, og vores Facebook (@danskkvindesamfund), der har en rækkevidde på 91.128, med 20.692 følgere. Podcasten rammer en yngre målgruppe. Den viden, der opnås gennem podcasten, kan bruges til at arbejde videre med oplysningen om de 17 Verdensmål

Læring:

Det er blevet tydeligt, at lytterne gerne vil høre om Verdensmålene, når de bliver præsenteret af "almindelige" mennesker, som er autentiske og er ikke bange for at fejle. Produceren af vores podcast arbejder også med digital marketing og det har gjort at vi har kunne indsamle data, som vi kan bruge i vores indsats på at læse vores målgrupper og indsats af promovering.

Fælles Forandring – Efterskoleforeningen

Projektejer Efterskoleforeningen

Hjemmeside https://faellesforandring.dk/

Bæredygtighedsfokus: FN's Verdensmål

Om projektet: Fælles Forandring har et bredt fokus på almen dannelse i bæredygtighed med udgangspunkt i FN's 17 Verdensmål. Indsatsen inkluderer arbejdet med forskelligartede Verdensmål der både indbefatter social, økonomisk og miljømæssig bæredygtighed. Fælles Forandrings formål er at engagere unge i Verdensmålene og verden omkring dem. Projektet vil fremme bæredygtig dannelse og bæredygtige handlinger hos den enkelte elev i skolens daglige virke samt i lokale og nationale fællesskaber med andre efterskoler.

Målgruppen for Fælles Forandring er eleverne på efterskolerne.

Projektets aktiviteter fordeler sig på fire niveauer:

1. **Lokale grønne elevudvalg etableres på efterskolerne**

Efterskolernes projekt Fælles Forandring har eksperimenteret med at skabe grønne elevudvalg på efterskoler. Det har i lyset af corona først taget form gennem digitale værksteder og efter corona i fysisk Bæredygtig Bootcamp. Der er samlet et en del erfaringer og udvalgene har afholdt aktiviteter tilbage på skolerne. F.eks. tøjbyttemarkeder, bygget pantsortering, samlet affald og etableret grønne områder/køkkenhaver.

Elevudvalgene har haft (får) adgang til at deltage i seks digitale værksteder og en Bæredygtig Bootcamp, som har (skal) klædt eleverne på til at gøre deres efterskole grønnere gennem bæredygtige initiativer lokalt på skolerne. Visionen med de grønne elevudvalg er at engagere eleverne i den bæredygtige dagsorden og klæde dem på til at skabe sjove og lærerige initiativer ud fra Verdensmålene. I det nye skoleår udgiver Fælles Forandring en pdf med titlen ”Guide til grønne elevudvalg” som vil være til rådighed for alle nysgerrige.

2. **Verdensmålene inddrages i undervisningen og eleverne forbereder aktiviteter til festivalen.**

Efterskoleforeningen har samlet og udarbejdet undervisningsmaterialer der blandt andet indbefatter en interaktiv podcast-serie, inspirationshåndbog til undervisning med udgangspunkt i Verdensmålene, Verdensmålskartotek, hvor eleverne deler deres arbejde med Verdensmålene, Verdensmålsaktiviteter.

3. **Afviklingen af en landsdækkende festival**

Fælles Forandring kulminerer i afholdelsen af en landsdækkende festival for efterskoleeleverne. På festivalen kulminerer de tilmeldte skolers undervisningsforløb, og eleverne deler viden og engagement.

4. **Materialer og elevproduktioner samles på projektets hjemmeside i et digitalt læringsunivers**

Materialerne er tilgængelige og til inspiration for alle, som kunne være interesseret.

Vigtigheden af indsatsen:

Fælles Forandring ønsker at engagere efterskoleelever i samfundets og verdens udvikling ved at sætte FN’s 17 Verdensmål på dagsordenen i undervisning og hverdagen på efterskoler. Elever skal bidrage med initiativer og aktiviteter inden for et eller flere af de 17 Verdensmål. Projektet vil sidestille bæredygtig dannelse med demokratisk dannelse, for en bedre og mere bæredygtig fremtid og verden.

Læring:

Undervejs i projektet Fælles Forandring er det blevet tydeligt, hvordan Efterskoler er ideelle bæredygtige minisamfund. Det er et unikt dannelsesrum at klæde eleverne på med viden om bæredygtighed da der er et utal af praksisnære aktiviteter og opgaver, hvor skolerne kan vise og udføre bæredygtige valg, som supplement til at læse om det i bøger. Eleverne befinder sig på skolen 24 timer i døgnet i et tidspunkt af livet, hvor de suger identitet til sig. Der er et stort potentiale i at tage eleverne med ind i det eksperimenterende rum hvor der eksperimenteres med en mere bæredygtig verden inden for alt fra kost og indkøb til mangfoldighed og biodiversitet.

Art of Fundamental Rights – Nyt Europa

Projektejer Nyt Europa

Hjemmeside www.nyteuropa.dk

Bæredygtighedsfokus: EU's Charter for grundlæggende rettigheder

Om projektet: i Art of Fundamental Rights er fokus på fundamentale rettigheder, som er at finde på tværs af bæredygtighed, da rettighederne også fokuserer på bæredygtighed. Vi har med projektet haft fokus på EU's charter for grundlæggende rettigheder, da de understreger de rettigheder vi som borgere har i Europa.

EU's Charter indeholder rettigheder og friheder under seks overskrifter:

- værdighed
- friheder
- ligestilling
- solidaritet
- borgernes rettigheder
- retssystemet

Der er særligt fokus på Verdensmål 5, 10 og 16. Projektet består af syv kunstværker fra professionelle kunstnere fra hele Europa, der hver især fortolker EU's charter for grundlæggende rettigheder gennem forskellige kunstarter. Kunstværkerne er af høj professionel kvalitet og bliver udført af både etablerede og spirende kunstnere, der hver benytter forskellige materialer, kunst- og udtryksformer. Så hver én kunstner fortolker hhv. Værdighed, Frihed, Ligestilling, Solidaritet, Borgernes Rettigheder, Retssystem og Rettigheder (generelt). Nyt Europa er i stadig gang med at lave kunstudstillinger rundt om i Danmark og i Europa, med disse forskellige værker. De har blandt andet været udstillet på biblioteker, Højskoler og på Folkemødet på Bornholm. Derudover har flere og fået en eller flere plakater hjem i deres private hjem hvor udstillingen "lever videre".

Vigtigheden af indsatsen:

Kunst har gennem tiden skabt demokratisk dannelse hos mennesker af alle aldre, fordi det er en formidlingsform, der bidrager til at udbrede og forstærke den almene viden om aktuelle tendenser i vores samfund. Formålet er, at kunstværkerne i Art of Fundamental Rights vil inspirere en bredoffentlighed til at interagere i debatten om vores fælles fundamentale rettigheder. Læring: Ved at invitere kunstnere til at fortolke et kapitel, er de med til at skabe en fortælling om en rettighed, som tekst sjældent kan gøre det. Derudover fortolker iagttagere så endnu denne rettighed ud fra deres eget perspektiv, hvilket kan skabe dialog med andre iagttagere. Der skabes især dialog mellem mennesker der normalt ikke vil diskutere EU's grundlæggende rettigheder, men det visuelle univers gennem kunst skaber ny form for dialog. Derudover kan kunst også være katalysator for dialog mellem mennesker der taler forskelligt sprog, da kunsten kan skabe et fælles sprog, eller et fælles udgangspunkt for en fremtidig samtale.

Kloden Kalder– Grundtvigsk Forum

Projektejer Grundtvigsk Forum

Hjemmeside https://grundtvig.dk/produkt/kloden-kalder/

Bæredygtighedsfokus: Klima

Om projektet: Grundtvigsk Forum udviklede i 2020 et sæt samtalekort med titlen Kloden kalder. Samtalekortene tager udgangspunkt i 32 forskellige spørgsmål om de store, de nære, de svære og de kantede spørgsmål i forhold til de faktuelle klimaforandringer, vi står overfor.

Grundtvigsk Forum opfordrer hvert år til, at man tager hul på den gode samtale ved at invitere til samtalesalon på den lokale skole, bibliotek, højskole, kirke eller andre steder, hvor det er muligt at mødes og få talt sammen.

I tillæg til Kloden kalder-kortene udviklede foreningen i samarbejde med Alinea, Egmont Fonden et undervisningsforløb målrettet udskolingen, der har fokus på den gode samtale med klimaet som omdrejningspunkt. Materialet kan tilgås gratis fra Alineas hjemmeside.

Helt aktuelt afholder Grundtvigsk Forum en samtalesalon om klimaforandringer med udgangspunkt i Kloden kalder-kortene på årets Folkemøde på Bornholm i samarbejde med Sara Hellebek, der er lærer på faget Jorden Kalder på Krogerup Højskole og medstifter af Foreningen Regenerativt Jordbrug.

Vigtigheden af indsatsen:

Der er mange væsentlige samtaler at tage – for at blive klogere på hinanden og på, hvordan vi opfatter fællesskaber, samfund, verden – og fremtiden. Anna Kolind, der er tidligere formand for Efterskoleforeningen og medlem af Grundtvigsk Forums styrelse og medinitiativtager til samtalekortene siger at *"gode og givende samtaler, hvor vi i fællesskab udfolder et givent emne for sammen at blive klogere på dette, kan vi aldrig få nok af. De gør os klogere og de udvider vore horisonter uanset om vi er enige eller ej. Det er der oplysning i. Kloden kalder på gode og konstruktive samtaler".*

Læring:

Ideen med samtalekortene er at få så mange som muligt til at tale med om et samfundsrelevant og erfaringsnært emne. Vi oplever stor tilslutning til alle de samtalekort, vi har udviklet gennem tiden, og det er tydeligt, at samtalekortene om klimaforandringer stadig er højaktuelle som et godt udgangspunkt for en god samtale om et svært og vigtigt emne.

Grønne Nabofællesskaber – Deltager Danmark

Projektejer Deltager Danmark

Hjemmeside www.omstilling.nu

Bæredygtighedsfokus: hverdagsprægede klimahandlinger

Om projektet: Initiativet De Grønne Nabofællesskaber er et decentralt netværk af lokale borgergrupper, der findes i stort set alle landets kommuner - store som små. I dag fungerer Grønne nabofællesskaber som en lokalt forankret, men nationalt udbredt, struktur til organisering af danskernes fælles og hverdagsprægede klimahandlinger. Over 7000 danskere har tilmeldt sig netværket og der kommer nye grupper og nye medlemmer til hver uge.

Det der er fælles for de mange medlemmer og lokalgrupper af Grønne Nabofællesskaber, er at det er et mødested, hvor danskere bliver forbundet med deres naboer om at dele biler, finde nye energiløsninger, fællesspisning, plante miniskove og lave byttemarkeder, hvor man kan bytte tøj, værktøj og legetøj. Den bagvedliggende filosofi er, at det er gennem små og tætte fællesskaber, bygget på tillidsfulde relationer, at vi kan ændre vores hverdag, nabolag og langsomt det meste af Danmark.

For at skabe handlekraftige og stærke lokalgrupper bliver der i mange Grønne Nabofællesskaber faciliteret såkaldte “hus”møder. Hvor interesserede og engagerede borgere mødes over en kop kaffe eller går en tur for at dele historier, idéer og koordinere grønne projekter. Husmøderne fungerer som en tryg og uformel måde at knytte relationer mellem mennesker, der brænder for den samme sag.

Grønne Nabofællesskaber har i foråret 2022 afholdt sin første højskole weekend. Hvor ca. 60 mennesker fra det meste af landet mødtes en hel weekend for at styrke en samlet koordineret indsats, erfaringsudveksle og opbygge gode relationer og lederskabskompetencer på tværs af lokalgrupperne.

Vigtigheden af indsatsen:

I efteråret 2021 satte GNF som mål at ville sprede sig ud over hele landet med små lokale grupper i løbet af en måned. Gennem et digitalt stormøde med 150 deltagere, opsøgende og rekrutterende arbejde i landets kommuner lykkedes det GNF at etablere sig hele landet og øge medlemsbasen med 2984 personer. Et mål med indsatsen var desuden at inddrage ildsjæle fra Grønne Nabofællesskaber i kampagnen for at understøtte og udbygge deres ejerskab omkring projektet og sikre, at kampagnen talte ind i deres behov og drømme.

Læring:

Helt overordnet bidrager Grønne Nabofællesskaber til at øge bredden af klimabevægelsen i Danmark. Initiativet giver danskere, der ikke identificerer sig som glødende klimaaktivister, men

gerne vil foretage konkrete handlinger, der bidrager positivt til at realisere den grønne omstilling, en mulighed for at mødes og handle sammen med andre.

Young Craft – Creative crafts and sustainability – Fora

Projektejer Fora (i samarbejde med The Nordic Folk Art & Craft Federation (NFACF) som har repræsentanter fra Danmark, Estland, Finland, Færøerne, Island, Norge og Sverige)

Hjemmeside https://fora.dk/for-medlemmer/kurser-og-moeder/young-craft-2022/

Bæredygtighedsfokus: Verdensmål 12: Ansvarligt forbrug og produktion.

Om projektet: Young Craft er en sommerlejr fyldt med husflidsfaglige workshops med fokus på bæredygtighed, som afholdes af unge under 30 år for andre unge mellem 16 og 22 år. I de nordiske lande har vi en lang og stærk husflidstradition, og vores mål er at videregive husflidens knowhow og kulturarv til unge i dag, samt at understøtte og videregive traditionen for et stærkt nordisk samarbejde til den nye generation af husflidsinteresserede.

I sommeren 2022 afholdt Fora i samarbejde med seks nordiske samarbejdsorganisationer en kreativ håndværkslejr med fokus på bæredygtighed for unge i alderen 16-22 år. Deltagerne kunne vælge mellem syv forskellige spor, hvor de kunne lære et håndværk og samtidigt eksperimentere med genbrugsmaterialer mv. Der blev undervist i ”Creative blacksmithing”, ”Zero Waste Weaving” og ”Transformation of rejected out jeans”. Underviserne måtte højest være 30 år. Formålet var at bidrage til at modne en ny generation af undervisere indenfor kreative håndværk.

Bæredygtighed er omdrejningspunktet for lejrens workshops, foredrag, udflugter m.m. Jordens ressourcer er knappe, og hvis vi skal nå FN's Verdensmål, er alle nødt til at bidrage. Derfor vil vi på Young Craft have fokus på bæredygtige materialer og forbrugsvaner. Vi vil udforske de kreative muligheder i genbrugsmaterialer og i at reparere og genbruge de ting, vi allerede har. Vi vil løbende undervise i, og diskutere, hvordan bæredygtighed og husflid kan forenes. Det handler om at have bæredygtighedstanken med sig i alt hvad man laver - fra den mindste strikhue til det største træmøbel. På Young Craft kan unge lære sig husflidens håndværk, og samtidigt lære at tænke håndværket ind i løsningerne på de problemstillinger, verden står overfor i dag.

Vigtigheden af indsatsen:

I Folkeoplysningen, og ikke mindst i Fora, har vi adgang til utroligt meget viden og praktisk kunnen indenfor kreative håndværk. Det er vigtigt at at afholde Young Craft, fordi vi tror på, at de kreative håndværk som kaldes husflid, spiller en vigtig rolle i en bæredygtig omstilling af vores forbrug. Gennem formidlingen af håndværk, får deltagerne evnerne til at reparere deres ting, hvis de går i stykker, samt til at omdanne og skabe nyt af bæredygtige materialer i en kvalitet som holder.

Clean Out Loud – Vallekilde Højskole

Projektejer: Vallekilde Højskole

Hjemmeside: https://vallekilde.dk/clean-out-loud/

Bæredygtighedsfokus: Gennem eventmageri, fællesskab og oprydning skabes en ny kultur

Om projektet: Vallekilde Højskole startede Clean Out Loud i 2011. Projektet blev skabt af elever fra fagene Event & Lederskab og Design & Maker, som sammen med de tilknyttede undervisere fik involveret Roskilde Festival i et projekt om at skabe en anderledes camp på festivalen. En camp, hvor folk rydder op efter sig selv, affaldssorterer og efterlader pladsen lige så fin som den var, da de kom.

Elever vælger de to fag, søger at dygtiggøre sig inden for projektudvikling, eventmageri, idéudvikling og kreative processer, design og kommunikation. I Clean Out Loud kombineres dette med ressource- og miljøbevidsthed, affaldskendskab og ansvarlighed. Opgaven er hvert år at skabe et forpligtende fællesskab gennem en lang række events som skraldeparader, skraldekonkurrencer, skraldedans, musik og fest, som motiverer festivalgængerne til at rydde op efter sig selv. Og der er tydeligvis en stor efterspørgsel på både at kunne en festival og være ansvarsbevidst: Den første camp i 2011 havde 1.200 gæster, mens Clean Out Loud i 2019 husede 12.500 festivaldeltagere.

Vigtigheden af indsatsen:

2018 fik Clean Out Loud Højskolepædagogisk Pris. Med i begrundelsen var det forhold, at “det er her lykkedes Vallekilde Højskole at kombinere fagligheden i undervisningen, skolen som pædagogisk institution og den verden, der viser sig udenfor... Fagligheden løftes samtidig med, at der arbejdes konkret med en forandring i vores fælles verden.”

Med projektet har Vallekildes elever og lærere startet en gevaldig kulturændring på Roskilde Festival – hos flere års festivaldeltagere og i den øvrige festivalverden. Og måske endnu vigtigere; de har selv fået nye redskaber og konkret erfaring med at skabe forandring i verden.

Efter festivalen. Til venstre ses område, hvor Clean Out Loud har været. Tilbage er kun et par ordnede bunker af affald.

Clean Out Loud - Vallekilde Højskole

Husholdning og gigatrends = bæredygtig dannelse – Suhrs Højskole

Projektejer: Suhrs Højskole

Hjemmeside: https://suhrs.dk/hverdagen-paa-suhrs/

Bæredygtighedsfokus: Husholdning og fødevarer som ressourcer

Om projektet: Surhs Højskole i indre København har de tre linjer Gastro (tidligere husholdning), Omstillingsagent og København (trends og tendenser) har de et fælles forløb med fokus på madvarernes egenskaber og ressourceforbrug i fødevareindustrien.

Gastro-eleverne undersøger æggets kulinariske egenskaber gennem håndværk. De spejler, pocherer, friterer, emulgerer, legerer mv. og opdager æggets mange egenskaber som bl.a. bindemiddel, hævemiddel og proteinkilde. Med afsæt i håndværket får eleverne på denne måde en dyb forståelse for råvarer, hvilket hjælper dem konkret med at mindske madspild i husholdningen. Det er ikke direkte undervisning i bæredygtighed, og bæredygtighed bliver ikke nævnt i undervisningen, men det kommer til at give efterdønninger for elevernes omgang med fødevarer og ressourcer fremover.

Omstillingsagenterne undersøger restauranter, markeder og supermarkeder for at sammenligne priser og undersøge, hvorhenne man kan finde de bæredygtige æg i København. Det er et led i et større forløb, der lærer eleverne at gennemskue mærkeordninger og fødevaresystemer. Undersøgelsen afstedkommer bl.a. interessant etiske diskussioner og dilemmaer om hønsenes helbred grundet fremavl og genetisk modificering til øget produktion.

På København arbejder eleverne med de smukke, uhomogene æg, som supermarkederne afviser og Michelin-restauranterne elsker. Eleverne arbejder med fødevaretrends og tendenser med udgangspunkt i æggene, og sammen med teoretisk undervisning får de en større forståelse for den ubevidste indflydelse, vi alle sammen får fra de trendbølger, der bevæger sig i vores samfund. Både i København og Danmark og de store globale mega- og gigatrends, hvor bæredygtighed er en af de helt store spillere. Når eleverne dissekerer deres vaner for indkøb, oplevelser og livsbeslutninger, bliver det klart, at grøn omstilling ikke er til at komme udenom. Det hænger desuden sammen med to andre store bølger, sundhed og autenticitet.

Vigtigheden af indsatsen:

Ovenstående peger på de mange måder, hvorpå bæredygtig dannelse kan udvikles. Omstillingsagent har direkte fokus på emnet, mens de to andre især er eksempler på det kæmpe potentiale der findes for at skabe bæredygtig dannelse gennem det enkelte fag – uden at "undervise i bæredygtighed".

Jordforbindelse – Egmont Højskolen

Projektejer: Egmont Højskolen

Hjemmeside: https://www.egmont-hs.dk/langt-ophold/hovedfag/det-refleksive-fagrum/jordforbindelse

Bæredygtighedsfokus: Simple Living, forbrug og bevidsthed

Om projektet: På Egmont Højskolen, en højskole med flere handicappede elever, tilbydes en bred vifte af hovedfag i alt fra idræt, sejlads, keramik og psykologi. Et af fagene hedder Jordforbindelse og arbejder med menneskets forhold til natur, ressourcer, biodiversitet og klimaforandringer med udgangspunkt i havebrug. På dette fag kommer aktiv handling først, og viden, reflektion og diskussion bagefter.

Som en fast del af et forløb om forbrug, overforbrug og ressourcer får eleverne, hvoraf flere er kørestolsbrugere, stillet en frivillig udfordring i sigte: De skal gå på deres værelse, pakke hele værelset ned i flyttekasser og tage alt med op i skolens hal. Her breder de alle deres ejendele ud og bliver, med dem selv i midten, fotograferet til fotokollage. Efter dette udvælges de ejendele, de selv mener, de havde brug for de næste 14 dage. Resten kommer på depot og vil blive udleveret, når forløbet er slut.

I denne øvelse er alt på spil, og der bliver taget stilling til meget: Hvorfor har jeg 15 par sko med på højskole? Skal man gemme en bog, man har læst? Hvor meget betyder pyntegenstande, billeder og nips med affektion, og kan det blive for meget? Har jeg brug for min smartphone, min make-up eller mine håndvægte de næste 14 dage? Hvad der kommer på værelset, og hvad der ryger på depot, er frivilligt. Øvelsen ligger i at tage stilling. Til alt de har med på højskole.

Eleverne går meget forskelligt til opgaven. Nogle er yderst rationelle og pakker, som skulle de på rygsækrejse, andre går næsten i panik og har virkelig svært ved overhovedet at tage stilling. Nogle tager det som en personlig udfordring og lægger f.eks. deres smartphone i depot, mens andre efter mange overvejelser må nøjes med at deponere lidt billeder, tøj der ikke passer og en bog. Når øvelsen efter 14 dage er slut, får eleverne igen adgang til depotet og forløbet evalueres.

Vigtigheden af indsatsen:

For de fleste elever er øvelsen en gevaldig øjenåbner. Nogle vælger helt at lade deres depotkasser blive stående, andre har fundet glæde i at være uden mobiltelefon, andre igen opdager, at de gerne ville have gået hårdere til opgaven, og enkelte synes næsten det var grænseoverskridende.

Men det vigtigste er, at der er blevet taget stilling, og at disse unge mennesker, som er vokset op med overforbrug som en norm, har opdaget denne kendsgerning og kan tage den med sig i fremtidige diskussioner om udfordringer og løsninger.

Selvforsyning for begyndere – Rødding Højskole

Projektejer: Rødding Højskole

Hjemmeside: www.højskolebækken.dk

Bæredygtighedsfokus: Fra lille hobbyfag til stort rewilding-projekt

Om projektet: På Rødding Højskole startede designuddannede Kasper Hofer Østergaard for fem år siden modulfaget Selvforsyning for begyndere. Her undersøgte han sammen med eleverne, hvordan man bygger en rygeovn, fermenterer og holder høns. Faget blev populært, det voksede sig større, og i dag, fem år senere, er faget blevet en tydelig del af Rødding Højskoles profil og er omdrejningspunktet for et fem hektar stort rewilding-projekt med en bred vifte af samarbejdspartnere og borgerinddragelse.

Rødding Højskole har oprindeligt været drevet som landbrug, og som mange andre højskoler startede den op med at undervise unge fra de danske husmandssteder. Tiderne skiftede, elevgruppen ændrede sig, jorden blev bortforpagtet og Rødding fik en anden profil. Men til forskel fra de fleste højskoler, har de på Rødding beholdt deres landbrugsstatus, og ejer stadig store dele af jorden.

Med udgangspunkt i linjefaget Selvforsyning for begyndere har Rødding ophævet deres bortforpagtning og er nu i gang med omlægning til eng, genslyngning af åløb, store vådområder og dyrehold på græs. Sammen med Forum Rødding, Vejen Kommune og Vejen Forsyning, har de sat sig for at omdanne de 5 ha konventionelt dyrket landbrugsjord til rekreativt naturområde til glæde for naturelskere, aktive borgere – og natur og biodiversitet. Området skæres igennem af stier og rekreative områder til offentlig benyttelse, og skolens dyrehold med grise, får og kvæg bliver en del af undervisningen på Selvforsyning for begyndere, inden kødet havner på buffetbordet på Rødding Højskole.

Vigtigheden af indsatsen:

Selvom faget og højskolens ambitioner på området er vokset kraftigt, er formålet stadig det samme, nemlig at give eleverne en øget indsigt i fødevarernes vej fra jord til bord, samt lære eleverne at skabe alternativer til konventionelle produkter.

Sammen om Verdensmål – Danmarks Biblioteksforening

Projektejer: Tænketanken Fremtidens Biblioteker

Hjemmeside: https://www.xn--sammenomverdensml-orb.dk/

Bæredygtighedsfokus: At udvikle og facilitere bæredygtige handlefællesskaber på biblioteket som både skaber trivsel og bidrager til et eller flere af FN´s Verdensmål.

Om projektet: Projektets opdrag har rødder i Designtænkning med et bæredygtigt lag. Traditionelt er menneskets behov i centrum i designtænkning. Med det bæredygtige lag er hele planeten, diversitet og alle arter tænkt ind i processen. Det betyder, at de projektrelaterede aktiviteter skal være bæredygtige – og udviklet og drevet af borgere og biblioteker i fællesskab.

Projektet er landsdækkende og har aktiviteter i 25 kommuner fordelt på 28 biblioteker. Projektet styrker bibliotekerne i at facilitere og understøtte borgernes bæredygtige idéer. Der er en kompetenceudviklende del samt en del som handler om at udvikle bæredygtige aktiviteter og handlefællesskaber på biblioteket. Den primære målgruppe er borgere 60+, da der er mange andre gode tilbud til de unge og erhvervsaktive. Projektet omfatter dog ikke kun seniorer, da grupperne ofte inviterer andre grupper med til workshops, foredrag, vandreture, byttemarked og andre bæredygtige initiativer.

Vi rekrutterer borgere til projektet via ildsjæle, lokale grupper og foreninger og ved omtale i lokale medier. Derudover afvikler vi infomøder og workshops for borgere. Rejseholdet består af biblioteksansatte og borgere, men det er primært borgere 60+ som bliver booket til at fortælle om, hvad der har inspireret dem til at komme i gang - og hvilke aktiviteter de har sat i søen på de biblioteker, de har en tilknytning til.

Der er indledt en række nye samarbejder med kommunale medarbejdere fra andre forvaltningsområder, ligesom projektet har været en oplagt mulighed for at samarbejde med lokale grupper og foreninger og landsdækkende organisationer.

Vigtigheden af indsatsen:

Der skal mere end grafer og faktabaserede undersøgelser til at få den brede befolkning til at ændre adfærd i en mere bæredygtig retning. Derfor er folkebibliotekerne i gang med at udvikle aktiviteter og metoder, som kan danne grundlag for en bred opbakning til FN´s Verdensmål. SAMMEN OM VERDENSMÅL er et udviklingsprojekt, som er med til at styrke bibliotekerne i at engagere og involvere målgruppen 60+ i Verdensmålsarbejdet ved at facilitere lokale handlefællesskaber omkring FN´s Verdensmål. Samtidig har vi en antagelse om, at det øger livskvaliteten at skride til handling om noget meningsfuldt i fællesskab med andre.

Læring:

Vi har erfaret, at det er en lærerig, men også ressourcekrævende opgave at inddrage borgere i bæredygtige og fællesskabende aktiviteter, som de selv skal være med til at definere og drive.

Det afgørende er, at alle pilotpilotbibliotekerne er lykkedes med at engagere borgere i Verdensmålsaktiviteter, som også bidrager til større trivsel qua de fællesskaber, de indgår i.

Bibliotekerne har fået en faciliterende og meget aktiv rolle i disse grupper, da de er med ved alle møderne og således med til at understøtte og realisere borgernes bæredygtige idéer.

Den rullende kagemand – Herning Bibliotekerne

Projektejer: Herning Bibliotekerne

Hjemmeside: https://www.herningbib.dk/verdensmaalene

Bæredygtighedsfokus: Verdensmål: 1 – afskaf fattigdom, 3 – sundhed og trivsel, 4 – Kvalitetsuddannelse, 11 – Bæredygtige byer og lokalsamfund og 12 – Bæredygtig forbrug og produktion.

Om projektet: Herning Bibliotekerne har lavet et koncept for salg af kasserede materialer (bøger). Første aftale var med mødrehjælpen, de solgte materialerne og overskuddet gik til mindrebemidlede familier via konceptet: ”Den Rullende Kagemand” hvor familier kan bestille en kagemand til sit barns fødselsdag (hvis ikke selv man har råd) – som så bliver kørt ud til familien.

Der blev afviklet bogsalg på biblioteket i et aflukket område, hvor Mødrehjælpen Herning stod for at sælge bibliotekets kasserede bøger. Mødrehjælpen havde selv udarbejdet en arbejdsplan med 3 holdskift. De var alle erfarne i at betjene kunder i Mødrehjælpens genbrugsbutik. Borgerne betalte primær med Mobile Pay til Bibliotekets konto (få betalte med kontanter) på denne måde er det let at trække oplysninger om det indkommende beløb efterfølgende. Mødrehjælpen havde indvilliget i at honoraret for dagen afhang af indkomsten ved salget og derfor var beløbet ikke aftalt på forhånd.

Vigtigheden af indsatsen:

Vi gennemførte indsatsen, fordi biblioteket altid har solgt kasserede bøger og de bøger som har været for dårlige til bogsalg, er tidligere sendt til forbrændingen. De kasserede bøger skal i fremtiden ses som en ressource i stedet for affald. Vi ønsker at være et bibliotek som går forrest med nye bæredygtige idéer. Vi vil gerne rollemodel ind i den bæredygtige dagsorden i biblioteks perspektiv, men også i det lokale og kommunale, derfor gentænker vi handlinger som vi tidligere har gjort, men nu med et bæredygtigt udgangspunkt.

Læring:

Det har været nemt at rekruttere de frivillige igennem Mødrehjælpen, da organisationen i forvejen havde et stort frivillig korps at trække på. De brænder alle for deres sag og de får en fælles oplevelse at styrke deres eget fællesskab med.

Det er utrolig vigtigt at værdsætte de frivillige som bidrager. Det gjorde vi med store mængder af kaffe, frugt og sødt. Derudover fik de alle en Verdensmålspin samt en Verdensmålskeyhanger. Det er en lille ting, men de føler sig set og værdsat. Det har en kæmpe betydning for indsatsen og den efterfølgende snak og positive italesættelse af biblioteket.

Efterfølgende har andre organisationer meldt sig på banen og vil gerne være dem som står for næste bogsalg. På den måde kommer bogsalget til at gå fra organisation til organisation i Herning, som alle skal indgå den aftale at pengene skal gå til at socialbæredygtigt formål eller når Danmarks Naturfredningsforingen skal stå for bogsalget i juni 2022, så skal pengene gå til at forbedre forholdene og leve stederne for fugle og insekter i Herning Kommune.

Verdens Bedste løsninger LIVE – Ballerup Bibliotekerne

Projektejer: Ballerup Bibliotekerne

Hjemmeside: https://bib.ballerup.dk/section/verdens-bedste-loesninger-2020

Bæredygtighedsfokus: Fra Verdensmål til hverdagsmål, vidensdeling. Hvilke muligheder har borgerne for selv at handle.

Om projektet: Der bliver afholdt fysisk Verdensmålsfestival på biblioteket, med forskellige forløb. Selve festivalen løber af stablen over to dage, første dag med fokus på Skoler (børn) og uddannelsesinstitutioner (unge) og anden dagen med fokus på borgerne generelt.

Formatet for festivalen er en fælles scene, hvor fra alle deltagere hører de samme oplæg (20 min. hver, ingen power Point eller skærme). Udgangspunktet er at alle gerne vil vide lidt om alt. Oplæggende var emnemæssigt fordelt over mange Verdensmål. Festivalpladsen bestod desuden af udstillingsområder (unge DTU-studerende der viste deres grønne opfindelser frem), spiseområder og forskellige indslag (Verdensmålshatte, REPAIR café, musikskolen, m.fl.). Derudover udvikles forskellige læringsforløb op til festivalen, f.eks. byggede vi i 2019 satellitter i bibliotekets Makerspace i samarbejde med bl.a. MIT/PLIX, DTU Space, Coding pirates, det lokale gymnasium og interesserede borgere, med det formål at dele læring og viden om hvordan teknologien hjælper til at måle og registrere klimaforandringer.

Vigtigheden af indsatsen:

Vi ser det som bibliotekets rolle at levere viden og fakta til at handle på, herunder at skabe rum for og facilitere handlefællesskaber. Samtidig er festivalen i sig selv en nedbrydning af lokale siloer, hvor vi via samarbejde på tværs med forvaltning, de andre kulturinstitutioner, lokale uddannelsesinstitutioner, erhvervsliv mv. ”kigger til siden” og løfter i fællesskab, med henblik på en mere bæredygtig verden.

Læring:

Verdensmål er et fælles sprog der forener os, når vi forstår den fælles kontekst, kan vi alle opskalere vores indsatser til fælles bedste. Det er en større og til tider kompleks bevægelse vi er i gang med, det kan derfor være svært at måle den konkrete indsats – men det er borgerne generelt indstillet på og derfor opleves det af alle, borgere som organisationer – at det vigtigste er at vi får muligheder for at gøre en forskel.

Naturaftenskole – AOF Center Odense

Projektejer: AOF Center Odense

Hjemmeside: https://aof.dk/kurser/friluftsliv/

Bæredygtighedsfokus: FN's Verdensmål

Om projektet: Projektet har udover det overordnede formål om at undersøge aftenskolens muligheder for aktiviteter ude, udvikle og udbyde kursusforløb, foredrag og særlige oplevelser, også understøtte FNs Verdensmål, herunder særligt målene om at sikre sundhed og trivsel for alle, livslang læring og have fokus på natur (klima og biodiversitet).

Corona fik os til at huske på naturen, og vi er kommet ud i den. Mange bruger uderum og natur langt mere, end tidligere. Friluftsrådet har i en rundspørge spurgt danskerne om netop dette, og undersøgelsen viste, at 34 % har opholdt sig mere i naturen, end de plejer. Særligt de unge mellem 18 og 35 år benytter naturen mere. Den øgede brug kan også aflæses i især naturområderne omkring de større byer, hvor der ifølge undersøgelsen er registreret stigninger i besøgstal på mere end 150%. Coronakrisen har således åbnet manges øjne for, hvad friluftsliv kan. Vigtige motiver for at bruge naturen er afslapning, opleve naturen, socialt samvær og fysisk aktivitet (70% svarer fysisk aktivitet er vigtigt eller meget vigtigt). Kun 16% af de friluftsaktive bruger naturen gennem en forening - herunder spejderne, der i øvrigt oplever en positiv medlemsudvikling i disse år.

Projektet undersøger hvordan aftenskolen/folkeoplysningen kan gribe den bold, og hvordan naturen kan løftes ind i aftenskolen – eller aftenskolen ud i naturen.

Vigtigheden af indsatsen:

Vores fritid er under forandring i disse år. Fritidsaktiviteter er fortsat en vigtig del af borgernes liv. Det har indflydelse på livskvaliteten, på den psykiske og fysiske sundhed, og det sikrer livslang læring og er tillige vigtige Verdensmål. Men man ved, at f.eks. idrætsforeningernes medlemsudvikling er stagneret - og for nogle er tallene fortsat faldende, til gengæld dyrker flere og flere selvorganiseret motion og idræt. At flere søger ud i naturen, betyder også noget for naturen. For når vi kommer i den, får vi et bedre forhold til den. Vi forankres og får lyst til også at passe på den. Dermed bliver vores øgede brug af naturen også en vigtig brik i arbejdet med natur- og biodiversitet.

Sydfynske Klimafamilier – AOF Center Sydfyn

Projektejer: AOF Center Sydfyn (samarbejde med Det Økologiske Råd og Go2Green)

Hjemmeside: https://aof.dk/kurser/friluftsliv/

Bæredygtighedsfokus: Verdensmål 13: Klimaindsats - handle hurtigt for at bekæmpe klimaforandringer og deres konsekvenser.

Om projektet: Projektet skal på sigt være med til at skabe yderligere folkeoplysende aktiviteter på Sydfyn, og AOF Center Sydfyn vil via folkeoplysningen bidrage til en øget bevidsthed om, at man som enkeltperson har et ansvar og mulighed for at leve op til FN's Verdensmål.

AOF Center Sydfyn har i samarbejde med Det Økologiske Råd og den lokale virksomhed Go2Green iværksat og afviklet det tre måneder lange forsøgsprojekt "Sydfynske Klimafamilier".

Projektet skal på sigt være med til at skabe yderligere folkeoplysende aktiviteter på Sydfyn, og AOF Center Sydfyn vil via folkeoplysningen bidrage til en øget bevidsthed om, at man som enkeltperson har et ansvar og mulighed for at leve op til FN's Verdensmål ift. klimaet – især med fokus på Verdensmål 13: Klimaindsats - handle hurtigt for at bekæmpe klimaforandringer og deres konsekvenser.

I projektet deltog fire familier, som forpligtede sig på at leve mere klimavenligt i tre måneder for at se og måle på, hvor meget en helt almindelig familie kan nedsætte sit CO2-aftryk. Undervejs i forløbet har familierne fået gode klimaråd, stillet en el-bil til rådighed og ellers selv valgt og prioriteret, hvor de ville sætte ind. Familierne har f.eks. cyklet mere, er stoppet med at spise oksekød eller ligefrem begyndt at leve vegetarisk, stoppet med at flyve og fyre i brændeovn og har generelt tænkt over og justeret deres forbrug.

Vigtigheden af indsatsen:

Målet med projektet var at vise, hvor meget man kan gøre i hverdagen for klimaet samt at få formidlet konkrete forslag og idéer til indsatser, som enhver kan gribe fat i. Forsøgsfamilierne har gjort en flot indsats. De har gennem vaneændringer nedsat deres CO2-aftryk med mellem 17,5% og 38%.

Projektets afslutning blev markeret ved en event på Naturama i Svendborg, hvor hver klimafamilie stod klar med fortællinger om deres klimavenlige vaneændringer og gode råd. Alle familierne siger enstemmigt med stort smil, at dette kun er begyndelsen, og at de er dybt motiveret for at holde fast i deres styrkede fokus på at leve klimavenligt – det er nemlig lettere, end man tror.

Foreningernes Verdensmål – DGI

Projektpartnere: World Perfect

Hjemmeside: https://www.dgi.dk/foreningsledelse/medlem-af-dgi/medlem-af-dgi/medlemsfordele/foreningernes-verdensmaal

Bæredygtighedsfokus: Bæredygtig drift og udvikling i idrætsforeninger

Om projektet: ”Foreningernes Verdensmål” er en handlingsorienteret online ressource funderet i Verdensmålene. Den har til formål at oplyse, inspirere og gøre DGI´s +6600 medlemsforeninger i stand til at komme i gang eller komme videre med bæredygtige tiltag i deres drift og udvikling.

Med ”Foreningernes Verdensmål” har det været et mål at bringe Verdensmål og bæredygtighed ned på jorden og omsætte det til lavpraktiske initiativer og bud på handlinger, som en forening kan iværksætte med kort aftræk. Det har været et forsøg på at empower de foreningsfolk der gerne ville introducere disse store dagsordner hjemme i foreningen, ved at give dem bud på hvad Verdensmål og bæredygtighed i praksis kunne være.

Verdensmål er en online ressource, som suppleres af materialet og præsentationen ”Megatrenden bæredygtighed”, som vores konsulenter i DGI´s 14 landsdele anvender i deres dialog med foreningerne. Materialet relaterer megatrenden bæredygtighed til foreningslivet og lægger op til diskussion af trusler og potentialer og muligheden for at engagere foreningen i bæredygtige indsatser, der er relevante og vedkommende for dem.

Vigtigheden af indsatsen:

DGI medlemsforeninger tæller over 6600 idrætsforeninger, der med afsæt i det forpligtende fællesskab driver aktivitet for over 1.6 mio. danskere. I den sammenhæng er det samlede potentiale ved at tænke bæredygtigt ift. ressourceforbrug, faciliteter, transport og forplejning mm. enormt. Derudover har idrætsforeningerne også potentiale til at vare arnestedet for udbredelse af bæredygtig bevidsthed og introduktion af gode vaner, som det er muligt at nogle af foreningens medlemmer vil tage med sig hjem i privaten og arbejdspladsen mm.

Læring:

Bæredygtighed er en vedkommende dagsorden også for de mange gode frivillige der driver Foreningsdanmark efter arbejdstid og der er ofte ikke meget overskud til udvikling.

Derfor ser vi på veje til at motivere nye typer af frivillige, der gerne vil medvirke til en bæredygtig udvikling til at byde sig til i foreningerne og løfte denne vigtige dagsorden.

DGI Landsstævne 2022 – DGI

Projektpartnere: Svendborg kommune, SEF, World Perfect, Go2Green, Vand & Affald, Efterskoleforeningen

Hjemmeside: https://www.dgi.dk/landsstaevne/nyt/seneste-nyt-om-landsstaevnet/l2022-arbejdet-med-baeredygtighed

Bæredygtighedsfokus: Bæredygtig drift og udvikling i idrætsforeninger

Om projektet: DGI`s Landsstævne er en begivenhed der samler over 20.000 mennesker i fire dage til en idrætsfestival. For afviklingen i 2022 har DGI og partnere været optaget af at gå langt for at det samlede aftryk begivenheden efterlader blev minimeret markant ift. de foregående afviklinger.

Ved Landsstævne 2022 var bæredygtige tiltag en del af den samlede oplevelse for deltagere, frivillige og indbyggere i Svendborg, både før under og efter Landsstævnet. I tilgangen er det en konstant rettesnor, at de bæredygtige ambitioner ikke skal belaste deltagerne, men i stedet blive oplevet som positive, underholdende og en selvfølge og lade folk tage den selvfølgelighed med sig hjem i deres egen hverdag

Følgende var nogen af hovedindsatserne:

- Affaldshåndtering
- Vedvarende energi
- Kredsløb med madaffald
- Genanvendelse og upcycling
- Lokalt komposterbart service
- Verden er vores

”Verden er vores" er de unges talerør i forhold til klimadebatten. I "Verden er vores" hjælper vi efterskole-elever og udskolingselever fra Svendborg-skolerne med at afholde deres egen klimafestival eller klimatopmøde under L2022. De unge er selv med til at definere rammerne og aktiviteterne. Samtidig var "Verden er vores" et undervisningsforløb, som løb af stablen i skoleåret 2020/2021.

- Formidling af bæredygtighed
- Dataindsamling og dokumentation

Vigtigheden af indsatsen:

Store events er forbundet med et stort ressourceforbrug på mange parametre. Ved at tage bæredygtighed meget alvorligt er vi med til at sikre at vi med god samvittighed fortsat kan give deltagerne de store oplevelser med idræt og fællesskab, som er det der er kendetegnende for Landsstævnet.

Læring:

De foreløbige besvarelser fra deltagerne i 2022 peger bl.a. med stor tydelighed på at bæredygtige tiltag er meget væsentlige for deltagerne på Landsstævnet.

Læringsspiralen – Vartegn på Spejdernes Lejr 2022 – Spejderne

Projektejer: I/S Hedeland og Spejdernes Lejr. Støttet af: Realdania, Lokale og Anlægsfonden samt STARK Fonden.

Hjemmeside: https://spejderneslejr.dk/da/sadan-ser-vartegnet-spejdernes-lejr-2022-ud

Bæredygtighedsfokus: FN's Verdensmål

Om projektet: En knap 29 meter bred 'læringsspiral' med sytten overdækkede, halvåbne hytter med vinduer farvet i Verdensmålenes farver er det bærende element i vartegnet for Spejdernes Lejr 2022. Vartegnet vil samtidig fungere som et mødested og udflugtsmål for Hedeland Naturparks brugere og skoleklasser efter lejrens afholdelse.

Vartegnet består af tre elementer, hvor den største og mest iøjnefaldende er en 29 meter bred og cirka fem meter høj 'Læringsspiral', der er placeret i Grusgraven og er synlig fra den nærvedliggende landevej, Brandhøjgårdsvej. Herfra vil vartegnets spiralform og Verdensmålsfarvede ruder pirre forbipasserendes nysgerrighed.

'Læringsspiralen' er placeret på et 40 cm højt plateau, og består af sytten, 7.5 m2 store hytter placeret i en spiralform. Hver 'Verdensmålshytte' sætter fokus på et Verdensmål og fungerer samtidig som et opholdssted, hvor man kan se ud på de rå omgivelser gennem det farvede sikkerhedsglas.

I 'Læringsspiralens' centrum er der en træplatform udformet som et verdenskort, der både kan fungere som opholds- og spisested for skoleklasser og andre besøgende. På kortet vil vi markere de steder, hvor deltagerne på Spejdernes Lejr kommer fra og dermed symbolisere spejderbevægelsens globale fællesskab.

Det tredje element er interaktive Verdensmålsruter i den af spejderne udviklet 'WOOP' app, hvor skoleklasser og besøgende kan gå ud i nærområdet og teste deres viden gennem en Verdensmålsskattejagt med gps-placerede Verdensmålsposter.

Vigtigheden af indsatsen:

Læringsspiralen blev flittigt besøgt på Spejdernes Lejr, og vi håber selvfølgelig, at en masse spejdere og skoleklasser vil besøge den og lære om Verdensmålene både gennem aktivitet og læsning i selve vartegnet.

Link til video: https://www.linkedin.com/posts/spejdernes-lejr_lokaleoganl%C3%A6gsfonden-starkfonden-realdania-activity-6957288243553779712-13PZ/?utm_source=li_share&utm_content=public_post&utm_medium=g_dt_web

Sammen om mere biodiversitet – Spejderne

Projektejer: Spejderne og WWF Verdensnaturfonden

Hjemmeside: https://spejderne.dk/projekter/sammen-om-mere-biodiversitet/

Bæredygtighedsfokus: Biodiversitet og vild natur

Om projektet: I mere end 100 år har spejderne arbejdet for at bygge en bedre verden. Med 60 millioner spejdere på verdensplan og 70.000 i Danmark rykker det noget, når vi går sammen. Det er netop tanken bag aktivitetshæftet Sammen om mere biodiversitet i Danmark, som er udgivet i samarbejde med WWF Verdensnaturfonden. Hæftet indeholder 14 aktiviteter, som gør det nemt for spejdere og ledere at arbejde med biodiversitet og vild natur.

Aktivitetshæftet sætter fokus på Verdensmål 14 og 15. Livet på land og i havet. Formålet er, at vi sammen skaber mere vild natur. Spejderne får et aktivitetsmærke, når de har gennemført aktiviteterne.

På verdensplan har spejderbevægelsen i mange år haft samarbejde med WWF Verdensnaturfonden. Samarbejdet har udviklet sig til også at være på nationalt plan.

Her samarbejder WWF Verdensnaturfonden og Spejderne om at stille skarpt på biodiversitet, og hvordan vi får endnu flere børn og unge ud i naturen for at blive klogere på biodiversiteten og give dem mod til at tage handling for mere vild natur.

Vigtigheden af indsatsen:

'Sammen om mere biodiversitet i Danmark' giver inspiration til, hvordan spejdere og PandaClub-medlemmer kan være med til at bygge en vildere verden.

Forvandlinger - fortællinger om affald – Roskilde Museum

Projektejer: Roskilde Museum / ROMU

Hjemmeside: https://roskildemuseum.dk/forvandlinger/

Bæredygtighedsfokus: Bevidsthed om den voksende mængde affald, vi mennesker smider ud

Om projektet: Ved at tage skraldet ind i museets bygninger som udstillinger, får det en ny betydning. Der er fokus på genanvendelse og genbrug – samtidig med, at udstillingen på en både smuk og foruroligende måde iscenesætter det voldsomme affaldsproblem, vi har i hele verden.

Der er en lang tradition for informerende, folkeoplysende udstillinger og ikke mindst inddragende aktiviteter i tilknytning hertil på landets museer. Et eksempel på et sådant bæredygtighedsrelateret projekt er Roskilde Museum / ROMU' s Forvandlinger – fortællinger om affald, hvor museet engagerer sig i en aktuel og alvorlig problematik, der truer vores klima.

Udstillingen viser, hvordan affald gennem genanvendelse kan forvandle sig til nyt, eller affald gennem genbrug får en ny funktion eller et længere liv. Den besøgende er omsluttet af fortællinger om affald, der både fremstår æstetisk smukt iscenesat og samtidig foruroligende. Udstillingen bliver på den måde et konkret, nærværende udtryk for den komplekse og uoverskuelige klimakrise.

Den udfolder affaldstemaet, så det bliver håndgribeligt, men samtidig sat ind i en historisk kontekst i en museal ramme, som måske baner vejen for eftertanke, omtanke og handling. Det er samtidig et projekt, der udvikler og forvandler sig, idet nye affaldsglas og dermed affaldsfortællinger kommer til og udstillingsrummet breder sig ind i det digitale rum på siden roskildemuseum.dk/forvandlinger, hvor arrangementer, aktiviteter og foredrag også fremgår.

Vigtigheden af indsatsen:

Idéen med udstillingen er også at forvandle de besøgendes bevidsthed ved at få dem til at forholde sig til deres eget forbrug og affaldsforebyggelse. Fortællingerne om affald har endda været med til at forvandle museet selv, fordi det rejser vigtige spørgsmål omkring museers ansvar og rolle i forhold til aktuelle problemstillinger i samfundet. En vigtig indsats, der med æstetiske og nærhedsskabende greb sætter fokus på en af vor tid største kriser.

Forvandlinger – fortællinger om affald kan opleves hele 2022 på Roskilde Museum.

Vi laver en kartoffelmark – Nivaagaards Malerisamling

Projektejer: Nivaagaards Malerisamling

Hjemmeside: https://www.nivaagaard.dk/vi-laver-en-kartoffelmark/

Bæredygtighedsfokus: fokus på større forståelse for lokalproduktion af fødevarer, naturens tilstand, bæredygtighed og socialt samvær.

Om projektet: Inddragende indsats med anlægning, dyrkning og pasning af kartoffelmark. Samarbejde mellem kunstnere og lokale. Konkret indsigt i store emner, som menneskets afhængighed af naturen – i en helt praktisk og jordnær kontekst.

Kunstmuseerne er i stigende grad aktivistiske – og også i bæredygtig retning. Nivaagaards Malerisamling inviterede således i 2021 alle borgere i Nivå til at dyrke kartofler - på en 900 m2 mark, som museet har anlagt på plænen vest for Nivå centeret. Her var børn og voksne med til at lægge, hyppe og passe kartoflerne fra maj til august – afsluttende med en høstfest 28. august i forbindelse med den årlige Nivådag.

Ideen til marken kom fra kunstneren Danh Vo og kokken Christian F. Puglisi, der begge er vokset op i Nivå. Vo kom hertil som flygtning fra Vietnam og Puglisi fra Sicilien. De arbejder i hver deres felt, men er begge optaget af natur og dyrkning af jorden.

Vigtigheden af indsatsen:

Tanken bag var, at kartoffelmarken og den konkret involvering i dyrkning og udvikling vil bidrage til en meget praktisk forankret forståelse for lokalproduktion af fødevarer, for naturens tilstand og bæredygtighed. Samtidig skete det i en ramme af socialt samvær og fællesskab.

Kartoffelmarken blev også en spiselig hyldest til verdens forskelligheder og en jordnær påmindelse om, at vi mennesker er afhængige af jorden og dens afgrøder. Puglisi peger på, at vi i denne del af verden opfatter kartoflen som noget meget dansk, men den er – som alt muligt andet – kommet til os udefra og er en af de mest internationale råvarer.

Kartoffelmarken blev lagt med ca. 35 kartoffelsorter med forskellig smag, former og farver. Til den afsluttende høstfest stod Puglisi selv stå ved gryderne og lavede mad af kartoffelhøsten.

9

Bilag

Fra 1 mio. elever og studerende til national handleplan

Uddannelser for Fremtiden

I foråret 2021 lancerede Elev- og Studenterbevægelsen, Den Grønne Ungdomsbevægelse (tidl. Den Grønne Studenterbevægelse) og Danske Skoleelever den fælles kampagne *Uddannelser for Fremtiden*. Tilsammen repræsenterede de 12 organisationer over 1 mio. elever og studerende i Danmark som stillede fire overordnede krav til skoler og uddannelsesinstitutioner om at integrere grøn omstilling og bæredygtighed i kernen af det danske uddannelsessystem. De fire krav var:

1. Bæredygtig dannelse skal sikres gennem undervisning i grøn omstilling og bæredygtighed med fokus på handlekompetence og tværfaglighed på alle uddannelsestrin.
2. Bæredygtig dannelse skal være en del af de enkelte uddannelsers formålsparagraffer.
3. Skoler og uddannelsesinstitutioner skal reducere det økologiske fodaftryk fra deres samlede drift og virke.
4. Skoler og uddannelsesinstitutioner skal arbejde aktivt for omstillingen til et bæredygtigt samfund i samarbejde med andre institutioner, virksomheder og civilsamfundet.

Herudover stillede *Uddannelser for Fremtiden* en række specifikke krav rettet mod hhv. grundskoler, erhvervsskoler, gymnasiale uddannelser, professionsbacheloruddannelser og universitetsuddannelser.

Samråd

Kampagnen førte til, at Børne- og Undervisningsminister, Pernille Rosenkrantz-Theil (S), og daværende Uddannelses- og Forskningsminister, Ane Halsboe-Jørgensen (S), blev indkaldt til samråd af Astrid Carøe (SF) og bedt om at redegøre for, *”hvilke initiativer regeringen vil tage for at sikre, at klima- og bæredygtighedsdagsordenen bliver en integreret del af alle uddannelser, lige fra folkeskole til de videregående uddannelser, som er vigtigt for at vi kan nå i mål med den grønne omstilling…”*.

Under samrådet blev ministrene spurgt af MF Uffe Elbæk, om regeringen havde ambitioner om at lave en egentlig national grøn uddannelsesstrategi og til dette svarede Pernille Rosenkrantz-Theil, at hvis Uffe Elbæk skrev en sådan handlingsplan og national strategi for grønne uddannelser, så ville hun gerne gennemføre ”ikke det hele, men store dele af det”.
https://www.ft.dk/udvalg/udvalgene/UFU/kalender/54134/samraad.htm?fbclid=IwAR3a-K1V1Rxn2NL0m9lP53Cv6u3pWch_61MW3xz3o7AQttgmkK8Lx1XA0FE)

Handleplan

Dette førte til, at en gruppe på 12 personer bestående af bl.a. lærere, professorer, en vicerektor på et gymnasium og aktivister fra Den Grønne Ungdomsbevægelse samledes og formulerede en national handleplan for uddannelse for bæredygtig udvikling (UBU). Handleplanen havde fået opbakning fra 24 organisationer fra børne-, undervisnings-, uddannelses- og kulturområdet, da den i januar 2022 blev overrakt til Børne- og Undervisningsminister Pernille Rosenkrantz-Theil.

I marts 2022 blev første fase af handleplanen igangsat med støtte på 0,5 mio. kr. fra Børne- og Undervisningsministeriet og der blev etableret otte partnerskaber for henholdsvis dagtilbud, grundskoler, gymnasiale uddannelser, erhvervsuddannelser og FGU, korte- og mellemlange videregående uddannelser, lange videregående uddannelser, voksen- og efteruddannelser (VEU) og folkeoplysning, samt et sekretariat ved *Verdens Bedste Nyheder* med ansvar for at lede og koordinere partnerskabernes arbejde til en samlet afrapportering i september 2022.

Hvad er uddannelse for bæredygtig udvikling?

Uddannelse for bæredygtig udvikling (UBU) handler ikke blot om at opnå faktuel viden om klimaforandringerne, biodiversitet, miljøproblemer eller vedvarende energi. Det handler også om systemisk tænkning og tværfaglighed, samt at elever, lærlinge, studerende og kursister udvikler kompetencer til at kunne handle på deres viden. Derfor er der også fokus på det brede bæredygtighedsbegreb, hvor elever, lærlinge, studerende og kursister opnår en forståelse for forholdet mellem den miljømæssige, sociale og økonomiske bæredygtighed. Det er desuden gennemgående i partnerskabernes arbejde, at bæredygtighed tænkes ind i både undervisning, drift og ledelse – at der arbejdes med en helinstitutionstænkning.

Ph.d. og professor emeritus ved DPU, Jeppe Læssøe har deltaget i partnerskabernes arbejde og bistået med en beskrivelse og kortlægning UBU-feltet som en hjælp til at skabe en fælles forståelse af UBU og dermed støtte arbejdet med at indsamle viden samt undersøge barrierer og muligheder for UBU.

Kortlægningen udgør ikke én klar definition af UBU, da det dels er et meget rummeligt begreb og dels et felt i udvikling. Dens formål er derimod at tydeliggøre forskellene og ikke mindst fællesmængden og overlappene indenfor UBU-feltet og dermed give et fælles, nuanceret sprog for UBU og et fundament, som UBU-partnerskaberne kan stå på og arbejde ud fra.

Definition fra handleplanen:
Uddannelse for Bæredygtig Udvikling (UBU) har fokus på det brede bæredygtighedsbegreb og dermed forholdet mellem den miljømæssige, sociale og økonomiske bæredygtighed. UBU bygger på systemisk tænkning og tværfaglighed, hvor elever, studerende og kursister udvikler kompetencer til at kunne reflektere, identificere og handle på deres viden om bæredygtige problemstillinger, dilemmaer og udviklingsmuligheder.

Herunder beskrives de tre centrale begreber, systemisk tænkning, tværfaglighed og handlekompetence.

Systemisk tænkning

Udgangspunktet er en forståelse af, at verden i dag er mere kompleks end nogensinde før. Dette stiller krav til den enkelte, hvis man skal kunne overskue omfanget af de problemer og muligheder, vi som individer og samfund står over for. UBU indeholder et fokus på systemisk tænkning, som ses som afgørende for, at mennesker kan lykkes med en samlet indsats i forhold til bæredygtighed. Frem for at opdele verden i enkeltdele og dernæst beskrive de enkelte deles indhold og forhold mekanisk, skal elever, lærlinge, studerende og kursister rustes til at tænke i sammenhænge og helheder. En systemisk tænkning skaber helhedsforståelse, f.eks. en bedre forståelse for forholdet mellem det lokale og globale, mellem individ og fællesskab, samt en styrket

evne til at identificere forbindelser mellem forskellige problemer og løsninger og de strukturer, de indgår i.

Tværfaglighed

Den faglige opsplitningstænkning er i fokus her. Antagelsen og påstanden er, at mange af verdens vigtigste udfordringer i dag ikke kan isoleres til enkeltfaglige problemstillinger. Tværtimod kræver de tværfaglige eller flerfaglige tilgange og forståelser. Ikke desto mindre hersker der fortsat - og formentlig i særlig grad i det videregående uddannelsessystem, en udbredt søjle- og silotænkning, som skaber barrierer for nytænkning og innovativ problemløsning. For at forstå bæredygtighedsbegrebet og for at forstå og arbejde med opfyldelsen af Verdensmålene og skabe bæredygtig omstilling er der behov for en høj grad af tværfaglighed.

Handlekompetence

Størstedelen af vores uddannelsessystem i dag er generelt fokuseret på viden. Men i et bæredygtigt samfund er der behov for et lag mere, nemlig at den etablerede viden skal omsættes til handling. Derfor betyder UBU også et øget fokus på handlinger og handlekompetence, således at samfundet uddanner borgere, der ikke kun intellektuelt forstår den verden, de er en del af, men som også har kompetencerne til at bruge denne viden til at skabe reelle forandringer. Det kan både være ved at omsætte viden til konkrete processer eller produkter, men det kan også foregå som et samarbejde med andre aktører, eller som konkrete øvelser og omstillingsprojekter lokalt på uddannelsesinstitutionen. Dette handlingsperspektiv kan indebære store ændringer i forestillingen om, hvad der konkret skal foregå på den enkelte skole, uddannelsesinstitution etc.

Kommissorium for partnerskaberne

Baggrund

Partnerskabernes opgave ifølge handleplanen er:

- *At arbejde med, hvordan vi kan fremme uddannelse for bæredygtig udvikling i Danmark helt fra lokalt og institutionelt niveau til det nationale niveau, både ved at komme med anbefalinger til politikere og andre aktører og ved selv at igangsætte forandringsskabende initiativer.*
- *Som handlefællesskab at have fokus på handling og produkt og arbejde aktivt for at skabe forandringer.*
- *At motivere til udvikling.*

Uddannelsespartnerskaber skal frem til august/september 2022:

- indsamle og bearbejde eksisterende viden om UBU på deres område med henblik på et første overblik over og indblik heri.
- belyse muligheder såvel som barrierer
- på den baggrund komme med forslag til initiativer, der kan fremme UBU på deres område.
- klargøre manglerne i deres eksisterende viden og på den baggrund komme med forslag til vidensindsamling i de efterfølgende faser.
- drøfte og planlægge partnerskabets arbejde i de kommende faser.

Uddannelsespartnerskaberne kan supplere sig med institutioner, organisationer og enkeltpersoner (forskere og eksperter) for at styrke partnerskabets arbejde.

Arbejdet i partnerskaberne er ulønnet.

Der forventes afholdt 3-5 møder i partnerskaberne frem mod midtvejsmødet i juni og ét efterfølgende møde i august forud for den opsamlende konference i august/september 2022.

Mini-sekretariatet koordineres af person med erfaring fra og forbindelse til Den Grønne Studenterbevægelse under ledelse af Verdens Bedste Nyheder bistået af konsulenter fra We do Democracy.

Der leveres støtte og rådgivning til arbejdet i partnerskaberne samt ledelse af den overordnede proces frem mod opsamlingen i august/september.

En tovholder fra hver af de otte uddannelsespartnerskaber udgør sammen med mini-sekretariatet projektets styregruppe i løbet af fasen.

De gode cases fra uddannelsespartnerskabet for grundskoler

Vi starter ikke på bar bund og har ikke tid til at starte helt forfra. Der er allerede mange relevante politiske strategier som er vedtaget og skal gennemføres og som man kan læne sig op ad, så man i kommunerne ikke føler, man skal løfte endnu en opgave. Der findes også mange eksisterende gode tilbud og indsatser, som mange flere fx lærere, burde kende til. Derfor er en kortlægning af allerede eksisterende gode projekter og indsatser også vigtig. Også for at anerkende alt det, der kan 'stås på'.

Organisation	Navn / kontakt	Case	Links eller kilder
Efterskolerne	Charlotte chn@efterskolerne.dk 54 55 43 90	**Grønne elevudvalg** Efterskolernes projekt Fælles Forandring har eksperimenteret med at skabe grønne elevudvalg på efterskoler. Det har i lyset af corona først taget form gennem digitale værksteder og efter corona i fysisk Bæredygtig Bootcamp. Der er samlet en del erfaringer og udvalgene har afholdt aktiviteter tilbage på skolerne. Eksempelvis tøjbyttemarkeder, bygget pantsortering, samlet affald og etableret grønne områder/køkkenhaver. Inden sommerferien udgiver projektet en pdf: Guide til grønne elevudvalg. **Humor, engagement og kreativitet** er vigtige nøgleord når elever skal klædes på med bæredygtig dannelse. Vi har forsøgt gennem nip nap, podcast, skraldforandring og andet. **Efterskolernes Bæredygtighedsnetværk** Efterskoleforeningen har i 2021/22 skabt Efterskolernes Bæredygtighedsnetværk. Det har taget form i fire digitale netværksmøder og et fysisk. Du kan læse og se mere på links til højre. Alle møder har haft et oplæg, samt cases fra skoler og tid til netværk. Møderne har kørt undertemaer: ● Efterskolen som bæredygtigt læringsrum (plakat på vej) ● Bæredygtighed i undervisningen ● Elevengagement ● Efterskolernes ansvar	Læs om Fælles Forandrings grønne elevudvalg Læs om bæredygtighedsnetværket Se netværkets board i Miro
Praksis Grundskolerne	Jacobmr.axelsen@gmail.com	**Case** : "Jordklode i et glas" som et eksemplarisk forløb/Event, hvor vi skaber vores egen/klassens jordklode (se første link). Vi taler efterfølgende om forståelsen af jorden som et lukket kredsløb med sine planetære grænser. Vi kan tale konkret om økosystemer (se link 1 og	How to Create a Closed Terrarium | Ecosystem in a

Organisation	Navn / kontakt	Case	Links eller kilder
	61659401	2) og kredsløb på Jorden, og om hvad der sker med forurening med menneskeskabte materialer som plastik og sprøjtemidler. Jordkloden konkretiserer og visualiserer hvad bæredygtighed er - det er Hands On på, at vores jordklode er endelig med sine planetariske grænser. Vi har kun denne ene jord - det bliver helt fysisk evident, når man sidder med en model af Jorden i sine hænder. Og hvordan skal vi så agere og passe på denne vores ene jord, og hvordan skal vi skabe bæredygtige systemer for os som mennesker på jorden. Hvad er vores håb og drømme for Jorden og for elevernes fremtid. **Event** : Vi kunne bruge dette forløb til at skyde hele vores projekt - Hands On - i gang med et event med undervisningsministeren, der sammen med børnene på en skole, og online med resten af landet, skaber deres egne jordkloder, og her taler om deres håb og drømme for Jorden og en bæredygtig fremtid. (Se **Temaer**) **Eksemplariske forløb**: Dette er et eksempel på et eksemplarisk forløb der illustrerer, hvad der er kernen i forståelsen af bæredygtighed. Vi har én jord. Jorden består af økosystemer med kredsløb og balancer. Jorden er endelig med sine planetariske grænser. Har vi ikke en forståelse for det, forurener vi et kredsløb, eller forskubber vi balancen i jordens kredsløb, så er det, at vi oplever gift i grundvandet, kviksølv i tun, plast-øer i havet, styrtdykkende biodiversitet og klimaforandringer. Det samme gælder for os som mennesker, og hvilke bæredygtige systemer vi skal etablere for, at efterleve målene i FN17. Lærerne kan benytte denne forståelse som eksemplarisk på, hvad der er kernen i forståelsen af bæredygtighed i deres undervisning, og kan støtte dem og eleverne i deres tilegnelse af viden om bæredygtighed og konkret I at kunne lave bæredygtig undervisning, og herudfra arbejde med elevernes håb og drømme om en bæredygtig fremtid. **Temaer** for at skabe et eksemplarisk undervisningsforløb inden for et enkelt FN-mål eller for forståelsen af bæredygtighed generelt. Ligeledes kunne ideerne bruges til vores events som start på en Bæredygtighedsdag / -uge. ● Skolen uden vand. FN 6. Der lukkes for vandforsyningen. Alt vand skal nu hentes 2 km fra skolen. Forståelse for at rent vand ikke er et gode alle mennesker har i verden, og hvad det betyder for deres liv. ● I- og U-landsspillet. FN10. Forståelse, hvor eleverne fysisk og psykisk forstår og oplever ulighederne på egen krop. ● Du må ikke lave noget affald i dag. FN12. Forståelsen af at vi har bygget et system der operere med, at der produceres affald. Kan du aflevere din plastikemballage i butikken? Hvad kræver det af dig at undgå at producere affald? Er der noget, du	Jar Ecosystems Episode 1: What is an ecosystem? Ecosystems and Biomes | Kids Learn About Ecosystems and Biomes | Real World Science Videos

Organisation	Navn / kontakt	Case	Links eller kilder
		gjorde i går, og som du kan gøre anderledes i morgen for at minimere dit affald, og transformere dine brugte ressourcer til nye ressourcer. ● Lærer at bygge/skabe noget ud fra elevernes egne sorterede ressourcer FN12. (kompost / blomst - tomat) / (papir bliver til nye papirsmapper) m.v. En papirmappe der er lavet, så mappen nemt kan ressourceopdeles, og gå i kredsløb. Forståelsen for princippet bag "cradle to cradle" - fra ressource til brug til ressource til brug etc. ● Verdensmål nr. 18? FN1-18. Hvilket verdensmål vil du ændre? Har du et verdensmål du gerne vil have med og hvorfor?). Forståelse for verdensmålene, betydningen for dig, og din påvirkning herpå. Har du et verdensmål vi mangler?	
FN-forbundet	Mille Gydahl-Jensen mgj@fnforbundet.dk 61700737	1) Eksempel på hvordan en uddannelsesinstitution kan inddrage elever og personale i en bæredygtig omlægning - hvor beregninger, undersøgelser osv. inddrages i undervisningen: (Ifm. bæredygtige omlægninger er en forhindring, at skolernes driftsbudgetter er årlige/få år - så selvom de bæredygtige investeringerne ofte relativt hurtigt kan betale sig økonomisk, så kan en stopklods være kommunernes regler/ lovgivningen) Espergærde Gymnasium & HF - bæredygtighed som en del af hverdagen. Skolen har en markant klimaprofil og sit eget Miljøudvalg. I skolens Miljøudvalg **sidder en gruppe elever, hvis idéer og arbejde er drivkraften bag aktiviteterne**. Der sidder også lærerrepræsentanter samt en af skolens pedeller, som spæder til med sin store viden om bygningerne og driften af dem. Bæredygtighed indgår som temaer i undervisningsforløb: undersøgelser, beregninger, eksperimentelt arbejde. Siden 2009 har Miljøudvalget gennemført en lang række energi- og ressourceeffektiviseringer til gavn for miljøet og for skolens økonomi. F.eks. · LED-lys · Solceller · Varmepumper · Regnvandstoiletter	https://eg-info.dk/eg-ekstra/klimaprofil

Organisation	Navn / kontakt	Case	Links eller kilder
		· Papirgenbrug · Ventilationsanlæg · Grønne cykler · Biodiversitet på skolens udeområder Kommende projekter · Flere vegetarmuligheder i kantinen · Udfasning af engangsplast · Udvidelse af skolens biodiversitetsområde · Klimabevidsthed ved studierejser · Udvidelse af regnvandsopsamling · Bæredygtigt browservalg 2) Projekt Education for Global Responsibility FN-forbundet har været lead partner på et EU-projekt 'Education for Global Responsibility'. Projektet (hjemmesiden) har til formål at hjælpe skoler og institutioner i en mere bæredygtig retning – ikke kun på det grønne område. Gennem ændringer i drift og vaner – og ved fokus i undervisningen kan skolerne/institutionerne opnå en certificering som global responsible og på samme tid komme med i et netværk, der kan udveksle idéer. Der har ikke været specifikke krav, der skulle opnås for at få certificering – da de forskellige skoler og institutioner i de forskellige lande havde meget forskellige udgangspunkter, steder i processen, økonomi og muligheder. Det vigtige var at få så mange som muligt til at rykke i en mere bæredygtig retning end det de kom fra, så skolerne skulle beskrive, hvad de gjorde på nedenstående 7områder – og hvad de havde i sinde at forbedre på områderne. Disse beskrivelser kunne ses af de øvrige certificerede skoler/institutioner, der dermed også kunne få gode idéer til, hvordan de kunne skabe forandringer på deres skole/institution. 7 rutiner der skal ændres på:	http://globalresponsibility.eu/education for global responsibility

Organisation	Navn / kontakt	Case	Links eller kilder
		1. Fremme globalt medborgerskab 2. Mere ansvarlig adfærd over for miljøet 3. Engagere sig i lokalsamfundet 4. Fremme en sund livsstil og velvære 5. Inkluderende miljø og respekt for menneskerettighederne 6. Fremme et demokratisk og deltagende miljø i institutionen 7. Inddrage projektets forslag til egne læseplaner – f.eks. bruge aktiviteter fra projektets 'Method Box' i undervisningen.	http://globalresponsibility.eu/global-responsibility-routines/ http://globalresponsibility.eu/method-box/
ENERGI & VAND, Miljøtjenesten Københavns Kommune	Jesper Steenberg jestee@kk.dk 26124366	I Miljøtjenesten i Københavns Kommune (et samarbejde som består af Teknik– og Miljøforvaltningen, Børne– og Ungdomsforvaltningen samt eksterne klima– og miljøpartnere) arbejder vi på at (ud)danne en klima- og miljøbevidst generation, som kan understøtte skabelsen af et grønnere, sundere og mere attraktivt København, der også kan inspirere andre byer i verden med at blive bæredygtige. Miljøtjenesten er en "Whole-City Approach" som både understøtter: 1) Uddannelsespartnerskaber om eksterne læringsmiljøer i samarbejde med forskellige aktører i den grønne omstilling og 2) En "Whole School Approach" som f.eks. en affaldsfri skole. Undervisning og inddragelse af Københavns børn og unge i Miljøtjenesten omfatter de faglige områder: Byens stofkredsløb; Bæredygtig byudvikling og; Byens miljøkonsekvenser. Herunder også at understøtte den konkrete grønne omstilling på skoler og institutioner.	www.energiogvand.dk

Organisation	Navn / kontakt	Case	Links eller kilder
		Som CASE på Miljøtjenestens forskellige forløbstyper på ENERGI & VAND kan nævnes: 1) 'Factful Folkeskole for FN's verdensmål' er forløb, som har fokus på at arbejde med specifikke og tværgående læringsmål inden for udvalgte verdensmålsproblemstillinger. Der arbejdes med systemforståelse, "data litteracy", kritisk tænkning, proportions- og skalaforståelse på både globalt, nationalt, by og individniveau. "Hvordan løser vi klima- og energikrisen på en formiddag?" er et eksempel på et Factful Folkeskole forløb. 2) Forsyningsteknologi i fortid, nutid og fremtid, som er forløb der har fokus på forsyningens teknologihistorie og samspil mellem teknologi, samfund, videnskab, menneske og natur. "Hvordan fik vi lys, vand og varme i gamle dage?" eller "Hvordan skaber vi fremtidens CO2-neutrale storbyer?" er eksempler på forsyningsteknologiske forløb. 3) Makerspace-forløb på ENERGI & VAND er forløb, hvor eleverne arbejder med konkrete forsyningsudfordringer med fokus på bæredygtig produktion ift. design, materialer, test og brug. "Hvordan designer du din egen bæredygtige vindmøllevinge?" eller ""Hvordan designer du din egen skybrudsrist?" er eksempler på makerspace-forløb. 4) Samskab din bæredygtige by er collaborative forløb som tager udgangspunkt i konkrete problemstillinger på skolen eller i byen som har med forsyningen at gøre. "Hvordan klimatilpasses din skole?" er et eksempel på et samskabelsesforløb. 5) Klima- og miljøundersøgelser er forløb, som har den naturvidenskabelige undersøgelse i fokus. "Hvordan undersøger vi, om Damhussøen er ren?" er et eksempel på et klima- og miljø-undersøgelsesforløb. Disse forløbstyper går igen i Miljøtjenestens forskellige enheder, men med forskelligt fokus. Nogle har mere fokus på æstetiske læreprocesser, andre på demokratisk inddragelse og andre igen på det faglige indhold. Miljøtjenesten tilbyder (ud)dannelse og inddragelse til alle. Vi ser, at teknologiske løsninger og adfærdsændringer kan gøre en forskel. Vi ser, at børn og unge er vigtige forandringsagenter nu. Vi ser børn og unges tilegnelse af grønne kompetencer til nutidens og fremtidens grønne arbejdsmarked som en forudsætning for en grøn omstilling.	
Friluftsrådet	Indskrevet af Karen Præstegaard Hendriksen fra	Grøn Skole programmets erfaringer med at sætte fokus på bæredygtighed i undervisningen, driften og organiseringen på skolen, og hvordan der tænkes på tværs af disse niveauer:	

Organisation	Navn / kontakt	Case	Links eller kilder
	Friluftsrådet kph@friluftsraadet.dk Tlf. 24 63 40 56	• Undervisning: Bæredygtighed på et pædagogisk-didaktisk niveau (lærere og pædagoger) • Organisering: Bæredygtighed på et socioorganisatorisk niveau (lærer, ledelse og elevinddragelse-/involvering) • Drift: Bæredygtighed på et teknisk-økonomisk niveau (skoleledelsen herunder den tekniske serviceleder samt eksempelvis kantinepersonale, rengøringspersonale) Grøn Skole programmet (tidligere kaldet Grønt Flag Grøn Skole) har eksisteret siden 1994 og er i dag Danmarks største netværk af skoler, der arbejder med bæredygtighed. I alt 300 grundskoler, specialskoler, gymnasier og campus er med i 75 af landets kommuner - heraf er de 231 af medlemsskolerne grundskoler, som fordeler sig i 67 af landets kommuner. Skolerne sætter sig hvert år nye mål for, hvordan de vil arbejde med bæredygtighed, miljø, natur og friluftsliv.	
Rapport	Indskrevet af Karen Præstegaard Hendriksen kph@friluftsraadet.dk Tlf. 24 63 40 56	Et udgangspunkt for skoler, som ønsker at gøre brug af fokus på ESD som en drivkraft til skolens egen udvikling. Et første skridt for en ESD inspireret skoleudvikling er, at der opnås enighed om, hvad skolen ønsker, at arbejdet skal resultere i, samt hvilke redskaber der skal bruges for at evaluere såvel beskrevne som ubeskrevne fremskridt som led i udviklingen. Sætter fokus på hhv. - Kvalitetskriterier vedrørende kvaliteten af undervisningen og læreprocesserne. - Kvalitetskriterier vedrørende skolen som organisation. - Kvalitetskriterier vedrørende skolens eksterne relationer.	http://www.educationforsustainabledevelopment.com/publications/kvalitetskriterier-esd-skoler.pdf.pdf
Kampagnen Uddannelser for Fremtiden	Indskrevet af Karen Præstegaard Hendriksen fra Friluftsrådet kph@friluftsraadet.dk Tlf. 24 63 40 56	De udgav en fin publikation kaldet “Guide til grønnere grundskoler”. Kopi kan findes via linket. Kampagnen var startskuddet til dette vigtige arbejde og jeg har aftalt med Maja Kofod Jensen, der er en af medforfatterne til publikationen og nu er med i partnerskabet for lange videregående uddannelser, at vi gerne må tage dette med videre i vores arbejde.	https://friluftsraadetdk-my.sharepoint.com/:b:/g/personal/kph_friluftsraadet_dk/EX6BOLLqmqVLmd80-ZMUb0QBIt-S4kqkGCR5Mffe2xyBNg?e=o4Mikg
Tinderhøj Skole	Anne Mette Glarbo Sieber cn24348@rk.dk	Tinderhøj Skole har en progressionsplan, der sikrer, at alle elever arbejder med grønne emner i deres årsplan i deres tid på skolen. Progressionsplanen er	https://rk-tinderhoejskole.aula.dk/om-den-groenne-profil (progressionsplan kan deles

Organisation	Navn / kontakt	Case	Links eller kilder
	30768289	0.kl: Krible Krable (VM15.5) 1.kl: Hav og sø (VM14) 2.kl: Skov (VM15) 3.kl: Affald, genbrug og sortering (VM12.5) 4.kl: Haver og Fødevarer (VM2.4) 5.kl: Klimaforandringer (VM13.1) 6.kl: Bæredygtigt Design (VM12) 7.kl: Sundhed og Teknologi (VM3.9)* 8.kl: Bæredygtigt Forbrug (VM7.3)* 9.kl: Medborgerskab (VM4.7)* *I udskolingen er ved at blive implementeret en model, hvor eleverne kommer igennem 9 emner på de tre år, hvert emne forholder sig til 1-2VM og derfor kommer eleverne igennem alle verdensmål.	som pdf)
Tinderhøj Skole	Anne Mette Glarbo Sieber cn24348@rk.dk 30768289	Progressionsplanen skal løftes af klasseteamet i alle fag. Den er i linje med kommunens åben-skole-pakke, og det forventes, at der på alle årgange tilknyttes mindst et udeskoleforløb til emnet. 3.+5.+8. årgang skal melde ind til Grønt Flag, Grøn Skole, men i princippet kunne alle årgange gøre dette. Det sikrer forankring hos lærerne og fordeler opgaven med dokumentation. Til næste skoleår er indsatsen, at alle klasser fra 0. til 6.kl laver to projektarbejder for at styrke tværfagligheden, for at indarbejde verdensmålene i elevernes undervisning og styrke arbejdet med handlekompetencen. Derudover skal “teknologi og innovation” arbejdes ind i progressionsplanen og forankres som dimension i fagene. Implementering, evaluering og videre udvikling sker igennem Grønt Udvalg, der repræsenteres	

Organisation	Navn / kontakt	Case	Links eller kilder
		af ledelse, pædagoger (indskoling og mellemtrin), lærere (humanistiske fag, naturvidenskabelige fag, indskoling, mellemtrin og udskoling), samt grøn koordinator. SFOerne har implementeret tiltag i driften, der også er synlig for eleverne i deres fritid, fx affaldssortering, navn på glas, brug af papir og retningslinjer for madindkøb. Der samarbejdes med teknisk service omkring affaldssortering og -indsamling, brug af udearealer og her er også udviklingspotentiale vedr. energi og vandforbrug, brug af papir m.m.	
CONCITO	Synnøve Kjærland CONCITO	**Den Grønne Rygrad:** CONCITOs Klimaambassade og Haver til Maver gennemfører i perioden 2019-24 projektet Den Grønne Rygrad i samarbejde med 20 danske kommuner - store som små i - kommuner repræsenteret fra de fem danske regioner. Målet er at styrke den grønne dannelse i grundskolen. Værktøjer: **Kortlægning** af allerede vedtagne kommunale politiske planer og processer inden for undervisning, klima og bæredygtighed, hvor der er oplagte muligheder for at koble bæredygtighed og undervisning (fx verdensmålsplaner, klimaplaner, affaldsplaner, undervisningsindsatser mv) **Kortlægning af allerede igangværende åben-skoletilbud og understøttende undervisningsforløb** (digitale og gratis) inden for temaerne fødevarer, energi, klima, natur, ressourcer, sundhed.	https://dengronnerygrad.dk/
Bæredygtig Generation, Børne- og Ungdomsforvaltningen, Københavns Kommune	Mette Algren Mikkelsen Bæredygtig Generation	Vi (ud)danner børn og unge, så de tager aktiv del i og er medskabere af omstillingen til et bæredygtig samfund. Ud fra en Whole School tankegang supporterer vi vores folkeskoler med den bæredygtige omstilling lokalt på skolerne. Vi faciliterer hele processen, hvor vi arbejder på følgende niveauer: • **Skoleledelsen**: Sammen med skoleleder, teknisk ejendomsleder, lærer og elevrådsrepræsentant udarbejder vi en langsigtet procesplan for skolens omstilling • **Fysiske Rammer**: I samarbejder med vores Administrative Ressourcecenter	

Organisation	Navn / kontakt	Case	Links eller kilder
		faciliterer vi, at de fysiske rammer kommer på plads til at kunne bruges som autentiske læringsrum • Vi Uddanner og kompetenceudvikler **lærerne** til at gå aktivt ind i omstillingen til bæredygtig udvikling • Vi skaber samarbejde med **lokalområdet** • Vi har naturligvis en masse hands-on, virkelighedsnære og autentiske **undervisningsforløb til eleverne,** som danner dem til UBU • Gennem demokratiske inddragelsesprocesser samler vi op og sikrer forankring i **forvaltningen og gennem politikudviklingen.** Målet er at tænke hele vejen rundt om skolen, så der sikres forankring og at der vedvarende arbejdes for en ændret kultur, som er med til at danne fremtidens generation til en bæredygtig generation. Undersøgelser viser at det har rigtig stor værdi for skolerne at der kommer nogen og hjælper dem med at facilitere processen, så de kommer igang med omstillingen lokalt.	
Oxfam Ibis		**Hele Verden i Skole** er en kampagne af Oxfam IBIS, der sætter børns ret til god uddannelse på skoleskemaet i Danmark. Kampagnen har eksisteret siden 2004 og har over årene årligt haft mellem 100.000 og 200.000 danske skolebørn tilmeldt det pågældende års LæseRaket. I 2022 er 122.000 skolebørn, 6.088 klasser og 822 skoler tilmeldt. Verdensmålene fungerer som centrale temaer i kampagnen og siden starten af kampagnen har et bredt bæredygtighedsperspektiv på social-, miljø- og økonomiskbærerdygtighed været fundamentet for kampagnen. Hele Verden i Skole søger dermed at forme global dannelse og medborgerskab i grundskolen. Kampagnen består af bogen **LæseRaketten** med et online elev- og lærermateriale, hvor eleverne kan gå på opdagelse i blandt andet film, billeder, musik, og hvor læreren kan finde en række konkrete opgaveforslag, undervisningsmateriale til emneuger og meget andet. Derudover kan man vælge at deltage i 'Den Globale Aktionsuge' samt en indsamling, hvor elever fra Danmark, Sydslesvig og Grønland har mulighed for at samle ind og støtte børns skolegang i fattige lande. I øjeblikket er kampagnen for Ghana 2023 udelukkende finansieret af Oxfam IBIS. Dog søges der løbende partnerskaber og fonde, for at realisere kampagnens produktion og potentiale. LæseRaketten er en gratis bog til elever i grundskolen. Bogen er trininddelt og kan anvendes fra børnehaveklasse til og med 6. klasse. Bogen puster til elevernes læseglæde, og samtidig får den dem til at reflektere over retten til uddannelse, forskellige kulturer og børneliv. LæseRaketten indeholder portrætter af børn fra andre lande - et nyt land hvert år - samt skønlitterære historier, der er skrevet af kendte danske børnebogsforfattere. Portrætterne oversættes til engelsk, grønlandsk og i nogle tilfælde spansk, alt efter de medvirkende børns	

Organisation	Navn / kontakt	Case	Links eller kilder
		geografi.	
Haver til Maver	Mads Tudvad, mt@havertilmaver.dk / 23867889	**Haver til Maver** Haver til Maver er en almennyttig forening, der gennem skolehaver giver børn jordforbindelse i en række af landets kommuner. Vores mest efterspurgte samarbejdsmodel er for 4.-5. klasser, hvor hver eneste klasse i kommunen får 20 kvadratmeter jord, som de i små grupper sår, dyrker og luger 8-10 gange fra april til oktober. Eleverne laver mad af selvdyrkede grøntsager, lærer med både hænder og hoved om både rødbeder og redskaber, og deres naturkendskab udvides kraftigt. Undervisningen varetages af uddannede fagpersoner som gartnere, kokke og landmænd, og der sparres løbende med klassens lærere om forløbene og integration af skolens fag. **Følgeforskning** viser positive resultater på blandt andet elevernes læsefærdigheder, og vi ser desuden gavnlige effekter på elevernes trivsel og sundhed af de mange timer i haverne. Mødet med **ikke-akademiske fagpersoner og den konkrete praksisfaglighed**, der bogstavelig talt giver eleverne jord under neglene, er også efterspurgt i en tid med mangel på erhvervsuddannede og andre grønne hænder.	Haver til Maver.dk Praksiseksempel: Azads skolehaveverden del 3 Fagintegration (Alinea) "Hvor fast er fastfood"-forløbet (YouTube)
SundSkole	Gaby Scheel Knudsen, Aabenraa Kommune	**SundSkole2025** er en støtteorganisation i kommunal regi for at understøtte de strategiske mål til Aabenraas folkeskoler, der er sat på det politiske felt. SundSkole ligger under PUC – Pædagogisk udviklingscenter – som igen er under skole og kultur. I SundSkole er der ansat en Pædagogisk konsulent til at varetage 2 at 6 strategiske mål for Aabenraas folkeskoler, som er: Strategisk mål 4: Sundhed og trivsel: alle elever skal trives og have en sund skoledag” Strategisk mål 6: Bæredygtighed alle elever arbejder i løbet af et skoleår aktivt med bæredygtig udvikling gennem FNs verdenssmål Målet er at understøtte og finde undervisningsmuligheder til skolerne der understøtter disse mål.Derudover er der en Grejbank – hvor der er et større lager med udstyr og grej til at understøtte disse mål. Grej fra Grejbanken kan bookes af alle kommunale skoler igennem en hjemmeside. Som dermed er bæredygtigt i sig selv, da skolerne ikke behøver at købe Grej ind men at alle deles.	http://www.sundskole2025.dk/

Organisation	Navn / kontakt	Case	Links eller kilder
		SundSkole konsulenten er også ansvarlig for det store fælles elevråd.	

Uddannelses-partnerskaber for UBU

På vej mod uddannelser for bæredygtig udvikling

September 2022

I marts 2022 blev et historisk samarbejde på tværs af uddannelsessektoren igangsat. Med baggrund i et opråb fra over 1 mio. elever og studerende og en national handleplan for uddannelse for bæredygtig udvikling blev otte uddannelsespartnerskaber nedsat af Børne- og Undervisningsminister Pernille Rosenkrantz-Theil (S). Partnerskaberne voksede til at rumme 80 organisationer og har på rekordtid, fra marts til september 2022, arbejdet med højt engagement, indsamlet viden, diskuteret og udarbejdet anbefalinger til, hvordan hele uddannelsessystemet kan udvikles i en bæredygtig retning.

Redaktion:

Verdens Bedste Nyheder